

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ ANABİLİM DALI**

**NEOLİBERAL İKTİSAT POLİTİKALARI VE SOSYAL DEVLET
ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN ANALİZİ VE SOSYAL DEVLETİN
GELECEĞİ**

DOKTORA TEZİ

**Hazırlayan
İlhami GENÇ**

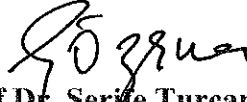
**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Vedat BİLGİN**

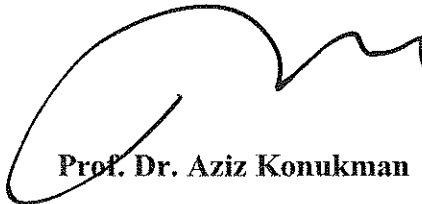
Ankara-2009

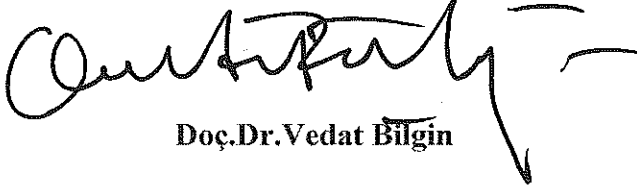
EK-3a: Doktora Tezi İçin Jüri Üyeleri Onay Sayfası

ONAY

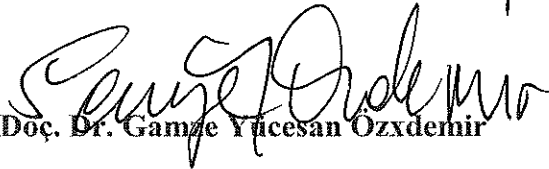
İlhami Genç tarafından hazırlanan “Neoliberal İktisat Politikaları ve Sosyal Devlet Arasındaki İlişkilerin Analizi ve Sosyal Devletin Geleceği” başlıklı bu çalışma, [.....] tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda (oybirliği/oyçokluğu) ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Çalışma Ekonomisi Anabilim dalında doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Şerife Turcan Özşuca

Prof. Dr. Aziz Konukman

Doç. Dr. Vedat Bilgin

Doç. Dr. Suna Başak

Doç. Dr. Gamze Yücesan Özxdemir

ÖNSÖZ

Dünyamızda son çeyrek yüzyılda iktisadi, sosyal ve siyasal alanlarda baş döndürücü gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmeler arasında 'doğu bloku'nun tarih sahnesinden çekilmesi yanında toplumsal sistem de uygulamadan kaldırılmış olmaktadır. Bu durum dünyada uygulanan iktisat politikalarının çok başarılı olması anlamına gelmediğini ve yeni yüzyılda ne gibi iktisadi politikaların izlenmesi konusunda arayışlar söz konusudur. Bu arayışta olmayan toplumların beka sorunu ile karşılaşabilecekleri gibi mevcut konumlarını da kaybetme durumunda kalabileceklerdir.

Neoliberal iktisat politikaları ve sosyal devlet ilişkileri ile sosyal devletin geleceği konulu tezde, dünyada yaşanan iktisadi sistemlerde yaşanan krizler ve gelecekte neler olabileceği ayrıntılı biçimde incelenmeye çalışılmıştır.

Çalışmada teşvik ve yardımlarından dolayı emeği geçen hocalarıma, Enstitü çalışanlarına ve özellikle Danışman Hocama teşekkür ederim.

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
KISALTMALAR.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	viii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

NEOLİBERAL İKTİSAT POLİTİKALARI

1.Neoliberal İktisat Politikalarının Ana Postülaları.....	14
1.1. Sermayenin Serbest Dolaşımı.....	18
1.2.Malların Serbest Ticareti.....	20
1.3. Hizmetlerin Serbest Ticareti	21
1.4.Entelektüel Hakların Serbest Dolaşımı	21
2.Neoliberal İktisat Politikalarının Ana Hedefleri	24
2.1. İktisadi Büyümenin ve Etkinliğin Gerçekleştirilmesi.....	24
2.2. Teknolojik Yeniliğin Gerçekleştirilmesi.....	32
2.3. Yoksulluğun Yeryüzünden Kaldırılması.....	38
3.Neoliberal İktisat Politikalarının Temel Esasları.....	39
3.1. Serbest Piyasa Egemenliği	39
3.2. Serbest Piyasa Egemenliğini Sınırlayan Kurum	
ve Kuralların Kaldırılması.....	40
3.2.1.Devlet.....	43
3.2.2.Diğer Örgütlenmeler.....	45
3.2.2.1Sendikalar	45
3.2.2.2.Sivil Toplum Örgütleri.....	46
3.3. Karşılıksız Transfer Harcamalarının Kaldırılması	46
3.4. Kârın Azamileştirilmesini Sınırlayan ve	
Kısıtlayan Kuralların Kaldırılması	48
3.5. Teşebbüs Gücünü Tahdit Eden Kuralların Kaldırılması.....	48
3.6. Özelleştirme	49
3.7. Kamu Malı ve Yararı Kavramlarının Yerine “Özel Mülkiyet”	

ve “Özel Yarar”ın İkame Edilmesi.....	52
3.8.Neoliberal Dönüşüm.....	52
3.9.Neoliberal Dönüşüm Süreci	54
3.10. İktisadi Dönüşümün İçeriği	55
3.10.1.Ticari Liberalleşme.....	58
3.10.2. Finansal Liberalleşme	58
3.11.İktisadi Özgürlük.....	60
3.12 .İktisadi Gelişme.....	61
3.13. Neoliberalizm ve Küreselleşme.....	62
3.14.Küresel Kapitalizm.....	66

İKİNCİ BÖLÜM

NEOLİBERAL İKTİSAT POLİTİKALARININ ULUSLARARASI

UYGULAMALARI

1.Uluslararası İktisadi Kuruluşlar.....	71
1.1. Uluslararası Para Fonu (IMF)	72
1.1.1. IMF ve Gelişmekte Olan Ülkeler	73
1.1.2. IMF- Türkiye İlişkileri	77
1.2. Dünya Bankası (WB)	92
1.3. Dünya Ticaret Örgütü (WTO).....	95
2.Çok Uluslu Şirketler	96
2.1.Yabancı Sermaye Yatırımları.....	100
2.2. Yabancı Sermayenin Çalışma Yaşamına Etkileri.....	100

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NEOLİBERAL İKTİSAT POLİTİKALARINDA KRİZLER VE YENİ

GELİŞMELER

1.Ulusal ve Uluslararası İktisadi Krizler	106
1.1.Latin Amerika Krizi	109
1.2.Güneydoğu Asya Krizi.....	111
2.Neoliberal İktisadi Politikalara Yönelik Eleştiriler.....	113
2.1. İktisadi Sistem Yönünden.....	115

2.2. İktisadi Politikaların Uygulaması Yönünden.....	120
--	-----

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SOSYAL DEVLET

1. Sosyal Devlet Anlayışı	137
1.1.Tarihsel Gelişimi.....	139
1.2.Sosyal Devletin Özgürlük Sorunu ve Sosyalist Devlet	149
1.3.Sosyal Devletin Özgürlük Anlayışı ve Neoliberal Özgürlük Anlayışı Analizi	150
2.Sosyal Devletin İktisadiliği	154
3.Sosyal Devletin Etkinliği.....	159

BEŞİNCİ BÖLÜM

NEOLİBERAL İKTİSAT POLİTİKALARI, PİYASA BAŞARISIZLIĞI VE DEVLETİN ROLÜ

1. Piyasa Başarısızlığı ve Kamu Ekonomisi	174
1.1. Kaynak Kullanımında ve Kaynak Dağılımında Etkinlik Sağlanması Yönünden Devletin Rolü ve Fonksiyonları	185
1.2. İktisadi İstikrarın Sağlanması Yönünden Devletin Rolü ve Fonksiyonları.....	186
1.3.İktisadi Büyüme ve Kalkınması Sağlanması Yönünden Devletin Rolü ve Fonksiyonları.....	187
1.4. Ödemeler Bilançosunda Denge Sağlanması Yönünden Piyasa Başarısızlığı ve Devlete Düşen Rol	188
1.5. Adil Bir Gelir ve Servet Dağılımı Sağlanması Fonksiyonu	188
2. Piyasa Başarısızlıklarının Ortadan Kaldırılması İçin Kamu Politikası Araçları	190
2.1.Para ve Kredi Politikası	191

2.2.Maliye Politikası.....	193
2.3. Dış Ticaret Politikası.....	194
2.4. Regülasyon ve Kontroller Politikası	196
2.5. KİT Politikası	197
3.Piyasa Başarısızlıklarının Çözümünde Devletin Rolü	197

ALTINCI BÖLÜM

NEOLİBERAL İKTİSAT POLİTİKALRI , ÇALIŞMA HAYATI İLİŞKİLERİ ANALİZİ VE SOSYAL DEVLETİN GELECEĞİ

1.İşgücü Piyasası.....	203
2.İstihdam.....	210
3.Ücretler.....	214
4.Sendikalar.....	216
5.Gelir Dağılımı.....	220
6.Sosyal Güvenlik.....	224
7.Endüstri İlişkileri ve Toplu Pazarlık.....	235
7.1. Toplu Pazarlık Düzeni ve Esneklik.....	239
7.2. Toplu Pazarlığın Niteliğinde Değişme.....	240
SONUÇ.....	246
KAYNAKÇA.....	250
ÖZET.....	281
ABSTRACT.....	283

SİMGELER VE KISALTMALAR

AB:Avrupa Birliği

ABD:Amerika Birleşik Devletleri

AÜ :Ankara Üniversitesi

AÜSBF: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi

Bk:Bakınız

BM:Birleşmiş Milletler

C:Cilt

CÜ:Cumhuriyet Üniversitesi

Çev.:Çeviren

DKP:Dokuzuncu Kalkınma Planı

DKP ÖİK:Dokuzuncu Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu

DÜİİBF:Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

GÜ:Gazi Üniversitesi

GÜİİBF: Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

ILO: Uluslararası Çalışma Örgütü

IMF: Uluslar arası Para Fonu

İst:İstanbul

İst.Tic.Ü:İstanbul Ticaret Üniversitesi

İÜ: İstanbul Ticaret Üniversitesi

MEB:Milli Eğitim Bakanlığı

No: Sayı, Numara

OECD:Kalkınma ve İktisadi İşbirliği Örgütü

s:Sayfa

S:Sayı

SDÜ İİBF:Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

SYDTF:Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu

TCDD: T.C. Devlet Demiryolları İşletmesi Genel Müdürlüğü

Vd: Ve devamı

Vol:Cilt

WB: Dünya Bankası

TABLÖLAR

Tablo1: Dünya M&A Satışlar Ekonomik Gruplar ve Sektörlere Göre 2005-2006.....	19
Tablo 2: Yıllık Ortalama Büyüme Hızları (%).....	29
Tablo 3: G7’ de Büyüme (%).....	32
Tablo: 4 Dünyada AR-GE Harcaması(GDP Yüzdesi) , 2000-03.....	33
Tablo:5 Dünyada AR-GE Harcaması Kamu-Özel İşbirliği.....	34
Tablo: 6 Dünyada AR-GE Harcaması(GDP Yüzdesi) , 2000-03.....	35
Tablo 7: Yıllara göre AR-GE / GSMH oranı (% olarak)	35
Tablo 8: Temel bazı göstergelerde tipik ülkelerin	36
Tablo 9: Türkiye’de Sektörel Dağılım.....	90
Tablo 10:Kriz Yıllarında Ülkelerdeki Piyasa göstergeleri.....	108
Tablo 11: Sağlık Hizmetleri Finansmanında Piyasa Başarısızlığı	125
Tablo 12: Esping–Andersen’in Üç Tür Refah Kapitalizmi.....	160
Tablo 13: Esping–Andersen’in Değişen Refah Devleti Sınıflandırması.....	161
Tablo 14: Esping–Andersen’in Refah Devletlerini Dekomüdfikasyon Derecelerine Göre Sınıflandırması.....	162
Tablo 15.Sosyal Devlet Krizinin Devrevi Belirtileri.....	164
Tablo-16: Piyasa Başarısızlıklarının ve Gelir Dağılımında Adaletsizliğin Önlenmesinde Devletin Rolü ve Görevi	197
Tablo 17: TCDD Limanlarında 1993-2004 Yılları İşgücü Verimliliği.....	205
Tablo 18: Dünyada Gelir Dağılımı.....	222
Tablo 19: Gelir Eşitsizliği ve Kapitalizm Modelleri, Sosyal Devletin Rolü.....	223
Tablo 20: Kamu Sübvansiyon ve Transferleri 1870-1995 (GSMH’ye Oranı).....	226
Tablo 21: Sosyal Transfer ve Vergilerin Gelir Eşitsizliğinin Azaltılmasında Rolü-Gini Katsayısı(1998).....	227
Tablo 22: Sosyal Koruma İçin Kamu Harcamaları (GSMH'ye Oran).....	228
Tablo 23:Dört Kişilik Ailenin Aylık Gıda Harcaması.....	229
Tablo:24 Dört Kişilik Ailenin Kişilik Ailenin Aylık Zorunlu Harcaması.....	230
Tablo 25: Açlık ve Yoksulluk Sınırı-En Az Gelir Düzeyi (YTL/Ay).....	232

Tablo 26: Dört Kişilik Ailenin Açlık ve Yoksulluk Sınırı (YTL/Ay).....	232
Tablo 27: Gıda Harcaması Fiyat Değişimleri.....	233
Tablo 28:Kaza Oranları.....	235

GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı Sonrası oluşan kurumlardan Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Ticaret Örgütü (WTO, eski adıyla GATT) ve Dünya Bankası (WB) gibi mali ve ekonomik kuruluşlar 1970 yılı petrol krizine kadar işlerliğini sürdürdü. Daha doğrusu, doğrudan şiddetli eleştirilere muhatap olmadılar. Bu kurumlar ana teorik yapısını, Bretton Woods sistemi olarak anılan sabit kur rejiminden almışlardır. Fakat bu rejim, kriz sonrası ABD' nin kendi kararı ile terk edildi. Günümüzde uluslararası finans kurumları etkinliğini giderek artırdılar.

ABD ekonomisinin dünya üretiminin arz yönünü tek başına temin edecek kapasiteye sahip olmaması nedeniyle, bu durum bütün piyasalarda (para, mal ve işgücü) kendini hissettirmiştir. Tarihi dönüşüm olarak da adlandırılabilir iktisadi konjonktürel dalgalanmalar bütün dünyada krizlere neden olmakta ve özellikle bilişimin ileri seviyeye ulaştığı günümüzde, bu durum daha da sarsıcı olabilmektedir.

Bu konjonktürel durum, sosyalist rejimlere zaman zaman gerekçe teşkil etmiş, fakat SSCB'nin dağılması ve rejimin uygulamadan kaldırılması ile birlikte tartışma zemininden bu dönem için kalkmış bulunmaktadır. Dünyadaki bloklaşma ortadan kalkmış merkez ve çevre ülkeler olarak tasnife tabi tutulmuşlardır. Gerek siyasi, gerekse ekonomik sistemler derinleşmiş politik kamplaşmaların dışında ekonomilerini geliştiren ve modernize eden ülkeler ve diğerleri olarak sınıflandırmaya tabi tutulmuşlardır. Merkez ülkelerin dışında piyasa ekonomisini benimsemeyen kapalı ekonomiler, zaten dünya ekonomisinde belirleyici bir rol üstlenebilecek kapasiteye sahip olmaktan uzaktır.

Fakat, rejim ve sistem tartışmaları sona ermiş değildir. Dünyada totaliter rejimler tamamen uygulamadan kalkmış bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra, demokratik uygulamaların da aslına uygunluğunun tartışıldığı gibi..... Uygulamadaki tutarsızlıklar, aşırı uçlardaki oynamalar, toplumdaki gelir adaletsizliğini had safhaya taşıyabilir. Zaten bu sonucun doğacağı uygulanan ekonomi politikalarının sonucu olarak önceden kestirilebilmesine rağmen reel ekonomi- politik olarak görülüp üzerinde durulmamaktadır. Bu durum, toplumdaki adalet duygusunu tahrip ve tağyir etmekte, sonuçta da, güven duygusu giderek yerini anarşizme terk

etmektedir. Bu idare edilememe anlayışını, farklı yorumlamaya, komplo teorileri üretmeye bilim adına da yer bulabilmektedir. Tezde inceleyeceğimiz üzere, iktisadi düşünce açısından (neoliberal ekonomi politikası ve sosyal devlet ilişkisinin analizi) öncelikle oluşturulan teorik ve pratik örgünün birbiri ile tutarlı ve anlamlı olması beklenir. Hatta, durum; ampirik olarak ölçülme gayretlerini içermektedir. (Örneğin, demokrasinin iktisaden diğer rejimlere üstünlüğü.) (Acemoglu 2007:1vd.ve 2005:29, Doğan, 2005:15-16).

Geçmişten günümüze liberal ekonomi uygulamalarının pratikteki bazı sıkıntılarının sosyal politika tedbirleri ile iyileştirilmesi geçmişte acı tecrübelerle elde edilen sosyo-ekonomik ve hukuki kazanımlar, neoliberal iktisat uygulamaları ile tekrar sanayi devrimi sonrası gelişmelerin yaşanmasına neden olabileceği gibi, çözümün de eskisi kadar kolay olmayacağı söylenebilir. “Sosyal devlet ilkesi”nin yerleşik hale getirilmesi geç ve güç olmuş, hatta; uygulama zemini sağlam kaynaklara dayanmamakta, bir de teorik olarak bu zemini kaydırarak sonuçta yürürlükten kaldırırsak, sonuç nereye gider?

Örneğin, neoliberal iktisat uygulamalarında sosyal amaçlı kamu harcamalarının iktisat literatüründen çıkarılması gerektiği, ekonominin kuralına uymadığı, ileri sürülmektedir. Bu tür uygulamalar ekonominin önündeki engeller olarak görülmekte ve hatta nihai olarak kaldırılması gerektiği savunulmaktadır. Bu engellerin de karşı olunan bir kurum olan devlet eliyle yürürlükten kaldırılması istenilmektedir. Bu ve buna benzer çelişkili iktisadi teorik literatür içinde bilimsel olarak ne anlatılmak istenmektedir? Teorik açıklamalar kendi açısından tutarlı olabilmekte ve fakat, farklı dil, din, ırk ve coğrafyaya mensup milletler için farklılaşacağını kabul ederek, kendi şartlarına özgü bir ekonomik ve sosyal yapı oluşturabilir miyiz? Konu, öncelikle çalışma iktisadi perspektifinden incelemeye çalışılmıştır. Bu yaklaşım, çoğu temayüz etmiş iktisatçılarca (Örneğin, J.E. Stiglitz ve Amartya K. Sen gibi) da benimsenmiş ve tavsiye edilmektedir. Sosyal devlet ve dayandığı temel iktisadi argümanlar sorgulanmakta ve iktisadi geçerlilik ve yürürlüğünün ortadan kalktığı gibi temel tezlere dayalı görüşler de literatürde mevcuttur. Ancak, konu, genellikle çalışma iktisadi perspektifinden olmayan ve farklı disiplinlere mensup yazarlarca ileri sürüldüğü ve kendi görüş açısından günlük gelişmeler ışığında bu görüşlerin literatürde yer aldığını görmekteyiz. Halbuki pratik

uygulamalara bakarsak, gelişmiş ülkelerde sosyal amaçlı harcamaların azaltılması kararına karşın, azalmadığı gibi yükseldiğini görmekteyiz. Ayrıca sosyo-ekonomik sistem bakımından da sosyal devletin teorik zeminde de en azından yürürlükten kaldırılmasının mümkün olmadığını görmekteyiz. Konuyu incelerken sosyal devletin düşünce sistemi bakımından, marksist düşünce sistemi ile karıştırıldığını görmekteyiz. Halbuki, düşünce platformunda sosyal devlet, uygulandığı ülkede sosyal sistemle uyumludur. O nedenle pür düşünce anlamında marksist devlet anlayışı ile sosyal devlet anlayışının çeliştiği gibi, faşist devlet anlayışı ile de uyumsuzluk içindedir, onun da ötesinde teokratik devlet anlayışı ile de uyumsuzluğu söylenebilir(Göze, 1976;.liberal sistem12-25, marksist sistem 25-37, korporatif sistem 70-74, Popper 2, 2008:140-141).

Toplumdaki sosyal barışın sağlanması ve toplumsal yapının sağlıklı olarak gelecek kuşaklara aktarılması, ancak, günümüzü geçmişle birlikte okumakla mümkündür. Dünyadaki neoliberal iktisat politikalarının uygulandığı ülkelere baktığımızda sosyal amaçlı harcamaların azaltılması hedeflenmesine rağmen hiçbir dönemde azalmadığı, hatta nispi olarak artış olduğunu görmekteyiz. Artış olan ülkeler de, üstelik; endüstrileşme sürecini tamamlamış refah seviyesi üst sıralarda olan ülkelerdir. Dünyadaki neoliberal iktisat politikalarının uygulamalarına getirilen eleştiriler temelde teorik yapıdan daha çok uygulamalardaki aksaklıklardan kaynaklanmaktadır. Bu da, piyasa ekonomisini uygulayan ülkelerin kendi eleştirel süzgeçlerinden geçirmeden uyguladıkları ve küresel ekonomi gerçeklerini hesap etmeden modern kurumların taşınması ve sonrasında kendi eksiklerini kendilerinin görmesi gerçeğini gözardı etmeleri, sonuçta devrevi olarak acı tecrübelerle neden olmaktadır. Endüstrileşmiş ve modern toplumların kurumlarının adaptasyonu zahmetli ve maliyetli bir iş olduğu için, kısa vadeli çözümlerin, ithal modellerle temin edilmesi sık sık krizlere neden olmaktadır. Çünkü, dünyadaki gelişmelerin takip ve tatbiki, öncelikle, teorik yapının anlaşılabilir olarak özümsemeyi gerektirmektedir. Daha sonra ise, uygun yöntemlerle tatbiki için her alanda vasıflı işgücüne ihtiyaç bulunmaktadır. Ayrıca, gelişmiş ülkeler ekonomik modellerini de yenilemekte ve en azından bu arayış içindedirler.

Tezde konular, disiplin dışı eleştirel argümanların tartışılması için doktriner zeminde, sosyo-ekonomi perspektifinden çözümlenmiştir. Örneğin, gelir

dağılımındaki eşitsizlikleri, rakamlarla anlatarak konuyu çalışma iktisadına ait istatistik çalışması, (onun da ötesinde pür hukuk çalışması) şekline dönüştürmekten sakınılmıştır. Çünkü, sosyo-ekonomik sistemler statik olmayıp sürekli kendini yenilemektedir.

Özellikle sosyal devletin geldiği nokta itibariyle, neoliberal iktisat politikaları ile mukayesesi ilk anda imkansız gibi gözükebilir. Fakat, mukayesede sosyal devletin, neoliberal düşünce sistemi ile çatışma içinde olmaması nedeniyle dayandığı iktisadi temelleri de bu düşünce sisteminden almıştır. Kıta, bölge ve ülkelere (hatta ülke içinde farklı yapılara) göre değişme özelliği göstermesi uygulamada kolaylık temini bakımından önemsenmelidir.

Birinci bölümde, neoliberal politikaların ana postülaları ve hedeflerin kuramsal çerçevesi incelenmiştir.

İkinci bölümde, neoliberal iktisat politikalarının mali ve finansal kuruluşlar bazında uluslar arası uygulamaları incelenmiştir.

Üçüncü bölümde neoliberal iktisat politikalarının uygulamalarından doğan krizler incelenmiştir.

Dördüncü bölümde, sosyal devletin dayandığı temel argümanlar, sosyo-ekonomik perspektiften; geleneksel aile ve toplum temelinde, yoksulluğu ortadan kaldırmada ve ihtiyaçları karşılama konusundaki özgürlük anlayışı, etkililiği ve yeterliliği incelenmiştir.

Beşinci bölümde, neoliberal iktisat politikalarının uygulamasından doğan piyasa başarısızlıklarının ortadan kaldırılması için pazar ekonomisinde, faktörlerin yerini değiştirerek (sermaye/emek), sermayenin yatırım teşviklerini, emeğin ise çalışma saikini artırarak, optimal sermaye yapısını teminde sosyal devletin iktisadiliği ve rolü incelenmiştir.

Altıncı bölümde neoliberal iktisat politikaları ve çalışma hayatı ilişkileri, üretken olmayan kamu bürokrasisinin hızla büyümesini teşviki, sermaye güçlerini ve insan

kaynaklarını, ekonominin iktisadi olan özel sektörün dışında kalmasını teşvik ve temini ile sosyal devletin üretkenliği incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

NEOLİBERAL İKTİSAT POLİTİKALARI

Neoliberal iktisat politikalarının terminolojisi refah seviyesi yüksek olan Batı toplumlarıdır. Batı toplumlarının genel nüfus yapısı giderek yaşlanması nedeniyle yeni politika arayışlarına gidildiği de görülmektedir. Çünkü artan bağımlılık oranı giderlerin finanse edilmesi sorununu beraberinde getirmektedir. “Edmund Phelps’in *Ekonomi Politik* başlıklı kitabı şöyle bir cümleyle başlıyor “....toplumun harcını oluşturan üyelerinin aralarındaki mübadeleden, üretim sürecine ortak olarak katılmaktan ve mal değişiminde bulunmaktan elde ettikleri karşılıklı yararlarıdır”. Toplumsal ilişkilerin bu indirgemeci tanımıyla beraber, günümüzün Ortodoks iktisat kitaplarında en çok rastlanan yaklaşım, iktisat biliminin “en geniş anlamıyla insan davranışlarının bilimi “ olarak tanımlayan iktisatçılara en anlamlı örnek, Garry Becker’dir. İktisadi çözümlemenin sosyolojinin geleneksel alanlarında da anlamlı ve geçerli olduğunu iddia eden Becker, tüm insan davranışlarının fayda-maliyet analiziyle izah edilebileceğini iddia eder. Başka bir deyişle insani tüm davranışlar akılcıdır”(İnsel, 2005:314).

“Neoliberalizm, sözlük anlamıyla yeni özgürlükçülük demek oluyor. Oysa ne yenidir, ne de özgürlükçüdür. Yeryüzü, bu ideoloji ile 19. yüzyıl öncesinden bu yana tanışıyor. Önce liberalizm adıyla ve esas olarak Batı dünyasında hayata geçirilmiş olan bu ideoloji, bir asırdan fazla süren uygulamaları çerçevesinde sömürü, yoksulluk ve sınıf çelişkisi türünden felaketlere ortam hazırlamıştır. Nihayet, birbiri ardından gelen dünya savaşlarının, telafisi yıllar alan kayıplara yol açmasından sonradır ki Batı ve Kuzey Avrupa’da bir cankurtaran simidi gibi işlev gören sosyal devletin doğuşu gerçekleşmiştir. ABD’de 30’lu yıllarda baş gösteren bunalım döneminin aşılması da Roosevelt’in mevzii ölçekte de olsa uyguladığı planlı devlet müdahalesi sayesinde mümkün olabilmektedir. Ülkemizin liberalizmin

doğurduğu felaketlerin olabildiğince dışında kalabilmesi ise, Atatürkçü sosyal ve ekonomik model sayesinde sağlanabilmiştir. Bu model, sosyal devletin uluslararası sömürüye dayanmayan bir türü olarak somutlaşmıştır” (Işıklı, 2005:86.).

Neoliberalizm de dayatıldığı her ülkede özgürlüklerin rafa kaldırılması sürecini beraberinde getirmiştir. Şili’de neoliberalizmin başarısı, tarihin kaydettiği en kanlı diktatörlüklerden birisi olan Pinochet rejimi sayesinde mümkün olabilmıştır. Ülkemizde de IMF destekli 24 Ocak 1980 kararlarıyla başlayan neoliberal tırmanışın gerektirdiği siyasal ve hukuksal dönüşümlerin sağlanabilmesi için, aynı yıl, 12 Eylül’ün yaşanması gerekmiştir. Bu örnekler artırılabilir. Nihayet, neoliberalizmin dünya ölçeğindeki başarısı için, demokrasi ve insan haklarını hiçe sayan küresel boyutlu istila emellerinin kabardığına tanık olmaktayız. 11 Eylül saldırıları, Irak’ın istilasıyla belirginleşen bu süreç açısından yeri doldurulmaz bir bahane oluşturmuştur.¹

Neoliberalizmin egemenliği, tüm dünyada sosyal devlet kazanımlarının tahribi ve sosyal devlet yanlısı siyasal oluşumların güçsüzleşmesi olgusunu da beraberinde getirmiştir.

Başlıca Batı ülkelerindeki sosyal demokrat partiler ya iktidarlarını kaybetmişler ya da neoliberalizimin dümen suyuna girmişlerdir. İsveç’te sosyal demokrat parti, Olof Palme’nin öldürülmesinden sonra onun başlattığı pek çok konuda geri adım atmak zorunda kalmıştır. Fransa’da Mitterand, İspanya’da Gonzales ve Almanya’da Oskar Lafontaine’in tasfiyesiyle birlikte Schröder, belirgin bir biçimde neoliberalizme kaymışlardır. Bu sürece, İtalyan Komünist Partisi’nin 1991’de kendi kendisini dağıtması ve Sovyetler’in

¹ Geniş bilgi için bk., Aras-Bacık, 2006

ökmesiyle birlikte dünyanın tek kutuplaşması yönündeki oluşumlar da dahil edilebilir. Bütün bunların karşısında, Blair ve Clinton'un neoliberalizme kılıf olmak üzere icat ettikleri “üçüncü yol”, bizim ülkemiz de dahil olmak üzere, geniş bir alanda yankılarını sürdürmektedir. Ne var ki neoliberalizmin başarısının kalıcı ve gerçek olmayacağı şimdiden belli olmaya başlamıştır. Liberalizmin, yani 19. Yüzyıl kapitalizminin sonuçlarının insanlık için olumsuz olduğu görülmüştür. Günümüzde de yeniden diriltilesinden başka bir anlama gelmeyen neoliberalizmin insanlığı farklı bir yere götüreceği yönünde hiç bir neden bulunmamaktadır. Bu nedendir ki tüm Batı ülkelerinde sosyal devlet karşıtı politikaların yol açtığı sosyal sorunların ve huzursuzlukların ardı arkası kesilmemektedir(Işıklı, 2005:86vd.).

Neoliberalizm yeni değildir. Bir asrı aşkın bir süre boyunca denenmiş ve acılı sonuçları, tekrar tekrar görülmüş olan 19.yüzyıl liberalizminin, bir başka deyişle vahşi kapitalizmin yeniden diriltilesinden başka bir şey değildir. Şu farkla ki 19.Yüzyıl liberalizmi, sosyal devlet olgusuyla henüz tanışmamış olan Batı dünyasında uygulama alanı bulmuştu; neoliberalizm ise sosyal devletin nimetlerini tatmış olan ve yine Batı dünyası merkezli bir oluşum niteliğiyle ve küresel ölçekte uygulama alanı kazanmak iddiasıyla varlık kazanmaktadır.

Liberalizmin olumsuz sonuçları, 1929-30 bunalımıyla ve dünya savaşlarıyla doruğa ulaşmıştı. Sosyal devlet, bu duruma çözüm olmak üzere ve adeta bir cankurtaran simidi gibi işlev görmek üzere Batı ve Kuzey Avrupa toplumlarında geçerlik kazanmıştı. Şimdi ise 70'li yıllardan bu yana hüküm süren yeni bir bunalım karşısında, sosyal devletin tahribi, en önce akla gelmekte ve sanki geçerli bir çözümmüşçesine gündeme getirilmiş bulunmaktadır. Oysa, bunalımın nedeni sosyal devlet değildir. Bunalımın asıl nedeni, refahın ve demokratikleşmenin ayrıcalıklı bir coğrafya ile sınırlı kalmış olması, daha somut bir ifadeyle sosyal devletin evrenselliğinin sağlanamamış olmasıdır. Evrenselleşemeyen sosyal devletin, anavatanında da sonu gelmiş; İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, sosyal refah devleti

uygulamalarının göz kamaştırıcı örneklerine sahne olmuş bulunan ülkelerde, 1980'lere doğru sosyal devlet ile demokrasi arasındaki konsensusun çatırdadığına tanık olunmuştur. Neoliberalizm, yıkımla ve felakette sonuçlanmış bir tecrübenin tekrarından ibaret olmasına karşın, sanki görülmemiş bir yenilikmişçesine sunulabilmekte; bu konuda estirilen “değişim rüzgârları”na direnenler, “dinozor” durumuna düşmek tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadırlar(Işıklı, 2004a: 373 vd.).

Öncelikle bilinmelidir ki liberallerin ve neoliberallerin, ekonomik sosyal yaşamdan devlet çekildiği ve kamusal hizmetler sınırlandığı ölçüde serbest rekabet düzeninin oluşacağı ve işlerlik kazanacağı yolundaki varsayımları, geçerli bir kuramsal temelden yoksun olduğu gibi, asırlardır yaşanmış bulunan tarihsel gerçekler çerçevesinde de doğrulanmış değildir. Serbest rekabet, ancak bazı ders kitaplarında yer almış; gerçek yaşamda gerçeklik kazanmamıştır. Gerçek yaşamda, devlet müdahalesinden ve, kamu kesiminin yönlendiriciliğinden soyutlanmış bir rekabet düzeninin doğal ve kaçınılmaz sonucunun hızlı bir tekelleşme olduğu, kimsenin görmezlikten gelemeyeceği bir tarihsel gerçeklik olarak belirmiştir. Ekonomik yaşamda sermayenin belli ellerde yoğunlaşması sonucunu veren tekelleşmenin, demokrasiye temel oluşturmanın çok uzağında, demokrasiyi çarpıtıcı ve çoğu kez kâğıt üzerinde kalmasına yol açan sonuçları, değişik dönemlerde, değişik toplumlarda yaşanan deneyimlerin ortak yanını oluşturmuştur.

Kaldı ki liberalizmin içerdiği özgürlük kavramının, demokrasinin özünü oluşturan özgürlük özlemiyle örtüşmediğinin; tam tersine, çoğu hallerde çeliştiğinin bilinmesi gerekir. Unutmamak gerekir ki sendika özgürlüğünü yasaklamak üzere 19. Yüzyılda yürürlüğe sokulmuş olan tüm yasalar gibi Fransa'da 1791'de (2)yürürlüğe sokulan Chapelier yasasının ve İngiltere'de

2 Fransa'da bu yasağı tesis eden 1791 tarihli “Le Chaplier Yasası”nın sebepleri arasında şu ibare göze çarpıyordu: “Bazı vatandaşların mevhum mesleki menfaatlerini müdafaa için cemiyet kurmalarına müsaade edilemez.(Çünkü) her ferdin hususi ve ferdi menfaatiyle ammenin menfaatlerinden başka (bu ikisinin arasında) mesleki menfaat yoktur” (Sunar, 1955:5 A.Fuat Başgil Önsözü).

1799'da yürürlüğe sokulmuş olan Corresponding Societies Act ile 1800'de yürürlüğe sokulmuş olan Combination Act'ın ⁽³⁾ gerekçesi, liberal görüş üzerinde temellenmiş bulunuyordu. Bu yasaların gerekçelerinde, sendika hakkının özgürlükleri sınırladığı, bireysel özgürlük önceliğiyle çelişmeyen tek sözleşme biçiminin bireysel hizmet akdi olduğu savunulmaktaydı. 1970 Sonrasında patlak veren ekonomik krizin sonuçları, neo-liberalizmin doğuşunun gerekçesi olarak kullanıldılar. Gerçekte, neoliberalizm ile liberalizm arasında özde bir fark yoktur; fark, ortaya çıktıkları tarihsel dönemlerde var olan koşulların aynı olmamasından kaynaklanmaktadır. Liberalizm, başka pek çok şeyin yanı sıra kamu kesiminin büyümesine karşıydı ve devletin, asgari ölçülerde jandarma ve tahsildar fonksiyonlarıyla sınırlı kalmasında ısrarlıydı; dolayısıyla muhafazakârdı. Yalnızca genel çıkarı sağlamak için çaba sarfeden bireyler, sağlamak istemedikleri bir özel çıkarı sağlamak doğrultusunda yönlendirilirler.” Dolayısıyla, neoliberallere göre, kamu kesimini daraltmaktan ve özel çıkar önceliğini sınırsız kılmaktan başka çıkar yol yoktur. Özel çıkara öncelik tanımakta bir sakınca yoktur, çünkü, Adam Smith'in görünmeyen eli, nasıl olursa olsun, özel çıkarı kamusal yarara kanalize etmektedir; buna karşılık, kamusal çıkar önceliğinde ısrar etmek boşunadır; çünkü, nasıl Oysa, neoliberalizm, devletin özellikle Batılı sanayileşmiş toplumlarda sosyal devlet niteliğini kazanmış olduğu ve dolayısıyla, ekonomik ve sosyal yaşamda ağırlıklı bir yer kazanmış bulunduğu bir dönemde ortaya çıktı. Doğası gereği bu yöndeki birikimlere ve kazanımlara karşı çıkması, taşıdığı misyonun öncelikli bir gereği olarak belirdi. Dolayısıyla, bu anlamda muhafazakâr değil; karşı-devrimci bir nitelik sergiledi. Neoliberalizmin baş temsilcisi, 1976 yılı Nobel iktisat ödülü sahibi Amerikalı iktisatçı Milton Friedman, ekonomik ve sosyal yaşamda devletin rolünün sınırlanması ve kamu kesiminin ağırlığının azaltılması görüşüne haklılık kazandıracak yönde ikinci bir “görünmeyen el”in varlığından söz

3 İngiltere’de her iki yasa ile, işçi ücretlerini, çalışma şartlarını veya bir sanayinin organizasyonunu etkilemek amacını güden her türlü birleşmeler yasaklanmıştır(Işıklı, 1967:12).

etmektedir. Friedman'a göre, "Politikada, Adam Smith'in görünmeyen eli olursa olsun, Friedman'ın görünmeyen eli, kamusal çıkarı özel çıkara kanalize etmektedir(Işıklı, 2004a:374 vd.).

Neoliberallerin görüşleri "daha az devlet, daha çok özel teşebbüs" sloganıyla özetlenir. Neoliberalizmin bizdeki temsilcilerinin, bunun yerine "daha az devlet, daha çok halk" sloganını tercih ettikleri görülmektedir. Bu sloganlarla ortaya konulmak istenen, özel teşebbüse dayalı ekonominin demokrasiyle özdeş olduğu veya onun kaçınılmaz önkoşulu olduğu yolundaki geleneksel liberal görüştür.

Esasen, özel teşebbüsü "hür teşebbüs" olarak nitelendirirken anlatılmak istenen de budur. Nitekim, neoliberal akımın önde gelen isimlerinden Hayek'in "Esarete Giden Yol" adını taşıyan kitabında ileri sürülen tez de budur. İddiaya göre, kamu kesiminin genişlemesi, kaçınılmaz olarak kollektivist diktaya yol açacaktır. Gerçekte, bu tür düşünceler, 19. Yüzyıl liberalleri tarafından henüz dev uluslararası tekellerin doğmamış olduğu bir tarihsel dönemde ortaya atıldıklarında doğruluklarının tartışılması çok daha zordu. Buna karşılık, günümüzde uluslararası tekellerin dünyasında, devletin alternatifinin, halk olduğunu veya halkın denetimindeki ekonomik girişimler olduğunu söylemek, çok daha az inandırıcı görünmektedir. Kaldı ki devletin mutlaka ve kaçınılmaz olarak demokrasiyle çelişen bir unsur olduğunu söylemek de mümkün değildir. Bu noktada, Friedmanizmi, liberal anarşist olarak sınıflandıranların pek de dayanaksız olmadıklarını düşünmek gerekir. Gerçekte, devlet, demokrasi için bir güvence de olabilir. Bunun için gerekli olan, kamu kesimin sınırlandırılması veya devletin ortadan kaldırılması değil; demokratikleştirilmesidir. Özelleştirmenin demokratikleşme getireceği yolundaki kampanyaların bir diğer yönü de, ekonomide özel mülkiyetin ve serbest rekabetin egemen kılınması halinde, ekonomik kararların tüketicilerin "özgür" tercihlerine dayalı olarak verileceği, dolayısıyla siyasal demokrasiye temel olacak bir ekonomik demokrasinin kurulacağı varsayımına dayanmaktadır. Friedman'ın kitabına "seçme özgürlüğü" adını koymasının

ardında yatan neden de bu olsa gerek. Oysa, bu anlamda bir serbest rekabet piyasası gerçek hayatta değil, yalnızca bazı ders kitaplarında mevcuttur ve piyasada kararlar, insanların "özgür" bir biçimde tezahür eden istençlerinin çok uzağında, parasal güce sahip olanların yönlendirmesine göre belirlenir. Örneğin, bir toplumda çoğunluğun süt gereksinimi olmasına karşın, süt gereksinimi olanlar satınalma gücünden yoksunlarsa, yeterli süt üretimi olmaz. Buna karşılık, gerekli satınalma gücüne sahip olan bira tüketicileri azınlıkta da olsalar, bunlardan kaynaklanan talebi karşılamak üzere bira fabrikası kurulabilir. Bu şekilde alınan yatırım kararlarının, çoğunluğun demokratik tercihlerinin ürünü olduğunu, dolayısıyla bu yolla ekonomik demokrasinin sağlandığını söylemek, elbette ki yanlıştır. Neoliberallerin demokrasi ve özgürlük yanlısı olarak görünme konusundaki bu titizliklerine karşın, önerdikleri ekonomik modellerin, tüm dünyada, demokrasinin belli ölçüde sınırlandırılması ve çoğu zaman, Latin Amerika'da görüldüğü üzere askeri diktatörlüklerin kurulması pahasına uygulanabilirlik kazandığı, gizlenmesi mümkün olmayan bir gerçekliktir. Esasen, zaman zaman, neoliberalizmin temsilcilerinin bizatihi kendilerinin, demokrasi dışı çözümlerin savunuculuğunu yapmaktan geri kalmadıkları da görülmektedir. Başta Milton Friedman olmak üzere, neoliberalizmin önde gelen savunucuları, siyasal özgürlüklerin ekonomik büyüme için bir ayak bağı olduğu, buna karşılık, "diktatörlüklerin ekonomide büyük patlamaları hayata geçirebildiği" görüşünde olduklarını gizlemiyorlar(Işıklı, 2004a:375vd.).

Dolayısıyla yaşadığımız gerçekliğe serbest piyasa demek mi doğru; yoksa Braudel'i anımsayarak, kapitalizmin ancak tekelci kârlarla varlık kazanacağını söylemek ve ortaya çıkan işleyişi "karşı piyasa" olarak nitelemek mi gerek? Rekabet daha çok küçük üreticiler ve az gelişmiş ülkelerin ürettikleri mallar arasında yaşanırken, gerçekte gelişmiş ülkelere doğru akan bir gelir transferi ve belirli merkezlerde toplanan küresel bir sermaye birikimi söz konusu olmaktadır. Üstelik kapitalizmin küresel bir varlık kazanması gelişmekte olan ülkeler için çok zaman reel büyüme ve ekonomik istikrar anlamına gelmediği gibi, üretimden kopan mali sermayenin yarattığı

kuralsızlık ve offshore hesaplar ile bu ülkelerde kapitalizmin farklı türevleri üretilmektedir (Koray, 2005 :24).

Gelişmekte olan ülkeler açısından durum daha da vahimdir, Bu ülkelerde piyasanın kurumsallaşması da, işgücünün korunması da tamamlanmamıştır; buna bir de yabancı sermaye beklentisi eklenince bu ülkelerde kuralların değil kuralsızlığın asıl haline gelmesine de şaşmamak gerekmektedir. Kötü paranın iyi parayı kovması gibi, kötü kapitalizm de “iyi kapitalizmi” kovmakta, örneğin formel sektöre karşı büyüyen enformel sektör en büyük işletmelerde bile işlerin parçalanarak bir bölümünün taşeronla devredilmesi gibi uygulamaları gündeme getirmektedir. Küresel ve ulusal düzeyde artan kuralsızlaşma arayışının nedeni de hep rekabet gereği olmaktadır. Bu nedenle geçmişte ILO standartları yoluyla gelişmiş ülkelerdeki çalışma standartlarına doğru yükselen bir gelişme beklenirken, bugün gelişmiş ülkelerde bile az gelişmiş ülkelerdeki koşullara doğru inişe geçen bir gelişme ortaya çıkmakta ve bu nedenle küreselleşen piyasada aşağıya doğru bir yarıştan söz edilmektedir. Hemen her ülkede, az gelişmiş bölgeler, kırsal kesimler, tarım sektöründe yer alanlar, geleneksel endüstri sektöründe çalışanlar, genel olarak az nitelikliler kaybetmeye mahkûm görünmektedir. Bu dengesiz güç ilişkileri içinde ve çağımızın tüm insan hakları iddialarına karşın, mağdur ülkelerin ve insanların durumuna yaklaşım ise, çok zaman, 18. yüzyılda endüstrileşen ülkelerde görünen “yoksullara yardım” anlayışından pek de öteye gidememektedir(Koray, 2005 :40).

Amerikan Ulusal Savunma Enstitüsü küreselleşmeyi “malların, hizmetlerin, paranın, teknolojinin, fikirlerin, enformasyonun, kültürün ve halkların hızlı ve sürekli bir biçimde sınır ötesine akışı” biçiminde tanımlamaktadır. Bu enstitünün yaptığı bir çalışmaya göre küreselleşme sayesinde ülkelerin ekonomileri arasında daha önce örneği görülmemiş bir bütünleşme sağlanmakta, bir enformasyon devrimi yaşanmakta ve pazarlar, şirketler, örgütler ve yönetim uluslararası hale gelmektedir (Tağraf, 2002:34).

Klasik liberalizm bireyin ekonomik faaliyetler ulusal savunma, iç güvenlik ve adalet ve üretiminin kamu tarafından zorunlu ürün ve hizmetlerin üretilmesi ölçütleri ile sınırlandırılabilir. Bu sınırla alanda devlet işlevini sürdürebilecektir. Tarihsel süreçte bu sınırlamalar da ekonominin kuralı gereği suistimal edilerek totaliter yapılanmalara yol açtığı kuşkularını ortaya çıkardığı için devleti bir aygıt olarak görülmekte ve hatta tasfiyesi yönünde politik doktrinler geliştirilmektedir. Neoliberal ekonomik öğretiler bu kurumlaşmanın neresindedir. Liberalizmin doktrinleri bu tür tıkanmaları “Ugarlığın merkezi değerleri tehlikeydedir. Yeryüzünün büyük bir kısmında insan onuru ve özgürlüğü için gerekli koşullar çoktan ortadan kalkmıştır. Diğerlerinde de varolan planlamacı eğilim ve refah politikalarının gelişimiyle sürekli olarak tehlike altındadırlar. Bireyin durumu ve gönüllü gruplar sürekli olarak keyfi gücün yayılmasıyla tehlike altındadır.Bu gelişmeleri ellerinde tutan grup (bürokratlar), bütün ahlak kurallarını göz ardı eden bir tarih görüşü olarak büyümektedir. Ayrıca özel mülkiyete ve rekabete inancın azalması eğilimi konusundaki kuşkuları yaygınlaşmaktadır. Neoliberal politikalar yeni, farklı ekonomik model olmayıp, kapitalizmin güncel modellenmesinden ibarettir. Neoliberal reformlar yeni ekonomi modeli sunmamakta devrevi olarak sermaye birikimi konusundaki sıkıntılara göre yapılan piyasa düzenlemeleridir. Politikaların aktörleri Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası olarak gösterilmektedir(Andréasson,2002: 24-25).

1.Neoliberal iktisat Politikalarının Ana Postülaları

Neoliberal iktisat politikalarının doktriner ve pratik bakımdan evrensel ekonomik reçete sayılabilecek çerçevesi Washington Konsensüsü ile belirlenmiştir.

- Mali disiplinin sağlanması
- Kamu harcamaları önceliklerinin belirlenmesi
- Vergi reformu
- Finansman sektörünün liberalizasyonu
- Döviz yönetimi

- Ticari liberalleşme
- Doğrudan yabancı sermaye yatırımların serbestleştirilmesi
- Özelleştirme
- Deregülasyon (Kamu alanının daraltılması)
- Mülkiyet hakları (Williamson, 2000:251-252, Jessop, 2003:259-262)

Bu ilkeler Latin Amerika ülkeleri ile işbirliği için belirlenmiş ancak tutarlıkları konusunda eleştiriler almıştır(Williamson, 2000: 255). Bu ilkelerin her ülke için aynen uygulanması konusuna olumlu bakılmamıştır. Hatta neoliberal politikaların başarılı sonuçlar alması gerektiği fakat bu politikaları uygulayan ülkelerin bu süreci iyi yönetemedikleri belirtilmektedir. Çünkü yerel düzeyde politika belirleyicisi IMF ve Amerikan Hazinesinin olmadığı ve olmaması gerektiği vurgulanmaktadır(Stiglitz,2005:239, Krugman, 1994:77-78).

Bu politikaların başarılı olmasına kuşkuyla bakanlar da sözkonsudur(İrfanul Haque, 2004:2). Yoğun borç krizlerinin yaşandığı bu süreçte, Latin Amerika ülkelerinin içinde bulunduğu koşullarla ilişkili olarak, John Williamson tarafından Washington Uzlaşması kavramı geliştirilmiştir. O dönemden beri söz konusu uzlaşma, 1990'ların global ekonomisinin yönetiminde ABD Hükümeti ve uluslar arası finansal kuruluşlar tarafından temel rehber prensipler olarak kabul edilmiştir. Williamson Uzlaşması, on maddelik politik reform seti olarak belirlenmiş ve tartışılmıştır. Fakat, aslında, uzlaşmanın arkasında yatan temel prensiplerin “serbest piyasa” ve “sağlam (itibarlı) para” olduğu söylenebilir (Öztürk, 2006:62, Öniş-Şenses,2005:27-28).

Özetlersek, ticaretin ve finans piyasasının libere edilmesi, fiyatların serbest piyasa tarafından belirlenmesinin temini ve enflasyonun kontrol altına alınarak ekonomik istikrarın sağlanması ve özelleştirme(Chomsky , 1999:20). Neoliberal iktisat politikalarına bazı ilaveler de yapılarak yenileştirilmek istenmiştir.

- Hükümet işbirliği,
- Yolsuzluğun kaldırılması
- Esnek emek piyasası
- DTÖ(WTO) anlaşmaları
- Mali yasalar ve standartlar
- Sermaye hesapları risklerinin azaltılması
- Döviz rejimlerinin orta vadeli olmaması
- Merkez bankası bağımsızlığı ve enflasyon hedeflemesi
- Sosyal güvenlik karşılığı

-Yoksulluğun azaltılması hedeflemesi (Rodrik, 2006:25). Bu politikalara, ayrıca, BM ve ilgili kuruluşlarca da destek verildiği görülmektedir. Literatürde lehinde görüşler de mevcuttur(Lapeyre, 2004:14-18). Neoliberal politikaların uygulanmasında sağlıklı bir değerlendirme yapılmadığını, yatırımın üretken olmayan alanlara yönlendirildiği tespiti yapılmaktadır(Rodrik, 2006:18).

Neoliberal değerler yeni bir kavram kazandırarak hakların evrenselleşmesine de katkı sağlamıştır. Örneğin, eğitim dünyanın her yerinde bir “hak” olarak algılanmıştır(Meyer, 2004:22-23).

Neoliberalizm, klasik liberalizmin bir devamı olduğunu ileri sürer, doğal haklar ve negatif özgürlük temalarını temel alır. Bu nedenle yeni liberallerin çalışmaları, 1.Dünya savaşından sonra kapitalist dünyada egemenliğini daha da pekiştiren sosyal liberalizmin temel tezlerine bir eleştiri niteliği gösterir. Yeni liberallere göre, günümüzde refah programlarının geliştirilmesine neden olan baskı gruplarının politik taleplerinin kabul edilmesi, işçi hareketlerinin güçlenmesi ve sendikal çalışmaların güç kazanması gibi bazı gelişmeler, klasik liberalizmin bir çok ilkesiyle çatışan oluşumlara yol açmış ve bireysel özgürlüğün nasıl korunacağı sorununu gündeme getirmiştir. Aslında sorun bir özgürlük sorunudur.

Çünkü dünya savaşlarının getirdiği acımasız ortamda üretilen düşünce hareketlerinin uygarlık ortamına uyarlanması her zaman olanaklı değildir. Hatta zaman zaman teorik yapı ile dünya gerçeği hiçbir zaman örtüşmemektedir. Halbuki bu tip şiddetli depremsel anti tezlerine yerine niçin milyonlarca insanın katliama uğradığı ve barışın sağlanamadığı sorundur. Bunun nedenleri bilindiği halde sonuçları üzerine teorik oturtulmaya çalışılmaktadır. Her grup sonuçta gördüğü zararı kendide aramayarak neden olduğu varsayılan güçsüz ve sessiz kesimlere fatura kesilmektedir.⁴

Neoliberal politikalar küresel düzeyde mal ve hizmetlerin serbest ticareti, sermayenin serbest dolaşımı ve yatırım özgürlüğü üzerine bina edilmektedir (Goeorge:1999). Neoliberal düşünürler (Friedman, Hayek Mündel ve diğerleri) teori ve pratikte uygulanan politikaların destekçileri oldukları belirtilmektedir(Block, 1999:26 vd.). Ancak bazen teori ve pratikte her zaman doğru anlaşıldığı ve uygulandığı anlamına da gelmemektedir(Block, 2007:16).

Neoliberal iktisat politikaları işgücünün en üst seviyede vasıf kazanması, çalışma hayatında oluşan boş zamanların değerlendirilmesi ve devletin de koordine edici bir rol alması süreci şeklinde teorik yapısı özetlenebilir.

⁴ Kapsamlı bir değerlendirme için bk. Demirer, 2005.

1.1. Sermayenin Serbest Dolaşımı

Sermayenin dolaşımının sınırlarının kaldırılması ya da garanti altına alınması neoliberal politikaların formüle edildiği ana unsurlarından biridir(Scholte, 2005: 24; George, 1999).

Sermayenin serbest dolaşımından anlaşılan kaydi para olarak anlaşılmaktadır. En mutlu tüketici Asgari geçim standardında hayatını idame ettiren homo economicus insandır. Marjinal faydayı maksimize ettiğini zanneden tüketici serap görmekte ve bu serabla avuntusunu da refah zannetmektedir. Halbuki ekonomik refah nedir? Bireyin varolduğunu sandığı anarşik bir yapılanmada zaten hiçbir sistemin kuralı işlemez. Sadece tüketiciler uzaktan güdümlü makinalaşmış varlıklardır. Halbuki insanlar, bu durumda, canlılar aleminde diğer canlıların sahip olduğu özgür iradi davranış yeteneği ve yetisine bile sahip olamamaktadırlar. Bu tür toplumlardaki çıkışlar da ancak anarşik vakalar olarak tavsif ve tavzih edilir. Aslında mutlu azınlık son derece sınırlı sayıda ve sınırlı, bir görünmez ele sahip kıyasıyla hırs mücadelesi içinde olan küçük bir kesimdir. Bu kesim sermayedar sınıftır ve sınır tanımamaktadır(Sallangül, 2006:181-182)

Sermayenin çokuluslu şirketler yoluyla serbest dolaşımını ve sanayilerin yer değiştirme sürecini hızlandıran ve azgelişmiş ülkelerin kirli sanayiler üzerinde yoğunlaşmasına yol açan bir süreç olarak küreselleşmenin ekolojik etkilerinin de giderek önem kazanması beklenebilir. Bugünkü nüfus artış oranlarının, büyüme ve sanayileşme gereksinimi çok daha büyük olan azgelişmiş ülkelerin dünya nüfusu içinde daha da büyük bir paya sahip olacağını göstermesi bu konunun önemini daha da artırmaktadır. Öte yandan, ekolojik duyarlılığın azgelişmiş ülkelerin kalkınma çabaları önünde yeni bir engel oluşturmamasına özen gösterilmelidir(Şenses, 2004:22).

Bretton Woods sisteminin düşüşü ile dalgalı kur sistemine geçilmiş ve sermaye hareketleri giderek önem kazanmıştır. Ayrıca sermaye hareketleri ve serbest dolaşımı doktrinde de dinamik ve yeni bir teoridir. (Seyidoğlu, 1986:218-241, Alkin, 1978:191-201). Yerli sermaye dual(ikili) rol oynayarak sermaye piyasasının istikrarını muhafaza eder (De Ferranti, ve diğerleri 2000:67., Genç, 2007:1-23).

ÇUŞlar Doğal Endüstriler ve Gelişme

Tablo 1. Dünya M&A satışlar ekonomik gruplar ve sektörler Göre 2005-2006

(Milyon ABD doları)

		2005			2006				
Eko.Grup		Tüm Endüstriler	Tarım(1.)	Sanayi	Hizmetler	Tüm Endüstriler	Tarım(1.)	Sanayi	Hizmetler
Dünya		716 302	115 420	203 730	397 152	880 457	86 133	274 406	519 918
Gelişmiş Ekonomiler		604 882	110 474	171 020	323 388	727 955	65 119	247 233	415 602
Gelişmekte Olan Ekono.		94 101	2 858	25 963	65 280	127 372	16 639	22 603	88 130
Geçiş Ekonomileri		17 318	2 088	6 747	8 483	25 130	4 374	4 570	16 185

Kaynak: UNCTAD, cross-border M&A database.

World Investment Report 2007:s.34

Sınır aşırı M&A satışlarda gelişmeye olan ülkeler ile gelişmiş ülkeler arasında büyük fark devam etmektedir. Bu farkın kapanması kısa vadede en azından nisbi olarak da azalması zor gözükmemektedir. Gelişmekte olan ülkeler öncelikle yapısal sorunlarını çözmelidir. Örneğin, eğitim sorunu modern tekniklere uygun olarak çözümlenmelidir. Her türlü yatırım üretken alanlara olmalı ve selektif olmalıdır. Konu sosyal devlet kısmında tartışılmıştır.

Dünyadaki sermaye hareketlerinde gelişmiş ve yükselen ekonomilerde büyük fark bulunmaktadır. Dünyada iktisadi krizlerin çıkmamasının zor olduğu söylenebilir. Bu büyük fark kendiliğinden istikrarsızlık ve kapalı iktisadi ve toplum yapısı üretebilir. Zaten sermaye hareketlerinin hemen hemen G-7 ülkelerince kontrolü diğer ülkeleri tedbir almaya zorlamakta ve yeni model arayışı önerilmektedir(Rodrik-Subramanian 2008).

1.2.Malların Serbest Ticareti

“Kent hukuku, yalnızca kişisel köleliği ve toprak üstündeki kısıtlamaları ortadan kaldırmakla kalmamış, ticaret ve sanayi etkinliklerini engelleyen derebeylik haklarının ve mali hak iddialarının da ortadan kalkmasına yol açmıştır. Malların serbest dolaşımı için engel olan pazar vergileri (*teloneum*), kentsoyluların özellikle hoşlanmadıkları bir şeydi(Priene, 1982:140). Kentsoylular iştigal ettikleri meslekleri itibariyle ana faaliyet alanları ticarettir. Ticari kazançlarını arttırmak ve karlarını maksimize etmek için kar hadlerrni düşürücü her türlü engellerin önünü açmak için girişimde bulunmaktadırlar. Tacirler için yepyeni bir durum ortaya çıkmakta ve pazarın iktidarı oluşmaktaydı(Jessua, 2005:20-21). İnsanların ve malların serbest dolaşımı politik risklere rağmen tüccar, banker ve armatörün bir defalık ticareti servet yapmalarına yetiyor ve açık denizlere açılmaları çok cazip gelmektedir(Jessua, 2005:24). Çin ve İslam uygarlığının çöküşünün nedenleri arasında bu dışa açılmanın reddi olduğu söylenebilir(Jessua, 2005:35).

Dünya ekonomisinde üretilen mal ve hizmetlerin serbest ticareti tarihin her döneminde mevcuttur. Ancak savaşların neden olduğu kapalı toplum modelleri ve oluşan blokların katı korumacılık anlayışı nedeniyle zamanla toplumsal anlayışa da yansımıştır. Halbuki kapalı toplumların temel gerekçesi güvenliktir. Kendi düşünce ve ürettiği ürüne güvenmeyen toplumsal örgütlenmelerin dışa açılması mümkün değildir. Açık toplumlar her zaman kendinden emin toplumlardır. Açık toplumlarda öyle zannedildiği gibi yerli ürünlere korumanın olmadığı ya da gümrüklerin tamamen kaldırıldığı hiçbir zaman görülmemiştir. Ancak moderniteye ayak uyduramayan, boş işlerle uğraşan toplumların, kendinden farklı olan kesimlere satacakları hiçbir şeyleri olmadığı gibi mukabilinde alacak hiçbir şeyleri yoktur. Modern toplumlarda gümrük ve kotalar her zaman mevcut olmuştur. Fakat, zenginlik ve medeniyet cazibe merkezidir. Bu çekicilik karşılığında da bir bedel ister. Bedelin ne olduğunu anlamak için zihni faaliyet ve mesai harcanmalıdır. Bu

aba ise, zaman ve insan mrnden vakit ayırmayı gerektirir(Scholte, 2005: 24, DPT ÖİK Raporu, 1995:1-2; George, 1999).

1.3. Hizmetlerin Serbest Ticareti

Hizmetlerin serbest dolaşımı mal ve hizmetlerin bedel transferlerinin kısıtlamaya tabi tutulmaksızın geçişinin sağlanmasıdır (Scholte, 2005: 24). 1970'lerle birlikte filizlenmeye başlayan küresel fabrikaların şekillenmesinde iki temel aktörün varlığı dikkat çekicidir: Bunlardan ilki, piyasa ve ihracata yönelik üretim stratejisini dünya ekonomisine yerleştiren Dünya Bankası , IMF ve DT'dur. Diğeri ise, küresel mal ve ticaret ağını devlet düzenlemelerinin ötesine geçirerek kuran çokuluslu tekellerdir(zuğurlu, 2003; George, 1999). "Serbest ticaret devlet otoritesini kısıtlar, özgürlüğün, otonominin ve bireyin sorumlululuğunun önünü açar. Erdemli ve sorumlu şahsi davranışları teşvik eder. İnsanları, sınırların ve kültürlerin ötesine ulaşan "iş toplulukları" içinde toplar...."(Yayla, 2004:104).

1.4.Entelektüel Hakların Serbest Dolaşımı

Küreselleşmenin başlamasından sonra, çalışma yaşamı artık yüksek–vasıf gerektirmekte, düşük–vasıflı ya da vasıfsız işçiler, bilgi–teknoloji yoğun yeni üretim süreçlerinde kendilerine uygun iş bulamamaktadır. Küreselleşmenin, alışan sınıfın st kısmını oluşturan vasıflı işçiler için ise bütün kapıları ardına kadar açtığı, bu kişilerin lkelerarasında serbest dolaşım haklarına sahip oldukları görülmektedir (zdemir, 2005a:730).

Entelektüel sermayenin değerinin ölçülmesi konusunda üretilen ampirik araştırmalar da szkonusdur. (VAIC(entellektüel katma değer katsayısı)=CEE+HCE+SCE) İşletmelerin geleceğine yön veren yöneticilerin ve politikacıların entellektüel sermaye çalışmalarını destekleyici girişimleri teşvik etmeleri ve desteklemeleri gerekmektedir. Ar-Ge faaliyetlerine gereken önem verilmeli ve işletmelerin emek ve sermaye yoğun işletmelerden, bilgi

yoğun işletmelere dönüşmeleri sağlanmalıdır(Öztürk-Demirgüneş, 2007: 59-79).

Mülkiyet haklarının (Intellectual property rights) korunması garanti altına alınması istenirken bu emeğini satan kişilerin hakları değil yüksek vasıflı emeğe ait hakların korunması anlamında kullanılmaktadır(Jessop, 2003: 271, Scholte, 2005: 24).Bu durum dünyada kıt olan üretim faktörlerinden teşebbüs faktörünü evrenselleştirmektedir. Sıradan mülkiyet haklarının garanti altına alınması dünyadaki ekonomi politikaları açısından çok etkin bulunmamakta hatta şiddet korunması gereken patent hakları gibi “kıymet” ifade eden hakların korunması anlaşılmaktadır(Stiglitz, 1999:9). Zaten DTO sözleşmeleri arasında yer alan TRIPs sözleşmesi işçilerin değil etelektüel hakların korunmasına ilişkin, seçkin topluluğun haklarının korunması ve serbest dolaşımını garanti altına almaktadır.

Entelektüel mülkiyet hakları kalitatif değerlerin garanti altına alınması olarak tanımlanır. Entelektüel emek, patent ve know-how olarak korunmuştur.(Stiglitz 1999:9, Jessop 2003:271, Scholte 2005:24 and Strasser 2003:39-40). DTÖ entelektüel mülkiyet hakları (TRIPs) Sözleşmesi gereği asgari düzeyde teminat altına almıştır. (DTÖ)GATT Uruguay Round sonunda müzakere edilmiştir. Örneğin, Madde 27 Paragraf 1’de “.....patentler her türlü icat ve keşiflerde mevcut teknoloji alanlarında üretim süreci ile ilgili olarak uygulanma yeteneğine ve işlerliğine sahiptir.” (http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/27-trips.pdf)

Entelektüel hakların serbest dolaşımını işçilerin serbest dolaşımı olması gerekirken durum tam tersine dönmüş işçiler sıkı takibe alınmıştır. Farklı görüş, Yayla’ya göre işgücünün serbest hareketi önünde sendikaların engel olduğu yönündedir(Yayla, 2001:133) Hatta kişisel bilgiler özenle incelenmektedir. Bu durum özgür dünyanın cumhuriyet ve demokrasi adına yapılan en büyük ihanettir. Açık toplumun model ülkesi Birleşik Devletler 11

Eylül sonrası, sanki; en düşman olduğu baskıcı model (noe-conservative) uygulamaları hayata geçirmiştir. Bir zamanlar Demirperde ülkelerindeki uygulamalar icra edilmektedir. Halbuki, ABD göçmen ulusların oluşturduğu bir toplumsal yapıya sahiptir. Zaten başarılı olmasının altında yatan temel sebep, kıtalarası bilgi birikimi ve tecrübeyi kendi ülkesine taşımasında yatmaktadır. Ancak, son 10 yıldır uygulanan neoliberal iktisat uygulamaları mal ve hizmetlere getirilen sınırlamaların ötesinde, kişisel seyahat özgürlüklerine de sıkı denetim getirilmektedir. Bu tür uygulamalar neoliberal iktisat politikaları prensiplerine temelde aykırılık teşkil etmektedir. “ABD ülkeye giren kişilerin taşınabilir bilgisayar ve diğer elektronik cihazlara ülkeye girişte ulusal güvenlik kurumunun yeni yönergeleri uyarınca terörü” gerekçe göstererek el koyma ve imha etme yetkisi verildiği “ belirtilmektedir.” (“Amerika laptoplara göz dikti.”“ Star, 2 Ağustos 2008).

Schumpeter toplum ile toplumun entellektüelleri arasındaki ilişkiyi, kör bir adamla onun gören gözü olan köpeği arasındaki ilişki örneğiyle açıkladı. Bu analogi yerindedir. Her ne kadar bazen körler körlere kılavuzluk ediyormuş gibi görünse de, toplum entelektüellerin kılavuzluğu olmadan yapamaz(Yayla,2004: 207). Bu çıkış noktasından müteşebbisler de piyasa ekonomisinin kılavuzlarıdır. Her ülke kendi müteşebbisini yetiştirmedikçe serbest piyasa ekonomisinin uygulanması zaten mümkün olmadığı söylenebilir. Teknik deyimle yaratıcı yok etme “creative destruction” (Schumpeter’in özgün ifadesi ile) anlayışı ve “bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler anlayışı” aynı paralelde değerlendirilmelidir. Çünkü, kuralsız hiçbir iktisadi sistem ve yapı olmadığı gibi, savaşın bile kendi mantığı içinde kuralları bulunmaktadır. Bu kapsamda entelektüel hakların korunması konusunda göç endüstrisi sosyo-ekonomik boyutlarıyla dünyadaki Türkleri de ilgilendirmekte olup, fevkalade önemli avantajları ve sorunları da beraberinde getirmektedir(Strasser, 2003:39-40, Martin, 1991:106).

2. Neoliberal İktisat Politikalarının Ana Hedefleri

Teorik olarak geliştirilen neoliberal iktisat analizleri bilim camiasında temel vazgeçilmez bazı koşullara bağlanmıştır.

2.1. İktisadi Büyümenin⁽⁵⁾ ve Etkinliğin Gerçekleştirilmesi

İktisadi gelişme için temelde demokrasinin temel şart olduğu sonucunda ulaşılmaktadır Hatta gelişmiş ülkelerin demokrasilerinin de üst seviye olduğu tespiti yapılmaktadır(Doğan, 2005:16).

İktisadi büyüme basit tanımı ile sermaye, emek ve teknolojinin total büyümesini ifade etmektedir.

Her ekonomide, çıktı üretilmesi için fizikî sermaye, beşerî sermaye, (vasıfsız) işgücü ve doğal kaynaklar gibi girdiler girişimciler tarafından farklı teknolojik bilgiler çerçevesinde ve farklı oranlamalarla bir araya getirilir. Gayrisafi milli hasıla ise, belirli bir ülkede belirli bir zaman diliminde (genellikle bir yılda) üretilen bu mal ve hizmet biçimindeki çıktıların parasal değerlerinin toplamıdır. Söz konusu üretim faktörlerinden sermaye; makinaların, araç ve gereçlerin, tesislerin, hammaddelerin ve diğer dayanıklı üretim faktörlerinin birikmiş stokunu kapsar. Bu fizikî sermaye stokuna belirli bir dönem içinde yapılan eklemeler yatırım (investment) adını alır. Bir ekonomideki işgücü “stoku”, nüfus artışı ve artan bu nüfustan hep belirli bir kısmının (gelecekte) işgücü arzına katılımı ile genişler. İşgücünün vasfı veya niteliği özellikle okullardaki ve işyerlerindeki eğitimler sayesinde geliştirildikçe, ülkenin *beşeri*

5 İktisaden “büyüme” ve “kalkınma” kavramları birbirinden farklıdır. “Büyüme” esas olarak, ülkenin yapısında önemli değişiklikler olmaksızın toplam ve adam başına gelirin artması kabul edilirken “kalkınma” kavramı yalnız gelir büyümesinin değil fakat “azgelişmiş” ülkede üretim, dağılım ve tüketim ilişkilerinde köklü değişikliklerin de gerçekleşmesini içerir. Zira, teknolojiye önemli ilerlemeler, kamusal ve özel kesimde müteşebbislerin yaratılması, yeni kaynaklar bulunması v.s. gibi bu tür değişiklikler gerçekleştirilmedikçe az gelişmiş ülkelerdeki kalkınma sorunu gelişmiş ülkelerin büyüme sorununa dönüşmeyecektir(Uluatam, 1983:97, dipnot 6).

sermayesi (human capital) de “artmış” olur. Beşeri sermaye, işgücü tarafından içerilen (embodied) bilgi ve beceriler toplamı olarak tanımlanabilir. Bazen, işgücünün sağlık ve beslenme ile ilgili “iyi olma” (well-being) durumu da beşeri sermayenin bir parçası olarak kabul edilir. İktisadi büyüme, kişi başına reel (yani fiyat değişmelerinden arındırılmış) hasıladaki artışları ima eder. Bu artışlar, ancak *uzun* dönemde ülkenin üretim ölçeğinin veya potansiyelinin genişlemesi veya daha üretken kullanılması sayesinde (yani üretim faktörlerinin miktarlarındaki ve/veya üretkenliklerindeki artışlarla) ortaya çıkartılabileceğinden, iktisadi büyüme sorunu, genellikle bir *uzun* vade sorunu olarak kabul edilir. Büyüme, bu nedenle, makroekonomik anlamda daha çok *arz cephesince* belirlenir”(Kibritcioğlu, 1998: 1).

Burada sergilenmeye çalışıldığı kadarıyla, ilgili kuramsal literatür, hükümetlerin teknoloji, eğitim ve sağlık politikaları arasında bir uyum bulunması gerektiğini göstermektedir. Ayrıca, gelişmekte olan ülkelerde, söz konusu politikalara, teknolojik altyapı ve beşeri sermayeye yapılacak yatırımların yaratacağı olumlu dışsallıklar göz önünde bulundurularak bugünkünden çok daha fazla önem verilmelidir. Vasıfsız işgücü miktarında ve/veya fiziki sermaye stokunda meydana gelecek yalın artışlardan çok, teknolojik yenilikler ve bunlarla birlikte ortaya çıkan taşma etkileri iktisadi büyümenin en önemli kaynağı durumundadır”(Kibritcioğlu, 1998: 20, Şatıroğlu, 1981:73-74). Büyüme teorilerinin büyük kısmında temel üretim faktörleri olarak emek, sermaye ve doğal kaynakların ele alındığı görülmektedir. Bazı yazarlarca dördüncü bir faktör olarak düşünülen müteşebbis unsurunu da buna eklediğimizde geleneksel iktisat teorisinin dörtlü üretim faktörlerine varırız” (Uluatam, 1983:98).

Yine Uluatam(1983)’a göre “...unutmamak gerekir ki, üretim faktörlerinin miktarları toplam üretimi otomatik olarak belirlemez. Üretim faktörlerinin bileşimini ve bu bileşim sonucunda orta çıkan ürünün miktar ve niteliğini belirleyen daha başka unsurlar vardır. Bu unsurlardan birsinin toplumun üretimle ilişkili tüm birikmiş bilgisi oluşturur. Bu unsura

teknoloji diyeceğiz. Demek oluyor ki teknolojiyi üretim fonksiyonu içinde ayrı bir hesaba kamak gerekir. Sorun bununla da bitmez . Üretimi etkileyen bir başka önemli unsur olarak da üretimin içinde gerçekleştiği toplumsal, idari, kültürel çevreyi ele almak mümkündür. Bu unsurun üretim fonksiyonu içine ayrıca sokulmasını haklı gösterecek temel sebep benzer üretim faktörlerinin benzer teknoloji ile birleştirildiği durumlarda değişik ülkelerde değişik sonuçların doğabileceği gözlemidir. Denilebilir ki üretimin yalnızca “iktisadi” unsurlara bağlı olmadığını “iktisat dışı” unsurlardan da etkilendiğini kabul etmek anlamına gelmektedir”(Uluatam, 1983:98-99). Buradan üretim fonksiyonu:

Q:Üretim

L:İşgücü

K:Sermaye

N:Doğal Kaynaklar

M:Teşebbüs

T:Teknoloji

D:Toplumsal-kültürel çevre

$Q=f(L,K,N,M,T,D)$ (Uluatam, 1983:99). biçiminde formüle edilmektedir.

İktisadi büyümeye ilişkin varsayımları gözden geçirirken beşeri sermayeye yapılan yatırımların spontane olarak büyümeye yansması beklenmemelidir. Teknolojik yenilik temini için fiziki yatırım yapılması zorunludur(Ruffin-Gould, 1993:35). Neoklasik görüşün ileri sürdüğü gibi enflasyon, fiyat sinyallerini bozarak serbest piyasa ekonomisinin işleyişini, etkinliğini bozmakta ve kaynakların etkin dağılımını engelleyerek verimliliğin ve büyümenin düşmesine neden olmaktadır. Bu durum için eşik oran olarak, farklı ülkeler için farklı rakamlar(%8-20) sözkonusudur(Terzi, 2004:61-64).

Türkiye’de büyüme oranı ve işsizlik oranları arasında olağan olarak kurulan ilişki kopmuş ve iktisadi büyüme her zaman istihdam yaratmamaktadır(Çolak, 2005:55).

Dikkat edilecek husus, işçi sınıfına ve sendikalara yönelik bu baskı ve kısıtlama döneminin aynı zamanda, neo-liberal ekonominin bütün argümanlarıyla yerleştirilmeye başlandığı, ülke ekonomisinin küresel kapitalizme entegre edilme sürecinin başlatıldığı, ulusal ekonominin yapısal olarak uluslararası sermayenin istemleri doğrultusunda radikal biçimde dönüştürüldüğü bir dönemi de ifade etmesidir. Bu altyapısal dönüşüm sonrasında, 1990'ların başında görece bir "özgürlük" havası estirilmiş; "küreselleşmecî demokrasi" görüntüsüyle 12 Eylül'ün anti-demokratik izleri temizlenmeye çalışılmış; bununla birlikte IMF yapısal uyum programları da, AB'ye uyum programları da daha düzenli bir şekilde uygulamaya geçirilmeye başlamıştır(Şenalp-Reyhan-Köse, 2003; Öniş-Keyman, 2004:1-4).

Türkiye'de uygulanan neoliberal iktisat politikalarının doğal bir sonucu. Devletin bu neoliberal iktisat politikalarını uygulayabilmesi için baskıcı, antidemokratik, otoriter ve güçlü olması gerekiyordu. Çünkü Türkiye'de liberal ekonomik düzen, serbest piyasa ekonomisi, liberal özgürlükler batıdaki gibi bir sınıfın (burjuva) ekonomik gücünü güvence altına alma çabasıyla siyasal hak ve özgürlükleri için mücadele etmesi sonucu oluşmamıştı. Türkiye'de siyasal kurumlar tepeden inme bir mantıkla ve askeri yönetimin gücüyle yapılmış, ardından onu taşıyacak sınıf yaratılmaya çalışılmıştır. Türkiye'de devlet desteği ve olanaklarıyla geliştirilip büyütülen sermaye sınıfı, ekonomik gücünü güvence altına almak için mücadele etmemiştir. Bu rolü devlet sendikaları, basını, muhalefeti, bireysel özgürlükleri baskı altına alarak, otorite ve müdahale yoluyla üslenmiştir. Sermaye sınıfının büyümesi, gelişmesi ölçüsünde ve bu sınıfın önündeki engellerin kaldırılması yönünde neoliberal iktisat siyaseti izlenmiştir. Bu iktisat siyaseti neoliberal felsefe doğrultusunda Chicago Okulunun teorik argümanlarına paraleldir. Ayrıca sosyal yardım ve hizmetlerin sunumunun piyasada ya da gönüllü kuruluşlar tarafından kamusal kaynaklı olarak gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda, hem Amerikada hem de İngiltere'de kamusal sosyal güvenlik sisteminin yanı sıra, sosyal refahın sağlanmasında aile ve yerel cemaatlerin

rolünün artırılması gereği benimsenmiş ve bu kurumlar kamusal kaynaklarla güçlendirilmeye çalışılmıştır(Öniş,2004 :23, Sallan Gül, 2006:306).

Bunun ötesinde, faiz harcamalarının milli gelirin %15'inden fazlasını götürdüğü bir ortamda sürdürülmesi planlanan kamu kesimi faiz dışı fazla hedefi ancak sağlık, eğitim ve kamu yatırımlarında olağanüstü kısıntılar sonucu sağlanabilecektir. Sosyal hizmet yatırımlarında planlanan bu türden daralmalar ise bir yandan işgücünün verimini düşürmekte, diğer yandan da ileriki nesillerin refah düzeyini geriletmektedir. Bu saptamalardan hareketle 2000'ler Türkiye'sinde devlet bütçesinin artık sosyal altyapı ve ekonomik büyüme hedeflerinden giderek uzaklaştığını görmekteyiz(Yeldan, 2003).

Nitekim, Türkiye örneğinde de görüldüğü üzere Keynesyen refah devletindeki bu dönüşümün arka planındaki sınıfsal dinamikler de yaygın birikim rejimi için yeni bir hegemonik stratejinin ana unsurlarının birer birer ortaya çıkarılması olarak değerlendirilebilir. Bu açıdan bakılınca pazarın neo-liberal stratejiyle yeniden yapılandırılmasının yanı sıra Fordist Keynesyen refah devletinin oynadığı toplumsal bütünleştirme rolü ve temsil biçiminin de dönüştüğü görülmektedir. Fordizme özgü olan makro ve mikro korporatizmin terk edilerek bir yandan emeğin merkezi örgütlerinin temsil işlevleri sınırlandırılmakta, diğer yandan refah devletinin toplumsal yeniden üretimde pazar dışı alanda oynadığı rolde aktif işgücü piyasası politikaları yoluyla sermayenin miyopik konjonktürel yaklaşımına terk edilmektedir. Planlama ve istihdam arasındaki bağıntının ortadan kaldırılması yoluyla emeğin yeniden üretiminde devletin oynadığı rol pazarın ajanlarına terk edilirken bunun politik yansımaları yoluyla fordizmin geleneksel siyasal uzlaşma zemini ortadan kaldırılmaktadır.

Özellikle ülkemizdeki uygulamalar, yeniden yapılanma sürecinde yoksullaşan ve devletin toplumsal koruma işlevinin yetersizleşmesi nedeniyle güvencesiz hale gelen bağımlı sınıflar ve küçük burjuvazi ile finans kapitalin (uluslararası ve ulusal) bir temsilcisi olarak ortaya çıkarken uyguladığı

politikalar ve stratejisi ile bir yandan neoliberal stratejiyi hayata geçirme gayretini taşımakta diğer yandan da Fordizmin ana unsuru olan refah devletine yönelik saldırısı ile modernleşmeci projeye dönük muhafazakar tepkiyi dile getirmektedir(Öniş, 2004b:28-29). Bir anlamda İngiltere’de Thatcher’in muhafazakar projesinin farklı bir biçimini hayata geçirmeye çalışmaktadır. Bir yandan Fordist devletin Keynesyen makro politikalarındaki ana özellik olan efektif talep yaratma yerine arz yönlü yatırımlara dönük bir politika belirlenimi ortaya konulurken, diğer yandan talebi ve pazarı düzenleyici ve birikimin istikrarını sağlayan iktisadi müdahale biçimleri de ya pazara terk edilmekte ya da kredi ve yatırımlarda da görüldüğü gibi üretken olmayan alanlara yönlendirilmektedir(Topak, 2003).

Tablo 2: Yıllık Ortalama Büyüme Hızları (%)

	1500-1820	1820-1914	1914-1950	1950-1973	1973-2005
Batı Avrupa + ABD	0,1	1,3	1,3	3,3	1,9
Gelişen Ülkeler	0,0	0,3	0,5	2,8	2,4
Dünya	0,1	0,9	0,9	2,9	1,8
ABD	0,4	1,5	1,6	2,5	2,0
Batı Avrupa	0,1	1,2	0,8	3,9	1,7
Güney Avrupa	0,0	0,8	0,7	5,2	2,1
Latin Amerika		0,9	1,4	2,6	1,0
Asya	0,0	0,2	-0,1	3,8	3,9
Afrika	0,0	0,4	0,9	2,0	0,3
Ortadoğu		0,5	1,3	4,5	0,7
Japonya	0,1	0,8	0,9	8,1	2,0
G. Kore		0,3	-0,2	5,8	5,8
Çin	0,0	-0,1	-0,6	2,9	5,9
Hindistan	0,0	0,2	-0,2	1,4	3,4

Türkiye 0,0 0,6 0,8 3,4 2,5

Kaynak:(Pamuk, 2007:10)

Türkiye’de Tablo 2’de görüldüğü üzere, kişi başına gelirin artış hızı 19. yüzyılın başlarından İkinci Dünya Savaşı’nın sonuna kadar yılda yüzde 1’in altında kalırken, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra bu oran dünyanın pek çok diğer bölgesiyle birlikte yüzde 3’ün üzerine sıçramıştır. 1950 yılından 2005 yılına kadar Türkiye’de kişi başına gelir 4 kattan fazla artmış, ancak gelişmiş ülkelerle aradaki fark son elli ya da yüz yılda kapanmamıştır. 2005 yılında Türkiye’de kişi başına gelir Batı Avrupa ile ABD ortalamasının yüzde 30’u kadardır. Öte yandan, hem 19. yüzyıl boyunca hem de 1913 yılından bu yana Türkiye’de kişi başına gelir gelişen ülkeler ortalamasından biraz daha hızlı artmıştır. Son *otuz yılda ise*, Doğu ve Güneydoğu Asya’nın, özellikle de iki en büyük nüfuslu ülke, önce Çin ve daha sonra da Hindistan’ın hızlı bir iktisadi büyüme süreci içine girmeleriyle, gelişen ülkelerin ortalama büyüme hızı Türkiye’ninkinin üzerine çıkmıştır(Pamuk, 2007:13-14). Burada önem kazanan tasarrufun niteliği olmaktadır. Ülkemizde sermaye/hasıla katsayısının 3/1 olduğu kabul edilirse, GSMH’nın ancak %24’ünün yatırıma tahsisi ile %8’lik büyüme sağlanacaktır. Bu noktada iktisadi büyüme niçin istihdam yaratmamaktadır? Yaratılan büyüme özkaynaklarla karşılanmamakta veya yaratılan istihdam hacmi yerli emekle doldurulmamaktadır. Diğer bir deyişle sermaye yoğun-teknoloji üretim sürecinde kullanılmaktadır(Ülgener, 1988: İktisadi Büyüme Bölümü).

Neoliberal iktisat politikalarını en katı biçimde uygulama ile devrevi gelişme temin edilebilir. Ancak, sağlanan gelişmenin süreklilik kazanması için bir bütünlük içerisinde değerlendirilmelidir. O nedenle İktisadi büyüme ekonomilerin uzun vadeli değerlendirmelerinde, hiç kuşkusuz, tek ölçüt olamaz. Örneğin, büyüme ile birlikte gelirin bölüşümü ve yaşam beklentisi, eğitim, sağlık gibi boyutları içeren insani gelişmeyi de dikkate almak gerekir(Pamuk, 2007:5; Ülgener, 1988:458). Serbest pazarın piyasa eliyle

yapısal sosyal sorunları çözmesinin beklenmesi konuyu başka bir görünmez ele havale etmek ya da piyasa başarısızlığına (market failure) düşme olasılığını da getirebilir.(Büyükbaş-Ören, 2007:108). Konuya ilişkin olarak diğer bir görüş şöyledir: "Türkiye ekonomisi için 2007'in kayıp bir yıl, 2008'in de umut olmayan bir yıl olduğunu iddia etti. İktisatta ki tartışmaların çoğunluğunun sonuçlanmadığını, ortaya çok objektif fotoğraflar koyulsa dahi herkesin tatmin olabileceği sonuca ulaşamadığını savunan Konukman,

"Çünkü burada birileri kaybederken birileri kazanıyor. Kazananlar için çok güzel tablolar ortaya çıkarılır. Hatta tablonun rengi pembe olmaya başlar. Kaybedenler için ise nedense o tablo hiç bir zaman pembe renge bürünemez hep kara tablo çıkar" dedi Türk ekonomisinin 1998'den günümüze kadar IMF ve Dünya Bankası patentli programla yönetildiğini kaydeden Konukman, "Yani bu programın patenti onlara ait. Bizde bunu uyguluyoruz. Burada akademik dünyamızın hiç bir görüşü alınmıyor. Bu ulusal topraklarda yeşeren bilim üyelerinin hiç bir tanesinin bu programlara bir katkısı yok. Bu acı bir durumdur. Bir ülkenin kendi iktisat programını kendisinin oluşturamaması, kendi iç kaynaklarına dayalı büyüme, strateji ortaya koyamamasını takdirlerinize bırakıyorum" diye değerlendirilmektedir. Son yıllarda gelinen nokta ise şöyle yorumlanmaktadır:

"Türk ekonomisinde 'bardağın dolu' olarak gösterilmesi, programın üç makro göstergesinden sağlanan başarıdandır. Bunların birinci büyümedir. Beğenin beğenmeyin muhalif olun olmayın, herkes büyüdüğümüz kabul ediyor. Büyüme biraz şişirilmiş olabilir, bu konuda tartışma da var. Türkiye bir trend olarak 2002 krizinin ardından büyümeye girmiştir. Türkiye ekonomisi 23 çeyrektir büyüyor. Bunu kabul etmek gerekir. Bu önemli bir başarıdır. Ama bu ne zamana kadar 2007'ye kadar. İkinci başarı enflasyondur. Ancak, enflasyonda hedeften 2006'da sapma yaşanmıştır. Üçüncü başarı mali

disiplindir. Program dahilinde başarılı bir mali disiplin uygulanmış, ancak bu da 2007'ya kadardır. Hükümet 2007 yılında yüzde 5 büyüme bekliyordu. Ancak rakamlara bakıldığında bu 4 dolayında gerçekleşecek." (Konukman, 2008c).

Tablo:3 G7' de Büyüme (%)

	1964-73	1983-93	1993-98
Kanada	5.6	2.8	2.5
Fransa	5.3	2.3	1.7
Germany	4.5	2.9	1.5
İtalya	5.0	2.4	1.3
Japonya	9.6	4.0	0.8
Bileşik Krallık	3.3	2.3	2.7
ABD	4.0	2.9	3.0

(Table from Eatwell and Taylor, *Global Finance at Risk*, Polity Press, 2000, s. 107)

Gelişmiş ülkelerin de büyümesi dönem itibariyle sosyal devletin yükselişte olduğu, en azından sosyo-ekonomik sentezin uygulanabildiği döneme ilişkin olduğu görülmektedir. Birleşik devletlerde bile oransal olarak bu durum kendini hissettrimektedir. Çünkü, ticaret doğası gereği uluslararası niteliğe sahiptir.

2.2. Teknolojik Yeniliğin Gerçekleştirilmesi

"Teknolojik yenilikler ister münferiden, ister toplu olarak ortaya çıksın, kendilerini mekanikleşme, otomatikleşme, yeni çalışma usüllerinin kabulü, yeni malzemelerin, yeni metotların, yeni iş organizasyonlarının kullanılması şeklinde gösterirler"(Tuna-Ekin, 1970:39).

Teknoloji, insanın çevresini değiştirmek için sahip olduğu ve kullandığı çeşitli tekniklerin tümüdür(Demir, 1973:2). İktisaden merkez ülkelerin kullandığı ekonomi teknikleri sanki çevre ülkeleri değiştirmek üzere kullanılmaktadır. İstemese de çevre ülkeler merkezin her türlü yeniliklerinden etkilenmektedir ve kaçınılmazdır. Teknoloji ekonomisi günümüzün tarihidir(Demir, 1973:276). Sosyo-ekonomik etkileri baş döndürücüdür.

Teknolojik yeniliklerin gerçekleştirilmesi kısa dönem itibariyle emek talebinde bir kısıntıya gidileceğini literatürde genellikle kabul edilmektedir. Bu dönem için hükümetin geçici birtakım önlemler alması istenilmekte ve desteklenmektedir(Stiglitz, 2006:247).

Tablo: 4 Dünyada AR&GE Harcaması(GDP Yüzdesi) , 2000-03

	2000	2001	2002	2003
Arjantin	0.4	0.4	0.4	0.4
Brezilya	1.0	1.0	1.0	1.0
Çin	1.0	1.1	1.2	...
AB (15)	1.9	1.9	2.0	2.0
AB (25)	1.8	1.8	1.9	1.9
Hindistan	0.9	...	...	...
Japonya	3.0	3.1	3.1	3.2
Meksika	0.4	0.4	0.4	...
Güney Afrika	0.6	...	0.7	...
Tunus	0.5	0.5	0.6	...
ABD	2.7	2.7	2.7	2.6

Kaynak: WTO World Trade Report 2006 s.84

Tablo: 5 Dünyada AR-GE Harcaması Kamu-Özel İşbirliği

	1995		2005	
	PPP\$	%	PPP\$	%
	Milyon \$ (cari)		Milyon \$ (cari)	
Avrupa	147.588	30.8	242.102	26,7
AB-27	139.438	29.1	227.543	25
EFTA	6.845	1.4	10.905	1,2
Türkiye	1.306	0.3	3.654	0,4
Kuzey Amerika	195.390	40.8	334.309	36,8
ABD	184.077	38,4	312.535	34,4
Kanada	11.313	2,4	21.774	2,4
Asya	114.025	23,8	282.522	31,1
Japonya	76.182	15,9	118.026	13
Çin	17.399	3,6	115.197	12,7
Güney Kore	13.681	2,9	31.632	3,5
Diğer Asya	6.763	1,4	17.668	1,9
Okyanusya	6.248	1,3	12.678	1,4
Avustralya	5.639	1,2	11.590	1,3
Yeni Zelanda	609	0,1	1.089	0,1
Rusya Federasyonu	7.373	1,5	16.669	1,8
İsrail	2.977	0,6	8.774	1,0
Diğer	5.400	1,1	11.340	1,2
Toplam	479 .002	100	908.394	100

Notlar:EFTA, Avrupa Serbest Dolaşım Örgütü(Norveç, İsviçre, İzlanda, Lihtenştayn)

1)AB-27

2)EFTA Lihteştaynı içermiyor.

3)Tayvan ve Singapur

4)Arjantin, Güney Afrika ve Meksika

1995 ve 2005 yılları arasında dünyanın dünyanın belli başlı bölgelerinde toplam AR-GE harcamaları(PPP=Kamu+Özel Sektör Ortaklığı)

Tablo: 6 Dünyada AR-GE Harcaması(GDP Yüzdesi) , 2000-03

	Finansmanı		Özel Sektör Finansmanı		Kamu Sektörü	
	AR-GE harcamaları		AR-GE harcamaları		AR-GE harcamaları	
	GSMH'nin %'si		GSMH'nin %'si		GSMH'nin %'si	
AB-27	1,84		1,00		0,64	
ABD	2,67		1,70		0,83	
Japonya	15,9		2,37		13	
Güney Kore	2,9		2,13		3,5	
ABD-AB farkı	0,83		0,70		0,19	
Japonya-AB farkı	1,33		1,37		-0,07	
Güney Kore –AB farkı	1,15		1,13		0,05	

AR-GE finansman kaynaklarında orantısal dağılımı-2005

Kaynak: Radikal Gazetesi Eki, CBT 1105/7, 23.05.2008

Tablo 7: Yıllara göre AR-GE / GSMH oranı (% olarak)

Yıllar	AB	ABD	JAP	TÜR
1991	1.94	2.70	2.75	0.32
1994	1.90	2.40	2.57	0.55
1997	1.87	2.56	2.83	0.57
2000	1.93	2.69	2.97	0.64

Sevgi, Levent - Nejat İnce (2008) “Türkiye’de Bilim ve Teknoloji Etkinlikleri ile Yayın Sayısı ve İnsani Gelişim Düzeyi Arasındaki İlişkiler”

[http://www3.dogus.edu.tr/lsevgi/LSevgi/LSevgi_NInce.pdf\(et:08.08.2008\)](http://www3.dogus.edu.tr/lsevgi/LSevgi/LSevgi_NInce.pdf(et:08.08.2008))

İstatistiksel verilerin değerlendirmesinde kullanılan tanımlar çok önemli. Örneğin, Birleşmiş milletlerin ARGE personeli verileri ile AB’ninkiler arasında yaklaşık bire iki fark gözlenmekte; bunun nedeni, birinin çalışan nüfus bazında ARGE personeli sayısı vermesi, diğerinin ise toplam nüfusu kullanması.

Birleşmiş milletlerin tanımına göre ARGE, bilgi stokunun artırılmasını ve bunu kullanarak yeni uygulamaların oluşturulmasını amaçlayan yaratıcı ve sistematik bir insan etkinliğidir. Bilim ve teknoloji ise bunun ürünüdür.

Uluslararası kabul gören belli başlı karşılaştırma kriterleri göz önüne alındığında, genelde, AB üyesi ülkelerin ortalaması ile Türkiye arasında bire beş, bir kısmında ise bire on fark gözlenmekte. Örneğin, Tablo 7'deki yıllara göre ARGE harcamalarının gayri safi milli hasıla (GSMH) içerisindeki paylarına bakıldığında bu fark belirgin biçimde görülmekte. AB için son on yılda yüzde 2'ye yaklaşan bu oran Japonya için yüzde 3'leri bulmakta. Son on yılda iki kat artarak yeni bin yılın başında Türkiye'de bu oran % 0.64'e çıkmışken, son iki yılki ekonomik çöküşün ardından, bu rakamın 2003 yılında tekrar % 0.5'lerin altına düşeceği açık.

Tablo 8: Temel bazı göstergelerde tipik ülkelerin değerleri (GSMH/kişi satın alma gücü cinsinden, ARGE ve eğitim harcamaları GSMH'ya oran olarak, ARGE personeli ve patent sayıları ise her 1 Milyon kişi başına verilmiştir. Eğitim endeksi okur yazar ve her seviyede okullaşma oranlarından hesaplanmaktadır.

Ülke	Nüfus Milyon	Ömür	GSMH Milyar \$	GSMH / kişi \$	ARGE Milyar\$	ARGE \$ (%)	ARGE Pers.	Top. ARGE Pers.	Pat.	Eğitim \$ (%)	Eğitim Endeksi
NOR	4.5	78.7	166	29,620	2.8	1.7	4,112	18,500	97	7.1	0.99
ABD	300	76.9	10,060	34,320	280	2.7	4,099	1,230,000	298	5.2	0.97
JAP	127	81.3	4,400	25,130	132	3.0	5,096	76,000	1057	3.5	0.94
İNG	60	77.9	1,473	24,160	28	1.9	2,666	160,000	76	4.5	0.99
FRA	60	78.7	1,320	23,980	29	2.2	2,718	163,000	195	5.8	0.96
ALM	82	78.0	1,840	25,350	46	2.5	3,161	260,000	229	4.6	0.96
YUN	12	78.1	130	17,440	0.9	0.7	1,400	16,800	1	2.5	0.93
EST	41	71.2	5.5	10,170	0.05	0.8	2,128	3,000	4	7.5	0.96
BUL	8	70.9	13.6	6,890	0.08	0.6	1,316	10,500	25	5.2	0.91
RUS	150	66.6	310	7,100	3.1	1.0	3,481	53,000	105	3.5	0.93
AZE	6	71.8	5.6	3,090	0.01	0.2	2,799	23,000	0	4.2	0.88
TUR	70	70.1	147	5,890	0.88	0.6	306	22,000	0	2.2	0.77

Sevgi, Levent - Nejat İnce (2008) "Türkiye'de Bilim ve Teknoloji Etkinlikleri ile Yayın Sayısı ve İnsani Gelişim Düzeyi Arasındaki İlişkiler" [http://www3.dogus.edu.tr/lsevgi/LSevgi/LNince.pdf\(et:08.08.2008\)](http://www3.dogus.edu.tr/lsevgi/LSevgi/LNince.pdf(et:08.08.2008))

Örneğin, Tablo 8'den görüleceği gibi, bizimkine benzer nüfusa sahip Fransa, Almanya, İngiltere gibi ülkelerin toplam AR-GE harcamaları Türkiye'nin 15-20 misli, araştırmacı sayıları ise yaklaşık 10 misli. Tarihi geri kalmışlığımız, üretime endekslenmemiş AR-GE etkinliklerimiz ve şu anda akılcı ve uzun vadede uygulanabilir eğitim ve AR-GE politikalarımızın bulunmayışı yanında çok büyük bir iç/dış borç yükü altında bulunuşumuz geleceğe umutla bakmamızı zorlaştırıyor. Bu durumun sürmesine izin verilmesi halinde söz konusu ülkelerin gelişmişlik düzeylerine erişmemiz bir yana aramızdaki gelişmişlik farkının aleyhimize büyümesi kaçınılmaz olur.

Devlet'in süreklilik arz eden partiler üstü ve seçim periyodundan bağımsız devlet politikaları bulunması gerekir. "Neyi değil, kimi biliyorsun" anlayışı egemen oldu. Bu da bugünkü şikayetlerimizin ana kaynağı.

Günümüzde insan, her şeyin önünde onuruyla, eşitliğiyle ve özgürlüğüyle var olması, var edilmesi gereken temel varlık. Yasalar, anayasalar, hepimizde ortak payda olan bu 'insan'a, bu 'birey'e, başka insanların haklarını ve özgürlüklerini tek sınır tanıyarak, her türlü olanağı vermek, sağlamak ve bu anlamlı dengeyi korumakla yükümlü. Demokrasi, hukuk, eğitim gibi ön şartları yerleştirilip yaygınlaştırılmamış bir ülkede bilim ve teknoloji anlayışından yoksun insanlar, nasıl seçilirlerse seçilsinler, devleti yönetme mekanizmalarına geldiklerinde halkın refahını arttıracak adımları atma yeteneğinden uzak olacak. Açıktır ki, çözüm ilköğretimden üniversiteye ve sonrasına her seviyede sağlam ve üretken bir eğitim verilebilmesinde yatmakta. Ayrıca, üretim için yaşamsal öneme sahip ara teknik elemanların bugüne göre daha büyük oranda yetiştirilmesi için gerekli olan meslek okullarının - önemlerine uygun saygınlık kazandırılarak - geliştirilmeleri zorunlu. Ülkemizde henüz okuma / yazma oranı yüzde seksenin altında (kişi başı ortalama öğrenim süresi 3.5 yıl, yani ilkokul dörtten terk) iken, örneğin ABD ev kadınından geleceğin yöneticilerine kadar, din adamları da dahil, "Bütün Amerikalılar için Matematik, Bilim ve Teknoloji: Proje 2061" benzeri etkinlikleri başlatmakta ve gelecek nesillerini şimdiden hazırlamanın çalışmalarını yürütmekte. Proje 2061 bütün Amerikalıların orta

öğrenimlerini bitirdiklerinde sahip olmaları gereken bilgi ve becerilerin ne olması gerektiğini ortaya koymakta bu amaçla eğitim programları önermekte(Sevgi-İnce,2008:1-11).

Teknoloji dünyada en pahalı endüstri alanlarından biridir. Teknoloji transferi konusu yine en kapalı ve tutucu karaktere sahiptir. Diğer bir ülkeden transferi hemen hemen imkansızdır(Duman, 2000:38-39). Neoliberal iktisat politikaları bir seçkin(elit) ekonomi politikasıdır(George, 1999).

Schumpeter, iktisadi argümanların yenilenmesinde özellikle rekabete önem vererek girişimci sınıfın korunması için gereken ağırlığı vermiştir. Öncelikle üretilen mal ve üretim sürecine ilişkin yeniliklerin gerçekleştirilmesi, pazarın yenilenmesi, piyasadaki monopolleşmenin engellenmesi özellikle kartelleşme ve tröstleşmenin önüne geçilmesi için rekabetçi bir piyasa ekonomisi anlayışının hakim olması gerektiğini belirtmektedir. Bu modelde , teknik yenilik olmaksızın büyüme; girişimci olmaksızın teknik yenilik; ve kredi olmaksızın girişimci yoktur. Kredi yaratılması, teknik yeniliğin, nakdi bakımdan tamamlayıcısı sayılır(Schumpeter, 1974:129:135, Kazgan, 2006:164).

2.3. Yoksulluğun Yeryüzünden Kaldırılması

Yoksulluğun yeryüzünden kaldırılması sürecini global ticaretin serbestleştirilmesi için altyapı maliyetlerinin karşılanması ile ulaştırma sistemlerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Zaman ve yerine göre yapılacak alt yapı yatırımları barışın korunması için bir güvencedir. Uluslar arası kuruluşların çoğunun mottosu olan “dünya barışı için dünya ticareti, dünya ticareti için dünya limanları”nın altında yatan ana amaç dünya milletlerinin birbirlerinin imkanlarından faydalanmasıdır. Örneğin, ilaçların ticareti dünya limanlarından geçer. Yine toplumlar hızla silahlanma yarışını durdurabilecek rasyonel girişimlerle bu imkanı yaratabilirler. Ancak, aşırı statükocu bakış açısı devlet yönetimlerini zamanla totaliterizme dönüştürmektedir. Bu durum

da aslında mevcut yönetimlerin başarılı olsun ya da olmasın sürekli hükümet etme hırsları ile siyasal bir travmaya dönüşmektedir. Bu travma zamanla reel politik olarak görülüp, diğer dünyadaki yönetimlerin de bu totaliter anlayış tarzlarını benimsemelerine yol açmaktadır. Kaybeden ise, yine bu tür totaliter yönetimler olmaktadır. Özetlersek, savaş çıkarmak basit, ancak savaşın yaralarını sarmak ve barışı korumak zordur. Savaşlarla kaybolan dünyadaki kaynakların yerine ikamesi insanlığı bir asır daha geriye götürmektedir.

Kapitalizme inanmak insanlığa inanmaktır(Norberg,2003:22). Limanın köhne kasabalarında iki dikiş makinesi olan bir fabrika için yasal izin alma, günlük altı saatten 289 gün almaktadır. (Norberg.2003:97) “Halime hatun, Bangladeş’in bir köyünde yaşayan ve okuma yazma bilmeyen bir kadındı. Cep telefonu ile öbür köyde yumurta fiyatını öğrenerek karlı satış yaptı. (Norberg, 2003:24) Yine müteşebbisler bu anlamda küresel refahın kahramanı olarak değerlendirilmektedir((Norberg.2007).

3.Neoliberal İktisat Politikalarının Temel Esasları

Neoliberal iktisat politikaları son çeyrek yüzyılda uygulamadan ve yaşanan liberal iktisat politikaları ile oluşan tecrübelerden de yararlanılarak bazı esaslara göre formüle edilmiştir.

3.1. Serbest Piyasa Egemenliği

“Küçük tüccarın tekeller karşısında duyduğu infial ve öfke, en iyi ifadesini Luther’in 1524’te basılan “Ticaret ve Tefecilik Üzerine” adlı yazısında bulmaktadır. Her çeşit malı kontrolleri altında tutuyorlar ve göz göre göre yukarıda söz konusu edilen hilelere başvuruyorlar; fiyatları diledikleri gibi yükseltip düşürüyorlar, büyük balığın küçük balığı yutması gibi, bütün

küçük tüccarları eziyorlar ve iflas ettiriyorlar; sanki Tanrının yaratıklarının efendisi imişler ve sanki her türlü sevgi ve iman kanunları onlar için değilmiş gibi..”(Fromm, 1982:74). Serbest piyasa egemenliğinin temini uzun yılların tecrübesi ile bu şekilde formüle edilmiştir.

Liberalizmin temelde benimsediği temel hak ve hürriyetlerin ekonomik alanda uygulamasının en sade ve basit ögesi serbest pazarın bulunması ve iktisadi etkinliğin sağlanması ana düşüncesine dayanmaktadır. Ancak pazar ekonomisi pazarın aktörleri ile gerçekleştirilir. Piyasada mal ve hizmetleri alıp satmayı bilen alıcı ve satıcılar ya da tüccar geleneği olmayan toplumlarda tepeden inme ve ya zorla piyasa oluşturulması anlamsızdır. Çünkü kamu işletmesi anlayışı karlılık ve verimlilik esasına dayanmakla birlikte özünde kar etme anlayışı değil zorunlu hizmetlerin karşılanması yatar. Kamu eliyle yaratılan piyasa aktörleri kamu zihniyetinden bir anda kurtulması beklenmemelidir. Örneğin, Çocuk Esirgeme Kurumunun kar amaçlı çalışması anlamsızdır. Kar amacı güdülmesi halinde Kurumun çıraklık yaşına gelen çocukları çalıştırarak kuruma gelir kazandırması gibi bir ticari amaç da mevzuata girebilir. Fakat, dünyadaki gelişmeleri göz ardı ederek bilimsel ortamlarda üretilen düşünceleri hayata geçirmek her zaman başarı getirmeyebilir. Her toplum gücü ve yerine göre başarı şansı aramalıdır. Güçlü tekeller oluşmuş dünya ürün piyasasında ancak tekelle karşı rekabet edilebilir. Zaten dünyadaki tekeller kendiliğinden oluşmamıştır. Mutlaka örtülü veya açıktan devlet eliyle sübvansede edilmektedir. Ancak iç piyasada en azından iki tane firma ile oluşturulan pazar, dışa karşı işbirliği yaparak daha güçlü bir rekabet şansı yaratabilirler. (Scholte, 2005: 24).

3.2. Serbest Piyasa Egemenliğini Sınırlayan Kurum ve Kuralların Kaldırılması

Çalışma hayatında normatif yapıda değişiklik yapılması üç ana nedene bağlanmaktadır.

Bunlardan biri milletler arası iktisadi rekabete ayak uydurma ihtiyacıdır. İşletmeler bu rekabette bekalarını temin etmek zorundadırlar. Milletlerarası piyasalarda şok denilebilecek gelişmeler yaşanıyor, üretim faktörleri piyasa şartları içerisinde belirlendiği için sürekli olarak değişiyor. Faiz oranları, enerji maliyetleri, ürün fiyatlarında görülen değişikliklere en çabuk ve en kolay bir şekilde intibak etme ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Halbuki iş mevzuatı ve toplu sözleşmeler ile getirilen sınırlayıcı hükümler işverenin bu uyumunu zorlaştırmaktadır.

İkinci neden teknolojik gelişmelerin bizzat kendisidir. Modern teknoloji beraberinde yeni tehlikeleri beraberinde getirmiş olsa da, tehlikeli işleri makinelerle devredebilmekte imkanı vermekte, insanların boş zamanlarını artırarak onların yaratıcı, temiz ve emniyetli işlere yönelmelerine sebep olmaktadır. Yeni teknoloji birimi hasıla bazında maliyeti düşürerek rekabet şartlarını iyileştirebilir. İşçi sayısının ve fazla çalışma sürelerinin azalmasına sebep olabilir. Ayrıca mesleki esnekliği artırabilir.

Yeni teknolojiden en rantabl şekilde faydalanmak şarttır. Pahalı olan bir teknolojinin nimetlerinden faydalanabilmek için onu en karlı şekilde değerlendirmek gerekir. Bu ise işyeri bazında çalışma ilişkisi ve işin düzenlenmesinde esnekliğe ihtiyacı ortaya çıkarmaktadır.

Esneklik arayışının üçüncü nedeni modern endüstri toplumunda karşılaşılan problemleri çözmek, ihtiyaçlara cevap vermektir.

Modern sanayi toplumlarında şehirleşme de hızlanmaktadır. Buna bağlı olarak eşlerin çalışma hayatına katılması sözkonusudur. Şehirlerde ulaşım v.b. şehircilik hizmetlerinin aksamadan devam ettirilmesi, insanların teknolojinin getirdiği kolaylıklardan faydalanmalarına imkan hazırlanması, normal iş münasebetlerinden esnekliğe gidilmeyi zorunlu kılmaktadır. Özellikle çalışma sürelerinin tanziminde bu ihtiyaç ortaya çıkmaktadır(Arıci, 1992:66-67).

Yine çalışma ilişkilerinin sürekli değişme göstermesi normatif yapının da temel karakteridir. “İktisadi, sosyal ve sanayi alanında meydana gelen değişme ve gelişmelerin çalışma hayatını etkilemesini önlemek mümkün değildir. Çünkü çalışma hayatı ve ona bağlı olarak iş hukukunun temel özelliklerinden birisi dinamik ve değişken olmasıdır(Arıcı, 1992:153).

Neoliberalizmin temeldeki teorik tikanıklarından birisi de serbest pazar kurallarını kısıtlayıcı etkenlerin kaldırılması, fakat hiçbir ülke adada bile olsa, tek başına kapalı bir toplum modeli ile bir yere gidemez. Bu nedenle sermaye birikimlerini tamamlayan ve seri üretim yapan ekonomiler zamanla iç talep yetersizliği nedeniyle ve hammadde ihtiyacını karşılamak için pazar aramak zorundadır. Bu durumu kıyasıya rekabete yol açmakta ve bu rekabetin acımasızlaşması durumunda savaşlar ve terör olaylarına kaynaklık teşkil etmektedir.

Mal ve hizmetlerin mübadele değerindeki anlaşmazlık ya da ürün pazarlama faaliyetleri yıkıcı rekabete de yol açmaktadır. Katrilyon dolarların dolaştığı dünya piyasasında küçük ve güçsüz ülkeler diğer güçlü ülkelerin silah sattıkları insan ve mal pazarına dönüşmektedir. Küçük ve güçsüzlükten kasıt çağdaş bilgi ve teknolojiye sahip olmayan ülkeler anlaşılmalıdır.

Çünkü toprak ve insan sayısı artık global büyüklüğü ifade etmemektedir. Örneğin, Hindistan ve Çin ekonomilerinin dünyada rekabet etme açısında sıralamada yeri alt düzeydedir. Ancak, Hollanda ve İsveç’e baktığımız zaman dünya ekonomilerinde yeri olan ülkelerdir. Sanayileşme sürecini tamamlamış ve sosyal devlet modeli açısında örnek gösterilebilmektedir.

3.2.1.Devlet

Piyasa ekonomisine dayalı ülkelerde 1970’li yılların sonundan beri egemen hale gelen yeni liberal anlayış, işgücü piyasasının düzenlenmesi de içinde olmak üzere, devletin rolünü azaltmayı salık vermektedir. Devletin temel işlevlerinden biri olan düzenleme bir dengesizlik faktörü, pazarların iyi işleyişinin engeli ve büyüme, istihdam ve hatta gelir dağılımı konusunda başarımların gerilemesinin bir nedeni olarak düşünülmüştür.

Sanayileşmiş ülkelerde koruyucu devlet ve işgücü piyasasının düzenlenmesi işsizliğin giderek artışının ve sürekliliğinin başlıca nedenleri arasında algılanmıştır. Bu iki etmenin çalışanları iş aramaktan, işverenleri istihdam yaratmaktan caydırdığı düşünülmüştür. Geniş bir iş güvencesi sağlayarak ekonominin yapısal değişimini engelledikleri kanısı yaygınlaşmıştır. Dolayısıyla piyasa güçlerine uygun olarak dengeye gelecek biçimde işgücü piyasasını esnekleştirmek için kuralsızlaştırma ve koruyucu devletin rolünü azaltma eğilimi taşıyan bir politika salık verilmiştir. Bu tür bir politika yeni liberal hükümetlerin iktidarda olduğu pek çok ülkede uygulamaya konulmuştur.

Neoliberal anlayış, salt sanayileşmiş ülkelerde değil, aynı zamanda işgücü piyasasının kuralsızlaştırılması giderek yapısal uyum programları başlığı altında kabul edilen koşullar arasında sıklıkla yer aldığından, gelişmekte olan çok sayıda ülkede de yaygınlaşmıştır. Sanayileşmiş ülkeler bağlamında ileri sürülen klasik kanıtlar arasında, bir işgücü aristokrasisi yaratmış olan işgücü piyasasını düzenlemenin dağıtıcı etkisinin sakıncaları üzerinde de durulmaktadır.

Bu ideolojik yeniden dönüşe koştur olarak, değişim isteğinin iki gerekçesi bulunmaktadır. İlk gerekçe, uluslararası düzeyde rekabet gereğidir. Küreselleşmeden ileri gelen uluslararası rekabetin yoğunlaşması, ücretler de içinde olmak üzere, maliyetleri azaltmayı ve üretim sistemini esnekleştirmeyi daha çok gerektirdiği kanıtı sıklıkla ileri sürülmekte, bunun da sosyal politika

alanındaki kazanımlar üzerinde olumsuz etkileri bulunmaktadır. Bu arada, artan sermaye akıcılığı yetkili kamu makamları ve çalışanlar karşısında işletmelerin pazarlık gücünü artırmaktadır. Çalışanlar yerelleşmenin tehlikelerine karşı güçsüz duruma düşerken, doğrudan yabancı yatırımları çekmek ve bunu sürdürmek isteyen devletler ödünler vermek zorunda kalmaktadır.

İkinci gerekçe ise, soğuk savaş süresince sosyal politikalara sağlanan desteği uyaran tehdidin kısmen ortadan kalkmasıdır. Bir başka deyişle, komünizmin çöküşüyle sosyal çalkantıya neden olan ve özgür dünyanın tehdit edilmesi anlamını taşıyan kötü çalışma koşullarının yarattığı kaygı ortadan kalkmıştır. Ayrıca, pek çok ülkede görülen yüksek işsizlik düzeyi ve gelir eşitsizliklerinin artışına günümüze kadar açıklanamamış bir sosyal tepkisizlik eşlik etmiştir(Erdut, 2007:2-3).

“Devletin ekonomik rolü konusundaki karışıklığın çoğu, neo-klasik ve keynesçi ekonomi bilimlerinin özgü, yaygın fakat yanlış bir “devlet müdahalesinden kaynaklanmaktadır. Son yıllarda J. Rueff ve M.Friedman’ın yazılarında örneklerini gördüğümüz neo-klasik görüşe göre devlet ekonomik krizleri ne tahmin edebilir, ne de engelleyebilir. Pazar güçlerinin serbestçe hareketini engelleyerek yalnızca krizlerin gelişmesine çanak tutar” (Zarakoğlu ,1983:223).

“Heilborner ın bu yargıları devletin ekonomik hayata sürekli artan bir ölçüde karışmasındaki tarihsel olarak gözlemlenen düzen tarafından doğrulanmaktadır. Gerçekten de dünya ekonomisinin hem döngüsel hem de dönemsel dalgalanmaların ulusal ekonomiler arasında daha çabuk iletilmesini sağlayan bütünleşmesi bu eğilimi güçlendirmektedir. Daha önce gördüğümüz gibi dünya pazarının ulus devlet halinde örgütlenmesini sağlayan uluslar arası birikim süreci ve krizin kendisidir. Her ekonomik krizin

doğuşu, özellikle de krizin kendisidir.” (Zarakoğlu,1983:222) Hatta sermayenin küreselleşmesi ekonomik yapı yanında siyasi yapıyı da belirleyici bir rol üstlenmiştir. Hatta dünyanın birçok yerinde rejimler askeri nitelikli olup, sermayenin girişinin kolaylaştırılması yöntemi denenmektedir(Nadi, 1982:163).

Neoliberal söylemin esasını devletin ve kamu ekonomisinin aşırı yüklendiği ve bunun ülke ekonomileri üzerinde enflasyonist baskı yarattığı ve bu şekilde ekonomileri olumsuz etkiledikleri iddiası oluşturmaktadır. Bunu destekleyen bir diğer iddia da aşırı yüklenen kamunun açık vermek zorunda kalarak piyasada özel yatırımı “dışladığıdır”. Söylem bu şekilde kendisini kitleler nezdinde meşru kılmaya çalışırken çalışan sınıflar da, karşı refleks olarak, mevcut sosyal politika ve transferlerin uzun mücadeleler sonucu elde edilen kazanılmış haklar olduğunu ve neoliberalizmin bu hakları ellerinde almaya çalıştığını iddia etmektedirler. Kapitalist sistemdeki iktisadi ve sosyal dönüşümlerin arkasındaki temel dinamik kâr hadlerindeki oynamalardır. İktisadi sistemdeki kârlılık durumunun belirli dönemsellikler itibariyle azalıp arttığı tarihsel bir gerçekliktir. Diğer bir bakış açısı ile “İşçiler kolayca iş bulurlar, ama sermaye sahipleri çalıştıracak işçi bulmakta güçlük çekerler. Kapitalistlerin rekabeti emek maliyetlerini yükseltir ve kârları düşürür(Irfan ul Haque; 2004:7). Bize göre, bu türden görüşlerin bütünüyle çok sağlıklı olduğu söylenemez. Çünkü işletmelerin tümünün çoğu dönemlerde karlı çalıştığı gibi, bazı dönemlerde de zararına çalışması ve işçilere bu zarara rağmen ücretlerini eksiltmeden ödedikleri bilinmektedir.

3.2.2.Diğer Örgütlenmeler

3.2.2.1Sendikalar

Neoliberal iktisat politikalarında iktisat bilimi disiplini açısından serbest rekabeti engelleyici dışsal faktörler olarak görülmektedir. Özellikle neoliberalizmin İngiltere uygulamalarında sendikaların örgütlü olduğu kamu

işletmelerinde özelleştirme ile çözülme sürecine girmiştir. Sonuçta, 1980 sonrası monetarizm uygulamaları kendine özgü bir model oluşturmaktadır.(Harvey, 2005:23). İngiltere örneği ayrı bir inceleme konusunu oluşturmaktadır.

3.2.2.2.Sivil Toplum Örgütleri

Sivil toplum örgütleri, piyasa dışında yer almakla birlikte, kamu hizmeti sunmaktadır. Piyasa dışında sunulan hizmetler, kar amacı gütmeyen vakıfların, dini kuruluşların ve derneklerin sunduğu hizmetlerdir(Bulutoğlu, 1977:4, dipnot 1). Fakat toplumda bu tür kamu hizmeti sunan kuruluşların da dolaylı olarak piyasa faaliyetlerinde bulunarak gelir elde ettikleri bir gerçektir.

Ekonomik sivil örgütlenmeler de bazı neoliberal iktisat politika yapıcılarınca hoş görülmemektedir. Çünkü tekelleşme ve kartelleşme eylemlerine karşı piyasa sistemini oluşturma konusunda en azından yol açıcı faaliyetlerde bulunabilirler. Bu uygulamalar baskın ideolojik yapının uygulandığı birtakım ülkelerde, neoliberalizmin doktriner yapısına da ters düşmektedir. Bu durum, pratikteki sistem bozulmalarının ideolojik yansımaları olup, tekel egemenliği ve hegemonyasına zarar verebilir.

3.3. Karşılıksız Transfer Harcamalarının Kaldırılması

Neoliberal programın en hassas konularının başında sosyal yardım ve hizmetlerin karşılık esasına dayandırılması kuralı, çok şiddetli tepki görmüş ancak kural değişmemiş fakat zamanla yumuşamaya gidilmiştir. Örneğin ülkemizde **Türkiye’de Yeşil Kart Uygulaması**, 18.6.1992 tarih ve 3816 sayılı “Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Yeşil Kart Verilerek Devlet Tarafından Karşılanması Hakkında Kanun”⁶, GSS uygulamasına

6 03.07.1992 tarih ve 21273 sayılı R.G.

geçilinceye kadar, hiçbir sosyal güvenlik kurumunun güvencesi altında olmayan ve sağlık hizmetleri giderlerini karşılayacak durumda bulunmayan Türk vatandaşlarının bu giderlerinin Devlet tarafından karşılanması ilke ve esaslarını belirlemektedir.

816 sayılı Yasa kapsamında Yeşil Kart, hiçbir sosyal güvenlik kurumunun güvencesi altında bulunmayan ve bu Kanunun öngördüğü usul ve esaslar çerçevesinde belirlenecek aylık geliri veya aile içindeki gelir payı İş Yasası'na göre belirlenen asgari ücretin vergi ve sosyal sigorta primleri dışındaki miktarının 1/3'ünden az olan ve Türkiye'de ikamet eden Türk vatandaşlarına, il ve ilçe idare kurullarının kararına bağlı olarak valilikler ve kaymakamlıklarca verilmektedir (3816, m.2, 6, 8). Bu miktarı üç katına kadar arttırmaya Bakanlar Kurulu yetkili kılınmıştır (3816, m.2). Aylık ve gelir payları bu miktarın üzerine çıkanların Yeşil Kart'ları geri alınmaktadır (3816, m. 3).

Bu Yasa kapsamına girecek durumda olmadığı halde gerçek dışı beyan veya gerçeğin gizlenmesi suretiyle Yeşil Kart alarak ücretsiz tedaviden yararlananlar ve yararlandırılanlar ile aylık geliri veya gelir payı bu Yasa kapsamı dışına çıkmayı gerektirmesine rağmen Yeşil Kart'tan yararlanmaya veya yararlandırmaya devam edenlere yapılan harcamalar kendilerinden, velilerinden veya kanunen bakmakla yükümlü bulunan yakınlarından iki misli olarak geri alınabileceği gibi, bu belgeleri kullanan ve düzenleyenler hakkında ayrıca genel hükümlere göre ceza kovuşturması yapılmaktadır (3816, m, 10) (Yenimalleli-Yaşar , 2007: 90-91).

Sosyal güvenlik yasası uyarınca “yeşil kart uygulaması” 2 yıl sonra sona erecek. Bu kişiler Genel Sağlık Sigortası kapsamına alınarak prim ödemeleri halinde sağlık sigortasından yararlanacaklardır.(“Köşk'ten iki yasaya onay, bir veto” Sabah , 8 Mayıs 2008). Karşılıksız gibi görünen

eğitim/öğretim harcamalarının da eğitim süresi sonunda, alan kişi tarafından atıldığı çalışma yaşamı süresi içinde ödeyeceği varsayımı yapılmaktadır.

3.4. Kârın Azamileştirilmesini Sınırlayan ve Kısıtlayan Kuralların Kaldırılması

Küresel sermayenin uluslararası boyutlarını incelerken dünyadaki mevcut sosyo-ekonomik yapıyı incelerken sınır tanımayan ve bütün kural ve kurumları ile futursuzca yayılması ve önündeki engellerli ne ad ve namla olursa olsun kaldırması teori ve pratikteki ayrımları anlatmaktadır. Bu anlamda ülkedeki ekonomik ve sosyal yapı ne olursa olsun sermayenin hizmetine sunulmalıdır. Sermaye hareketleri girdiği zaman ve yerde kar etmeden çıkması mümkün değildir. Sermaye hareketleri karlılık ölçüsü ile ölçülür. Başarısı da sayısalıdır. Ancak fayda kavramı sayısal olmayıp kardinal olarak ölçülmektedir. Sorun burada yatmakta ve teorik yapısı ile pratikteki uyumsuzlukları ve çatışmaları hatta savaşların enstantene incelenmesi yanıltıcı ve saptırıcı sonuçlara götürmektedir. Çünkü şirketlerin bekası günlük olarak düşünülmemektedir. Sermaye ve teknolojinin üretilmesi ve idaresi bilgi ile olacağı için yetişmiş işgücü (onun da ötesinde “müteşebbis”) her şeyin önünde gelmektedir. Serbest pazar ekonomisinin ideal piyasasının da esas “kâr maksimizasyonu”dur(Türkay, 1986:161-167).

3.5. Teşebbüs Gücünü Tahdit Eden Kuralların Kaldırılması

19. Yüzyılın sonlarına doğru ve özellikle 20. Yüzyılda iktisadi hayatın gösterdiği gelişim sonucunda “teşebbüs” unsuru dördüncü üretim faktörü olarak kabul edildi. Kar, teşebbüs unsurunun payı olurken, faiz sermayenin geliri oldu(Ülken:1978:7). 20. Yüzyıla kadar kâr ve faiz iç içe girmiş durumdaydı. İktisadi doktrin anonim şirketlerin gelişim seyri ile teşebbüs kararı alanlarla, tasarruf kararı alanları net biçimde ayırmıştır.

Teşebbüs gücü; emek, sermaye ve teknolojinin yönetimindeki ana unsurdur. Bütün faktörleri feda edebilirsiniz fakat müteşebbisin kendisini ortadan kaldırmazsınız. Sistemin kendi mantığındaki temel esas teşebbüs gücüne bağlıdır. Ve entelektüel sermaye veya teşebbüs sermayesi bu anlamda Shumpeter'in ekonomiye katkısına kadar beklemiştir. Doktriner yapıya baktığımızda neoliberalizme en önemli katkısı Shumpeter'in yaptığı söylenebilir. Çünkü teşebbüs faktörünü, üretim faktörü olarak bilimselleştiren ekonomisttir. Schumpeter'in konjonktür modeli, genel iktisadi dengenin bulunduğu bir anda, kapitalizmin öncü sınıfı girişimciler tarafından, bir teknik yeniliğin –yeni üretim tekniği, yeni mallar ve yeni bir örgütlenme şekli gibi – karlı olduğu için uygulanmasının etkisini araştırır. Bu modelde , teknik yenilik olmaksızın büyüme; girişimci olmaksızın teknik yenilik; ve kredi olmaksızın girişimci yoktur. Kredi yaratılması, teknik yeniliğin, nakdi bakımdan tamamlayıcısı sayılır(Kazgan, 2006:164).

3.6. Özelleştirme

Özelleştirme ekonominin sermaye sürecini tamamlamış dünyada belli bir yer edinmiş ülkelerin primitif yapıdan daha ileri bir rekabetçi yapıya kavuşmasıdır.

Bu konuda Latin Amerika deneyimi için(Coes,1995: 159-166) dersler çıkarılmalıdır. Sendikalar da özeleştirme için kitle halinde işsizlik yaratacağı için kendi ekmeklerini koruma mücadelesi olarak görmektedirler(McChesney, 1998:165-166).

Kavram olarak “kuralsızlaştırma” anlamına gelen deregülasyon, geniş anlamıyla devletin iktisadi düzenleyicilik rolünün sona ermesi demektir. Deregülasyon yaklaşımına göre ulusal piyasa aktörlerini piyasa başarısızlıklarından korumaya yönelik ulusal düzenlemeler geç yirminci yüzyılın eklemlenmiş dünya ekonomisinin uluslararası rekabetçi koşullarında meydana gelen ani değişiklikleri hesaba katacak esneklikte değildir. Burada

deregölasyon basit bir biçimde eski düzenlemelerin kaldırılması olarak algılanmamalıdır, kavram aynı zamanda rekabetçi üstünlük koşullarında görülebilecek sapmaları önlemek üzere yeni düzenleyici yapıların oluşturulmasını da ifade etmektedir.

Ancak bu yeni düzenleyici yapılar sıklıkla katı ve esnek olmayan özel sektör ve kamu sektörü aktörlerine küresel iktisadi-piyasa mantığını kabul ettirmeye yönelik olarak dizayn edilirler. Bu şekilde devletin kendisinin kurum ve uygulamaları artan bir biçimde piyasalaşmakta ve metalaşmakta ve oldukça ironik bir biçimde devlet, piyasa kurallarına yönelik yapısal dönüşümlerin lideri ve temel dinamiği haline gelmektedir. Ayrıca devletin özel sektörle girişdiği bazı ilişki biçimleri de regölasyon-deregölasyon ayrımına dayalı ezberleri bozmaktadır. Örneğin, “bağlı ortaklık, ortak girişim leasing ve kamu hizmetlerinin özel sektör tarafından sunumu” gibi uygulamaları regölasyon veya deregölasyon başlıkları altında tahlil etmek olanaksızdır. Deregölasyonu tamamlayan en önemli politika aracı ise özelleştirmedir. Dar anlamı ile özelleştirme sadece kamu iktisadi teşebbüslerinin mülkiyet ve yönetiminin özel kesime devrini ifade eder. Burada amaç, kamu mülkiyetinin devri ve böylece daha etkin ve verimli bir üretim sürecinin tesisidir. Geniş anlamda özelleştirme ise, mülkiyet devrinin yanı sıra diğer özelleştirme yöntemlerini de (Yasal – Kurumsal Serbestleştirme, Fiyatlama Yöntemi, Kupon Yönetimi vs.) kapsamaktadır. Özelleştirmenin tarihi aslında eskidir. Ancak özellikle 1980 sonrası özelleştirme uygulamalarına hız verilmiştir. Bu tarihten önce ise örneğin 1950 yılında Batı Almanya’da, 1970 yılında ise Şili’de birçok Kamu İktisadi Teşebbüsü (KİT) özel sektöre devredilmiştir. Görüldüğü gibi küreselleşme sürecinin etkili olmaya başladığı 1980 öncesi de özelleştirme uygulamaları görülmektedir. Fakat dediğimiz gibi özelleştirmenin miladı 1980’li yıllardır. Bu tarihten sonra özelleştirme öyle bir hal almıştır ki örneğin ABD’de bazı kentlerin itfaiye teşkilatları bile özelleştirilmiştir. California’nın La Mirada kentinde kent yönetiminde sadece 55 kişi çalışmakta, özel sektör ise 60 değişik belediye hizmeti görmektedir. Meksika’da daha önce sayısı 1.155 olan KİT sayısı 1989’da 280’e inmiştir.

Şili’de 1973’ten bu yana 524 KİT’in 501’i özelleştirilmiş ve GSYİH’ deki payları 1973’te %39 iken bu oran 1989’da %12’ye düşmüştür. SSCB’nin yeniden yapılanmasından bu yana Rusya’da 60 bin işletme özelleştirilmiştir. En hızlı özelleştirme ise Doğu ve Batı Almanya’nın birleşmesinden sonra bu ülkede görülmüştür(Akbey, 2007:176-177).

Görüldüğü gibi serbestleştirme, deregülasyon ve özelleştirme süreçleri devlet müdahalesini basit bir biçimde azaltmamış, bunun yerine müdahale araçlarını metalaştırma süreçlerinin dışındaki bürokrasiden alıp piyasacı olanlara kaydırmıştır. Bu durum rekabetçi devletin “stratejik müdahaleci” yapısının giderek “neoliberal müdahaleci” bir yapıya doğru evrildiğinin bir göstergesidir. Ancak daha önce de bahsettiğimiz gibi bu yapının ilginç olan yönü hem yeniden dağıtıcı hem de biriktirici bir optimum düzey yakalama hedefine yönelik olarak “güçlü bir piyasacı devlet” öngördüğünden bütün politik ve iktisadi ezberleri bozmakta ve –aşağıda da değinileceği gibi- bu ikircikli yapısını meşrulaştırmak için karar alma süreçlerinde “çoğulculuk ve yönetim” gibi aslında birer “postmodern kararsızlık ve toplumsal etkisizlik durumu” anlamına gelen olguları yüceltmektedir. Çünkü, kapitalizm çekişli modern birikim rejiminin buna ihtiyacı vardır(Akbey,2007;177).

Mrs. Thatcher’ın İngilteresindeki iş “kamu mülkiyetindeki sektörleri özelleştirmeyi bir ideolojik haçlı seferi anlayışıyla” düzenlemektir. Thatcher İngilteresine en çok benzeyen örnek ise bugünün Türkiye’sidir. Türkiye’de ekonomi yönetimi bu düşünceye şüphe götürmez bir biçimde angajedir de işi nasıl yapacağı hakkında bir kavram sahibi değildir (Kuruç, 1985; 21).

3.7. Kamu Malı ve Yararı Kavramlarının Yerine “Özel Mülkiyet” ve “Özel Yarar”ın İkame Edilmesi

Neoliberal iktisadi paradigmada minimum devlet anlayışı gereği, “kamu malı” ve “kamu yararı”⁽⁷⁾ kavramları sınırlandırılmalıdır. Çünkü kamuya ait mal ve yararın korunması sınırlı sayıda kişilerin fedakarlıkları ile yürütülebilir. Kişiler de kurumların bekasında işin tabiatı gereği fedakarlığı yapmak zorunda değildir. Ayrıca süreklilik açısından kar amacı gütmeyen kurumlar da zaten vardır ve buralarda da bu hizmetler daha sağlıklı biçimde verilebilir. Ekonominin kuralı gereği müteşebbis karı nihai hedeftir. Neoliberalizmin dayandığı liberal düşüncenin değişik teorik türevleri arasında hatta devletin olmadığı bir teorik yapılanma da idealize edilebilmektedir. Böyle bir yapılanmadan çizilen teorik yapı güvenlik sorununun olmadığı bir küresel sermaye devletini ifade etmektedir(Hayek, 1997:65-96,14.bölüm).

Kamunun ekonomideki yeri tartışılırken neticede devlet seçkinlerinin(eliti) bu konudaki başarısı ölçülmektedir. Çeşitli ölçütlerin yanında, iktisadi gelişme ve kalkınma açısından pek başarılı sayılmamaktayız (Evans-Rauch 1999:763).

3. 8.Neoliberal Dönüşüm.

Liberalizm; temelleri 17. ve 18. yüzyıllarda atılan ve iktisadın kendi iç dinamikleri olduğunu, iktisadi olayların da bu dinamiklerce yönlendirildiğini, iktisadi süreçlere dışsal bir müdahalenin nihai olarak toplumun tümünün

⁷ Kamu yararı ve hizmeti: Devlet veya kamuya ait tüzel kişilerin yetkili kurullarınca alınan kararla tespit edilen yarardır. Kamu malı da yine kamu yararının gerektirdiği durumlar için bir ülkede kullanılan mal ve hizmetleri kapsar(Gözübüyük, 1983:148-153)

gelişmesine katkıda bulunacak olan iktisadın bu kendiliğindenliğe zarar vereceğini ve bu yüzden de devletin iktisadi süreçlere müdahil olmasının özelde arz-talep dengesi genelde de iktisadi denge, üzerinde olumsuz etkiler yaratacağını varsayan bir ekonomi-politik öğretilerdir.

Devlet yalnızca, bir “jandarma” veya “gece bekçisi” olarak, zikredilen dengenin sürdürülebilmesi için elzem olan “tam kamusal” mal ve hizmetleri (eğitim, sağlık, adalet, güvenlik vs.) sağlamakla yetinmelidir. Adam Smith’te cisimleşen bu bakış açısı, iktisadi süreçte devlete en ufak bir yer dahi vermemektedir. Başlangıcı 1960’ların sonlarına kadar götürülebilecek olan ve “neo”(yeni) olan liberalizm ise yukarıda bahsedilen klasik liberal anlayışın temel ilkelerini kabul etmekle birlikte bazı nüanslarla ondan ayrılır. Buna göre devletin iki görevi vardır: Devlet ilk olarak özel ve/veya yarı kamusal mal ve hizmet üretimi yoluyla müdahale etmekten çekilmeli ve makro iktisadi dengeleri piyasanın kendi işleyişine bırakarak mezoiktisadi hedeflere (enflasyon hedeflemesi, borçların çevrilmesi, faiz dışı fazla yoluyla ulusal tasarrufa katkıda bulunulması vs.) yönelmelidir. Böylece devlet bir “koordinatör” rolünü üstlenecektir. Devletin ikinci ve belki de en önemli görevi ise varsayılan ancak piyasanın kendi iç dinamikleriyle gerçek iktisadi yaşamda bir türlü gerçekleştiremediği rekabeti korumaktır. Bunu rekabetin aktörleri arasında “fırsat eşitliğini” gerçekleştirmek için yapmak zorundadır. Neo-liberalizm buna yönelik olarak, klasik liberalizmde olmayan “zararlı veya yıkıcı rekabet” kavramını icat etmiştir. Oysa Smith’e göre rekabetin her biçimi iyiydi. Bu bakımdan klasik liberalizm piyasanın kendi rekabet ortamını yaratacağını iddia ederken, neoliberalizm rekabeti kollama görevini devlete vererek klasik liberalizmden ayrılır. Bu özelliklerden hareketle neo-liberalizmi “klasik liberalizmin temel varsayımlarını kabul eden, ancak minimal devlet yaklaşımını kabul ettiği halde bunu yalnızca bekçi devlete indirgemek yerine devlete koordine edici rolünü yerine getirecek şekilde bir hareket alanı bırakan öğreti” olarak tanımlayabiliriz”(Akbey,2007:168-169).

Bazı yazarlar (Martinez-García,2005) neoliberalizmi bir ekonomi bilimi olarak değil fakat sosyal ve ahlaki bir düşünce olarak kabul etmektedir. Ayrıca global ticaret ile neoliberal ekonomi politikaları da karıştırılmaktadır. Global ticaret her zaman vardır, fakat, neoliberal iktisat politikaları son çeyrek asrıdır dünya gündeminde yeniden yer almaktadır.

3.9.Neoliberal Dönüşüm Süreci

Çağımızın küreselleşen iktisat kuramını ve politikalarını belirleyen neoliberal pradiğmanın kavramsal çerçevesi de *neo-neoklasik* iktisat postülalarını içermektedir(Smith,2006:V Gülten Kazgan'ın sunuşu).

Her ekonomi-politik dönüşümde olduğu gibi neo-liberal dönüşümün temelinde de kâr hadlerindeki oynamalar (daralmalar) vardır, diğer bir deyişle Keynesyen politikaların yerini para politikaları almıştır.

Neoliberal dönüşüme “ilişkin ilk işaretleri daha 1960’lı yılların ortalarında görmek mümkün gibidir. O tarihe gelindiğinde Avrupa ve Japon ekonomilerinin toparlanması tamamlanmıştı, iç pazarları doygunluğa ulaşmıştı ve ürün fazlaları için ihracat pazarları yaratma çabası başlamak zorundaydı ve bu tam da Fordist rasyonalizasyonun başarısı dolayısıyla imalat sanayinde görece olarak gittikçe daha çok sayıda işçinin işinden olduğu ana rastlıyordu(Miynat, 2002:197). Etkif talepte bunun sonucunda ortaya çıkan gerileme, ABD’de yoksulluğa karşı verilen savaş ve Vietnam savaşı dolayısıyla dengeleniyordu. Ama özel sektörde üretkenliğin ve kârlılığın 1966’dan sonra gerilemesi ABD’de bir mali sorunun doğması anlamına geliyordu. Bu sorun ancak enflasyonun hızlanması pahasına çözülebildi; enflasyon ise uluslararası bir rezerv para olarak doların bu rolüne son veriyordu. Yine bu sıralarda birçok üçüncü dünya ülkesinde (özellikle Latin Amerika’da) ithal ikameci politikalar, çokulusluların çevre ülkelerde (özellikle Güneydoğu Asya’da) imalat sanayine yönelişin ilk büyük dalgası ile birleşince, işçi sınıfı ile toplumsal sözleşmenin ya zayıf uygulandığı ya da hiç

olmadığı yeni ortamlara, batı ile rekabet gücü olan bir Fordist sanayileşme atılımını taşıyordu.

Bu andan itibaren, Batı Avrupa ile Japonya'nın yanı sıra bir dizi yeni sanayileşen ülke ABD hegemonyasına meydan okumaya başlayınca, Fordizm içinde uluslararası rekabet kızışıyor, bu rekabet Bretton Woods anlaşmasının çatlamasına ve doların devalüasyonuna kadar uzanıyordu. Savaş sonrası uzun canlılık döneminin sabit döviz kurlarının yerini, artık dalgalı (ve büyük ölçüde istikrarsız) döviz kurları alıyordu". Daha sonra 1973 ve 1978 yıllarında yaşanan iki petrol şoku ile bunalım yeni bir aşamaya girmiş ve yaygınlaşmıştır. Böylece bunalımın bir boyutunu durgunluk yani üretim düşmesi oluşturmuş; özellikle sanayi üretimi 1970'li yılların ikinci yarısında her ülkede önemli oranlarda düşme göstermiştir. Bunalımın ikinci boyutunu ise fiyat artışları oluşturmuş; üretim düşmesine karşın bir fiyat patlaması yaşanmıştır. Bu arada merkezi kapitalist ülkelerde örgütlü işgücünün artan gücü işgücü maliyetine ek olarak sosyal harcamaların seviyesini yükseltmiş, bu ise kapitalistin kârından kesilmiştir. Sonuç stagflasyondur. İleri düzeyde fiziksel ve sosyal altyapı yatırımları sonucu birçok ülkenin artan borç yükü "devletin mali krizi" ile sonuçlanmıştır. Bunun sonucunda 1970'li ve 80'li yıllar bir ekonomik yeniden yapılanmanın ve toplumsal ve politik uyarlanma sürecinin yaşandığı sıkıntılı bir dönem olmuştur. Bütün bu iniş çıkışlığın ve belirsizliğin yarattığı toplumsal mekânda, sanayide örgütlenme konusunda olduğu gibi politik ve toplumsal yaşamda da bir dizi yeni deney ufukta biçimlenmeye başlamıştır. Bu deneyler, tümüyle yepyeni bir birikim rejimine ve bununla bağlantılı olarak bütünüyle farklı bir politik ve toplumsal düzenlemeye geçiş sürecinde ilk kıpırtıları oluşturmuştur.(Akbey, 2007:169-170).

3.10. İktisadi Dönüşümün İçeriği

Aşırı yüklenmiş [refah] devletin[in] (overloaded state) krizi küresel ölçekte rekabetin kızışması biçiminde kendisini göstermiştir. Bu durum hegamonik merkez ülkelerinin hakim konumunu tehdit eder hale geldiğinde acil çözümler gerekmiştir ve her sancılı dönüşüm sürecinde olduğu gibi teknolojik yenilikler imdada yetişmiştir. Bahsedilen süreçte zaten kabarık olan borç hesaplarını (ki refah devletin mali krizinin temel dinamiği borç hesaplarının bu kabarıklığıdır) daha fazla zorlayarak talebi canlandırmak vebu yolla sıkışan ekonomiyi (esasen kâr hadlerini) düze çıkarmak imkansız olduğundan yapılacak en rasyonel iş sanayi üretimi azgelişmiş ülkelere kaydırarak talebi mikroiktisadi düzende olduğu gibi bir temele oturtmak olmuştur. Ulaşım ve iletişim teknolojisindeki gelişmeler sonucu işlem ve ulaştırma maliyetlerinde görülen düşme de bu sürece önemli oranda katkı sağlamıştır. Ancak bu mekanizmanın işleyebilmesi için iki koşulun sağlanması gerekli olmuştur: İlk olarak işgücü maliyetleri düşürülmelidir, aksi taktirde üretimi bir ülkeden diğerine kaydırmanın hiçbir anlamı olmayacaktır. İşçi sendikalarının günümüzdeki ağırlığı 1960'lı ve 70'li yıllardaki konumlarıyla karşılaştırdığımızda bunun önemli oranda başarıldığı görülmektedir. İkincisi ise üretimi kaydırırken teknolojiyi ve bu teknolojinin bilgisini patent hukuku ve sözleşmeleri yoluyla tekeline almaktır. Böylece üretim kayması gerçekleştirilirken kapitalist merkez ülkeleri de, Harvey'in ifadesiyle, diğer ülkelerle ilişkileri bağlamında birer "rant ekonomisine", kendi içlerinde de birer "hizmet ekonomisine" dönüşmüştür. Azgelişmiş ülkeler cephesindeki dönüşüm ise oldukça dramatik olmak zorunda kalmıştır. Çünkü patent ve lisans uygulamaları esasen neo-liberalizmin çok yücelttiği "karşılaştırmalı üstünlükler" kuramı ile çelişmektedir. Çünkü bu uygulamalar; topraklarında kakao yetişmediği halde çikolata üretiminde küresel düzeyde neredeyse tekel konumunda olan İsviçre'nin ve yeraltı ve yerüstü kaynakları açısından oldukça fakir olduğu halde hammaddeyi dışarıdan alarak işleyen ve bu yolla elektronik eşya üretiminde çok önemli bir seviyede olan Japonya'nın bu üstün konumlarının devamına hizmet etmekte ve buna karşılık karşılaştırmalı olarak (hammadde, beşeri sermaye vs. bağlamında) üstün olduğu halde birçok ülkenin anlaşmalı (patent anlaşması ve diğer fikri

mülkiyet sözleşmeleri) olarak zayıf olmasına sebebiyet vermektedir. Hal böyle olunca “karşılaştırmalı üstünlükler” kuramının pratikteki karşılığı “*rekabetçi üstünlükler*” (kayan üretimin yönünü kendi ülkesine doğru çevirme rekabeti) olmaktadır. Bunu gerçekleştirmek için de devletin ekonomideki ağırlığı ve müdahalesi, gelen sermayeye istikrarlı bir iktisadi ortam sunulması (devletin ekonomideki sosyal amaçlı ağırlığı zaten ulus ötesi sermayenin düşük işgücü talebi ile de çelişecektir) açısından azaltılmalı ve kamu ekonomisi “minimal” bir düzeye çekilmelidir. Buna yönelik olarak da birbiri ile bağlantılı ve karşılıklı olarak birbirini yeniden üreten iki araca başvurulmalıdır: Kamu harcamalarının (özellikle sosyal transferlerin) kısılması, deregülasyon ve özelleştirme(Akbey, 2007:168).

Ayrıca bu kapitalist üretim tarzı, değişmeyen sermayeye kıyasla, değişen sermayede gitgide nispi bir azalma, ve dolayısıyla toplam sermayenin organik bileşiminde sürekli bir yükselme yaratır. Bunun doğrudan sonucu, aynı ya da hatta artan bir sömürü derecesinde, artı-değer oranını sürekli düşme gösteren bir kâr oranı ile temsil edilmesidir”. İşte üretim modelleri ile sosyo-ekonomik yapıda toplu bir dönüşümü tetikleyen de budur. Kâr hadlerindeki bu daralmalar (özellikle sanayi kapitalizmi aşaması ve sonrasında) ancak yeni teknolojiler ve işgücünün yeniden örgütlenmesi ile aşılabilecektir.

Sürecin bir diğer ironik yönü ise, sermaye çekebilmeleri için az gelişmiş ülkelerde devletin ekonomideki ağırlığının azaltılması gerektiğini iddia eden merkezi kapitalist ülkelerin günümüzde bile ekonomilerindeki devlet ağırlığıdır. Örneğin, genel devlet harcamalarının GSMH’ye oranına baktığımızda, örneğin Türkiye’de %27 olan bu oranın OECD ortalaması %40.8, G-7’ler ortalaması %39.5, küçük OECD ülkeleri ortalaması %48.9 ve AB ortalaması %50.1’dir. Hatta bu oran neo-liberal aklın kalesi sayılan Amerika Birleşik Devletleri’nde dahi %30’un üzerindedir(Akbey,2007:170-175).

3.10. 1.Ticari Liberalleşme

24 Ocak 1980 tarihi Türk iktisat tarihi açısından gerçek bir dönüm noktası olmuştur. Düşük yurtiçi tasarruflar ve ağır aksak ilerleyen yatırım ortamında çözümlenememiş olan 1977-79 ödemeler dengesi krizine çare olması amacıyla Türkiye’de ticarete liberalleşme dönemi başlatılmış ve ithal ikamesine dayalı enflasyonist büyüme modeli terk edilerek bunun yerine ihracata dayalı bir kalkınma anlayışı benimsenmiştir. “24 Ocak Kararları” olarak anılan bu süreçte ihracatta rekabet gücünü arttırabilmek amacıyla ihracat sübvansiyonları sağlanmış ve Türk Lirasının reel olarak değer yitirmesine müsaade edilmiştir. Ayrıca KİT ürünlerinin fiyatına zam yapılarak özel sektörün ihracattaki rekabet gücüne ayrıca katkı yapılmıştır. Bunun yanında, tercihli ve sübvansiyonlu ihracat kredileri verilmiş, ithal girdilere vergi muafiyeti getirilmiş ve kurumlar vergisi indirimleri getirilmiştir (Akbey,2007:178).

3.10.2. Finansal Liberalleşme

Finansal liberalleşmenin ilk önemli adımı 7 Temmuz 1984 tarihli ve 30 Sayılı Kararname olmuştur. Bu kararname ile her türlü menkul kıymetin ithal ve ihracına izin verilmiş, yabancı döviz bulundurma ve kullanma önündeki engeller büyük oranda kaldırılmıştır ve döviz kuru önemli oranda serbestleştirilmiştir. Ayrıca mevduat ve kredi faiz oranlarına getirilen tavanlar 12 Ekim 1988’de tamamen kaldırılmıştır. 1981 yılında Sermaye Piyasası Kanunu yürürlüğe girmiş ve Sermaye Piyasası Kurulu kurulmuştur. 1985 yılında ise Devlet İç Borçlanma Senetlerinin (DİBS) ihracına başlanmıştır. 1986’ya gelindiğinde İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) kurulmuş ve ikinci el DİBS piyasası olarak faaliyete başlamıştır. Daha önce 28 ve 30 sayılı kararnamelerle bir dereceye kadar gerçekleştirilen sermaye hareketlerinin serbestleşmesi süreci 11 Ağustos 1989 tarihli ve Türk iktisat tarihinin bir başka miladı sayılabilecek 32 Sayılı Kararname ile tamamlanmış ve bu kararname ile yabancı sermayenin Türkiye’de her türlü menkul yatırımı

serbestleştirilmiştir. 1983 yılında Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF), 1999 yılında da Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK) kurulmuştur. 2001’de yürürlüğe giren yeni kanunu ile Merkez Bankası daha da özerkleşmiştir (bu kanun ile Hazine’nin ve diğer kamu kuruluşlarının Merkez Bankası’ndan kısa vadeli borçlanması kaldırılmış, Banka başkanının görev süresi 3 yıldan 5 yıla çıkarılmış ve başkan ve yardımcılarının görev süreleri boyunca görevde kalma garantisi verilmiştir(TCMB, 2002:5-10).

Dünya ekonomisini bir bütün olarak ele aldığımızda, ortalama 40-50 yıllık dönemler itibariyle ve döngüsel bir biçimde toparlanma, refah, resesyon ve depresyon aşamalarından oluşan ve konratiev (devrevi) çevrimleri adı verilen dönemselliklerden müteşekkil olduğunu görmekteyiz(Jessua, 2005:40-48). Bu çevrimlerin arka planında ise kapitalizmin bilinen iç dinamikleri (azalan kâr hadleri ve tekelleşme eğilimi) bulunmaktadır. Hal böyle olunca, birikim süreci belirli dönemsellikler itibariyle bazen birikimci bazen de yeniden dağıtıcı olmak zorunda kalmaktadır. İşte, merkantilizm (yeniden dağıtıcı)→ liberalizm (birikimci)→ Keynesyenizm (yeniden dağıtıcı)→ neoliberalizm (birikimci) sürecinde olan da budur. Bu bakımdan gerek dünyada gerekse Türkiye’de özellikle 1980 sonrasında yoğunlaşan dönüşümleri bu açıdan değerlendirmek gerekmektedir. Yine kâr hadleri sıkışmış ve kapitalist birikim rejimi birikimci politikaları uygulamaya geçirmek zorunda kalmıştır. Bunun tek yolu ise korunan piyasaları işgücü arzı ve mal ve hizmet talebi yaratmak üzere gelişmiş piyasalara eklemlemektir. Bu şekilde bir yandan üretim diğer yandan tüketim, veya bir yandan arz diğer yandan talep serbestleşecektir. 24 Ocak kararları ile başlayan sürecin dinamiği de budur. Sermaye Piyasası Kanunu’nun kabulü (1981), TMSF’ nin kurulması (1983), 30 Sayılı Kararname (1984), İMKB’nin kurulması (1986), 32 Sayılı Kararname (1989) ve BDDK’ nin kurulması (1999) ile başlayan sürecin son halkasını oluşturmaktadır. Bu bir neoliberal süreçtir (Akbey,2007:179, Dikmen, 2003:2).

3.11.İktisadi Özgürlük

Özel mülkiyetin yaygınlaştırılması, serbest pazarın yüceltilmesi ve sermaye birikiminin sağlanması için asgari müdahaleler neoliberal iktisat politikalarının özgürlük sınırlarını belirleyen ana eksenini oluşturur. Serbest pazara müdahale sınırları veya kamu sektörünün sınırları nedir? Mümkün olduğunca en düzey hedef gösterilmektedir. Teorik zeminde sosyalizmle mukayese edildiğinde özgürlük düzeyinde kesinlikle ilişkilendirmek imkansızdır. Kamu hizmetlerinin özel sektör ve aktörlerince yerine getirilmesi hedeflenmiş olup, kendi içinde bile kamu alanının genişletilmesine tahammülü olmadığı söylenebilir

Sosyalizmin başlangıçta otoriter bir doktrin olarak doğduğu bugün pek nadiren hatırlanmaktadır. Oysa Sosyalizm, açıkça Fransız ihtilalinin liberalizmine karşı bir reaksiyon şeklinde başlamıştır. Modern sosyalizmin temellerini atan Fransız müellifleri, fikirlerinin ancak diktatörce bir idare sayesinde tatbik edilebileceğine inanmışlardı. Modern “plancı”ların birincisi olan Saint Simon, kendi planlarına itaat etmeyenlerin “hayvan gibi muamele göreceklerini” haber vermekten bile çekinmiyordu. Özü itibarıyla ferdiyetçi bir müessese olan demokrasinin sosyalizm ile telif edilemeyeceğini kimse A. De Tocqueville kadar vuzuhla görememiştir: Demokrasi ferdî bağımsızlığın sahasını genişletir, sosyalizm ise daraltır. Demokrasi her insanın kıymetini mümkün olan azamî hadde kadar yükseltir, sosyalizm her insanı bir vasıta, bir alet, bir rakam hâline getirir. Demokrasi ve sosyalizm yalnız bir kelime ile birbirlerine bağlıdırlar, müsavat. Fakat aradaki farka dikkat ediniz: demokrasi hürriyet içinde müsavat sosyalizm ise sıkıntı ve kölelik içinde müsavat ister. Hayek üzerine yapılan çalışmalar da kolektif ekonomi anlayışına şiddetle karşı çıkmaktadır(Hamowy, 1982:142-143).

Neoliberal iktisat politikalarının temelinde müteşebbisin özgürlüğü genel tanımıyla bireyin özgürlüğü esastır(Hamitoğulları, 1988:204). Genel tanımıyla iktisadi özgürlük anlayışı değerlerin birbirine tahammülü anlamını taşımaktadır. Bu anlamda, batılı değerler tartışılır hale geldiği söylenebilir(Sen, 1999:15). Geçmişte Osmanlı İmparatorluğu içinde yer alan uluslara gösterilen tahammül ve tanınan özgürlükler bu gün de hakkı teslim edilmektedir.

Friedman, bir mülakatta 11 Eylül olayları sonrası Alan Greenspan'ın politikalarından memnuniyetini ifade ederken, aynı zamanda neoliberal ekonomi politikalarına düşünce temelinde de yer verildiğini ve neoliberalizmin liberalizmden farklılıklarını da belirtmiş olmaktadır(Friedman, 2001).

3.12 .İktisadi Gelişme

Neoliberal iktisat politikalarının ana kaynaklarından en başta gelen endüstrileşmiş ülkelerin nüfus yapısında bulmak mümkündür. Çünkü çalışma çağındaki aktif nüfusun yaşlanması ve bağımlılık oranının artma riskinin giderek artması, sosyal güvenlik giderlerinin finansmanını güçleştirmektedir. Giderlerin karşılanması ve mevcut ülke refahının korunması için yeni kaynak arayışına gidilmiştir. Üretimdeki maliyetlerin azaltılması ve sermaye birikiminin artırılması kısa dönemde nüfus yapısının değiştirilmesi ile mümkün gözükmemektedir. Burada hızlı nüfus artışı politikası izlenememesi anlamına gelmemekte ve mevcut nüfus yapısında oluşan bağımlı nüfusun sosyal güvenlik giderlerinin karşılanmasındaki sorunların ekonomik çözümleri perspektifinden hareket edilmektedir. Gelişmiş ülkelerin işgücü ithali sosyal sorunları nedeniyle rantabl bir yöntemden uzaktır. Gelişme düzeyinin korunması ve ileri götürülmesi için en kestirme yöntem teknolojik ilerlemenin sağlanması ve elde edilen teknolojiye ait patent haklarının korunması istikametinde ekonomi politikaları üretilmektedir. Endüstrileşmiş ülkelerin geldiği refah seviyesi genelde nüfusun yaşlanmasını ve hızlı nüfus artışı

yerine azalmayı getirdiği için sosyo-ekonomik yapıyı, gelişmeyi durağanlaştırmayacak şekilde reforme etme çabalarını neoliberal iktisat politikalarının temel kaynaklarından. İşgücünün kıt hale gelmesi ve sermayenin de maliyetinin yükselmesi, eski çağlarda olduğu gibi toprak işgalinin kolay olmadığı günümüzde ekonomik gelişmenin teminde en kolay ve kestirme yolu teknolojiye sahip olma ve teknoloji üretimi ve yönetimini gerçekleştirecek teşebbüs faktörü üzerinde yoğunlaşmaktadır. Yakın gelecekte de görülen odur ki, teknik gelişmeyi sağlayacak *seçkin işgücü* kitlesi giderek önem kazanacağı söylenebilir.

3.13. Neoliberalizm ve Küreselleşme

Küreselleşme gibi türetilen bu yeni kavramlarla toplumlara siyasi, iktisadi ve sosyal hayatlarında bugüne kadar ürettikleri ve kullandıkları bütün terminolojiler nitelikleri bakımından değişikliğe uğramaktadır. Günümüz anlayışında pazar, şirket, ürün, yönetici, işgücü, kültür ve siyaset milletlerarası (enternasyonal) bir nitelikte ifade edilirken, bu kavramlar küreselleşme ile beraber milletler üstü (Supranational) bir niteliğe yerlerini bırakmaktadırlar(Turan, 1998). Küreselleşmeye farklı bir bakış açısı ve model önerisi de sözkonusudur. Bilginin 'küreselleşmesi' ve 'kurumsallaşması' yeni bir paradigma olarak algılanmakta, sosyal, ekonomik ve politik olarak barışa katkıda bulunduğu belirtilmektedir(Rahman-Mahmud, 2008:1-5).

Küreselleşme sürecini otaya çıkaran dinamiklere baktığımız zaman bunlar, iletişim teknolojisinde meydana gelen etkinlik ve hızlilik kavramı ile, ikincisini, ulaştırma teknolojilerinde meydana gelen hız kavramı ve bunun yarattığı sonuçlar ile ilgilendirebiliriz. Üçüncüsü ise, üretim teknolojilerinde meydana gelen bilgi ve sermaye yoğun yeni üretim biçimleriyle ilgilidir(Bilgin, 2003). Teknolojik olarak küreselleşmenin dayandığı bu üç dinamiğin yanında hızlı bir şekilde ekonomiler arasındaki farklılaşmanın yeni bir ilişki biçimine yönelmekte ve yeni bütünleşmeleri üretmektedir(Bilgin, 2007:200).

Küreselleşme ile diğer iktisadi kavramları karıştırmamak gerekmektedir. Küreselleşme dalgaları tarihin belli dönemlerinde farklı boyutlarıyla meydana gelmiştir ve devam etmektedir. Küreselleşme sürecinde mal, sermaye ve emeğin serbest dolaşımını görmekteyiz. Örneğin gelişme sürecinde Batı Avrupa'nın az gelişmiş bölgelerinden Kuzey Amerika'ya 60 milyon insan göç etmiştir(WB Report 2002:3). Bu göç hareketi küreselleşmenin ilk döneminde gerçekleşmiştir. Yoksulluğun düşürülmesi ve iktisadi büyümenin temininde olumlu katkıları olmuştur. İlk küreselleşme dalgası 1870-1914 döneminde başlamıştır(WB Report 2002:24-28). İkinci küreselleşme dalgası 1945-1980 arasında yayılmıştır(WB Report 2002:28-31). Küreselleşmenin yeni dalgası 1980 sonrası başlamıştır(WB Report 2002:31 vd., The Economist; 17 Temmuz, 2008). Küresel hareketler gelişmekte olan ülkeler için önemli ölçüde değişmelere neden olmuştur. Bu değişme başlangıçta olumlu etkileri yanında aşırı açıklık politikaları zaman zaman ülkelerin aleyhinde de tezahür edebilmektedir. Bütün iktisadi hareketler bir ülkenin dışındaki kişi ve kurumlarca idare ve yönlendirilmezler. O nedenle dünyadaki gelişmelerden ülkedeki karar vericiler öncelikle sorumludurlar.

İktisadi politikalar bakımından pratik gelişmelerin de incelenmesi sonucu küresel ekonomiye açılan ülke ekonomilerinin gelişme ve büyüme açısından, diğer kapalı ekonomilere nazaran daha gelişmiş olduğu tespit edilmiştir(Sacks-Warner, 1995: 5-13). Fakat soruna farklı bakış açısı ve yaklaşım da görülmektedir.

Neoliberal küreselleşme, ne Allah'ın nimeti, ne tarihin sonu, ne de kaçınılmaz değildir. Sadece, iktisaden istikrarsızlık ve kriz üretmektedir(Gereffi,1997:78, Gill, 1997:206).

Günümüzde “küreselleşme” olarak adlandırılan yeni süreç emeğin sömürsünün yoğunlaştırıldığı ve işçi sınıfının etkisizleştirilmeğe çalışıldığı,

kendisine olan güveninin kırılmaya çalışıldığı bir olgu olarak etkisini girdiği her alanda duyurmuştur. Türkiye’de bu süreçten farklı boyutlarda etkilenmiş işçi sınıfının yapısı üzerinde gözlemlenebilir değişimler meydana gelmiştir. Dün olduğu gibi bugün de üretim ve emek süreçlerine bağlı olarak işçi sınıfının yapısı değişmektedir. Yapılması gereken sınıfın sonunu ilan etmek değil, bu değişimin boyutlarını nicel ve nitel açıdan ortaya koyarak, sonuçlarını değerlendirmek ve bu sonuçlara yönelik politikaları belirlemektir(Akkaya, 2003).

“Küreselleşmeci ve yeni dünya düzenci akımların moda ideolojisi neoliberalizmdir. Eskiden bu yana bilinen klasik liberalizmin yeniden gözden geçirilerek, dönemin yeniden gözden geçirilerek, dönemin koşullarına uydurulan yeni biçimini bir anlamda süper liberalizm diye tanımlamak da mümkündür.”

“Kemalizm hiçbir zaman liberal bir akım olmamıştır, çünkü emperyalist büyük ülkelere karşı bağımsız bir ekonomik yapılanmayı gerçekleştirebilmek amacıyla, devletçiliğe öncelik tanımış ve ana ilkelerden birisi olarak devletçiliği benimsemiştir.”

“.....Kemalizm emperyalist ilişkilere açık bir liberal düzende yeniden Osmanlı döneminin kapitülasyonlarının, ülkeyi batağa sürükleyen dış borçlarında çıkmazlarının gündeme önemli tehlikeler olarak gelebileceğini görmüştür. Bunu önlemek için de planlı bir karma ekonomiyi ısrarlı biçimde sürdürmüştür”(Çeçen, 2002:215). Diğer bir görüşe göre: “Kapitalizmin küreselleşme sürecine girmesi kendiliğinden bir gelişme olarak mı karşımıza çıkmıştır; yoksa birilerinin seçimleri doğrultusunda mı biçimlenmektedir? 1980 sonrası belirginleşen ve hatta bu dönemde adlandırılan bu sürecin kendiliğinden olmadığı ortada. Genelde ekonomiyi siyasetten, ekonomik iktidarı siyasal iktidardan ayırmak kolay değildir; hele küreselleşen kapitalizmin bir imparatorluk, bir uygarlık anlamına yükseldiği düşünülürse,

hegemonyanın yaratılmasında da sürdürülmesinde de siyasetin merkezi bir rol oynadığını kabul etmek gerekir. Bu nedenle Braudel'in dediği gibi, "kapitalizm ancak devletle özdeşleştiğinde topluma dönüşmekte, siyasal iktidarı kullanmadan da büyümesi mümkün görünmemektedir" değişimini dikkate alarak küreselleşmeye bir de oradan bakmak gerekmektedir(Koray,2005 28-29).

Dünya kapitalizminin 1970'lerden itibaren içinde bulunduğu küreselleşme sürecine yön veren dinamikleri hızla sermaye birikimini sağlayarak postfordist üretime tarzına dayalı rekabet sistemi ile hızla yayılmıştır. Yeni Dünya Düzeni ortamında dünya piyasa yapılanması, merkez ülkelerdeki başat sermayenin yaşadığı krizin aşılması yönünde şekillenmektedir. Bu şekillenmede, arz-yanlı ekonomi politikası gündeme gelmiş olduğundan, devletlerin rolü sermaye üzerindeki kamusal yükleri olabildiğince hafifletmek ve dünya piyasalarında tekdüze piyasa kuralını hakim kılmaktır. Gerek reel yatırım gerekse finansal piyasalarda tüm ülkelerde tekdüze piyasa kuralının hakim kılınması, sermaye ve kaynakların gelişmiş merkezlere doğru hareketine yol açarak, dünya düzeyinde Myrdall-türü kutuplaşma oluşumunu gerçekleştirir(Önder, 2003, DPT ÖİK Raporu, 2000:50-58).

Ulusal düzeyde idari, toplumsal ve kültürel her türlü sınırlamanın yıkılmasına yönelik saldırılarla başlayan bu süreç, bir yandan da sabit döviz kuru rejimlerinin (Bretton Woods sisteminin) terkedilmesi ve finans piyasalarının serbestleştirilerek sermayenin nemalandırılacağı yeni finansal türev araçlarının geliştirilmesiyle yeni küreselleşme dalgası hızla başlamıştır. Neoliberal ekonomi politikaları iktisadi kalkınmanın gerçekleşmesi için; sürdürülebilir büyüme, üretim ve tüketim kalıplarının yapısal değişime uğraması, teknolojik ilerleme, sosyal, siyasi ve kurumsal modernleşme , yaşam standartlarında geniş çaplı iyileşme hedeflenmiştir (Yeldan, 2002:8). Dünyadaki uygulamaları katı bir şekilde yürürlüğe konmuştur. Bu nedenle

küresel politikaların insanileştirilmesi yönünde politika belirlenmesi de bir alternatif olarak sunulmaktadır(Büyükbaş-Ören, 2007:104-109; Koray, 2003)

“Nitekim, örneğin Türkiye, IMF’ye peş peşe sunduğu tüm Niyet Mektuplarında “faiz dışı bütçe fazlasının” milli gelire oranla %5.6’ya ulaşacağını ve 2004 sonuna kadar bu düzeyde korunacağını taahhüt etmektedir. Söz konusu oran Brezilya’da %3.8; Arjantin’de %2 düzeyindedir” (Yeldan, 2002:44).

Neoliberal iktisat politikaları ayrıca sosyo-ekonomik bakımdan kent yaşamını da değiştirmiş ve kültürel küreselleşmeye de yol açmıştır(Altay, 2000:65).

Dünyada büyük küresel dalgalanmaları beraberinde getirmiştir. Bu küresel dalganın ilki coğrafi keşiflerle 15.yüzyılda, ikincisi sanayi devrimi ile 18.yüzyılda ve üçüncüsü de 20.yüzyılda gerçekleşen bilgisayar devrimi ile post fordist üretim tarzı *endüstri ötesi toplum* yaratmıştır.

3.14.Küresel Kapitalizm

Günümüzde kapitalizm çok farklı boyutlara ulaşmıştır. Kapitalizmin yeni uygulanma şekli genellikle “Küresel Kapitalizm” olarak da ifade edilmektedir. 1950-1980 döneminde “altın çağ” olarak ifade bulan sosyal devlet döneminden sonra dünya ekonomisinde liberalleşme eğilimleri tekrar artmıştır. 1980’lerde kalkınma, her alanda liberalleşmeyle, yani devletin rolünün mümkün olduğu yerlerde devleti kullanarak ve özel kesimin kârını olmazsa olmaz kabul ederek ekonomiyi dünya piyasasına açmakla eşanlamlı görülüyordu. Yeni kapitalist sistemde küreselleşme dayatılan bir süreç olmaktadır. Dayatılan bu süreçte belirli bileşenler mevcuttur. Bu bileşenleri kısaca belirtmek gerekirse; a) Ekonomi politikalarını belirleyenler arasında devlet eliyle kalkınma stratejileri yerine piyasa tabanlı kalkınmadan yana bir fikir birliğinin oluşması, b) Küresel piyasa kurallarının G8 ülkeleri tarafından

merkezi yönetimi, c) Dünya Bankası, IMF ve Dünya Ticaret Örgütü gibi çok yönlü kurumlar tarafından bu kuralların yürürlüğe konması, d) Piyasa gücünün uluslararası şirketlerin, finansal gücün de uluslararası bankaların elinde toplanması, e) Eski İkinci ve Üçüncü Dünya ülkelerinin bu küresel kurumsal güçlerin hakimiyetine sokulması.

Yukarıda ki ifadeler aslında yeni kapitalist sistemi özetlemektedir. Ancak buna bazı ilaveler yapmak gerekir. Daha önceki kapitalist sistem süreçleri(liberal kapitalizm ile devletçi kapitalizm) eşitsiz olduğu gibi yeni kapitalist sistem de (küresel kapitalizm) eşitsiz bir süreci ifade eder. Azgelişmiş ülkelerin bir kısmı veya bu ülkelerin belirli bölgeleri küreselleşme çağında kapitalist gelişmenin ivme kazanan temposuna dahil olabilmişken, geri kalan bölgeleri dışlanmıştır.

Yeni kapitalist sistemin toplumu “endüstri ötesi toplum” olarak ifade edilir. Endüstri ötesi toplum dünya ekonomik ve politik düzeninin kapitalizmden ayrılarak, henüz adlandırılmayan bir sisteme doğru gittiğini anlatmıştır. Bu yeni sistemin bilgi ve enformasyon sermayeli ve eğitimle desteklenen bir sistem olacağını öngörmektedir. Sonuçta “bilgi” çok önemli bir faktör olmaktadır ve bunu kullanarak verimli ve varlıklı hale gelen toplum ise “Endüstri ötesi toplum” veya “post modern toplum” dur. Bu toplumun, serbest piyasayı ekonomik entegrasyonun tek kanıtlanmış mekanizması olarak kullanacağı kesindir. Kapitalizmin bazı kurumları varlıklarını sürdüreceklerdir ama, bankalar gibi, daha farklı roller oynayacaklardır(Öngen, 2003).

Ulusal kapitalist ekonomilerin birbirleriyle bağlantılıdır. Kapitalist ekonomilerin aynı kapitalist hareket yasalarının yönlendirdiği küresel bir sistemde bütünleşmiş olduklarını ve bugünkü benzer ekonomik krizler ve uzun gerilemelerin ulusal kökenli olmayıp bütün küresel ekonomiyi güden genel dinamiklerden ve bütün kapitalist ekonomileri birbirlerine bağlayan ilişkilerden kaynaklandıkları varsayımından hareketle de "küresel" bir

kapitalizmden söz edilebileceğini belirtmektedir. Yani kapitalizm, ulusal farklılıklara aldırmaksızın işleyen belli genel hareket yasalarına sahip bir sistemdir. Aynı zamanda da benzersiz şekilde yayılmacı ve uluslararası bir sistemdir. Kapitalizm, daha doğuşundan itibaren "küresel" bir eğilim taşımış ve bunu sürdürerek günümüzde çok yüksek bir küresel bütünleşme düzeyine ulaşmış bir sistem haline gelmiştir. Küresel kapitalizme dair bir değerlendirme, eşit derecede temel olan iki gerçek arasında zorlu bir denge kurmak zorundadır:

Bir yandan, her kapitalist ekonomi sadece diğer kapitalist ekonomilerle ilişki içinde varolur; diğer yandan ise, onu oluşturan özgül, yerel, ulusal ve bölgesel ekonomilerden veya bunların arasındaki ilişkilerden soyutlanmış hiç bir "küresel ekonomi"den söz edilemez.

Küresel Kapitalizmin ulus-devlet bağlantısını da ele almaktadır. Kapitalizmin temel ruhu olan liberalizm ulus-devletin zayıflamasını gerektirir. Ancak günümüzün küresel kapitalizminde sermayenin küreselleşmesi ulus-devletlerin evrenselleşmesi anlamına gelmiştir veya en azından birbirine eşlik etmiştir. Küresel kapitalizm, daha da küresel bir ulus devletler sistemi haline gelmiş ve sermayenin evrenselleşmesi, ulus-devletler, özellikle de bir egemen süper güç tarafından yönetilmektedir. IMF ve Dünya Bankası gibi kurumların sermayenin küreselleşmesine aracılık ettiğini de ifade ettiği gibi bazı eleştiriler de yöneltilebilir. Fakat hiçbir zaman uluslararası mali ve finans kuruluşları herhangi bir ülkenin kapısını çalıp ülkenize kredi verelim ve sizleri borç batağına sürükleyelim gibi bir anlayışla yaklaştığı görülmemiştir. Veleve ki benzer tutum ve davranışlarda bulunduğunu düşünelim, karar vericilerin bu durumu önceden öngörmeleri gerektiği söylenebilir. "İlk işimiz değişen şartlara uygun bir dünya görüşü yaratmaktır ve bu ancak düşünönlerce gerçekleştirilebilir(Kaynak, 19 Ağustos 2008, Star)." Avrupa, Amerika ve Asya ölkeleri ne kadar farklı olsalar da, tümünü aynı sistem içine koymaya yetecek kadar temel ortak özelliğe ekonomilerinin işleyişinde sahiptirler. Durum böyle

ise, kapitalizm elbette bizim modernitemizin egemen ekonomik biçimi olacaktır(Jessua, 2005:116).

İKİNCİ BÖLÜM

NEOLİBERAL İKTİSAT POLİTİKALARININ ULUSLARARASI UYGULAMALARI

Dünyada devletlerin neoliberal ekonomi politikalarını uygulamaya doğru gittiği belirtilmektedir(Toruno 2002:21).

Mayıs ayında Almanya'da biraraya gelen G8 ülkeleri (ABD, Kanada, Japonya, Rusya, İngiltere, Almanya, Fransa ve İtalya) Çalışma ve İstihdam Bakanları, küreselleşmenin sosyal boyutunu üç ana başlık altında ele alarak, değerlendirmişlerdir(Belen, 2007).

-Daha Fazla ve Daha İyi İstihdam İçin Stratejiler

-Sosyal Koruma Kapsamının Genişletilmesi ve Güçlendirilmesi

-Kurumsal Sosyal Sorumluluk

Konfederasyonumuzun da üyesi olduğu OECD Nezdinde Ticaret ve Sanayi İstişare Komitesi (BIAC) ve Uluslararası İşverenler Teşkilatı (IOE) da, toplantıda "Küreselleşmenin Sosyal Boyutunun Şekillendirilmesi" başlıklı bir bildiri ile iş dünyasının görüşlerini sunmuşlardır.

İş dünyası bu bildiride, sürdürülebilir ekonomik büyümenin önemini, esnek işgücü piyasalarına olan ihtiyacı, girişimciliğin, yenilikçiliğin, serbest ticaret ve yatırım ortamının yeni işlerin yaratılmasında oynadığı rolü, sosyal koruma sistemlerinin istihdamı desteklemesi gereğini ve kaliteli bir eğitim sisteminin yararlarını vurgulamaktadır. Bildiri, önemli bir işsizlik sorunu yaşayan ülkemiz bakımından dikkate değer, yaklaşım ve öneriler içermektedir. G8, OECD, ILO ve Dünya Ticaret Örgütü (WTO) tarafından yapılan çalışmalar, ticaret ve yatırımda giderek daha serbest hale gelen piyasaların, daha yaygın ekonomik büyüme ve istihdam artışı için önemli bir potansiyel sunduğunu belirlemektedir (Belen 2007). Küresel refah için

yüksek-oranlı vergi, yüksek-oranlı (kamu)harcama ve katı kurallı devlet ve düşük-oranlı vergi, düşük-oranlı (kamu)harcama ve az kurallı devlet tercihinde demokrasinin ikincisine ihtiyacının olmadığı belirtilmekte ve gelecekte de piyasa ekonomisinin geleceğini geriye götüreceği kesin inancı hakimdir(Porket, 2007:70). Demokrasilerin partiler arası yarışta yüksek oranlı harcamalara neden olduğu görüşü özellikle bazı neoliberal düşünürlerce ileri sürülmektedir(Porket, 2007:70 vd.).

1.Uluslararası İktisadi Kuruluşlar

Sermayenin şirketleşmesi sürecinde, ihtiyaç duyulan kurumlardan bazılarını incelemekte yarar görülmektedir.

IMF, Dünya Bankası ve OECD gibi küresel kuruluşların sosyal politika alanındaki etkileri büyüktür. Hükümetlerden ulusal borçlarını ve açıklarını azaltmalarını isteyen, yoğun bir sosyal genişlemeyi öngören ve sosyal refahı özelleştiren, politikaların benimsettirilmeye çalışılması, sosyal politikaların neoliberalleşmesini sağlamıştır. Ancak, gelişmiş ülkelerin ekonomik egemenliği korumak için ticari sınırlamalara yönelik önerileri çifte standart içerir. Örneğin, bu ülkeler ithalattan kaynaklanan rekabetin hükümetin kendi standartlarını belirleme yeteneğini tehlikeye attığından şikayet etmektedirler. Ancak ardından, çözümün diğer tüm ülkeleri kendi standartlarını uygulamaya zorlayıcı ticaret politikası kullanmak olduğunu söylüyorlar. Sonuçta, ulusal egemenlik iddiasına dayanan ticaret politikası, ülkenin ticaret yaptığı tüm ortaklarıyla zorunlu uyuma dayalı koşulları dikte etme gibi bir özelliğe sahiptir(Sallangül, 2006:180-181). Düzenleyici yerli rejim üzerinde mutlak kontrolü devam ettirmenin diğer yolu dünya ekonomisinden tam bir izolasyondur. Ancak bu durum o ülke açısından yalnızca ekonomik felaket yaratmakla kalmayıp, aynı zamanda sosyal çatışmayı beraberinde getirir. Dolayısıyla, tek bir hakim ülke ya da ülkeler grubunun etkisiz olması ve

diğerlerini takip etmeye zorlamaması, küresel ticaret sisteminin tek yönlü değil çok yönlü bir "adil sistem" kavramına dayanması gerekmektedir. Ancak bu yaklaşım ciddi itirazlara yol açmaktadır. Birincisi, küresel hareket için ahlaki ya da doğal yasaya başvurunun potansiyel olarak tükenmez oluşudur. Ahlaki esaslara dayanan tek yönlü ticaret sınırlamaları, her ülkenin diğer ülke politikalarında ahlaki kusurlar bulabileceği için ticaret politikasında kaygan bir zemin oluşturur. İkincisi, bu tür önlemlerin etkisiz olacağı ya da zarar vereceği şeklindedir. Dolayısıyla ticari sınırlamalarla birlikte asgari ücreti uygulayarak yoksulluğu kaldırmaya çalışmanın daha çok işsizlik ve yoksulluk yaratacağı iddiası vardır(Şenkal, 2003:7-8).

1.1. Uluslararası Para Fonu (IMF)

Dünya Bankası gibi, IMF'nin üçüncü dünya ülkelerinin borç probleminin çözümüne katkı sağlamak amacı ile oluşturduğu programlar, uzun dönemde yapısal ayarlamaları da gerektirmektedir. Ticarete liberalizasyon, yabancı direkt yatırımlar üzerinde sınırlamaların kaldırılması ve yurt içi sermaye piyasasının liberalizasyonu şeklindeki uygulamalar da bunun basamaklarındandır. Dünya Bankası, borç problemi için daha aktif rol oynarken, IMF'nin borç verme politikası daha çok yapısal ayarlamalara yönelmiştir.

25 Mart 1985 tarihinde IMF tarafından borçlu ülkelerin 'yakın takip edilmesi' kararının alınması ile yeni bir prosedür uygulanmaya başlanmıştır.

Borçlu ülkeler, bir yıl içersindeki makro hedeflerini rakamsal olarak belirleyen bir mali program hazırlayacaklardır. IMF tarafından bu program değerlendirilecek böylece borcun bankalar ile borçlu ülke arasında uzun vadeye yayılabilmesi gerçekleştirilecektir. IMF borçlu olan ülkeye durum değerlendirmesi yapmak amacıyla heyetler gönderecektir. IMF heyetlerinin değerlendirmesi ile, programın başarısını ve genel performansını yansıtan bir rapor hazırlanarak yayınlanacaktır. Üye ülkelerin isteği üzerine

bu rapor ticari bankalara verilebilecektir. Raporlar bankaların ülke riski analizlerini tamamlayıcı özelliktedir. IMF bu raporların 'yeşil' ya da 'kırmızı' ışık olarak değerlendirilmesi gerektiği görüşündedir. IMF'nin alacaklı bankalara borçlu ülkeler konusunda bilgi vermeye çalışması, IMF ile bankalar arasında yeni bir dönemi oluşturmaktadır(Demircan-Ener, 2002:4).

1.1.1. IMF ve Gelişmekte Olan Ülkeler

IMF'nin kuruluş amacı, üyelerinin beklenmedik likidite sorunlarını çözerek ve uluslararası ticarete aksaklıkları ortadan kaldırarak, ödemeler dengesizliği ile karşılaşan ülkelere bu sorunlarını aşacak krediler vermek olarak belirlenmiştir.⁸ 1960'lardan sonra gelişmekte olan ülkelerin kaynak ihtiyacının artması, IMF'nin üstlendiği rolü arttırmıştır. Finansman ihtiyacı artan ülkelerin fon kaynaklarından yararlanmak, borçlarını ertelemek ve yeni krediler alabilmek için başvurmaları IMF'in uluslararası finans piyasasındaki ve üyeler üzerindeki hakimiyetini çoğaltmıştır. 1970-80 döneminde petrol şokları, doların devalüasyonu, Bretton Woods sisteminin çöküşü gibi nedenlerle ülkeler daha fazla ödemeler bilançosu dengesizliği ile karşı karşıya kalmışlardır. Bu dönemde Uruguay, Meksika, Mısır, Peru, Şili, Arjantin, Gine, Zaire, İngiltere v.b. ülkeler IMF'den kredi talebinde bulunmuşlardır. Ancak bu ülkelerden İngiltere hariç bütün ülkeler önerilen istikrar programının uygulanması sonucunda siyasi ve sosyal huzursuzluklarla karşı karşıya kalmışlardır. İngiltere ise aldığı 3.9 milyar dolarlık kredi karşılığında diğer ülkelere teklif edilen programların tersine yalnızca kamu harcamalarını kısarak, iç kredileri daraltmayı taahhüt etmiştir. Ödemeler dengesi sorunundan kaynaklanan rezerv sıkıntısı nedeniyle ülkelerin IMF'ye başvurması, IMF'nin ise bu sorunun çözümü için uygulanmasını istediği program ve kredi, ülkelerin kısa dönemde rahatlamasını sağlasa da uygulanan programların parasal açıdan yeterli düzeyde desteklenmemesi uzun dönemdeki rezerv sıkıntısını daha da arttırmıştır.

1980'li yılların başından itibaren IMF'nin kuruluş amacından uzaklaştığı yolunda tartışmalar başlamıştır. IMF'nin işlevi artık sadece ödemeler dengesi tıkanıklıklarını gidermek için kredi açmakla sınırlı değildir. Aslında IMF kaynakları uluslararası ticaretle orantılı olarak da artmamıştır. 1948 yılında kotalar ithalatın %16'sı düzeyinde iken, 1980'de % 3'ün altına düşmüştür. Ancak fonun kredilerinin az gelişmiş ülkeler için önemi devam ediyordu ve fondan yararlanma marjları da genişletilmişti. IMF'nin ilk yıllarda 'çekme hakları' kotaların en çok % 125'ine kadar çıkabiliyorken, bu oran 1980'li yıllarda % 600'e kadar çıkabiliyordu.

1980'lerden sonra IMF'nin dış borç sorununun çözümü için kalıcı yöntemler bulmaya çalıştığı görülmektedir. IMF'nin dış borçlanmaların hızlanması ile üstlendiği görevi de farklı boyutlar kazanmıştır. Uluslararası finansman sağlayan bankalar, IMF ile stand-by anlaşması yapan ve yapısal uyum programlarını uygulayan ülkelerin borçlarını ödeme kapasitesine sahip olduğunu düşünerek hareket etmeye başlamaları nedeniyle IMF ile yapılan stand-by anlaşmalarında artış olmuştur. 1980-84 döneminde altmıştan fazla ülke IMF'nin stand-by anlaşmasına uygun politikalar benimsemiştir. Bu dönemden sonra IMF, artık zor durumdaki ülkelere 'kolaylıklar' sağlayan bir kuruluş olmaktan çok kendisine başvuran ülkelerin ekonomi politikalarını da yönlendirmeye başlayan bir kurum haline gelmeye başlamıştır. Öne sürülen teorik açıklamalar ne olursa olsun borçlu ülkelere krizin ağır faturası ödetilerek, borçlarını daha düzenli ödemelerine çalışılmaktaydı. 1980 sonrasında IMF'ye yönelik eleştirilerden biri de, IMF'nin ülkelerin ekonomik sorunlarını çözme görevi yerine, kendisinin ve uluslararası finans kuruluşlarının alacaklarının tahsilini güvence altına alan bir kurum haline gelmesi yönündeydi. IMF programlarının lehinde ya da aleyhindeki görüşler yanında uygulandıkları ülkelerdeki sonuçlar da önemlidir. Örnek vermek gerekirse, 1982'de milli gelir Sahranın güneyindeki Afrika ülkelerinde %1, Latin Amerika ve Karayipler'de % 3.5 oranında düşmüştür. 1983'de bu düşüş sırasıyla % 3.5 ve % 4.6 olmuştur. Latin Amerika için kişi başına reel harcamanın % 16.8'e düştüğü tahmin edilmekle birlikte, kişi başına reel

harcama Arjantin’de % 29.3, Uruguay’da % 30.6, Şili’de % 20.2 oranında gerçekleşmiştir(Demircan-Ener, 2002:5).

IMF’nin savunduğu görüşe göre: sıkı para politikası, maliye politikası ile desteklenmeden başarı tam olarak sağlanamazdı. Asya’daki finansal kriz IMF ile ilgili tartışılan pek çok konuyu yeniden gündeme getirmiştir. IMF’nin hızlı müdahalesine karşın beklenen sonuçların alınmaması IMF reçeteleri için tartışma yaratmıştır. Örneğin, IMF’nin borçlarını ödemeyen banka ve şirketlerin kapatılmasını şart koşması ile Endonezya’da 16 bankanın kapatılması halkı paniğe sokmuştur.

Asya’daki durgunluğun nedenlerinden biri olarak harcamaların düşürülmesi, faizlerin yükselmesi yoluyla durgunluğun daha da artmasına neden olan IMF tedbirleri gösterilmektedir. Bu stratejide ana hatlarıyla zor durumdaki ülkelere kredi verilmesi, kredi almak isteyenlere ekonomik reformun şart koşulması ve sermaye kaçışını engellemek için de faizlerin yükseltilmesi öngörülmüştür. Böylece ekonomik güven yeniden sağlandığında krizin yarattığı kısır döngüden çıkılacaktı. Ancak, Asya ülkelerinde bu kısır döngü yan etkileriyle birlikte güçlenerek gelişmiş ve IMF’nin dayattığı yüksek faiz politikası nedeniyle, para krizi olarak ortaya çıkan sorunlar tahmin edilenden daha çabuk reel ekonomiye sıçramıştır. Borçları öz varlıklarının 5-6 katına çıkan Asya şirketleri ekonominin durgunluğa girmesi ile iflas etmeğe başlamıştır(Çelik, 2007:9-13).

Asya’daki ülkelerin genelde, Latin Amerika gibi aşırı kamu ve dış ticaret açığı yoktu. Daha ılımlı düzeyde enflasyon ve yüksek tasarruf oranlarına sahiptiler. Böyle bir ortamda talebi bastıran klasik reçete uygulaması, küresel ekonomide hissedilmeye başlayan deflasyonist baskıları arttırabilecekti. Bir süredir zaten malların fiyatları ciddi şekilde düşmüştü. Tüketici fiyatları da Çin-Japonya ve birçok ülkede düşmekteydi. Sonuçta IMF’nin Asya’daki sorunu farklı değerlendirmesi nedeniyle sorun daha zor bir noktaya geldi. Halbuki bu ülkelerin sorunu farklıydı. Güney Kore, Endonezya

ve Tayland'ın sorunları bütçe disiplinsizliğinden kaynaklanmamaktaydı. Tasarruf eğiliminin yüksek olduğu kamu gelir-gider dengesinin Güney Kore'de 1994-97'de açık vermediği, Endonezya'da % 1-2 olduğu, Tayland'da ise 1990-99'da fazla verdiği ve bu üç ülkenin de enflasyon oranının makul seyrettiği ifade edilmektedir. Konunun uzmanı olan çoğu kişilere göre Asya krizi temel ekonomik yapıdan kaynaklanmamaktadır. Asıl neden kısa vadeli kredilerin bu ülkelerden geri çekilmesidir.

BM'ce hazırlanan 1998 Dünya Ekonomik ve Sosyal Raporu'nda krizden kurtulmak için yapılması gerekenin yeni düzenlemeler ile mali piyasaların denetimini daha da arttırmak olduğu vurgulanmaktadır. Asya krizinin kaynağını oluşturan Tayland, Güney Kore ve Endonezya'nın mali piyasalarda devlet denetiminin kriz öncesinde iyice zayıfladığı belirtilmektedir. Raporda bu üç ülkenin krizden en fazla darbe alan ve IMF ile stand-by imzalamak zorunda kalan ülkeler olduğu belirtilmektedir.

IMF, 1980'li yıllardan sonra kuruluş amaçlarından uzaklaşmaya başlamış ve IMF destekli İstikrar Programları özellikle gelişmekte olan ülkelerde bazı olumsuz etkilere yol açmıştır. Azgelişmiş ülkelerin çoğu, ödemeler dengesi açığının kapatılması amacıyla bu fona başvurmuşlardır. Bazı ülkeler ise bu fona başvurmadan kendileri bir takım ekonomik politikalar uygulayarak bu dengesizliği bertaraf etmeye çalışmışlardır. Fona başvuran ülkelere fon tarafından hazırlanan istikrar programı ile ulusal paranın değerini yüksek oranda devalüasyonla düşürmek, değişen parasal denge nedeniyle yeni fiyat ayarlamalarını yapmak, gelirleri arttırmak için vergi oranlarını yükseltmek ve ücretlerin dondurulması veya yükselen enflasyonun çok altında belirlenmesini sağlamak gibi politikalar yürürlüğe konulmuştur.

IMF tarafından uygulanan istikrar programları uygulamasından sonra, milli paraların yabancı para cinsinden değerinin azalması ihracat sektörünü harekete geçirerek ihracatın artmasına yol açmıştır. Fakat aynı zamanda ithalattaki sınırlandırmaların azaltılması sonucu ithal mallarının ülkelere girişi

de artmış ve bu durum dış ticaret açığının belli bir süre sonra yükselmesine yol açmıştır. Bununla birlikte ülke içinde artan fiyatlar nedeniyle enflasyon oranının çok yükselmesi ve tüketici talebinin kısılmasına yükselen maliyetler eklenince üretimde düşüşler meydana gelmiştir. Buna ek olarak kamu harcamalarının kısılmasıyla devlet yatırımları da olumsuz etkilenmiş ekonomide durgunluğun yaşanmasına yol açmıştır. IMF, pek çok ülkede uygulanan istikrar programları üzerinde etkiye sahip olan bir kuruluştur(Stiglitz, 2002b:22-24; Karabıçak, 2006:230-231). Ayrıca yeterince hazırlık yapılmadan yapılan liberalizasyon olumsuz etkilere de neden olmuştur(Celasun, 2002:6). Özetlersek, incelediğimiz ülke örnekleri gelir dağılımını hesaba katmadan gerçekleştirilmeye çalışılan ekonomik programlarda oluşan tehlikeleri açıkça ortaya koymaktadır. IMF programları genel olarak neoliberal yeniden yapılanmanın sosyal ve bölüşümsel etkilerini ya küçümsemekte ya da hiç dikkate almamaktadır(Öniş, 2002 :21-22). Türkiye ile de 1947 yılında başlayan IMF ilişkileri günümüzde de yoğunluk kazanarak devam etmektedir(Demircan- Ener:2002:6).

1.1.2. IMF- Türkiye İlişkileri

Türkiye ilk istikrar programının tarihi olan 1946'dan günümüze farklı dönemlerde döviz kıtlığı ve ödemeler dengesi krizi ile karşı karşıya kalmıştır. Uluslararası Para Fonu (IMF) destekli istikrar programlarının yürürlüğe konulması bu dönemlerde ortaya çıkan istikrarsızlığın çözümünde başvurulmuş temel yöntem olmuştur. Türkiye ödemeler bilançosu dengesinin sağlanamadığı ve dolayısıyla döviz darboğazı ile karşılaştığı dönemlerde ya IMF'nin onayını alarak ya da doğrudan bu kuruluşla yapılan anlaşmalarla istikrar programlarını yürürlüğe koymuştur. Stand-by anlaşmalarına başvurularak uygulanan IMF destekli istikrar programlarının dışında kalan tüm istikrar paketlerinde de IMF ile görüşmeler yapılmış ve bu kuruluşun onayı ile ekonomik tedbirler uygulamaya konulmuştur.

IMF Türkiye ilişkileri; 1946 devalüasyon dönemi, 1958 dönemi, 1970 dönemi, 24 Ocak 1980 dönemi, 1990'lı yıllar ve 2000'li yıllar olarak altı farklı dönemde değerlendirilebilir.

Türkiye'de ilk devalüasyon 7 Eylül 1946'da gerçekleştirilmiştir. Böylece 1 dolar 131 kuruş iken, 1 dolar 280 kuruş olarak belirlenmiştir. Devalüasyon ile ihracatta artış gerçekleştirileceği düşünülebilir. Ancak bu yıllarda ihraç ürünlerinin satışında sorun yoktu. Devalüasyonun önemli nedenlerinden biri, o yıllarda IMF'ye girildiği takdirde devalüasyon yetkisinin sınırlanacak olmasıydı. IMF o yıllarda ülkelerin tek başlarına % 10'un üzerinde devalüasyon yapmalarını izne bağlıyordu. IMF'ye katılmadan önce büyük oranda bir devalüasyon yapılmasına karar verildi. Bu nedenden dolayı birinci devalüasyon büyük tartışmalara konu oldu.

1946 devalüasyonu, savaştan yeni çıkan Avrupa'nın tarımsal ürünlere talebinin çok yüksek olduğu bir dönemde gerçekleştirildiği için mal stoklarının ucuza satılmasına yol açmıştır. Bu devalüasyonun döviz sıkıntısının olmadığı bir dönemde yapılmasına rağmen, dış ticaret bilançosu 1947 yılında açıkla kapanmıştır. Bu dönemde hükümet dış ticaret açıklarını savaş yıllarında biriktirdiği altın ve döviz rezervleri ile ve 1948'den sonra Marshall Yardımı çerçevesinde ülkeye giren yabancı kaynaklarla karşılamaya çalışmıştır. 1946 devalüasyonu Türkiye'yi dünya ekonomisine entegre etmeye yönelik liberalizasyon önlemleriyle birlikte uygulamaya konuldu ve dış yardım arayışına başlandı. Sonunda Türkiye IMF, Dünya Bankası ve Avrupa İktisadi İşbirliği Örgütleri'ne 1947 yılında üye olarak uluslararası entegrasyon ile bağlantılarını kuvvetlendirdi(Çörtük, 2006:56-57).

1950'de iktidara gelen Demokrat Parti Hükümeti ithalatı % 60 oranında liberalize etmiş ve ithalat kısa sürede çok büyük ölçüde yükselmiştir. Akabinde yaşanan gelişmeler ülkede IMF destekli 1958 istikrar önlemlerinin uygulanmasını gündeme getirmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası dünya ticaretinde yaşanan genişlemenin Türkiye'ye yansımaları nispeten olumlu gerçekleşti. 1950-54 yılları arasında Türkiye ekonomisi hızlı bir şekilde büyüdü. Büyüme hızı % 8-9'lara ulaştı. Ancak 1954 yılından başlayarak ekonomide büyük oranda gerilemeler yaşandı. Öncelikle 1954'te iklim koşullarının kötü gitmesi, tarımsal üretimin gerilemesine neden oldu. Döviz rezervlerinin tükenmesi ve Kore Savaşı'nın yarattığı olumlu etkinin sona ermesi ile milli gelirden ve üretimde yavaşlama başladı. Bütçe açıkları, hazine avanslarındaki artış, destekleme alımları v.b. nedenlerle para arzının artışı yönünde izlenen politikalar fiyatların da önemli oranda yükselmesine yol açtı. Fiyatlardaki hızlı artış yatırımlardaki plansızlık, dış yardım ve kredilerin azalması 4 Ağustos 1958'de istikrar programının uygulanmasına neden oldu.

1954'ten başlayarak toplam üretimde gerçekleşen düşüüşlere, dış ticaretteki olumsuz gelişmeler de eklenmişti. IMF'nin 1954'de devalüasyon teklifini ileri sürmesi de bu olumsuzlukların bir sonucu oldu. IMF'nin değerlendirmesine göre, planlı bir yaklaşımla ekonomide yeniden düzenlemeye gidilmeliydi. IMF'nin devalüasyon ve ekonomiyi daraltıcı politikalardan oluşan reçetesi Türkiye'ye de uygulanmak isteniyordu. Ancak bu görüşe o günün hükümetince çok sıcak bakılmıyor fakat farklı bir görüş de getirilmiyordu (Demircan, Ener,2002:7).

Sorunların giderek artması üzerine ekonomiye istikrar kazandırmak için alınan önlemlere yenileri eklendi. 1956 yılında hükümet tarafından turist ve benzeri dövizlerde TL'nin dolar karşısındaki değeri 2.80 TL yerine 5.25-5.5 TL olarak belirlendi. Ayrıca Milli Koruma Yasası yeniden yürürlüğe konularak fiyat denetimleri arttırıldı, ticari banka kredileri sınırlandırıldı ve faiz oranları yükseltildi. Bu önlemlerin iki yıl uygulanması ile dış ticaret açığı büyük oranda azalmasına rağmen, fiyat artışları yükseldi ve mal darlıkları sonucu karaborsa ortaya çıktı. Dış ödemeler sorunu daha da ağırlaştı.

Sonunda alınan önlemlerin ekonomiyi daha da kötüleştirmesi ve dış denge sorununu arttırması 1958 yılında istikrar önlemleri alınmasını gerektirdi. Bu önlemlerin önemli bir özelliği IMF'nin standart reçeteleri ile benzeşmesiydi. IMF'ye göre Türkiye'nin sorunu para arzındaki artıştan kaynaklanıyordu. Merkez Bankası kaynaklarına getirilen sınırlandırmalarla para arzı kontrol altına alınmalıydı. İstikrar programının uygulamaya konulması ile 350 milyon dolarlık kredi sağlanıyor, 600 milyon dolarlık dış borç da erteleniyordu.

Bu gelişmeler sonrasında 4 Ağustos 1958'de istikrar önlemleri adı altında bir dizi kararlar alındı, bu kararlara göre:

-Türk parasının yabancı paralar karşısındaki değeri 1 dolar 280 kuruştan, 1 dolar 900 kuruşa devalüe edildi.

-Para arzı ve bütçe harcamalarının kısılmasına karar verildi, ithalata liberalizasyon getirildi. KİT ürünleri ve hizmetlerinin fiyatının yükseltilmesi de alınan kararlar içersindeydi.

4 Ağustos 1958 devalüasyonu sonrasında dünya piyasalarında fiyatlar düşerken ihracat yine arttırılamadı. Ancak artan dış krediler nedeniyle ithalatta artış başladı ve dış ticaret açığı büyüdü. Ülke içinde ekonominin giderek daralması ve geri dönmeyen krediler nedeniyle yedi banka ile pek çok küçük özel şirket iflas etti. Türkiye en ciddi krizlerinden birini yaşadı. Kısa vadeli dış kredilere dayanarak ithalatı serbestleştirme yolundaki bu deneme daha öncekiler gibi önemli bir krizle sona erdi (Çörtük, 2006:57).

4 Ağustos 1958 kararları Türkiye'de para, mal ve emek piyasalarının eksik işlediği sermaye piyasasının olmadığı ve devlet müdahalesinin yoğun olduğu bir ortamda yürürlüğe konmuştur ve sözkonusu kararlar IMF'nin Ortodoks kökenli para ve maliye politikalarını içeren bir istikrar programı

yapısına sahiptir(Demircan,Ener,2002;8). Bu dönemde kamu ve özel sektör borçları konsolide edildi(Sallangül, 2006:269-270).

1960'lı yıllar kalkınma planları ile istikrar arayışının ortaya çıktığı yıllardı. Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD)'nin bünyesinde kurulan konsorsiyum ile, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın finansmanı için önemli ölçüde kredi sağlanmıştı. Alınan dış krediye karşın ödemeler bilançosu dengesizliği devam ediyordu. Türkiye'nin döviz rezervleri önemli ölçüde eriyordu.

Bu yıllarda da yine IMF ile Türkiye arasında ihtiyaç duyulan kredinin sağlanabilmesi amacıyla Niyet Mektupları yazıldı. 1965 sonrası ekonomideki bunalımın daha da artması sonucu 1966 yılında IMF yeniden devalüasyon isteği ile geldi.

İthal ikameci sanayileşmenin giderek hız kazandığı bu dönemde kamu kesimi pek çok malı maliyetinin altında fiyatlarla satışa sunuyordu. Böylece özel sektörün ihtiyaç duyduğu pek çok temel ürün maliyetinin altında satılmaktaydı. İthal ikamesinin dışarıdan gelen makine ve teçhizat ile besleniyor olması da bir süre sonra Türkiye'nin dışa olan bağımlılığını arttırmıştı.

1970'lerin başına gelindiğinde döviz tikanıklığı daha da yoğunluk kazandı. IMF'nin devalüasyon ve dış ticaret rejiminde liberalleşme baskıları daha da arttı. Özellikle sanayi alanında üretim yetersizliği söz konusu idi. Sonunda 10 Ağustos 1970'de IMF'nin devalüasyon isteği kabul edildi ve 1 dolar 9 TL'den, 1 dolar 15 TL'ye devalüe edildi. İthalatta da liberizasyona gidildi.

9-10 Ağustos 1970 İstikrar kararlarının alınma nedenleri olarak; fiyat artışları ve dış ticaret açığının hızla artması yanında buna bütçe açıklarındaki ve para arzındaki artışın eşlik etmesi gösterilebilir.

1970 kararları, para ve maliye politikalarını içeren geleneksel Ortodoks yapıda yarı-şok kararlardır. Bu kararları 1958 ve 1946 devalüasyon kararlarından ayıran önemli fark ise kamu gelirlerini arttırmaya yönelik vergi reformları içermesidir. İstikrar kararlarının alındığı tarihte Türkiye'nin döviz rezervleri en düşük düzeyine inmişti. IMF'nin verdiği 90 milyon dolarlık standby ile belli ölçüde düzelme sağlanmıştır.

Alınan istikrar önlemlerinin ardından 1973 yılında petrol krizinin yaşanması Türkiye'yi büyük ölçüde etkilemiştir. 1974 Kıbrıs Barış Harekati'nin bütçeye getirdiği yük, ithal ikamesinin ikinci aşamasına geçişte dövize duyulan ihtiyacın artması ve işçi dövizlerinin yurda girişinin azalmış olması da eklenince Merkez Bankası'nın rezervleri azaldı.

Ekonomik bunalım 1978-79'da yeni bir istikrar programının yürürlüğe konulmasına neden oldu. IMF'nin mali desteği alınarak yeni bir istikrar programı uygulanmaya başlandı. 1978 istikrar programı ile birlikte TL'nin değeri yeniden belirlendi, KİT fiyatlarına zam yapıldı, bütçe harcanmalarında kısıntıya gidildi.

Uygulanan istikrar programına karşın Türkiye beklediğinin çok altında dış krediye kavuştu. Kredi girişlerinde görülen aksaklık nedeniyle de uygulanan politikalar başarıya ulaşamadı.

1970'lerin sonuna doğru uygulanan istikrar politikaları sonucunda TL'nin büyük oranda değer kaybına uğradığı gözlenmektedir. Buna karşın ödemeler bilançosunda beklenen iyileşme sağlanamamıştır. Devalüasyonlar ithalatın gerilemesine ihracatın ise artmasına yardımcı olamamıştır. Ekonomik büyümenin gerilemesinin yanında, enflasyon yükselmiştir (Demircan- Ener, 2002:9).

Sonuçta, içinde bulunulan durumdan kurtulmak için yine IMF önerilerine bağlı kalınarak yeni bir program hazırlanmıştır: 24 Ocak 1980 istikrar programı.

24 Ocak 1980 kararları daha önceki yıllarda Türkiye’de uygulamaya konulan istikrar programlarına az çok benzemekle birlikte, IMF’ce Latin Amerika ülkelerinde uygulanan Ortodoks istikrar programları ile de benzerlik göstermektedir.

24 Ocak kararları ile:

- Serbest piyasa ekonomisine geçişin sağlanması
- İhracata ağırlık verilerek dışa açık bir ekonomik model oluşturulması
- Kamunun faaliyet alanının sınırlandırılması
- Döviz kuru politikasının yeniden belirlenmesi
- Sıkı para politikası uygulaması
- İthalatın liberalizasyonu
- Yabancı Sermaye girişinin arttırılması
- Enflasyonun talep kısıcı politikalar ile önlenmeye çalışılması amaçlanmaktaydı.

24 Ocak 1980 kararlarının, 1958, 1970 ve 1978’de uygulanan istikrar programları ile karşılaştırıldığında farklı yapısal özellikleri de bünyesinde barındırdığı gözlenmektedir. Bunlardan biri, programın uzun dönemli kalıcı bir ekonomik gelişmeyi hedeflemesidir. Uzun döneme yönelik hedefler üç noktada toplanmaktadır. Bunlardan birincisi kamu sektörünün faaliyet alanının sınırlandırılmasıdır. Bir diğeri sermaye ve emek piyasalarının arz talep koşullarına göre belirlenmesidir. Son olarak iç ve dış piyasada liberalleşmeye daha çok ağırlık verilmesidir. 24 Ocak 1980 istikrar programı ile döviz kuru politikası da temel politika değişikliklerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha önceki programlara oranla devalüasyon

uygulamasına süreklilik kazandırılmıştır (Demircan-Ener,2002:10,Yılmaz, 1982:197-221(8)).

24 Ocak 1980 kararları ile arz-talep dengesinin sağlanması, kamuda açıkların en düşük düzeye indirilmesi, özel sektörün teşvik edilmesi, dış ticaretin liberizasyonu hedeflenmiştir. 1988'e kadar bu hedeflere bir ölçüde ulaşılmış, ihracat artmış işsizlik gerilemiştir. Ancak devam eden süre içerisinde, 1980'li yılların sonundan başlayarak kamunun yüksek faiz politikası ile borçlanması, konvertibiliteye geçiş sonrasında kısa vadeli yabancı sermaye girişinin hızlanması ve ihracatın gerilemesi ile yeni bir kriz ortamına girilmiştir. 1990'lı yıllara gelindiğinde Körfez Krizi'nin ortaya çıkması ile birlikte Türkiye ekonomisi zor bir döneme başlamıştır.

Bu dönemde, ekonominin hızlı bir kalkınmayı finanse edecek kaynakları kendi yapısı içinde yaratamaması, yaratılan kaynakların ise etkinlikle sanayi yatırımlarına aktarılamaması temel olumsuzlukların giderilememesine neden olmuştur. Buna ek olarak, ülkede kontrol altına alınamayan enflasyon ve gelir dağılımındaki eşitsizlik; bir taraftan spekülasyon yatırımlarda bulunma eğiliminde olan kişilerin elinde fon birikimine neden olurken, diğer taraftan ekonomide kontrol altına alınamayan bir talep artışı yaratmıştır.

1980 yılından sonra uygulanan yeni istikrar politikası küreselleşmenin de etkisiyle kamu kesiminin ekonomi içindeki payını küçültmeye eğilimli bir anlayış benimsemiştir. Ancak, bu anlayışın ülkede kurumsal, hukuksal ve ekonomik temeli olmadığından 24 Ocak Programı ülkede önemli toplumsal ve ekonomik sorunlara yol açmıştır. Yeniden yapılanma amacının öngörüldüğü program Dünya Bankası kredileriyle desteklenmesine rağmen,

8 Enflasyon konusunda özgün çalışma için bk.Yılmaz, 1982.

uygulamadaki sonuçlar, bütün siyaset yaşamına bulaşan yozlaşma, zenginlik için her türlü kural dışılığın olağan sayıldığı yeni bir aşamayı başlatmıştır.

1990'lı yıllarda Türkiye'nin yaşadığı krizler 1991, 1994, 1998-99 ve 2000-2001 yıllarında doruk noktalarına ulaşarak derinleşmiştir. Bu krizler sırasında GSMH'da düşüşler, işsizlik ve çok sayıda firmanın iflası da gündeme gelmiş ve 1990 sonrası yaşanan krizler 1978 öncesine oranla çok daha sarsıcı olmuştur.

Bunlardan 1994'de yaşanan krizin ana nedeni; ekonomideki dengesizliklerin yoğunlaştığı bir dönemde İMKB endeksini yükseltmek amacı ile faiz oranlarının düşürülmesi yoluna gidilmesi ve bunun ters etki yaratmasıydı. Borsanın faizlerin düşmesi sonucu ortaya çıkacak sermayeyi çekecek derinlikten yoksun olması, spekülatif sermayenin borsa yerine döviz alımına yönelmesine neden oldu. Merkez Bankası'nın piyasaya döviz sürerek bunalımı geciktirmesi de yeterli olmadı ve yeni bir istikrar programı hazırlanması gündeme geldi.

5 Nisan 1994 istikrar önlemleri ile, öncelikle yüksek oranda devalüasyon yapıldı. Kamu giderlerinin düşürülmesine çalışıldı ve bir defaya mahsus olmak üzere vergiler konulmasına karar verildi. Sermaye hareketlerine herhangi bir sınırlama getirilmedi. Yapısal reformların gerçekleştirilmesi öngörüldü ancak bununla ilgili kapsamlı bir çalışmaya gidilmedi. Bununla birlikte IMF'nin parasal desteğini alan bir program oldu.

5 Nisan 1994 istikrar programının hedeflerine ne kadar ulaştığı araştırıldığında şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır: Program piyasada yaşanan krizi bir süre için durdurabilmiştir ancak bunun faturası GSMH'nın % 6'ya varan oranda düşmesiyle gerçekleşmiştir. Yapısal hedefleri gerçekleştirmede ise başarılı olduğu söylenemez. Kamu gelir-gider dengesizliği de vergi yasalarındaki düzenlemelere karşın daha da derinleşmiştir. Enflasyon oranı ise devam eden dönemde yılda % 70-80 düzeyinde kronikleşmiş ve

konsolide bütçenin % 40'dan fazlası kamunun borç faizi ödemelerine tahsis edilmiştir. Özelleştirmede önemli bir yol alınmamış, Sosyal Güvenlik Yasası ise 5 Nisan 1994 istikrar programından 5.5 yıl sonra 1999'da çıkarılabilmektedir. Yerel yönetimlere özerklik, tarımsal destekleme politikalarının yeniden düzenlenmesi, dış ticaret bilançosunun küçültülmesi gibi sorunlar ise 2000'li yıllara devretmiştir. Hazırlanan istikrar programının bütünüyle uygulandığı da söylenemez. Sonuç olarak Türkiye'nin gündemindeki kriz sona ermemiş, Türkiye IMF'nin kapısından ayrılamamıştır. IMF ile 1998 haziranında başlayarak devam eden görüşmeler ve 18 aylık Yakın İzleme Anlaşmasının sonucunda 2000 yılında yeniden bir stand-by anlaşması imzalanması gündeme gelmiştir(Çörtük, 2006:67-69).

1990-1999 döneminde ard arda yaşanan ekonomik olumsuzluklar, alınan tedbirlere rağmen giderilememiş ve ekonomide krizlerin patlak vermesine neden olmuştur. Bu krizlerin önlenmesi adına alınan istikrar tedbirleri de yapısal değişimlere dayalı olmadığından özellikle reel kesimde başarılı olamamış ve ülke ekonomisi hızla küçülme dönemine doğru girmiştir. Sözü edilen olumsuz gelişmelerde ülkede yaşanan siyasi istikrarsızlıkların da önemli bir payı olmuştur. 1991, 1993, 1994, 1995 ve 1999 yıllarında Türkiye'de yapılan milletvekili ve belediye seçimlerinin sıklığı bu durumun bir göstergesidir.

Küreselleşmenin ön plana çıktığı günümüz dünyasında son dönemlerde IMF faaliyet alanını genişleterek üye ülkelerde dış ticaretin liberalleştirilmesi, makro ekonomik ve yapısal politika uygulamaları ile sürekli büyümenin sağlanması konularında teknik yardım ve eğitim desteği vermeye başlamıştır. Türkiye de bu kapsamda 2000'li yıllarda bu amaçlara yönelik IMF destekli istikrar politikalarını uygulamaya devam etmiştir. IMF ile 1999 yılında yapılan anlaşma hariç, toplam 18 stand-by anlaşması yapılmıştır. Bu anlaşmalarla sağlanan kaynak toplamı 4.3 milyar ABD Dolarını geçmiştir. Temmuz 1999'da Yakın İzleme Anlaşması imzalanarak 1999 sonunda

imzalanmış olan Destekleme Anlaşmasına hazırlık süreci başlatılmıştır. (Demircan-Ener, 2002:12).

2000 yılı başından itibaren uygulamaya konulan program, Türkiye’de uzun yıllar kronik duruma gelen enflasyonu düşürmeye yöneliktir. IMF ile gerçekleştirilen stand-by anlaşması çerçevesinde üç yıl sürmesi planlanan programın temel amaçları şunlardı;

- Para, maliye, gelirler ve kur politikalarının birlikte uygulanması ile tüketici enflasyonu 2000 yılı sonunda % 25, 2001 sonunda % 12, 2002 sonunda % 7’ye düşürülecekti.

- Kamu harcamaları kısıllanacak, büyüme hızı arttırılacak, reel faiz oranları daha ılımlı bir düzeye getirilecekti.

- Özelleştirmeye hız verilecek, yapısal reformlar gerçekleştirilecekti. Bu kapsamda sosyal güvenlik, vergi politikası, bankacılık reformunun gerçekleştirilmesi ön görülüyordu.

- İlk 18 aylık süreçte enflasyon hedefine yönelik kur sepeti rejimi uygulanacaktı, ikinci 18 aylık dönem ise kademeli olarak genişleyen band rejimini içermekteydi.

Program çerçevesinde Türkiye 1.5 milyar doları 2000 yılında olmak üzere 4 milyar dolarlık kredi alacaktı. Büyüme hedefi 2000 yılı için % 5.5 olarak belirlenmişti. GSMH hedefi 125 katrilyon TL, ihracat 28.3 milyar dolar, ithalat ise 46 milyar dolar olarak hedeflenmekteydi. Bütçe gelirlerini artırmak amacıyla ek vergiler getirilmiş, KDV ve kurumlar vergisi oranları arttırılmıştır. Türk Lirası 1 Dolar+0.77 Euro’dan oluşan bir kur sepetine bağlanmıştı. Bu uygulama teoride ‘nominal çıpa’ olarak isimlendirilmekteydi. Merkez Bankası TL yaratma işlemini sadece döviz satın alarak yapacağını belirtmiştir. Böylece para arzı döviz rezervlerine bağlı olarak değişecekti.

2000 yılının sonlarına doğru; uygulamaya konulan istikrar programı ile vergi gelirlerinde sağlanacak artış ve dış borçlanmanın, iç borçlanma yerine ikame edilmesi sonucunda Hazine'nin iç borçlanma talebi nispi olarak azaldığı için faizlerde hızlı bir düşme ortaya çıkmış ve bu durum reel kesime kaynak sağlayan finans kesimi açısından ciddi sorunlara yol açmıştır. Bu gelişmelerin paralelinde; hazine bonolarının faizlerinin düşüklüğü karşısında bankacılık kesimi fonlarını tüketici kredilerine yönlendirmişler ve bu durum da talep artışı nedeniyle enflasyonla mücadele amacının başarısız olmasına yol açmıştır. Ayrıca, döviz kurunda çapa sisteminin benimsenmesi nedeniyle ithal mallarının fiyatları daha ucuz hale geldiği için, ithalattaki artış da endişe verici boyutlara ulaşmıştır.

Diğer yandan; uygulamalar sonucunda TL'nin aşırı değerli duruma gelmesi, ithalat patlamasına neden olurken ihracat üzerinde caydırıcı etki yapması ile cari işlemler açığı artmış ve 2000 yılında cari işlemler açığı 10 milyar dolar ile GSMH'nin % 5'ine ulaşmıştır. Gerek TL'ye gerekse dövize yönelen talepteki artış piyasada likidite yetersizliğine neden olarak Kasım 2000 deki krizin ilk sinyallerini vermiştir. Piyasalardan 6.2 milyar dolar yabancı sermaye çıkışının gerçekleşmesi, cari açığın artması ve fona devredilen bankaların sayısının artması krizin daha da derinleştiğinin göstergelerindendir. Kasım ayının ilk yarısında IMKB 100 Endeksi hızla düşmüş ve genel görüş, krizin hem kamu hem de özel bazı bankaların iç piyasada kısa vadeli borçlanma telaşına girmeleri olmuştur.

Kasım 2000 ve hemen ardından gelen Şubat 2001 krizlerinin para piyasalarındaki yansımaları faiz oranları ve döviz kurlarının artışı ile kendisini gösterdi. Şubat 2001 de yaşanan kriz ile Merkez Bankasının döviz rezervleri geriledi. 21 Şubat da döviz kuru dalgalanmaya bırakıldı. Böylece Kasım ayında kesintiye uğrayan enflasyonu düşürme programının da sonuna gelindi. IMF'nin bu krizlerdeki ciddi hatası, bankacılık reformu ile ilgili önlemlerin yavaş ve yumuşak bir geçişi gerektirdiğinin dikkate alınamamasıydı. Radikal önlemler sistemde çöküntüyü ve paniği hızlandırdı.

Yaşanan ekonomik krizlerle birlikte, özellikle döviz kuru ve para politikaları konusundaki belirsizliğin sürmesi ile birlikte; dövize olan talep bir noktada durmuş ve piyasalarda satışlar yok denecek noktaya gelmiştir. Bu durum karşısında hükümet tarafından IMF ve Dünya Bankası desteği ile birlikte 15 Nisan 2001 tarihinde “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” açıklanmıştır.

Yeni istikrar programının temel amacı dalgalı kur politikasına geçilmesinden sonra ortaya çıkabilecek güven bunalımının aşılması ve istikrarsızlığın önlenerek, kamu mali disiplininin sağlanması olarak belirlenmiştir. Ekonomide yeniden yapılanma anlayışı çerçevesinde hazırlanan istikrar programına siyasi olarak tam destek verilmesi, kaynak tahsisi sürecinde şeffaflık ve hesap verilebilirliğin sağlanması, rasyonel olmayan müdahalelerin geri dönüş olmayacak şekilde önlenmesi, iyi yönetim ve yolsuzlukla mücadelenin güçlendirilmesi hedeflenmiştir.

15 Nisan 2001 tarihinde açıklanan “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı”nın IMF ile yapılan Stand by düzenlemesi ile birlikte para programı ve döviz kuru politikası da belirlenmiş ve bu durum beraberinde piyasalarda güveni getirmiştir. Güçlü ekonomiye geçiş programının ardından, “15 Mayıs Ekonomik Politikalar Bildirgesi” doğrultusunda yapılan açıklama ile, ekonomik istikrar programına kalınan noktadan yeniden devam edileceği vurgulanarak, makro ekonomik hedefler revize edilmiştir(Demircan-Ener, 2002:14).

2002 yılının ilk dönemlerinde yoğun olarak gündeme gelen bankacılık sektöründeki değişiklikler ve bununla birlikte reel sektörün finansman kısıtı, reform sürecinin başarısı açısından belirleyici olmuştur. 2001 yılında finansal sektördeki sıkıntı, ekonominin krizden hızla çıkmasını ve yeniden büyümeye başlamasını engellemiştir.

Kasım 2002’de yeni hükümetin iktidara gelmesi ile birlikte, yatırımcıların ülkeye yönelik güveninin tesisi sağlanmış ve uluslararası piyasalardan kaynak temin edilmeye başlanmıştır. Diğer yandan, Ocak 2003’de hükümet tarafından hazırlanan “Acil Eylem Planı”nda, kurumsal yapılanmaya ilişkin eylemler ve kamu yönetimi alanında önemli reformlara yer verilmiştir. Ekim 2003’de bu plan, harcamacı kuruluşlardan alınacak öneriler doğrultusunda, yeniden revize edilmiş ve kurumsal yapılanmaya ilişkin eylemlerin 6 ay süreyle uzatılması DPT tarafından uygun görülmüştür.

Türkiye’de 2003 yılı ve sonrası itibariyle belirlenen ekonomik programda, bazı yasal düzenlemeler yapılmış ve ülkede ekonomik istikrar tesis edilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda, özelleştirme çalışmalarına hız verilmiş (Tekel, Şeker Fabrikaları, Enerji Sektörü), yabancı sermayenin Türkiye’ye gelmesi ve yatırım ortamının iyileştirilmesi için ön hazırlıklar başlatılmış ve bankacılık sektörünün sorunları giderilmeye çalışılmıştır. Diğer yandan, Avrupa Birliği konusunda atılan adımlar da son döneme damgasını vuran yönelimlerden biri olmuştur. Bütün bu gelişmelere rağmen; ülkenin içinde bulunduğu ekonomik istikrarsızlık koşullarında, borçların artışı frenlenememiş ve bu dönemde de iç ve dış borçlar artmaya devam etmiştir. Nitekim, IMF İcra Direktörleri Kurulu tarafından onaylanan Türkiye’nin dördüncü gözden geçirmeye ilişkin Ek Niyet Mektubu’nda ağırlıklı olarak borçlanma politikasına yer verilmiştir(Demircan-Ener,2002:15). IMF izleyen yıllarda yine kendi politikasını dikte ettirmeye devam etmiştir. Kamu mali yönetimi, gelir vergisi reformu, sosyal güvenlik harcamaları, bankacılık ve KİT reformuna ilişkin düzenlemeler program dahilinde icra edilmiştir(Dünya Gazetesi, 6 Eylül 2005:1 ve 7).

Tablo 9: Türkiye’de Sektörel Dağılım

	1998	2000	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Tarım	12.4	12.2	12.2	11.1	10.7	13.5	10.0	8.9
Sanayii	26.8	26.3	25.1	25.7	26.1	26.2	26.5	26.8
Hizmetler	57.6	58.5	60.1	59.6	60	60.2	61	61.9

Kaynak: Zaman, 17 Temmuz 2008

“Hizmet sektörünü neidüğü bilinmeyenler seyrederken, yabancılar bu yüzden bu sektörlerde gelip parayı toplamakta, bizimkilere ise bunun ağıtını yakmak düşmektedir (İbrahim Öztürk, Zaman, 17 Temmuz 2008, s.7).

Bürokratik bir kurum olan IMF’nin amacı gücünü maksimize etmektir. Bunun için de küreselleşme sürecinde IMF’ye biçilen yeni rol, neo-liberal politikaların önerilmesi ve sonuna kadar desteklenmesidir(Yaprak-Kuştepeli, 2006:251). IMF ve benzeri kuruluşların borç verdikleri ülkeler üzerinde etkileri olduğu kesinlikle kabul edilmektedir(Şenkal, 2003:6-7).

IMF’nin kendi bütçesinden ve uluslar arası özel finans kurumlarından sağladığı fonlar dış yardım değil, kredidir. Yani bunlar kısa dönemli, anapara ve faiz ödemesi olan fonlardır (Yaprak-Kuştepeli, 2006:252) IMF bölüşüm ve istihdam konuları hakkında hiçbir politika önerisi bulunmamaktadır. IMF’nin önerdiği neo-liberal politikalar sonucunda bireyler, emek piyasasının esnekleşmesi nedeniyle fakirleşmektedirler(Yaprak-Kuştepeli, 2006:253). Programın sosyal yönü ihmal ettiği belirtilmektedir(Voyvoda- Yeldan, 2005:31).

IMF ve Dünya Bankası etkisi ile ülkemizde bir üst kurullar idaresi olduğunu belirtmektedir(Durgun, 2002; 100)

Neoliberal uygulamaları karşı devrim olarak da niteleyen yazarlar da sözkonusudur. Kamu kesiminin kıt kaynakları israf ettiği ve durağanlaşmayı getirdiği temel veri olarak alınması nedeniyle iktisadi gelişmenin ancak özel sektör eliyle sağlanacağı üzerine doktrin üretilmektedir(Lapeyre, 2004:3-4).

“ Yılmaz, mali disiplinin kalitesini artırmaya ve verimlilik artışlarının devamlılığını sağlamaya yönelik yapısal reformlar konusundaki gelişmeleri gerek makroekonomik istikrar gerekse fiyat istikrarı açısından yakından izlediklerini belirtti(**Yılmaz, 2008**). Dünya ülkeleri merkez bankalarının, istihdam,

enflasyon ve büyüme konularında politika belirlemesine rağmen ülkemizde sadece enflasyon konusu üzerinde durulmaktadır.

1.2. Dünya Bankası (WB)

Uluslar arası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD) ve kısa adı Dünya Bankası olan kuruluş proje kredisi vermektedir. Kalkınma Bankası aslında neoliberal ekonomi politikalarının aktör kurumlarından birisidir. Program ve proje kredisi veren ender kuruluşlardandır. Mottosu ise, küresel yoksulluğun yeryüzünden kaldırılmasıdır.

Dünya Bankası, nüfusunun önemli bir kısmı yoksulluk sınırının altında bulunan ülkelere, kaynak, teknik yardım ve politika önerisi sağlayan kalkınma amaçlı bir kurumdur. Stiglitz'in belirttiği gibi Banka binasına girildiğinde ilk göze çarpan düstur "Hayalimiz, yoksulluğun olmadığı bir dünyadır" şeklindedir (Stiglitz, 2002: 45.).

Dünya Bankası'nın temel misyonu yoksulluğun yok edilmesidir. Ancak, Bankanın izlediği politikaların yoksulluğu ne ölçüde azalttığı konusunda çok farklı değerlendirmeler bulunmaktadır. Özellikle yatırımlar için sağlanan yardımlarla yoksulluğun azaltılamadığı, teknoloji açığının kapatılamadığı, eğitim ve beşeri sermaye birikimi için sağlanan kaynakların hem büyüme hem de yoksullukla mücadelede istenilen sonuçları ortaya koyamadığı birçok araştırmacı tarafından vurgulanmaktadır.

Dünya Bankası çevrelerinde genellikle hızlı nüfus artışı ve hükümetlerin bunu kontrol etmek için yeterince fon ayırmamasını başarısızlığın temel nedeni olarak görme eğilimi bulunmaktadır. Oysa uzun yıllar yoksulluğu azaltma çabalarının neden başarısız kaldığı konusunda çok sayıda çalışma yapmış olan Dünya Bankası iktisatçılarından William Easterly, yüksek nüfus artışının bir efsane olduğunu, esas doğum kontrolünün, ekonomik kalkınmadan geçtiğini belirtmektedir. Burada

yoksulluğun önlenmesi açısından iki önemli tespit yapılmalıdır. Öncelikle Easterly'in belirttiği gibi tüm tarihi örneklerde nüfus artışı kalkınmayla birlikte azalmıştır. Bunun dışındaki yöntemlerle, diğer bir ifadeyle gelir ve eğitim imkanlarını geliştirmeden nüfus artışını kontrol çabaları genellikle başarısız kalmaktadır. İkinci önemli nokta, Dünya Bankasının geliştirmekte olan ülkelere sağladığı yardımlar ve borçların gerçekte yoksullukla mücadelede çok, borç krizlerini aşım makro ekonomik istikrarı temin etmeye yönelik olduğudur(Uzun, 2002:161-162).

Bankanın yoksullukla ilgili politikaları özellikle yapısal denge programları açısından eleştirilmektedir. Yaygın olan görüşe göre bu politikalar emek piyasalarının deregülasyonu ve yüksek faiz oranları nedeniyle yoksullar üzerinde olumsuz etkiler ortaya çıkarmıştır. Bir başka deyişle kamu harcamalarının azaltılması ve devalüasyon dahil, ortodoks ekonomik politikaların yoksullara ağır yük getirdiği savunulmaktadır. Bir kısım iktisatçılar ise yapısal denge programlarının büyümeyi yaratamadığı ve yoksulların bu programlardan marjinal biçimde yararlandığını öne sürmüşlerdir. Öte yandan bazı yazarlar 1980'li yıllardan beri IMF ve Dünya Bankası tarafından geliştirmekte olan ülkelere dış borçlarının yeniden görüşülmesinin koşulu olarak sunulan makro ekonomik programların yüz milyonlarca insanın yoksullaşmasına neden olduğunu ve yapısal uyum programlarının büyük oranda ulusal paraların istikrarsızlaşmasına ve geliştirmekte olan ülke ekonomilerinin batışına katkı yaptığını iddia etmektedir(Doğan-Özekicioğlu, 2005:164). Bu bakış açısı IMF ve Dünya Bankası gibi kurumları yoksulluğun küreselleşmesine yol açmakla suçlamaktadır. Bu görüşün dünya ölçeğinde büyük bir destek bulduğu açıktır, ancak yoksullukla mücadelede kayda değer bir başarının ortaya konamamasının tüm sorumluluğunu Dünya Bankasına yüklemek eksik ve taraflı bir bakışı temsil etmektedir. Çünkü bu kurumlardan reform amacıyla sağlanan kaynaklar yerel hükümetler tarafından çoğu zaman amacına uygun kullanılmamıştır. Aslında Dünya Bankası bu kaynaklarla hükümetlerin politik kararlarını etkilemeyi hedeflemekteydi. Ancak bu süreçte hükümetlerin

politika kararlarında önemli bir değişikliğin olmadığı Bankanın yaptığı araştırmalar sonucunda saptanmıştır. Birçok ülkede iktidarlar, alınan borçları ve diğer tür yardımları verimsiz biçimde ve çoğu zaman yolsuzlukların finansmanında kullanmışlardır. Böylece yoksullara gitmesi gereken kaynaklar iktidar çevrelerine kullandırılmış ve dolayısıyla bir taraftan yoksulluk daha da artarken diğer taraftan da ülkenin borç yükü büyümüştür. Unutulmaması gereken bir nokta IMF ve Dünya Bankasının hiçbir ülkeye ya da hükümete zorla borç vermediğidir. Ayrıca ödeme zorluğu dönemlerinde bu tür kurumların bulunmaması daha yüksek faizle kaynak bulmaya yol açacağından yoksulluğun ilerlemesine yol açacaktır. O halde çok taraflı kurumlar gibi gelişmekte olan ülke hükümetleri de geçmişte yapılan yanlışlarda kendi sorumluluklarını fark ederek yoksulluk politikalarını buna göre düzenlemelidir. Dünya Bankasının da artık küresel düzeyde yoksullukla mücadele amacıyla kaynak sağlamada çok daha dikkatli davranması zorunlu gözükmektedir.

Herkese yardım ve borç verme yerine hak edene, yani alınan kaynakları verimli ve gerçekten yoksulluğun azaltılması doğrultusunda kullanan ülkelere kaynak sağlamak daha doğru bir çözüm olacaktır. Yoksulluğun azaltılması amacıyla verilecek yardımlarda ayrıca şu noktaların göz önüne alınmasında fayda bulunmaktadır. Yardımların büyüme üzerindeki etkisinin ekonomik politikaların niteliğine bağlı olduğu ve azalan verimlerle karşı karşıya geldiği bilinmelidir. Çünkü yardımların miktarının politikaların niteliğini sistematik olarak etkilemediği çok sayıda örnek bulunmaktadır. Bu durum bazen koşullu yardımlarda bile görülmüştür (Uzun, 2002:163-164).

“Ekonomik küresellesme fakirlere değil, varlıklılara hizmet etmektedir.....çevreyi koruma idealinin, toplumsal ve siyasi adaleti şirketlerin ve grupların çıkarlarının üstüne yerleştirecek alternatif bir ekonomik modele ihtiyaç vardır” (Cirhinlioglu, 2003:165). Keynesyen politikalara geri dönüş içeren politikalara yer verilmektedir. (Çağatay-Ertürk, 2004:10-11) Yeni model arayışlarını da ilave etmekte fayda vardır(Ryner,1999:48 vd.).

Oysa sorun sadece, azgelişmiş ya da yoksul ülkelerin iyi yönetilmediği, demokrasilerinin gelişmediği ya da ekonomik büyümenin gerçekleştirilemediği değil bu politika ve isteklerin uluslararası arenada sonuç verecek şekillerde destekten mahrum kalmasıdır. Uluslararası örgütler ilkin azgelişmiş/yoksul ülkelerde hükümetlerin yapısına bakmadan istedikleri borçları veriyorlar. Sonra o ülkenin doğal kaynaklarının ortakçısı oluyorlar ve daha sonra da çeşitli yolsuzluklar yaratarak o ülkenin sürekli olarak belli bir dengesizlik ve düzensizlik içerisinde kalmasını sağlıyorlar. Böylece o ülkenin, hem borç stoku sürekli olarak artıyor, hem halkın ödemesi gerekecek borçlar artıyor hem de ahlaken çözülüş başlıyor. Ülkenin ekonomik olarak kalkınabilmesi gerekli olan güven duygusu da yitiyor. Ancak, ülke kaynaklarına nüfuz etmiş olan şirketler aracılığı ile doğal kaynaklarının sömürülmesi devam edebiliyor. Bu durumun değişmesi için küresel bir ekonomik barış ve yenilenmeden söz edilse dahi bunun nasıl ikna edici bir şekilde savunulabileceği bir soru olarak ortada durmaktadır(Cirhinlioglu, 2003:167).

1.3. Dünya Ticaret Örgütü (WTO)

Dünya Ticaret Örgütü, dış ticareti libere eden ülkelerin gümrük birliğini anlatan eski adıyla Gümrük ve Ticaret Genel Anlaşmasına taraf ülkelerin oluşturduğu ticari birliktir. Her sermaye birikimini tamamlayan ülkeler kendi dış ticaretini belli miktar ve oranlarda libere etmektedir. Ancak bu liberasyon sürecinde dünya ekonomik konjonktürü krizlere neden olmaktadır. Bu krizlerin nedenleri arasında resesyon ve genişleme dönemlerine uyum süreci önem arz etmektedir. DTÖ ile ilgili TRIPs sözleşmesi önceki bölümde incelendiği için daha fazla ayrıntıya girilmemiştir.

2.Çok Uluslu Şirketler

Çokuluslu işletmeler konusunda pek çok farklı tanım yapılmaktadır. Sermaye dolaşımı ve faaliyetlerin sayısı önemli ayırıcı özelliklerden birisidir. Livingstone' un ortaya koyduğu tanıma göre, uluslararası faaliyet gösteren işletmede seçime bağlı olarak, birden fazla ülkede sürekli personeli olan, personel yapısının bu özelliğine bağlı olarak günlük faaliyetlerde tek bir ülke yönetimin tamamıyla kontrolünde olmayan yatırımlardır. Çokuluslu işletmeler uluslararası işletmelerin çok özel bir türüdür. Çokuluslu işletmeler, tüm dünya genelinde yoğun ilişkiler içinde olan yüksek düzeyde gelişmiş bir uluslararası işletmedir, karar alma ve yönetim süreçlerinde küresel bir bakış açısına sahiptir. Çokuluslu işletmeler; 1- Çok sayıda çokuluslu işletme dünya genelinde iş yapıyor olmasına rağmen, karar alma sürecinde küresel fırsatlar ön plana çıkmaktadır. 2- Çokuluslu işletmenin kabul edilebilir bir orandaki varlıklarının yatırımı uluslararası alana yapılır. Bir görüşe göre bir işletmenin toplam varlıklarının %20' si diğer ülkelerde ise çokuluslu bir işletmedir. Diğer bir görüşe göre ise, diğer ülkelerdeki faaliyetlerden elde edilen kar ve satış, toplam satış içerisinde en az %35 düzeyinde ise küresel alanda faaliyet gösteren bir çokuluslu işletme olarak kabul edilir.3- Çokuluslu işletmenin fabrika düzeyindeki üretimleri pek çok ülkeyi kapamaktadır. Bu fabrikalar montaj fabrikalarından, tamamen entegre fabrikalara kadar değişik türde olabilir. 4- Çokuluslu işletme yönetiminin aldığı kararlar dünya perspektifi üzerine kuruludur(Şatiroğlu, 1984:13-14).

Günümüzde ise, küreselleşme sürecine paralel olarak dünyada çokuluslu işletmelerin sayısı ve etkinliği büyük artış gösterdi. Bu tür işletmelerin dünyadaki toplam sayısı 37.000'e yükseldi. Çokuluslu işletmelerin dünyanın çeşitli ülkelerindeki şube veya temsilciliklerinin sayısı 450.000' e ulaşmıştır. (Öymen, 2000: 42) Bankalar ve mali kuruluşlar hariç, çokuluslu en büyük 100 işletmenin varlıkları 1,8 trilyon dolara, yıllık satışları ise 2,5 trilyon dolara ulaşmaktadır. 1996 yılında gerçekleşen bu satışlar, Çin, Hindistan, Güney Kore, Malezya, Singapur ve Filipinler' in gayri safi milli

hasılları toplamını aşmaktaydı. Görüldüğü gibi ekonomik açıdan önemli miktarlara ulaşan çokuluslu işletmelerin küreselleşme süreci ile de çok yakından ilişkisi bulunmaktadır. Bu ilişki bir açıdan küreselleşme sürecinin neden bu denli yoğunlaştığını da ortaya koymaktadır(Tağraf, 2002:38-39).

Küresel sermaye aktörlerinden olan ÇUŞ'lar önemli ekonomik faaliyetleri içermektedir. Ekonominin kurallarına göre işleyen bu tür şirketler sermaye birikimini tamamlamamış ülkelerce farklı algılanmaktadır. Ancak sermaye terakümünü yeterli seviyede olduğu ve kendine güvenen ekonomiler bu tür şirketlerden faydalanmışlardır. Ancak ekonomisini kurallara göre işlemeyen feodal yapıdan kurtulmamış ve modernleşme sürecinde olan az gelişmiş ülkelerde ise farklı aktörlerce spekülative gelir transferleri olarak kalmışlardır. ÇUŞ'ların etkileri bakımdan modern iktisadi kurumlara yeni sahip olan ve bu kurumların olgunlaşmadığı, kırılmalı yapıdaki ekonomilerde kısa vadede bazı sıkıntılara neden olacağı, ayrıca; çalışma hayatında da olumsuz bazı sonuçlar doğuracağı kabul edilmektedir(Sarıgerşil, 2000:154).

Yine ÇUŞ'lar yeni emekçi tipi ortaya çıkarmış ve bu mavi ve beyaz yakalı çalışandan, altın yakalı çalışan tipine doğru bir gidiş sözkonusudur(Sarıgerşil, 2000:151).

ÇUŞ'lar hem kendileri güçlenmekte hem de devletin ekonomik ve mali alandaki karar alma alanlarını daraltmaktadır. Bu durum, sonuçta, güç dengelerinde yeni arayışlara doğru gidişin yolunu açmaktadır. "Ancak, şimdilik, çok uluslu şirket personelinin çoğunluğu şirketten çok şirket şubesinin ülkesi üzerindeki ulus-devlete bağımlıdır. Bununla söylemek istediğimiz şey ulus-devletin henüz, çok uluslu şirket memurları için en yaygın ve bütünleştirici etkileşim sistemi, yani bir global toplum niteliğini taşımakta olmasıdır. Ama bu durum; sözcüğün tam anlamıyla uluslaşmış olan üst kademe yöneticileri için, daha bugünden geçerliliğini yitirmektedir. Bunlar artık birer Amerkian, İngiliz, Fransız ya da başka bir ülke yurttaşı olmaktan çok, birer IBM, Ford ya da Philips yurttaşı sayılabilirler. ÇUŞ onlar

için, ülkelerinden daha çok, bir global toplum niteliği kazanmıştır(Duverger, 1975:47).

Çokuluslu şirketlerin geliştirmekte olan ülke ekonomileri üzerindeki etkileri incelenirken, şirketin ana ülke lehine faaliyet göstereceği düşünülmektedir. Ancak bu durum “ceteris paribus” durum arzetmektedir(Şatıroğlu, 1984:168-171).

Çokuluslu işletmenin esnek iş organizasyonu ekonomi politikalarını değişimi zorlayan bir diğer etkidir. Gerçekten, iş organizasyonu aynı temel mantığa dayalı ve birbirini tamamlayan iki parçadan oluşmaktadır. İlk parçada ekip halinde çalışma geçerli olup, esasen ürün ve/veya süreçte yenilik yapma becerisine sahip sınırlı sayıda “çekirdek” işçinin kendi belirledikleri işleri gördükleri bilinmektedir. Bu yönüyle esnek iş organizasyonu çokuluslu işletmelerde karşılaştırmalı üstünlüğün kaynağı haline gelmiştir(Erdut, 2007:9). Diğer bir bakış açısı ile:

“Türkiye’de son dönemde 1.5 milyar dolar civarında bir kâr transferinin olduğuna da değinen Konukman, “İleride Türk ekonomisine bunun yansımalarının ve sonuçlarının faturası çok daha ağır olacak” dedi. Türkiye’ye gelen yabancı yatırımcıların fabrikaların mülkiyetine sahip olduklarını söyleyen Konukman, bunun da çok önemli bir durum olduğunu kaydetti. Mülkiyet sahibi olan yatırımcının kâr transferini de rahatlıkla yaptığını ifade eden Konukman, “Türkiye’ye gelen yatırımcı ister özelleştirmeler aracılığıyla ister özel sermayenin elinden fabrikaların mülkünü alsın kâr transferini çok rahat yapıyor. Bir kere mülkiyetine sahip olduğu fabrikada yaptığı üretimden elde ettiği kâr ona kaldığı” ifade edilmektedir(Konukman, 2008b).

“Emperyalizm hem sömürüyor hem ‘iş vereceksiniz’ diyor .Yurt dışında komşularını finanse eden bir ülke konumunda olan Türkiye, kendi geleceğini emperyalist sömürünün ellerine bırakıyor .Türk firmaları aracılığıyla yurt dışında yatırım yaparak istihdam sağlayan Türkiye, işsizlik had safhada olmasına rağmen, izlediği ekonomik programdan hiç taviz vermiyor. Bu durum, kan emici emperyalistlerin ekmeğine yağ sürüyor. Türkiye’ye akın

eden yabancı sermayenin, yatırım amacıyla gelmediğine dikkat çekti. Yüksek faiz çekiyor. Prof. Konukman, iş imkanı sağlamayan yerli sermayenin olduğu kadar, Türkiye'ye gelen yabancı sermayenin de istihdam yaratsa bile kâr transferi yapmak suretiyle ülkeden para çıkaracağını ifade etti. Yatırım yapsın ya da yapmasın, üretimden elde edilen kâr Türkiye'de kalmadıktan sonra bir anlam ifade etmeyeceği uyarısında bulunarak şunlara vurgu yapmaktadır:

“Türkiye'ye kabul ediyoruz ki son dönemde ciddi anlamda sıcak para dediğimiz sermaye geliyor. Bunun nedeni açık. Yatırım yapmadan, yüksek faiz nedeniyle para kazanıyorlar. Bu son dönemde çok ciddi bir sorun ve Türkiye'nin acil önlem alması gereken konuların başında geliyor. Ancak öte yandan baktığımızda Türk sermayesi yurt dışına gidiyor. Örneğin Romanya'ya gidiyor, fırın açıyor fabrika kuruyor, istihdam yaratıyor. Bunun nedenleri sorgulandığında ise karşımıza çıkan tablo farklı. Burada sorun girdi maliyetlerin düşük olması, vergi indirimlerinin olması ve daha bir dizi neden. Ancak iki nedene özellikle dikkat etmek gerekiyor. Türkiye'nin hem kendi yerli sermayesi yurt dışına çıkıyor, hem de yabancı sermaye çok ciddi bir kâr transferi yapıyor.” Faturası ağır olacak .Türkiye'de son dönemde 1.5 milyar dolar civarında bir kâr transferinin olduğuna da değinen Konukman, “İleride Türk ekonomisine bunun yansımalarının ve sonuçlarının faturası çok daha ağır olacak” dedi. Türkiye'ye gelen yabancı yatırımcıların fabrikaların mülkiyetine sahip olduklarını söyleyen Konukman, bunun da çok önemli bir durum olduğunu kaydetti. Mülkiyet sahibi olan yatırımcının kâr transferini de rahatlıkla yaptığını ifade eden Konukman, “Türkiye'ye gelen yatırımcı ister özelleştirmeler aracılığıyla ister özel sermayenin elinden fabrikaların mülkünü alsın kâr transferini çok rahat yapıyor. Bir kere mülkiyetine sahip olduğu fabrikada yaptığı üretimden elde ettiği kâr ona kalıyor” ,

Türkiye'ye yatırım yapmaya gelen firmaların yapısına da dikkat çekerek:

“Ülkemize yatırım yapmaya gelen şirketler, çok uluslu şirketlerin yan kolu olan firmalar. Bu firmalar üretim yapmadan önce girdilerini yurt dışından sağlıyor. Girdi maliyetlerini yurt dışındaki ana firmalarından karşıladıkları için zaten maliyetleri yüksek faturalandırıyor. Aynı zamanda kârlarını düşük gösteriyor. Bu da bir anlamda kâr transferi oluyor.” Ulusal firmaların yatırım konusuna el atmasını isteyen Prof. Dr. Aziz Konukman, “Aksi takdirde istihdam yaratmak ve ülkemize ekonomik anlamda artı değer kazandırmak oldukça güç görünüyor” uyarısında bulunmaktadır(Konukman, 2008b).

Yabancıların 2003 başından bu yılın temmuz sonuna kadar olan dönemde yabancıların Türkiye’de portföy yatırımlarından elde ederek yurt dışına aktardıkları tutar 18.593 milyon dolara, doğrudan yatırımlardaki ile birlikte toplam kar transferi 26.790 milyon dolara ulaşmıştır(Dünya Gazetesi, 16 Eylül 2008, s.10).

2.1.Yabancı Sermaye Yatırımları

Yabancı sermaye yatırımları kural olarak hiçbir ekonomiye zarar getirmemiştir. Ancak, bu durum (cetiris paribus) normal şartlarda olan bir durumdur. Ekonomiden beklentilerin kâr amacı gütmeyen kurumlardan beklentilere dönüştüğü zaman içinden çıkılması bir hale dönüştürülmektedir. Her zaman istenilen sonuçlar elde edilemeye bilinir(Stiglitz, 2003:512, Kök, 2004:6-7).

2.2. Yabancı Sermayenin Çalışma Yaşamına Etkileri

Yabancı sermayenin çalışma yaşamına etkilerine yukarıda belirlenen teorik analizlere göre farklı sonuçlar elde edilebilir. Ancak neo-liberal ekonomilerde kural olarak işveren-sendika –devlet üçlüsünün korunduğu bir sosyo-ekonomik yapı nispi güç dengelerinin zaman zaman farklılaştığı bir ekonomik modele doğru kaymaktadır. Hiçbir ekonomik modelde sosyal devletin olmadığı teorik olarak söylenmemiştir. Ancak totaliter devlet tiplerinde bu yapılanma işverence tarafından takdir edildiği kadar tevzii edilmektedir. Bu durum sürekli aynı gıdayı alan ve beslenme yetersizliğinden ölen feodal toplumda işçi- işveren ilişkilerine benzemektedir. Feodalleşme sürecini aşamayan ülkelerde yabancı sermayenin getireceği fazla bir şey olamaz ancak bu ikili ilişkilerde doğru tercihlerle şirketlerin iktisadiliği temin edilebilecektir. Ancak sürekli borç sirkülasyonuna giren ve gösteriş tüketim eğilimine yönlendirilmiş tüketici toplulukları için fazlaca yapacak bir şey yoktur. Çünkü bu tür toplumlarda üretim ilişkileri değil tüketim ilişkileri belirleyicidir. Özetlersek, bu tür ekonomik yapısı oluşmamış karma ekonomi

gibi ucube bir kavramın üretildiği 'anarşik ekonomik model' ortaya çıktığı söylenebilir.

ÇUŞ'in yayılmalarında ilk yıllarda hammaddenin coğrafi dağılımı önem taşıırken (Kutal-Büyükuslu,1996:35), günümüzde global rekabetin artması ve pazar payı sorunu temel belirleyici olmuştur.

Doğrudan yabancı yatırımlar 1980'lerde ABD, Japonya ve AB' de yoğunlaşırken, bu eğilimin 1990'ların başında gelişmiş ülkelerde azaldığı, gelişmekte olan ülkelere artış gösterdiği belirtilmektedir. Bu dönemde gelişmekte olan ülkelere görülen hızlı ekonomik büyüme ve ticaretin liberalizasyonu özellikle Asya ve Latin Amerika ülkelerinde yabancı sermayenin artmasında rol oynamıştır. NAFTA ve Asya bölgesindeki diğer bölgesel bütünleşmeler ile bu bölgedeki birçok hükümetin ticareti ve doğrudan yabancı yatırımları teşvik edici düzenlemeleri ÇUŞ'in bölgedeki işlevlerini hızlandırmıştır. Günümüzde ÇUŞ liberalleşme ve özelleştirme uygulamaları başlatan Orta ve Doğu Avrupa'ya giderek artan biçimde yönelmektedirler(Tokol, 2001:5).

1970 yılında 7.000 olan ÇUŞ sayısı, günümüzde 40.000 ÇUŞ, 250.000 bağlı şirket ve 190 milyon çalışana ulaşmıştır. Bu şirketlerin %70'i on dört gelişmiş OECD ülkesinde olup, ÇUŞ'un merkezlerinin %90'ı gelişmiş ülkelere aittir (Tokol, 2001:6).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NEOLİBERAL İKTİSAT POLİTİKALARINDA KRİZLER VE YENİ GELİŞMELER

Neoliberal ekonomi politikalarının yaratıldığı Birleşik Devletler’de ekonominin kalkış (take off) aşmasının 1800-1850 dönemi olduğu iktisat tarihçilerince kabul edilmektedir (David, 2005:14). Diğer bir görüşe göre, 1774-1860 (sermaye birikimi) ya da özellikle 1820-1840 dönemi “kalkış” aşamasıdır.(Williamson-Lindert,1980:46).Bu nedenle ekonomide yarım asırlık dönemler çok uzun dönemler sayılmamaktadır.⁹

9 “Rostow ’ a göre ülkelerin gelişmelerinde birbirini izleyen beş aşama bulunmaktadır: (1) Geleneksel toplum, (2) Kalkışa hazırlık, (3) Kalkış, (4) Gelişen topluma geçiş ve (5) Olgunluk.

Birinci aşamada, üretim tekniğinin son derece geri olduğu, işbölümünün sınırlı olduğu, piyasa mekanizmasının tam anlamıyla oluşmadığı, iktisadi egemenliğin büyük toprak sahiplerinin elinde bulunduğu ve ekonomide tarım kesiminin ağırlıklı bir yere sahip olduğu bir yapı söz konusudur. Gelir düzeyi son derece düşük olduğundan halkın büyük bir kesimi tasarruf yapamamaktadır. Tasarrufta bulunan kesimler ise geniş halk yığınlarının yararına olacak alanlarda bu tasarruflarını değerlendirmediklerinden iktisadi yapı varlığını sürdürmektedir.

İkinci aşamada, iktisadi kalkınmanın başlaması için ülkelerin bazı ön koşulları yerine getirmeleri gerekmektedir. Ülkeler, girişim potansiyeli yüksek bir orta sınıf geliştirmek, sosyal sermaye birikimini artırmak, eğitilmiş bir nüfus meydana getirmek, maddi alt yapıyı geliştirmek ve iktisadi kalkınmanın önünü açacak bir yasal sistemi oluşturmak zorundadırlar.

Üçüncü aşamada, kalkınma süreci süreklilik göstermeye başlar. Bu aşamada yabancı ve yurtiçi tasarrufların harekete geçirilip iktisadi büyümeyi hızlandırmak için üretken yatırım oranının yeterli bir düzeye yükseltilmesi ve hızla gelişen birden fazla temel imalat sanayii dalının kurulması gereklidir.

Dördüncü aşamada, modern teknoloji kullanımının ve kitlesel üretim tarzının yaygınlaşması ile birlikte sanayi sektörü ekonomideki en önemli sektör haline gelir.

Son aşamada, ekonomi olgunluk döneminde; toplum ise artık bir “refah toplumu” dur. Kişi başına gelir düzeyi artmış ve gelir dağılımı iyileşmiştir. İmalat sanayiinde yatırım mallarının oranı artmış ve ekonomi teknoloji ihraç eder hale gelmiştir. Devlet, artık “sosyal refah devleti” dir ve artan gelirlerin büyük bir kısmını toplumun refah ve güvenliğini artıracak harcamalara yöneltebilmektedir” (Aktan, 2002:17).

Neoliberal politikalar, reel sermayenin aşınması/önemsizleşmesi ve çalışanlar sınıfının irtifa kaybetmesi pahasına, malî sermaye ve çokuluslu şirketler için kâr elde etme alanlarının güvence altına alınmasını ve genişletilmesini amaçlamaktadır. 1980’li yılların başından itibaren, “ekonomik büyümeyi teşvik ettiğini gösterir hiçbir kanıt olmadığı halde”, sermaye piyasası yoğun bir ideolojik kampanya/baskı eşliğinde liberalleştirilmiş ve merkez’in birikim fazlasının küresel ölçekte sirkülasyonu sağlanmıştır. Bu fazlalık, daha yüksek getiri sağlayacağını düşündüğü için gittiği çevre ülkelerde, spekülatif hareketlere ivme kazandırarak ve ithalat talebini genişleterek istikrarsızlık kaynağı olmaktadır. Bir müddet sonra kaçınılmaz olarak gündeme gelen kriz ise, çevre’nin dış borç yükünü ağırlaştırmaktadır(Aydın, 2003:9).

Popüler dilde sıcak para olarak isimlendirilen birikim fazlası’nın küresel ölçekteki hareketliliğinin “reel ticareti finanse etmek” gibi bir amaç taşıdığı söylenemez. Özü itibarıyla “kısa dönemci” olan bu hareketliliğin ulusal finans piyasalarını “spekülatif saldırılara” açık hale getirmesinin doğurduğu belirsizlik ve risk ortamı, merkez bankalarını daha fazla rezerv tutmaya mecbur etmektedir. Bu mecburiyet, fizikî yatırımlara tahsis edilebilir kaynakların gittikçe daraltılması anlamına gelmektedir. Sıcak para, doğası gereği, en fazla spekülatif kazanç sağlayabileceği ülkeleri, daha somut bir ifade ile kur artışına göre daha yüksek reel faiz getirisi elde etmeyi mümkün kılan ülkeleri tercih etmektedir. Faiz ile kur arasındaki makas sürekli olarak muhafaza edilebilir ise, bu paranın ülkeden kaçması önlenebilmektedir. Diğer taraftan, bu süreç, yukarıda da belirtildiği gibi, kaçınılmaz olarak bir kriz ile sonuçlanmaktadır. Şöyle ki: Kısa bir süre için ülkeye giren sıcak para’nın spekülatif saldırısı (görece yüksek olan reel faizlere yönelmesi) ulusal paranın aşırı değerlenmesine sebep olmaktadır. İthalatı özendiren, buna

mukabil ihracatı kârlı bir faaliyet olmaktan çıkaran bu gelişme, câri işlemler açığını büyötmektedir. Bu şartlar altında sağlanan iktisâdî büyüme, ithalata bağımlı olduğu için, yapay bir nitelik taşımaktadır. Nitekim, faiz ile kur arasındaki hassas dengenin bir müddet sonra bozulması, sıcak para'nın kaçması ve sistemin birdenbire çökmesi sonucunu doğurmaktadır. Görölüyor ki, finans piyasasının liberalleştirilmesi ile birlikte, yoğun bir biçimde ülkeye giren sıcak para, bir müddet sonra, ardında büyük bir hasar/kriz bırakarak kaçmaktadır. Stiglitz, bu durumu tekne/deniz metaforu ile açıklıyor: Gelişmekte olan bir ülke, onarılması gereken küçük bir tekne gibidir. Böyle bir teknenin, gövdesindeki delikler kapatılmadan, kaptanına eğitim verilmeden, can yelekleri bordasına konulmadan fırtınalı bir denize yollanması, kaçınılmaz olarak bir felaket ile sonuçlanacaktır. En iyi şartlar altında bile, büyükçe bir dalga, bu teknenin alabora olması için yeterlidir. Gelişmekte olan bir ülkenin finans piyasalarının liberalleştirilmesinin doğuracağı sonuçlar da, bundan farklı değildir(Aydın, 2003: 9-10).

Fakat, batı demokrasilerinde genellikle gelir seviyesi ile doğru bir korelasyon olduğu belirtilmektedir. Bu korelasyon demokrasilerin başarılı olması için refah seviyesinin yükselmesi fevkalade önemlidir(Acemoğlu, 2005:29, Acemoğlu, 2007:1). Ekonomileri güçlü olmayan dünya ülkelerinde rejimler, serbest piyasa ve demokratik yönetim biçimleri dışına kayma eğilimleri daha güçlü olmaktadır.

Neoliberal iktisat politikalarının kültürel etkileri bakımından antropoloji açısından getirdiğı yenilikler sosyal değerleri yeniden biçimlendirmeye gitmesi de önemli bir tıkanmayı beraberinde getirmektedir. Yaratılan sonuç kültürel değişmedir. "Mecburi veya empoze kültür değişmesi diye, ayrı kültürlerle sahip iki ictimai grup veya cemiyetten biri kendi kültürünü veya muayyen bazı unsurlarını kabul etmesi için diğelerini tazyik eder veya idari bir nüfuz ve iktidara sahip bir zümre yabancı bir kültürü veya bunun muayyen bazı unsurlarını ekseriyetin arzusu hilafına kendi cemiyetine zorla kabul

ettirmeye çalışırsa neticede meydana gelen değişmelere denir(Turhan, 1987:51-52).

Ülkemiz açısından ekonomik politikaların uygulanması “19. yüzyıl boyunca siyasal güç, çıkarları dünya pazarları yla hızlı bütünleşmeden yana olan taşradaki unsurların değil, merkezi devletin elinde kaldı. Merkezi bürokrasi bir yandan taşradaki grupların gücünü sınırlamaya çalışırken, bir yandan da, Avrupa devletleri arasındaki rekabetten yararlanarak kendisi için belirli bir manevra alanı yaratmaya çabaladı. Buna karşılık merkezi bürokrasinin taşradaki unsurlara ağır bastığı bir ortamda Avrupa devletleri ile merkez ülkelerinin sermayedarları çevreleşme sürecini taşradaki unsurları destekleyerek, onlarla işbirliğine giderek değil, her adımda merkezi bürokrasi ile uzlaşarak, merkezi yönetimden ödünler kopararak yürüttüler”(Pamuk, 1984:17). Dünya kapitalizmi ile bütünleşme sürecinin, bu dengeler içinde biçimlenen özgül politikası, dünya pazarlarına ve yabancı sermayeye açık, tarıma dayalı bir yapı, güçlü merkezi devlet, sınırlı sermayeye sahip ve borçla büyümeye çalışan bir ekonomik yapı Cumhuriyet Türkiye’sine miras bırakılmıştır(Pamuk, 1984:136).

Atatürk dönemi için liberal ve devletçi dönemler olarak tasnif edilmiştir. Liberal dönem (1923-1929) ve devletçi dönem (1930-1939) olarak iktisat tarihimize geçen dönemlerden ilk dönemde “Liberal dönem olarak adlandırılan dönemdeki devlet politikaları, özel teşebbüsün gücüne inanmışlığın bir sonucu değil, böyle bir milli teşebbüs sınıfının yeterince bulunmayışının, bu sınıfın oluşturulmak isteğinin ve devletin ekonomik kaynakların bazı işleri fiilen üstlenmeye yetmemesinin sonucudur(Korum, 1982 :64-78).

“Ben hakimiyeti milliyeyi, mali hakimiyeti iktisadiye olarak anlarım. Böyle olmazsa hakimiyeti milliyeye serap olur”(Ökçün,1971: 259). “Tam bağımsızlık için ise, ekonomik bağımsızlığa sahip olmak şarttır. Maliyesi

bağımsızlıktan yoksun bir devletin, diğer bütün uzuvları da bağımsız olamaz”(Atatürk, 1959:215).

1.Ulusal ve Uluslararası İktisadi Krizler

Neoliberal iktisat politikaları içinde en az tartışılan konulardan biri olan emeğin serbest dolaşımı konusu çok az araştırma konusu olmuştur. Halbuki emek mobilitesi, teknoloji, teşebbüs kavramları bakımından bir diaspora niteliği arz etmektedir. Emek hareketleri gelişmiş ülkeler için GDP'yi artırır, gelişen ülkelerin de büyümesine katkıda bulunur (Stiglitz, 2003:511).

1980'li ve '90'lı yıllara damgasını vuran neoliberal paradigmanın ürettiği açılımlar (teknolojinin yaygınlaşması, ekolojik dengelerin bozulması, demografik baskıların yoğunlaşması, piyasaların küreselleşmesi, demokratikleşme eğilimlerinin güçlenmesi vb), devletin, iktisadî bağlamda “neyi, nasıl yapması” gerektiğini eksen alan hararetli ve kadim tartışmaya ivme kazandırıyor. Tarihsel bir inceleme yapıldığı vakit, devletin iktisadî rolüne ilişkin olarak, gerek düşünce gerekse uygulama itibarıyla laissez-faire-laissez-passer (bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler) anlayışı ile emir komuta ekonomisi anlayışı arasında radikal savrulmalar yaşandığını görmek mümkün. Şöyle söylemek, sanırım daha doğru olacak: Devletler, tarihsel süreç içinde, müdahalenin farklı derecelerine tekabül eden roller üstlenmiştir. Bu ifade, zımnî olarak şunu ortaya koyuyor: Tarih, en azından yakın tarih, bu iki anlayış arasında uzanan gerilimden üretilmiş sentez arayışlarına tanıklık etmiştir. Ne birinin ne de ötekinin, kendi teorik kurgusu ile birebir örtüşen bir biçimde uygulandığı söylenemez. Birini diğerine üstün tutmak için sağlam kanıtlara sahip değiliz. Bu meseleyi biraz açalım. Bilindiği gibi, bir kutupta Adam Smith'in “görünmez el” metaforunu kullanarak piyasanın erdemlerine vurgu yapan ve devletin ekonomiye müdahil olmasına şiddetli bir biçimde itiraz eden neoklasik teori (piyasacı yaklaşım) yer alıyor. Karşı kutupta, devlet tarafından merkezî olarak planlandığı takdirde, ekonominin daha fazla refah ve mutluluk getireceğini iddia eden planlamacı yaklaşım (reel

sosyalizm) var. İki kutbun arası ise, yukarıda da değinildiği gibi, kimi planlamacı yaklaşıma kimi piyasacı yaklaşıma daha yakın duran sentez arayışları ile dolu. Tarihsel olarak uzun süreli ve yaygın bir pratiği olduğunu dikkate alarak, bu sentezler içinde en kalıcı olanının, piyasanın saat gibi tıkır tıkır işlemesi için, devletin makroekonomik istikrar politikası izlemesi gerektiğini ileri süren keynesyen yaklaşım olduğu söylenebilir. Bu yaklaşımlar, esas itibariyle, geride bıraktığımız son iki yüzyılın (özellikle ikincisinin) toplumsal/siyasal teorilerinin zemini oluşturmaktadır. Daha açık bir ifade ile toplumsal/siyasal teoriler bu yaklaşımların üzerine inşa edilmiştir. İki yüzyıl boyunca, devletin rolüne ilişkin olarak, bu iki kutup arasında bir salınım söz konusu olmuştur. Karşı kutupta yer alan planlamacı yaklaşım, yirminci yüzyılın hemen başlarında pratiğe aktarılmış ve yaklaşık yetmiş yıl (1917-1989) dünyanın belli bir coğrafyasına egemen olduktan sonra, tartışmasız bir biçimde yenilgiye uğramıştır. Ekonomik ve siyasal gücün birkaç kişinin elinde toplandığı, merkezdeki bir planlama ofisinden yürütülen bir ekonomi alternatifi başarısız olmuştur. Bu başarısızlık, yirminci yüzyılın son çeyreğinde, birinci kutbun, yani piyasacı yaklaşımın, pek de hak etmediği halde, yeniden itibar kazanmasına sebep olmuştur (Aydın, 2003:2-3).

Neoliberalizmin sermaye birikimi sürecini tamamlamış ve uygulamasında aksama olmayan ve kaynak sorununu çözmüş merkez ülkelerin sosyal amaçlı kurumlarını henüz bu süreci aşmamış çevre ülkelere taşıyan seçkinlerce üretilen modeller zaman zaman krizlere neden olmaktadır. Serbest piyasa ekonomisinin basit mahalle veya semt pazarı ekonomisi gibi algılayan karma ekonomi modeli üreticileri ancak totaliter yapıyı ne ad ve nam ile üretilirse üretilsin sonuçta ekonomik terör üreteceklerdir. Serbest pazar ekonomisinin temel ölçütü menkul değerler borsasıdır. Borsadaki krizler ülke ekonomisinin aynasıdır. Borsası olmayan ülkenin piyasa ekonomisi olmayacağı gibi demokrasi tarihi de borsa tarihi ile ölçülmelidir. Açık toplumla açık ekonomi de karıştırılmamalıdır. Neoliberalizmin model ülkesi olan ABD ne kadar açık bir toplum ise o kadar kapalı bir ekonomidir. Dış ticaretinde kota ve kısıtlamalar bu kapalılığın nisbi

oranının kabaca vermektedir. Sorun bir ülkedeki “beşeri sermaye”nin donanımı ile ilgilidir. Ülkedeki kurumlar karar vermezler kurumlardaki kişiler karar verirler. Yasalar hiçbir zaman kural okumazlar, kuralları okuyanlar, uygulayıcılarıdır.

Tablo 10:Kriz Yıllarında Ülklerdeki Piyasa Göstergeleri

	GSYİH (Yıllık %)		TÜFE (Yıllık %)		Cari Hesap (GSYİH%)		Bütçe Açığı (GSYİH%)		M2 /R.ler		K. Reytingi
	1997	1998	1997	1998	1997	1998	1997	1998	1997	1998	Sep-98
Arjantin	8.4	4.8	0.8	1.6	-3.3	-3.8	-2.1	-1.5	3.5	3.5	Ba3
Brezilya	3.2	1.2	7.4	1.8	-4.2	-3.7	-6.1	-6.2	3.7	3.2	B2
Şili	7.1	4.8	6	4.8	-5	-7.1	1.4	0.5	2.2	3.1	Baa1
Meksika	7.1	4.8	16.3	15.8	-0.6	-3.3	-0.8	-1.4	5.7	6.1	Ba2
Venezuela	5.1	-0.1	38	34.7	7.7	-2.5	2.6	-5	1	1.4	B2
Rusya	0.5	-5	0.9	139	1.2	-2.2	-8.4	-6.2	4.5	11.3	B3
Çin	8.7	6.6	2.8	-0.5	1.9	1.5	-0.7	-2	7.8	9.4	A3
Hong Kong	5.3	-4.1	5.7	3.2	-3.8	0.2	5.8	-2.3	4.2	4.5	A3
Endonezya	4.6	-23.7	7.1	63.5	-1.9	13.1	-0.2	-5	3.2	3.1	B3
Malezya	7.8	-3.6	2.7	5.8	-4.8	8.2	1.8	-2.2	3.6	3.5	Baa3
Filipinler	5.2	-1.9	5.1	9	-5.2	0.4	0.1	-1	2.8	2.4	Ba1
Güney Kore	5.5	-9.6	4.4	7.6	-1.9	13.9	-0.5	-5	8.6	5.1	Ba1
Tayland	-1	-6.9	6.5	8.7	-1.4	9.1	-0.9	-4	5.6	4.1	Ba1

Kaynak: Binay-Salman(1998) s. 34

1998 Yılı beklenen değerlerdir.

Bütçe açıkları ve özellikle kısa vadeli aşırı borçlanma, ülkeleri krize doğru sürüklemektedir(Binay- Salman, 1998:12-13, Bahagwati , 1998).

“Bu makalenin yazıldığı 2002 yazında, Türkiye’ de Arjantin’ dekine benzer bir sosyal patlamanın yaşanmayacağına dair iyimser bir hava hüküm sürmekteydi. Bu iyimserlik kısmen sağlam bir temele dayansa da, bu durum abartılmamalıdır. Türkiye zorlu bir borç yüküyle karşı karşıyadır. Kayda değer büyüme hadlerinin elde edilmesi ve borç yükünün hafifletilmesi ulaşılması kolay hedefler değildir. Ayrıca göz önüne alınması gereken diğer bir nokta da fert başına düşen gelir gibi bazı kilit makroekonomik

göstergelerde Arjantin' in, Türkiye' den daha üstün bir konumda olduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir” (Öniş, 2002:28).

1.1.Latin Amerika Krizi

Uluslar ekonomik ilişkilerde hiçbir zaman yüzde yüz kapalı bir ekonomi modeli ile idare edilmezler. Enformasyonun olmadığı toplumlarda tüketicilerin ürünler konusunda çok az bilgiye sahip oldukları kitleler bu durumun farkında olmadıkları için öyle bir vehme kapılmakta ya da tiyatro oynanmaktadır. Halbuki satın alınan ilaçların hangi ülkeden geldiğini bir tüketicinin bilmediğini varsayamayız. Fakat liberal ekonomi sürecini tamamlayamayan ulusların bu süreci kısaltma ya da ekonomi mühendisliği ile kısa yoldan köşe dönme modelleri, evdeki hesabın pazara uymamasını beraberinde getirmektedir.

Güney Amerika ülkeleri neoliberal ekonomi politikaları ülkelerin ekonomik yapılarında farklı oluşumlara neden olmuştur. Bu politikaların uygulanmasında dışardan müdahaleler olmuştur. İstikrar programları uygulanmış ve uygulamalarda aksamalara neden olmuştur. Bütçe açıklarının finansmanı borçla kapatılmış ve sürekli borçlanma da krizlere neden olmuştur(Coes, 1995:8-30).

“Yine de ekonomik felaketler bölgeyi istikrardan uzaklaştıramadı. Meksika'nın 1995 krizi, Brezilya'nın 1999 krizi, ve hatta Arjantin'in şu andaki krizi(2002) bu ülkeleri radikallerin ya da güçlü adamların ellerine teslim etmedi. Bunun nedeni politik cephede işlerin herkesin beklediğinden daha iyi gitmesi. Latin Amerika demokrasilerin var olduğu bir bölgeye dönüştü ve bu demokrasiler oldukça sağlam görünüyor. ABD güçlü bir refaha dayalı yeni bir Latin istikrarını umut etmiş olabilir; ancak başlangıçta elde edilmiş olan ekonomik felaketlere karşın demokrasi sayesinde sağlanmış istikrar oldu. Durum çok daha kötü olabilirdi”(Kurugman, 2004:357-358).

İktisadi krizler, ülkelerarası krizlere de neden olmakta ve ilişkilerin düzeltilmesi için sivil kuruluşların katkılarının çok önemli olduğu vurgulanmaktadır(Anner-Evans, 2004:24-36).

Konjonktürel iktisadi dalgalanmalar güçlü ülkelere de etki etmektedir. Enron Şirketi'nin batması örneğinde olduğu gibi, krizden bankalar da etkilenmektedir “Amerika’nın TMSF’si FDIC şimdi de Kansas’lı bir bankaya el koydu. Colombian Bank and Trust Company adlı banka Topaka merkezli ve 752 milyon ABD Doları varlık yönetiyor. 622 milyon dolar mevduata sahip olan banka FADIC’in bu yıl sayıyı 9’a çıkartması birçok kesimde büyük rahatsızlık yaratıyor. El konulan Colombian Bank and Trust of Chillicathe’a taşıdığını açıklayan FDIC bankanın 9 şubesinin ise pazartesi günü Citizen Bank şubesi olarak hizmet vereceğini duyurdu. Analistlere göre Colombian Bank sorunu aslında 60 milyon dolara çözülebilecek kadar küçük.” “ABD TMSF’si 9 uncu bankaya el koydu.” (Hürriyet, 24 Ağustos 2008). “Krizin derinleşerek 1929 iktisadi buhranına dönüşmesinden endişe edilmektedir. “...Keynesçi politikalar hortlayacak diyenler var... Kimileri de “Bu kapitalizme nefes aldırarak ,..... bir şey” diyor. Ama yeniden regülasyonlar dönemine gidileceği açık...Keynesçi politikalar kapıda. Bunun somut örneği, Bush yönetimi, FED’in faizi indirimlerinden sonra para dağıtmaya başladı. Ki, neoliberal politikaların militanlarıydı bu hükümetler. Tukaka ettikleri regülasyonlara yeniden başlıyorlar. Bunun nedeni nedir? Biliyorsunuz eskiden emlak piyasasında bir konut olurdu ve bunun karşılığında bir menkul olurdu...Türev piyasalar diye aletler yaratıldı...Kimin eli kimin cebinde belli değil...OECD, türev piyasaların regülasyonunun yapılması için tedbirler alıyor.....feministler kızıyor ama kızınla ilgilenmezsen ya davulcuya kaçarsın ya zurnacıya denir ya, kapitalizmde para türev piyasalara kaçıyor” (Konukman, 2008:28).

“ABD’de tarım dışı istihdam düşüyor yani resesyon sinyali var; bu işin kötü tarafı zira ABD ekonomisi Dünya ekonomisinin lokomotifi, resesyon varsa ABD faizleri artırmayacak, bu da bizim gibi ülkelere sermaye çıkışı

çok fazla olmayacak demek, bu da işin iyi tarafı” (Karakaş, 2008, “Amerikan Ekonomisi ve Biz” Star, 25.08.2008).

1.2.Güneydoğu Asya Krizi

Asya mali krizi, 1997'nin ikinci yarısında de Tayland'da başlayıp diğer ülkelere yayılarak derin iktisadi daralma, işsizlikte artış ve sosyal huzursuzluklara neden olmuştur. Asya kaplanları ekonomileri düşük enflasyon, yüksek özel tasarruflar ve finansman fazlasına sahiptiler(Lane, 1999). Ancak, krizin oluşma nedenleri tam olarak analiz edilmedi ve yapılan yorumlar da farklı mecralarda seyretmektedir.

Krizin çıkmasının önlenmesi konusunda uluslar arası finans kuruluşlarının yeterince gayret sarf etmediği ve yerel yöneticilerin de bu konuda yeterince basiretli politikalar üretemedikleri görülmektedir(Stiglitz, 2005:230-231).

Aşırı ölçüdeki borç yükü Güney Kore ekonomisinin en temel sorunlarından biri olmuştur. Bunda, özellikle faiz oranlarının uzun bir süre çok düşük tutulması, hedefli kredi politikaları ve aşırı genişleme planları nedeniyle, Güney Kore şirketlerinin hesapsızca borçlanmaları rol oynamıştır (Doğan-Özekicioğlu, 2005:151). Borsada oluşan spekülasyon finans hareketleri de bu krizi tırmandıran etkisi söz konusudur(Miynat, 2002:197-198). Güneydoğu Asya ekonomilerinde meydana gelen gelişmelerin spekülasyondan ziyade, manipülasyonu andırdığı yönünde görüşler de mevcuttur(Akdiş, 2007).

Güney doğu asya krizi tarihi ekonomik ittifakların doğurduğu ve acımasızca rakbetin yaşandığı uluslar arası geçmiş hesaplaşmaların kaydı paraya dönüştüğü keskin krizlerin yaşandığı bir piyasadır. Bu durum ekonomik politikaların doğal afetlerle ilgili olağanüstü durumların öngörülenin

dışında ilave maliyet hesabının kime fatura edilmesi gibi dağıtım sorunu aniden karşımıza çıkar. Uzayın bile mülkiyetinin tapulandığı bir çağda semt pazarını pazar ekonomisi modeli diye modellendirilen çevre ülke elitleri ile ancak ileriye gidilemeyeceği gibi bir 100 yıl daha geriye doğru politika üretilir, fakat yapılan reklamların teknolojik üstünlüğü ile farkında olmadan uzun bir dönem tüketilir. Konjonktürel olarak olağanüstü olayların da yaşandığı toplumlarda, örneğin silahlanma krizi ve terör gibi olaylarla insanların düşünme ve üretme melekeleri farklı mecralara kanalize edilir.

Konu, bu haliyle iktisadi politikaların pratiği olmaktan çıkmış çok uluslu şirketlerin ekonomik kararlarının uygulama pazarları ve alınan kararların uygulamasını ivedilikle yaşama geçirecek uygulayıcıların rekabetine sahne olan bir kısır devrevi iktisat politikaları üretilmiştir.

Güneydoğu Asya krizinden en az etkilenen ülkelerden olan Japonya'da demokratik kurumların daha güçlü olması etkili olmuştur. Ancak, ekonomik model olarak 'bubble economy' şişmiş bir finans piyasası sözkonusu olduğu tespit edilmektedir(Beeson,2007:4-6). Fakat BDT ve Çin gibi ülkeler neoliberal politikalara açılan ülkelerde, yerleşik piyasa kurumlarının zayıflığı nedeniyle kriz seviyesi farklı olacaktır(Beeson,2007:7). Ayrıca, Çin'de eski sistemden piyasa ekonomisine geçiş sürecinde sermaye birikimi özelleştirme süreci ile, kentlerden kırsal kesime doğru bir süreç takip etmektedir(Buck,2007:763).

Güney Amerika, Güneydoğu Asya ve Ülkemizde oluşan krizlerde, IMF ile ilişkilerde benzerliklere sahiptir. Bu krizlerin nedenleri arasında yönetici elitin ülkelerdeki yapısal değişiklikleri gerçekleştirme teşebbüslerinin başarı seviyesi ile ilgili olduğu söylenebilir(Öniş, 2006:4-5).

Hülasa, ekonomik kriz ilk önce sosyal devlet üzerine etki yapmaktadır. Sosyal güvenlik politikalarında reforma gidilmesi gereğini doğurmuştur. Kurumlararası işbirliğine dayanan model üretilmesi zorunluluğunu ortaya

koymaktadır. Kurumlararası demokratik işleyişin temini için **“çatışma değil müşterek çalışma”** prensibi acilen uygulamaya geçirilmelidir.(Vedat Bilgin, 2008; Skytürk TV Mülakatı(07.08.2008).

2.Neoliberal İktisadi Politikalara Yönelik Eleştiriler

Bloklaşmış dünya ekonomik sisteminde dış yardımların da önemli rol oynadığı borç ekonomisi ile idare edilen ülkelerin geçmişine bakarsak, borç yükü ağır olan ülkelerde hep kriz olagelmıştır. Örneğin; ülkemize 1954 – 1963 dönemi için, 1.311 ABD ve 17 milyon ABD doları SSCB yardımı alınmıştır(Ülken, 1970:402). Bu borç iktisadı, diğer sosyo-politik yapıyı da belirleyici bir rol oynamaktadır(Ülken,1970:123). Halbuki, bu tür dış yardımlar hiçbir zaman karşılıksız verilmemektedir. Ancak alınan kredileri üretken yatırımlara yönlendirilmesi gerekmektedir. Bunun için de nitelikli işgücü kadrolarına ihtiyaç bulunmaktadır. Borcun idaresi uygun şekilde yapılmadığı zaman şiddetli depresyona ve resesyona neden olmaktadır. Bu durum da etkin ve vizyon sahibi işgücü ihtiyacını gerektirmektedir. Bunun için kısa vadeli politikalar, yerine uzun vadeli ülke menfaatlerinin ön planda olduğu politikalar üretilmelidir. Örneğin, iç politika istikrarsızlıklarına kesinlikle meydan verilmemeli ve iç barışı bozacak her türlü müdahalelerden uzak durulmalıdır. Özetlersek, yüksek maliyetli yatırımların ürünlerinin elde edileceği bir dönemde, iç karışıklıklar ülkemizi bir asır geriye götürecektir. Durumun yeniden düzeltilmesi için bir 10 kat daha borçlansak, yine eski ekonomik dinamizm temin edilemeyebilir. Çünkü ekonomik anarşi hiçbir zaman ikamesi, panzehiri olmayan bir yok edicidir, kanserdir, hatta bir AIDS'dir. Ekonomiyi idare edecek nitelikli kadroların birbirine karşı olması ve enerjilerini farklı yönde kullanmaları durumundan daha beter bir şey olamaz ve dünya savaşından beter sonuçlar doğurmaktadır. Sosyal barışın olmadığı bir ortamda iki insanı bir araya getirmek mümkün olmaz ve ülkenin ilerlemesi imkansız olduğu gibi parçalanmayı doğurabilir. Bu durumda, borçlanma çok dikkatli yapılmalıdır. Selektif olmalıdır. Hatta uygun kredi koşulları olmadan kesinlikle kısa vadeli borç alınmamalıdır. “Esasen devlet borçları ile ilgili

kamu giderleri esnekliği olmayan giderlerdir. Öyle ise enflasyonla mücadele ederken kısa vadeli borçlanmalardan kaçınmak gerekir”(Türk, 1985:87).

Özellikle demokratik rejimlerin uygulandığı ülkelerde, açık toplum olmanın gereği şemsiye bir anda tersine dönebilmektedir. Niçin? Çünkü, tüketici beğeni ve zevkleri değişen toplumların, bu alışkanlıklarını tasarruf alışkanlığına tekrar dönüştürmek hemen hemen imkansız olduğu söylenebilir. Ayrıca, daha da önemlisi; belli dönemler için yapılan ticari antlaşma, anlaşma ve sözleşmelerin gözden geçirilmesi ya da yenilenmesi kısa dönem için çok zor olduğu söylenebilir.

Bu güç donanımını dünya ölçeğinde donanım sağlayan gruplarla karşılaştırarak önemsiz olduklarını ifade etmenin gerçekçi olmadığını işaret etmemiz gerekiyor. Sahip oldukları donanım ülke içinde gerçekleşen birikim için fazla, ama üretim yapısını çeşitlendirip bir üst aşamaya geçmek için az olduğu aşamada ulusal sermaye donanımı içinde yer alan sermayeler dünya ölçeğinde işleyen sürece katılma istek ve zorunluluklarını yaşamışlardır.1980’lerden itibaren yoğunluğunu arttıran neo-liberal ekonomi politikalarını geç kapitalistleşen ülkelerdeki iç sermaye ya da B.Bull’un ifadesi ile yerel ekonomik grupları analize katmadan anlamamız olası değil. Aslında Vanaik’in Hindistan için işaret ettiği bir ifadeyi burada genelleştirebiliriz, geç kapitalistleşen ülkelerdeki neo-liberal politikalar yerel grupların özellikle uluslarüstü IMF, DB ve DTÖ gibi kurumları işaret ederek uygulanmasını hızlandırmışlardır. Bu anlamda aşağıda Türkiye örneğinde vermeye çalışacağımız gibi küreselleşme sürecine geç kapitalistleşmiş ülkelerin eklemlenmesini sağlayan en önemli dinamik yerel uluslararasılaşmış ya da uluslararasılaşmak isteyen sermaye grupların etkisi ve belirleyiciliği oldukça önemlidir. Sermaye gruplarının dünya ölçeğinde işleyen para üretim ve ticari sermaye döngüsüne katılmaları yetersiz olan sermaye donanımlarını artırma, yeni pazarlara ulaşma ve çok daha önemlisi yerel olanakları daha iyi kullanma amaçlı olmuştur. Diğer yandan dünya ölçeğinde devam eden sürece katılma pratiğinin bir fiil kendisi, sermayeye içkin olan bir dizi

fonksiyonun çok daha belirgin kılmıştır. Bu belirgin olma halinin en önemli sonucu görece homojen olan sermaye sahipliğinin gittikçe işlev-ölçek ve mekan gibi özellikler dolayında çeşitlenmesine yol açmasıdır. Ama bu aşamada oluşan sermaye ne tam anlamıyla yabancı sermayeye bağımlı bir dönemin değimi ile komprador burjuvazi ya da son zamanlarda ifade edilen biçimi ile asalak ya da rantiyedir, ama diğer yandan dünya ölçeğinde eşitsiz ilişki dolayında güç bulan bu sermayeler ne de antimperyalist bir stratejide önemli bir rol oynayabilirler(Ercan, 2005:11).

2.1. İktisadi Sistem Yönünden

Tam rekabet eksenli bir iktisadî sistem öneren neoklasik teori, mal ve hizmet fiyatlarının arz ve talebe göre oluşmasının “piyasayı temizlemeye” yaradığını ileri sürmektedir. Keynesyen teorinin dayandığı temel varsayımları ise: (1) Makroekonomik dalgalanmalar toplumsal refah seviyesini düşürmektedir. (2) Devlet, piyasanın doğurduğu olumsuz sonuçları düzeltecek bilgiye ve güce sahiptir. (3) İşsizlik, enflasyondan çok daha önemli bir sorundur(Aydın, 2003:2-3).

Piyasaya, daha genel bir ifade ile kapitalist sisteme gösterilmekte olan teveccühün, ezeli rakibinin başarısızlığından kaynaklandığını ve dolayısıyla yanıltıcı olduğunu hatırlatmaktır. Bu hatırlatma, yıllardır yapılmakta olan piyasa eleştirisinin basit bir özeti aktarılarak gerçekleştirilecektir. Temel tezimiz şudur: Kapitalist sistemin merkezî kurumu durumunda olan piyasa, yeterince denetlenmediği/denetlenemediği için, krizler üretmektedir(Aydın, 2003:3).

Bilindiği gibi, kapitalist sistemin merkezinde, klasik iktisat teorisinin homo economicus olarak isimlendirdiği, bir bakıma “makineleşmiş” insan yer almaktadır. Bu insan, tüketici olarak mal ve hizmet tüketiminden elde edeceği fayda’yı, üretici olarak da mal ve hizmet üretiminden elde edeceği kâr’ı

maksimize etmeye şartlanmıştır. Bu şartlanma makro düzleme aktarıldığı vakit, toplum, yalnızca iktisadî çıkar kaygısıyla hareket eden, imkânları elverdiği ölçüde çok kazanma hırsı taşıyan ve sürekli rasyonel düşünen bireylerden müteşekkil homojen bir içerik kazanmakta, daha doğrusu kapitalistleşmiş olmaktadır. Kazanma hırsını akılcılığa ve bireyciliğe eklemleyen kapitalizm, kaçınılmaz olarak, bir taraftan özel girişimcilik olgusunu ön plana çıkarmakta, diğer taraftan da “uzmanlaşma ve işbölümü”nü derinleştirici süreçler üreterek “mübadele”yi iktisadî faaliyetlerin merkezine koymakta ve piyasa mekanizmasını, en azından görünürde fonksiyonel kılmaktadır. Aslî ifadesini laissez-faire-laissez-passer (bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler) sloganında bulan kapitalist sistem, bağımsız bireyin kendi özgür iradesi ile seçtiği işi yaparken, hem daha üretken (ve dolayısıyla müreffeh ve mutlu) olacağı, hem de ister istemez toplumsal çıkara hizmet edeceği kabulüne dayanmaktadır. Kapitalist sistem, özel girişimciler için, “devletin sadece bir jandarma rolü oynayacağı” eksiksiz bir özgürlük alanı yaratmayı öngörmektedir. Bir başka ifade ile “girişim özgürlüğü” kapitalizmin en önemli kurumlarından biridir. Laissez-faire laissez- passer sloganının hayata geçirilebilmesi için, devletin, “eski düzenlemelere karşı” etkin bir savaş vermesi istenmektedir (Aydın, 2003:3).

“Bu noktada Braudel’in kapitalizm ile devlet arasında kurduğu ilginç ilişkiyi hatırlatalım: Braudel’e göre kapitalizmi yaratan devlet değildir. Modern devlet, miras aldığı kapitalizmin bazen genişlemesine fırsat verir, bazen de beslendiği kaynakları kurutur. Kapitalizm, ancak, devlet ile özdeşleştiği, bir başka ifade ile ‘kendisi devlet olduğu’ vakit muzaffer olur. Diğer taraftan Polanyi de benzer bir değerlendirme yapmaktadır: Laissez faire doğal olmaktan uzaktır. Serbest piyasaların oluşabilmesi için, düzenlemelere/denetlemelere ihtiyaç duyulmaktadır”(Aydın, 2003:4).

Özel mülkiyeti, “muhalif” ve “tehlikeli” sınıfların (proletarya) saldırısından koruyacak şekilde yapılandırılacaktır. Özel girişimciliğin temel dinamiği, aynı zamanda sermaye birikimi sürecine de kılavuzluk eden kâr’dır.

Kâr güdüsü/beklentisi, kapitalist girişimciyi, bir taraftan kıt olan malları üretmeye, diğer taraftan da maliyetleri düşürmeyi mümkün kılacak yenilikler ortaya koymaya, yani teknoloji geliştirmeye yönlendirmektedir. Her iki çabanın da, sonuç itibarıyla tüketici kitlelerin refah seviyesini yükselteceği düşünülmektedir. Kapitalist sistemin ikinci önemli kurumu “mülkiyet hakkı”dır.

Sistem, iktisadî birimlere, gerek malların gerekse üretim araçlarının mülkiyetine sahip olma hakkı tanımakta ve böylelikle kendi “dinamik” yapısını oluşturmaktadır. Malların ve üretim araçlarının mülkiyeti devlete karşı güvence altına alındığı vakit, özel girişimcinin, hareket alanını genişletme imkânına kavuşacağı ve faaliyetlerini daha sağlıklı bir biçimde yürüteceği öngörülmektedir. Nitekim, her çeşit mala ve üretim aracına sahip olabilen ve bunları veraset yolu ile çocuklarına bırakabileceğine inanan girişimci, üretim kararları alırken kendi çıkarını gözetecek, yani en yüksek kârı elde edecek şekilde davranacaktır. Üçüncü kurum ise “fiyat mekanizması”dır. Sistem, bilindiği gibi, girişimci sınıfın (burjuvazi) taleplerine merkezî önem atfeden bir içeriğe sahiptir.

İktisadî faaliyetlerin “devletin müdahalesinden arındırılarak kendi iç dinamiklerinin yönlendirmesine bırakılması”, bir başka ifade ile “fiyat mekanizmasının bu faaliyetlere egemen kılınması” öngörülmektedir. Fiyat mekanizmasının, Adam Smith’in kavramsallaştırması ile “görünmeyen bir el” olarak, üretim ve bölüşüm aşamalarında yaşanan bütün sorunları çözüme kavuşturacağı düşünülmektedir. Bireyci ve akılcı bir sistem olan kapitalizmin temelinde, devletin her türlü müdahalesinin reddedildiği “tam rekabet” olgusu bulunmaktadır. Bilindiği gibi “tam rekabet”, iktisat teorisinin bıkıp usanmadan propagandasını yaptığı bir olgudur. Ne var ki, tarihsel olarak incelendiği vakit, 1850-1880 arası dönem hariç, söz konusu olgunun varlığını teyit edici bulgulara rastlamak pek kolay olmamaktadır. Samir Amin, “tam rekabet”e benzer bir ortamın, sadece 1850-1880 arasında yaşandığını söylemektedir.(Amin; 2001): Söz konusu dönem, her biri sermayenin birbirinden bağımsız oluşumları tarafından yönetilen üretim ve dolaşım

süreçlerine sahne olmuştur. Dönemin ikinci özelliği, ürün farklılaştırma imkânlarının sınırlı oluşudur. Bu durum, ürün ikamesini artırmakta ve firmaların piyasa fiyatını veri kabul etmesine sebep olmaktadır. 1880’den sonra dünya gündemine oturan ise, “monopollü rekabet”tir. Bütün bunlar göz ardı edilerek söylenen şudur: Tam rekabet olgusu, girişim özgürlüğü, mülkiyet hakkı ve fiyat mekanizması gibi kurumsal yapılar ile tahkim edildiği vakit, kapitalizmin “eksiksiz çalışan ve en iyi sonuçları üreten” sistem olmasını mümkün kılacaktır. Fakat bu tez de sorunludur. Çünkü, ekonomik aktörler arasında güç farklılıkları bulunan bir toplumda, tam rekabet süreci, “herkes” için değil, sadece “güçlüler” için “en iyi” sonuçlar üretmektedir. Rekabet mekanizmasının hakkaniyete uygun bir biçimde çalışabilmesi için, kaynağı ne olursa olsun, “güç kullanımı” olgusu, iktisadî analizin dışına çıkarılmalıdır .

Diğer taraftan, kapitalizmi, “devletin iktisadî hayat üzerinde hiçbir etkisinin olmadığı bir sistem” olarak tanımlamak da doğru değildir. Dünyanın “kapitalist” olarak isimlendirilen bütün devletleri, piyasaları, özellikle savaş ve bunalım dönemlerinde, biçimi ve oranı farklılık arz edecek şekilde, “denetim altında tutmaya” çalışmaktadır. Daha önemlisi, günümüzün kalkınmış ülkelerinin, başlangıçta, geliştirmekte olan sanayilerini korumaya yönelik olarak devletçi iktisat politikaları izlediği (bebek endüstri tezi) de bilinmektedir. Yaygın kanaatin aksine, bu ülkelerin (örneğin, Almanya’nın ya da ABD’nin) kalkınması, serbest ticaret eksenli bir modelin ürünü değildir. Serbest ticarete geçiş, “yüksek ve kalıcı gümrük duvarlarının arkasında” gerçekleşmiştir. Şöyle de söylenebilir: Söz konusu ülkeler, serbest ticareti, daha genel bir ifade ile serbest piyasayı, korumacı politikalar sayesinde mümkün olabilecek her şeyi elde ettikten, yani ulusal ekonominin üretici temelini oluşturduktan sonra gündeme getirmiş ve böylelikle aynı yoldan yürüyerek kalkınmak isteyen diğer ülkelerin önünü kesmeye çalışmıştır. Bu nedenledir ki, Friedrich List, bu ülkelerin belli bir tarihten sonra, serbest piyasa/ticaret savunusu yapmasını, önden giden kişinin, duvara tırmandıktan sonra, arkadan

gelenlerin önünü kesmek için “merdiveni itmesine” benzetmektedir (Aydın, 2003:4-5).

İktisadi politikaların uygulanmasında kendi içinde ciddi eleştiriler almıştır. Uluslar arası finans kuruluşlarının ülkelerin iktisadi sistemlerine müdahale ettiği ve belirleyici rol aldığı ifade edilmektedir(Kohl, 2006:305-306).

“Kapitalizmin iki farklı yorumu, Amerikalıların ve İngilizlerin (anglo-sakson) bireyci kapitalizmi ile Almanların ve Japonların komüncü kapitalizmi arasında yaşanacak yeni bir rekabetin belirtileri ortaya çıkmaktadır”(Aydın, 2000:19).

Çoklu faktör verimliliği büyümesi özellikle bilgi yoğun teknoloji kullanılması konusunda Solow Modeli ile, basitleştirilmiş model üretilmiş ve iktisadi büyümeye ilişkin veriler ölçülerek yeni tahmin yöntemi üretilmiştir ($\Delta MFP/MFP = \Delta Y/Y - s \Delta L/L - (1-s) \Delta K/K$). Konuya ilişkin olarak emeğin kompozisyonu, istihdam edilen nüfusa ait eğitim ve iş tecrübesinin getirdiği verimlilik artışı formüle edilmiştir($L=H*LC$).(Meyer-Harper, 2005:32-43).

Yine, doktrinde üretilen yeni iktisadi politikalar arasında Salvatore’ye göre: Uluslar aynı zamanda (1) ekonomilerini yeniden yapılandırmalı, maliyetleri azaltmalı, esnekliği geliştirmeli ve teknolojiden daha çok yararlanmalı, (2) özellikle telekomünikasyon ve işgücü piyasasında hükümetin piyasa üzerindeki kontrolünü adım adım bırakmalıdır, (3) girişim kültürünü desteklemeli ve yeni iş kurmayı kolaylaştırmalıdır, (4) finansal piyasayı sermayeyi kendi içinde en iyi şekilde kullanması için liberalize etmelidir, (5) yenilikçi şirketleri finanse etmek için risk sermayesi geliştirmelidir ve (6) faiz oranları artmadan önce enflasyonun ortaya çıkmasını bekleyerek parasal politikaları Yeni Ekonominin gerçeklerine göre düzenlemelidir. Eğer Avrupa ülkeleri ekonomilerini yeterli ölçüde iberallize etmeyi ve yeniden yapılandırmayı başaramazlarsa, enformasyon ve iletişim

teknolojilerinden en etkin şekilde yararlanamayacaklar ve Amerikan büyümesini yakalayamayacaklar. 2000 Mart ayındaki Lizbon Zirvesi'nde, Avrupa Birliği "2010 yılında dünyanın en rekabetçi ekonomisi" olma amacını koydu ve bunun üzerinden üç yıl geçmesine rağmen bu amacı gerçekleştirmek için pek bir şey yapılmadı(Salvatore, 2005:69). Geliştirilen yeni ekonomi çalışmalarında "*çoklu faktör verimliliği*" kavramı literatüre girmiştir($y - l = (k - l)wk + mfp$ (Salvatore, 2005:67). Benzer değerlendirmeler diğer bazı araştırmalarda incelenmiştir. Konunun bütün boyutlarıyla ele alınmasına dikkat çekilmiştir. Ayrıca, özelleştirme sonrası iktisadi etkinlik kriterlerine bakarak, sosyal ve ahlaki etkinlik kriterleri olarak dikkate alabileceğimiz "insani etkinlik" olgusunun ihmal edilmesinin doğurduğu sosyal maliyete ilişkin parametreler elde edilememektedir(Kök, 2004:7-15; Çelik,2007:13-14, Salvatore, 2005:113-116).

Güneydoğu Asya ülkelerinde eğitim, sermaye birikimi ve ileri teknoloji konusunda hükümet inisiyatif almış ve başarılı olmuşlardır(Stiglitz, 2003b:229-230). Neoliberal iktisat politikaları çoğu uygulandığı ülkelerde enflasyon, tam istihdam ve iktisadi büyüme konusunda başarısızdır.(Shaikh,1999:94-96). Dünyada da bu kriz döneminden çıkış yolu ve yeni model arayışı özellikle sosyal devlet ve sistemi konusundadır.

2.2. İktisadi Politikaların Uygulaması Yönünden

Neoliberal iktisat politikalarının kar mantığı ile çevre problemlerini çözmek mümkün değildir. Uluslar arası finans hareketlerinin kar hırsı yoksulluk konusunda olumlu bir politika üretememiştir.Küresel kâr sorunları konusunda sınır tanımaya neoliberal iktisadi doktrin küresel sağlık sorunlarını çözme konusunda herhangi bir paradigma önermemektedir. O nedenle bugün tartışılması gereken konu sosyal devletin nasıl muhafaza edilceği değil, "neososyal devleti" üretebilecek alternatif politikalardır(Bilgin, 2007:218-219). Yoksulluğun, dışlanmışlık psikolojisi ile toplumsal travmaya

yol açtığı bulgusu bazı araştırmalarda da yer almaktadır(Adaman-Keyder 2007: 65-68).

Önümüzdeki 10-15 yıllık sürede teknolojinin hızla insan ilişkilerini bireyle, toplum ya da toplumlararası ilişkileri altüst ettiği yeni bir evre gelecek(Kazgan, 2000:270). Kimbilir, belki bu badirelerin sonunda büyük çaplı, gevşek yapılı (en az dört adet) bölgesel bloklar, eski sömürge imparatorluklarının yerini alır. Çekirdeği, merkezin bir veya daha çok devleti oluşturur. GOÜ' ler de bunların etrafında konuşlanır. Ulus devletlerin büyük bir kısmı ise bu blokların bir ara kurumu olark kalır. Yeni neo ekonomik düzenin niteliğini blok içi be bloklararası ilişkiler belirler. ABD egemenliğindeki tek kutuplu dünya sona ererken onun politikası olan sermayenin küreselleşmesi daha farklı bir mecraya dökülür. ABD bloklar üstü olarak yerini alacak fakat, yine vahşi kapitalizm törpülenir.(Kazgan, 2000:272).

Neoliberal ekonomi politikaların enaz gelişmiş ekonomiler için sağlayacağı yararlar anlaşılamamış veya faydası olmadığı düşüncesi dünyada hakim olmuştur. Dünya Ticaret Örgütünün yayınlarında en az gelişmiş ekonomiler için ihraç ettiği ürün grubunun %90'ı hammadde ve tarım ürünlerini teşkil etmektedir(WTO World Trade Report 2006:26). Ticaretteki rekabet edememenin sonuçları, ulusların gelir dağılımına da yansımıştır.

Dünyadaki gelir eşitsizliklerindeki uçurum siyasi bakış açısına da yansıdığını görmekteyiz. Konu, ayrıntılı olarak "sosyal devlete" ilişkin bölümlerde incelenecektir.

Neoliberal politikaların toplumsal seviyedeki küresel faydaları özellikle gelişmekte olan ülkelerde son derece yetersiz anlatıma sahiptir.

"Vakfın çalışmaları, kurulduğu 1995 yılından bu yana okul, ekonomi, politika gibi çeşitli toplumsal alanlarda yayıldı ve BM örgütü tarafından büyük bir ilgiyle karşılandı. Bunun dışında, başka Weltethos vakıfları da kuruldu. 1996'da İsviçre'de 1999'da Çek Cumhuriyetinde , 2000'de Hollanda da

2001’de Avusturya’da Welthetos Girişimi olarak ve 2006’da Meksika’da. Vakfın elde ettiği olumlu yankılar etik düzlemde bir küreselleşmenin gerkliliğini giderek daha belirgin bir şekilde ortaya koymaktadır.” Hans Küng, “Barış için küresel etik” Zaman, 16 Şubat 2007. Tony Blair, küresel düzeyde global sosyal değerlerin korunması gerektiğini belirtmektedir(Blair, 2007:87).

Neoliberal iktisat politikaları uygulamaları konusunda, çizilen olumsuz imaj bazen toptan tasfiye yolunun seçildiğini göstermektedir. **“5 kıtada milyonlarca insanın 6 trilyon doları eriyip gitti.** 23 Temmuzda subprime mortgage kredilerine olan güvensizlik le başlayan ve dalga dalga yayılan kriz dün tüm piyasalara en dramatik günlerinden birini yaşattı. Doların 112 Yen sınırına gelmesi, New York’un 6 gündür üst üste düşmesi tüm moralleri bozdu ve yaşananların bir düzeltme olmadığı artık kabul edildi.

Bloomberg tüm dünya borsalarında 3 haftada yaşanan değer kaybını önceki gün itibarıyla 4.5 trilyon dolar olarak hesaplamıştı. Ancak dünkü kayıplarla birlikte zarar 6 trilyon doları geçti. 35 trilyon dolarlık değere sahip New York Borsasında sadece %1’lik kayıp 350 milyar doların uçup gitmesine neden oluyor“(Vatan, 17 Ağustos 2007).

Ülkeler arası ilişkiler karşılıklı çıkarlar üzerine kurulmaktadır. Ezeli ve ebedi dostluk ve düşmanlık sözkonusu olmamaktadır. Dostluklar ve çatışmaları ülke yararı belirleyici olmaktadır. Hatta çıkarların uyuşması halinde beklenmedik birlikteliklerin oluşması olasıdır.“Can çekişen Amerikalıların Serbest Ticaret Anlaşmasına göz atmak yeterli olacaktır. Bush, Lula’nın girişimlerine saygı duyuyor; ancak Chavez’e alternatif bir sol inşa etme çabası bir diğer sorun olarak ortaya çıkıyor. Sonuç olarak ne geleneksel müttefiklik ne de ilerlemeci bir cephe Birleşik Devletlerin Latin Amerika ile güçlü bir diplomatik birlik kurmasını sağlıyor.” (İvan Briscode “Latin Amerika Birleşik Devletlere Karşı” Open Democracy, 3 March 2007).

“Kitap aynı zamanda ABD’nin 1789’dan 1945’e kadarki yurtdışı silahlı müdahalelerine ve 1949-91 tarihleri arasındaki ABD süikast tertiplerine ışık tutuyor. 21. yüzyılda sonuç nedir, peki? ABD’nin aşırı silahlanması.” (Ali Al-Hail “ABD İmparatorluğu Dünyayı Kaygılandırıyor.” Zaman, 24 Mart 2007).

“Görünen o ki Latin Amerikalılar, Bush yönetimi ve hem demokratlar hem de Cumhuriyetçiler tarafından yönetilen tüm ABD yönetimleri konusunda kırılma noktasına ulaştı. Bu kırılma noktasının kaynağının ABD yönetimlerinin uzun zamandır, kendi çıkarları adına Latin Amerika’dan arka bahçe olarak yararlanmasının olduğu belirtiliyor.” (Ali Al-Hail “ABD İmparatorluğu Dünyayı Kaygılandırıyor.” Zaman, 24 Mart 2007).

“Dolayısıyla ABD kapitalizmin temel güdüsü ya da amacı olan kârın maksimizasyonu ya da yüksek kâr marjı olgusuna ulaşmış bir ülke olarak küreselleşme süreci öncesinde avantajlı bir durumda idi. Amerika bu avantajlı durumunu, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkacak olan uluslar arası ilişkiler düzleminde liderliği ele geçirecek biçimde örgütlenmelerde öncülük etti. “Kısacası, savaş ABD’yi 19.yy. başındaki İngiltere gibi; neredeyse Üzerinde Güneş Batmayan İmparatorluk’a döndürmüştü. Bundan güç alan ABD serbest piyasa ekonomisinin kendi koşullarıyla uygulanmasını istiyordu”(Güldiken, Aslan, 2006:189).

“Bu durum korunması gereken ırk kavramına dönüşür. Korunması gereken “kökten Fransız olanlar mı? Vichy rejiminin Yahudi karşıtı yasalarında olduğu gibi, 3 kuşaktır Fransız olanlar mı?” (Laurent Bounrelas, “Ve ırkçı bir bakanlık mı?” Zaman, 23 Mart 2007 ,Libération, 13 Mart 2007).

“BM özel müfettişi Manfred Novak, işkencenin Irak’ta tümüyle zıvanadan çıktığını rapor etti: “Durum öylesine kötü ki, pek çok insan yaşananların Saddam Hüseyin döneminden bile beter olduğu kanısında” (Anthony Arnove , “4.yılında Irak İşgali” 22 Mart 2007 , Znet, 19 Mart 2007).

“Bakalım, Moor’un senaryosunu yazdığı bir filmde ne zaman Leonardo Di Caprio’nun Zawahiri, George Clooney’nin de Bin Ladin’i oynadığını göreceğiz.” (Alexander Adler, “Ya Algore Dönüşünü Hazırlıyorsa” Zaman, 23 Mart 2007, Le Figaro, 3 Mart 2007).

Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ve Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla beraber, medeniyetlerin birbirleri ile olan çatışmaları az da olsa duruldu. Bu durum, medeniyetler arası çatışmaların yok olduğu anlamına gelmez. Çünkü bu, kapitalizmin özüne aykırı olacaktır. Kapitalizmin ilerlemesi ve gelişmesi, kendisine yaratacağı düşmanlar ile mümkün olacakken, bu noktada kapitalizmin düşmansız kalması söz konusu olamaz. Dünya kapitalizminin kalbi olan Amerika, bu özelliğini devam ettirebilmek için kendisine düşman yaratmak zorundadır. Bu sanal düşman da batıya ait olmadığı düşünülen ulus veya uluslar topluluğu ve değerleridir(Gölbaşı-Dever, 2007:55-56). Benzer değerlendirmeler Türk tarihi hakkında da sözkonusudur(Bülbul-Özbay, 2007:26). Ancak, konu, düşünce üreten bazı kişi ve kuruluşlarca ileri sürülmektedir. Genellenmesi en azından ülkemiz ve geleceği açısından fayda sağlamayacağını düşünerek ayrıntıya girmiyoruz. Ayrıca yukarıda belirtilen yaklaşımlar sadece neoliberal iktisat politikalarının uygulamadan kaynaklanan sıkıntılar olduğunun tespitinin belirleyici olduğu söylenemez. Bunun da ötesinde siyasetin de küreselleşmesi ve zaman zaman belirleyici “rol” üstlendiği söylenebilir.

Özellikle sosyal güvenlik konusunda “Piyasa başarısızlığı yaşlılar, özürllüer ve düşük gelirliler gibi riskli grupların sigorta hizmetlerine ulaşmasını engelleyebileceği gibi, sigorta şirketlerinin daha az riskli gruplar üzerinden aşırı karlar elde etmesini de sağlamaktadır”.

Tablo 11: Sağlık Hizmetleri Finansmanında Piyasa Başarısızlığı

Piyasa Başarısızlığı	Sonuçları	Başarısızlığı Ortadan Kaldıracak Önlemler	Deneysel Sonuçlar
Ters seçim	Riskin havuzlanma oranı düşük, sigorta piyasası yok, sadece bazı bireyler sigortalı	Eğitim, vergi desteği, zorunlu genel kapsam, ömür boyu üyelik	Etkili değil Etkili Etkili
Risk seçimi	Özürllü, hasta, fakir ve yaşlılar için sigorta yok	Açık üyelik Bireyler için toplum riskine göre belirlenmiş primler	Kısmen etkili Teknik olarak olanaksız
Tekel veya sigorta karteli	Aşırı kâr, düşük kaliteli ürünler, düşük üretim	Anti-tröst yasaları	Etkili
Sigorta etkisi	Hastalar tarafından hizmetlerin aşırı kullanımı, ahlâki tehlike	Kesinti , birlikte sigorta, Hastaları I.basamak hizmetlerinde tutma, Bekleme listeleri	Kısmen etkili Hasta memnuniyetsizliği

Kaynak: (Hsiao, 1995a:171 aktaran, Yenimahalleli-Yaşar , 2007:25)

Örneğin, savaş ve doğal afetlere ilişkin iktisat politikaları kendi özneliliği içinde değerdendirilmelidir. Piyasa başarısızlıkları konusu sonraki bölümlerde ayrıntılı incelenecektir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SOSYAL DEVLET

Basit tanımı ile, yurttaşların bireysel ve toplumsal gereksinimlerini sağlamayı amaçlayan devlet veya politika(Redhouse Sözlüğü, Welfare State). Vatandaşların sosyal durumlarıyla ilgilenen ve onlara asgari bir yaşam düzeyi sağlamakla görevli olan devlet(Soysal, 1986:224; Tanilli, 1982:153-154, Özbudun,2004:76) . Hangi tür ihtiyaçlar karşılanmalıdır? Bu konuda Maslow'un temel ihtiyaçlar hiyerarşisi:

-Fizyolojik (Gıda, uyku, ısınma, sağlık) gereksinimler.

-Güvenlik (Güvenlik, tehditlere karşı korunma)gereksinimleri.

-Sosyal(Aidiyet, dernek/ortaklık, kabul görme, arkadaşlık, sevgi) gereksinimler.

-Saygınlık (kendine saygı, unvan, statü, tanınma) gereksinimleri.

-Kendini gerçekleştirme (Kişisel büyüme, başarı, yaratıcılık, potansiyel başarma)gereksinimi. Asgari gereksinimlerin karşılanması anlaşılması (Green, 2000),¹ daha ileri seviyede ise, ilave değerlerin bireye kazandırılması anlaşılmalıdır(Güngör, 1998;84-86). Özellikle toplumbilim perspektifinden neoliberalizm düşüncesinin de yenilenerek “Raymond Boudon’un önerdiği “Homo Sociologicus” içindeki rasyonel ve irrasyonel modeller ikilemini iktisada taşıyarak, neoklasik iktisadın, genellikle yarı örtük biçimde, antikonformist bir tavır benimsediği söylenebilir(İnsel,2005:326). Çalışma iktisadının bu konuda getirdiği kriter asgari ücret kriteridir. Ülkemizde asgari ücret, işçi sayısının, günlük gıda harcama tutarı ile çarpılması ve toplamın da işçi sayısına bölünmesi ile hesaplanmaktadır(Zaim,1997:507, Asgari Ücret Tespit Komisyonu Kararı). Asgari ücret, iktisadi gelişme, istihdam ve gelir dağılımı konularında önemli etkilere sahiptir(Talas, 1997:91-97).

¹ Bulmuş araştırması, gelirden bağımsız gıda harcaması (otonom tüketim harcaması) (Bulmuş, 1980:38 vd.) 31-54

Anayasamızın 2.maddesinde yer alan, Cumhuriyetin niteliklerinden biri de, sosyal devlet ilkesidir. Özellikle 20. yy.da Batı demokrasilerinde ortaya çıkmış olan sosyal devlet veya refah devleti kavramı, devletin sosyal barışı ve sosyal adaleti sağlamak amacıyla sosyal ve ekonomik hayata aktif müdahalesini meşru ve gerekli gören anlayışı ifade eder(Özbudun,2004: 73). “Yüksek mahkemeye göre, toplumsal devlet, güçsüzleri güçlüler karşısında koruyarak gerçek eşitliği koruyarak yani sosyal adaleti ve böylece toplumsal dengeyi sağlamakla yükümlü devlet demektir”(Süzek, 1985:16).²

Kavram olarak sosyal devlet etkinliğin temini ve toplumda ihtiyaçların tatminin azamiye çıkarılma hedefinde olup bunun için de optimum sosyal faydanın sağlanması amaçtır.

Bu anlamda Pareto Optimumu adı verilen “Tüketicilerden birinin tatminin artırmak ancak ve ancak diğer tüketicinin tatminin azaltılması ile mümkün oluyorsa etkinlik sağlanmıştır. Tüketicilerden her ikisinin birden tatminini artırmak, veya birininki sabit kalırken diğerininkini artırmak mümkün ise etkinlik sağlanmamıştır(Türkay, 1986;53). Mikro alandan, makro alana taşımamız halinde, yine, aynı bu optimum durum “Toplumda üretimin örgütlenmesi, dağılımı, servetin bölüşümü, dinlenme gibi sosyal refahla ilgili hususlar öyle düzenlenmelidir ki, iyi ve açıkça tanımlanmış bir sosyal refah fonksiyonu, belli teknik ve diğer kısıtlamalara bağlı kalınarak, belli bir dönemde maksimum sosyal refahı elde edebilsin”(Akalin, 1981 :24-25, Pigou, 1962:647-655).

² Eşitlikten aritmetik eşitlik değil dengeli bir dağılım anlaşılması gerektiği konusunda ayrıntılı bilgi için bk.Süzek, 1985:17-59

Sosyal devlete giden yolda izlenecek yol, sosyal politika (veya sosyal siyaset) ya da **sosyal devletin siyaseti nedir?** “Amacı, toplumsal adalet olan, ekonomi biliminin doğal yasalarını düzeltici ve anamalcı (sermayeden yana olan) toplum düzeni içinde sınıf savaşımının nedenlerini gidermeye dönük önlemler ve siyasalar öngören bir denge, uyum ve barış bilimidir.” Sosyal politikaların odağını ekonomsal bakımdan zayıf durumda bulunanların ve özellikle işçilerin korunmasına dönük önlemler ve bu amacı sağlayıcı siyasalar oluşturmaktır”(Talas, 1981:6).³ Sosyal siyaset müstakil bir bilim olarak sadece iktisat siyasetinin yanında yer almakla kalmamakta, hatta önem itibariyle bu bilimin üstünde mevkii almış bulunmaktadır(Kessler,1945:7).

Sosyal devletin doğuş süreci kapitalist toplumlarda olmuştur.⁴ Kapitalizm, “birikim süreci”ni en önemli amaç haline getirerek, iktisadı, “maddî ve simgesel olarak” topluma egemen kılmaktadır. Birikim sürecine attığı önemin kavranabilmesi için, kapitalizmi, önceki sistemden, daha doğrusu önceki ekonomi anlayışından ayıran temel özellik hatırlatılmalıdır. Bilindiği gibi, eski sistem, esas itibariyle, toplumun temel ihtiyaçlarını giderecek mal ve hizmetlerin üretilmesini öngörmektedir. Üretim, mübadeleden çok kullanım amacına yönelik olarak yapılmaktadır. Son 20 yıldır baskın ideoloji neoliberal ideolojidir ve sorumlusu da bu düşünce sistemidir(Giddens,2001).

³ Geniş bilgi için bk. Sedat Ayyıldız, Yeni Dünya Düzeninde Sosyal Devlet, 1999.

⁴ Sosyal devletin doğuş süreci demokrasi tarihi ilişkilidir. Bu süreç klasik olarak İngiltere’de yasama organının denetiminin başlangıcı 1215 yılındaki “Manga Carta”ya kadar gider. Ancak izleyen yüzyıllarda Kralların bu denetimden kurtulma çabaları Parlamento ile krallar arasında uzun ve sert çekişmelere ve 1648 ve 1688 yıllarındaki kanlı ihtilallere yol açmıştır. Parlamentonun vergilerle ilgili bu hakları 1689 yılında “Bill of Rights”ın kabulüyle kesinlik kazanmış, daha sonraki yıllarda devlet harcamalarına da yaygınlaştırılan bu denetim 1760 yılından itibaren bütün genişliği ile düzenli bir biçimde uygulanmıştır(Uluatam, 1983:59, dipnot 1).

Bu bağlamda, üretim yapmayı teşvik edici bir unsur olarak, belli kazançların elde edilmesi söz konusu olabilmektedir. Fakat sistemin temel amacı, birilerinin kazanç elde etmesini mümkün kılmak değil, ihtiyaçları gidermektir. Eski sistemin dayandığı zihniyeti “ahlakî ekonomi” (moral economy) kavramı ile açıklamakta ve “18. yüzyıl tarihinin piyasa ekonomisi ile ahlakî ekonomi arasındaki çatışmalar dizisi” olarak okunabilecektir. Ahlakî ekonomi, geleneksel değerler üzerinden yapılan siyasetin ekonominin işleyişine hakim olduğu bir toplum anlayışını yansıtır. Buna mukabil, piyasa, siyaset ile ekonomi arasındaki bu ilişkiyi kopartma, yani geçim koşullarını ahlaktan ve siyasetten arındırma iddiası taşımaktadır. Piyasa merkezli kapitalizm, sermayenin sonsuz birikimini iktisadî faaliyetlerin temel amacı haline getiren “tarihsel” bir sistemdir. Mevcut ihtiyaçların karşılanması, yaratılan ihtiyaçların topluma empoze edilmesi ve tekrar karşılanması sadece bir tek amaca hizmet etmektedir: “sermayenin sonu gelmez birikimi”. Birikimi mümkün kılan dinamik, sermayenin, sürekli yoğunlaşarak yatırıma dönüşmesidir. Sermayenin sahibi (kapitalist), dur durak bilmeksizin, elindeki sermayeyi daha fazla çoğaltma amacına yönelik olarak, birtakım ilişkileri ve faaliyetleri gerekli kılan bir sürecin içine girmektedir. Alternatif amaçlar arasında sermaye birikimi amacının öncelik kazandığı bu süreç, iktisadî bir sistem olarak kapitalizmi diğer sistemlerden farklılaştırmaktadır. İktisadın bu kapitalist yorumunun topluma egemen olması ile birlikte, birikim sürecinin ihtiyaç duyduğu koşullar, her biri kendi çıkarını maksimize etmeye çalışan farklı toplumsal katmanlar tarafından, mutlaka kabul edilmesi ve uyulması gereken zorunluluklar olarak algılanır hale gelmektedir. Böylece kapitalizmin, “hem maddî hem de ideolojik olarak yeniden üretimi” sağlanmaktadır (Aydın, 2003:6-7).

Rekabet zemini üzerinde iktisadî faaliyetlere özgürlük tanıyan ve “başta emek olmak üzere her şeyi metalaştırmayı” öngören bir sistem olarak sürekli yeniden üretilmeye ihtiyaç duyuyor olması, kapitalizmi, yapısal olarak hareketli bir hale getirmektedir. Bu hareketliliğin bir tezâhürü olarak, sistem,

bünyesinde istikrarsızlık ve huzursuzluk üreten unsurlar taşımaktadır. Kendini maddî planda yeniden üretmeyi “sürekli kriz tehdidi altında” gerçekleştiriyor olduğu için, sistemin, denge/istikrar durumunu muhafaza etmesi.

Bir iktisadî sistem olarak kapitalizmin derinlik kazanabilmesi için, üretimin gerçekleştirilmesini sağlayan araçların, aletlerin, yapıların, girdilerin, teknik ifade ile “sermaye”nin, özel mülkiyete aktarılması gerekmektedir. Üretim araçları mülkiyetinin daha az sayıda insanın eline geçmesini öngören bu aktarma işlemi, bir müddet sonra, çoğunluğu oluşturan diğer insanların mülkiyet hakkının fiilî olarak ortadan kalkması sonucunu doğurmaktadır. Böylece toplum “kutuplaşmaktadır”: Bir tarafta üretim araçlarına sahip olan “azınlık”, diğer tarafta hayatını idâme ettirebilmek için emeğini satmak, yani üretim araçlarının mülkiyetini elinde bulunduranların yanında çalışmak zorunda kalan “çoğunluk”. Şöyle de söylenebilir: Mülkiyetin belli bir azınlığın elinde toplanması ile çoğunluk mülksüzleşmekte ve emeğini mülk sahiplerine kiralamak zorunda kalmaktadır. Öte yandan, mülk sahipliği statüsünün sürdürülebilmesi için, emekçinin, aldığı ücrete tekabül eden değerden daha fazla bir katma değer üretmesi gerekmektedir. Bir başka ifade ile, emekçi tarafından ortaya konan toplam ürünün/hâsılanın önemli bir bölümü mülk sahibine verilmek zorundadır(Aydın, 2003:7-8).

O halde, “mülkiyet geliri, mülksüzler tarafından üretilen değer bir bölümüne ‘el konarak’ sağlanabilmektedir”. Bütün bu açıklamaların ardından, tarihsel deneyimleri de dikkate alarak, şunu söyleyebiliriz: Kapitalist süreçler, belli bir süre sonra, kaçınılmaz olarak kriz doğurmaktadır. Bir başka ifade ile, bünyesinde istikrarsızlık ve huzursuzluk üreten unsurlar taşımakta olduğu için, kapitalist sistem, “krizlere gebedir”. Kriz, mülkiyet gelirlerinin (kâr, faiz, rant) artırılmasına ve üretim kapasitesinin genişletilmesine imkân verecek yeni pazarların bulunamamasının kaçınılmaz bir sonucudur. Sistemin krize verdiği cevap, birikim fazlasının “değerlendirilebileceği” yeni yatırım alanları bulmaktan ibarettir. Bu cevap, krizi bir müddet için “ertelemektedir”. Oysa ki, kalıcı çözüme, “sistem”, yatırım, üretim, bölüşüm ve tüketim ilişkilerini

etkileyecek biçimde dönüştürüldüğü, özgün ifadesi ile “oyunun kuralları değiştirildiği” takdirde ulaşılabilecektir. Bu nedenledir ki, özellikle 1990’lı yıllarda, finansal sermayenin ve neoliberalizmin yükselişi, krizin sebebi olarak değil, sonucu olarak görülmelidir. Krizin derin köklerini, biri diğerinin sebebi olan, şu üç gelişmenin beslemekte olduğunu söyleyebiliriz: (a) üretim kapasitesinde meydana gelen aşırı genişleme, (b) talep yetersizliği ya da üretim fazlası, (c) kâr hadlerinin düşmesi. Nitekim, birikimin 1970’li yıllardan itibaren finans sektörüne yönelmesi, genelde reel ekonominin, özelde imalat sektörünün uygun/özendirici bir kâr oranı sağlamakta yetersiz kalmasının sonucudur. Kâr oranlarının düşmesinin sebebi ise, aşırı kapasite ve aşırı üretim artışıdır. Böyle bir ortamda yapılması gereken, finansal sermayenin önündeki engelleri kaldırmak, bir başka ifade ile sermaye piyasasını liberalleştirmektir. Nitekim öyle de yapılmıştır. Birikim modelinin 1970’li yılların ikinci yarısından itibaren tıkanması ve daha öncekilerden farklı bir krizin gündeme gelmesi üzerine, kapitalist sistemi yeniden üretmek için, yine bir krizin sonucu olarak 1910’lu yıllarda terk edilmiş olan liberal/piyasacı eksene geri dönmüştür. Bir başka ifade ile çözüm, piyasaları serbestleştirme (liberasyon) ve düzenlemelerden arındırma (deregulasyon), rekabeti öne çıkarma gibi unsurlarda aranmıştır. Bu yönelim, uzunca bir aradan sonra, kapitalist sistemin özüne, neoliberal ideolojiye geri dönülmesi anlamına gelmektedir (Aydın, 2003:9-10).

“Neoliberalizmin temsilcilerine göre sosyal devlet “Üst gelir gruplarından alıp düşük gelir gruplarına dağıtan, küçük bir azınlığın her şeyi finanse etmesini bekleyen, toplumun 2/3’sinin, kalan 1/3’nin sırtından yaşamasına neden olan, aslında yatırımlara yönelmesi gereken kaynakların israfına yol açan dev bir yeniden bölüşüm projesidir. Bu yeniden bölüşüm sistemi ekonomiye ciddi boyutlarda zarar vermekte, sosyal maliyetler ekonomiyi işlemez hale getirmekte, uluslararası rekabet yeteneğini, ekonomik etkinliği ve verimliliği düşürmekte, işsizliğe yol açmakta, sonuçta eşit olarak dağıtmak istediği pastanın giderek küçülmesine neden olmaktadır. Politikacılar oy avcılığı için, sosyal mesleklerde çalışanlar kendi istihdam

alanlarının genişlemesini sağlamak amacıyla sosyal devleti desteklemektedir” (Mütevelliöğlu, 2006:3).

Sosyal devlet toplumda geçerli değerleri ve kriterleri de dejenere etmekte, yanlış yönde etkilemekte ve değiştirmektedir. Sosyal erk gerek iktisadi erki, gerekse yurttaşların bireysel özgürlüklerini ve inisiyatiflerini, sorumluluk bilincini tehdit etmektedir(Biedenkopf, 2001:4).

“Sosyal devlet sürdürülemez hale gelmiştir. Politikacılar istese de istemese de bu sistem finans krizi yüzünden yok olmaya mahkumdur. Onun yerini her yurttaşın kendi yaşamından sorumlu olduğu bir anlayış almalıdır” (Mütevelliöğlu, 2006:4).

“Devlet, insani yükümlülükleri olan en son mercidir. Yardıma muhtaç olanlar için önce aile, sonra sırasıyla özel yardım örgütleri ve yarı kamusal refah örgütleri sorumlu olmalıdır. Yol açtığı sorunlar nedeniyle sosyal sisteme verilen toplumsal onay giderek zayıflamaktadır. Görüldüğü gibi, yeni liberalizmin sözcüleri, ekonomik etkinliğin ve verimliliğin artması, ülkenin uluslar arası rekabet gücünün gelişmesi, refahın, tam istihdamın sağlanması, ayrıca bireysel özgürlüklerin gelişmesi için sosyal devletin tasfiyesini, liberal devlet modeline geri dönülmesini, sosyal risklerin bireyselleştirilmesini ve özelleştirilmesini istiyorlar. Genel olarak toplumun, özelde gelir dağılımının piyasa tarafından belirlenmesini, bütün sorunları çözecek sihirli formül olarak savunuyorlar(Mütevelliöğlu, 2006:4).

Sosyal devlet modelinin tarihsel-toplumsal pratik içinde izlenebilen üç ana bileşeni vardır ve onu liberal devletten ayıran bu bileşenlerdir. Bunlardan ilki, devletin ekonomik ve sosyal yaşama sistematik olarak müdahale etmesidir. İkincisi, emekçi sınıfların piyasaya bağımlılığı sonucu varlıklarını tehdit eden sosyal risklere karşı asgari bir varlıksal güvencenin sağlanması için sosyal koruma sisteminin ve kamu hizmetlerinin geliştirilmesidir. Üçüncüsü, sosyal devletçi edimlerin ve hizmetlerin, toplumun tüm üyeleri için

hak olarak düzenlenmesidir. Dolayısıyla ekonomik ve sosyal alanda müdahalelerde bulunan her devlet, sosyal devlet değildir. Devlet, ekonomik ve sosyal yaşama, belirli kesimlere çıkar sağlamak, ayrıcalıklar, teşvikler yapmak amacı ile de müdahale edebilmektedir. Gerek bu tür, gerekse son amacı “oy maksimizasyonu” olan devlet müdahalelerinin, sosyal devlet konseptinin öngördüğü müdahalecilikle bir ilgisi yoktur. Sosyal devleti diğer müdahaleci devlet sistemlerinden ayıran, müdahalelerin, başta bağımlı çalışanlar olmak üzere, ekonomik ve sosyal bakımdan zayıf durumdakileri güçlendirmeye yönelik olması ve bu desteğin bir “yardım” anlayışına değil, sosyal yurttaşlık haklarına dayanmasıdır. (Mütevellioğlu, 2006:4).

Sosyal devlet endüstrileşme ve kentleşme ile eşzamanlı olarak ortaya çıkmıştır ve tesadüfler neden sonuç ilişkisi tesis etmez(Rothbard, 1996:194). Ancak, sosyal devletin endüstrileşme ve kentleşme üreteceği argümanı ile bir temel yanılgıya da düşmemek gerekmektedir.

Sosyal devlet; “piyasa güçlerinin rolünü azaltmak amacıyla, bilinçli bir şekilde örgütlü kamu gücünün kullanıldığı bir devlet türüdür.” Briggs’e göre, refah devleti, üç alanda faal durumdadır: Birincisi, bireylere ve ailelere, minimum bir düzeyde gelir garantisi sağlamaktadır. İkincisi, kişilerin, belirli sosyal risklerin (hastalık, yaşlılık, işsizlik vb.) üstesinden gelmelerinde onlara yardımcı olmaktadır. Üçüncüsü ise, sosyal refah hizmetleri aracılığıyla, tüm vatandaşlara en iyi yaşam standartlarını sunmaktadır(Özdemir, 2004:589).

Sosyal Devlet, vatandaşlarına asgari yaşam düzeyini garanti eden bir devlettir(DKP 2006:70).

Sosyal devleti kısaca üç şekilde betimlemek mümkündür. Sosyal devlet, müdahaleci, düzenleyici ve geliri yeniden dağıtıcı bir devlettir. Müdahalecidir; çünkü piyasa başarısızlıkları üzerine harekete geçer ve doğan sorunların giderilmesine yönelik olarak önlemler alır, düzenlemeler yapar. Düzenleyicidir; çünkü iş piyasalarındaki düşük ücretlerin işçileri sefaletle düşürmemesi için asgari bir ücret belirler, sosyal güvenlik ve sosyal yardım

hizmetlerini üstlenir vb. Gelirin yeniden dağıtıcısıdır; çünkü vergi ve diğer politikalar ve transfer harcamalarıyla gelirin paylaşımına müdahalede bulunulmadığında, sınıflar arasında gelir dengesizliklerinin, dolayısıyla huzursuzlukların çıkacağına farkındadır(Özdemir, 2004:589).

Sosyal devletlerin, özellikle II. Dünya Savaşı'nın ardından hızla gelişmeye başladığı görülmektedir. Aslında, modern refah devletlerinin kökenleri 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarına dayanmakla birlikte, Sosyal devleti bugün tartışılan şeklini büyük çapta ilk defa II. Dünya Savaşı sonrasında, yani 1950'ler ve 1960'larda kazanmıştır. Gerçekten, refah devletlerinin tam anlamıyla gelişimi, II. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan "Altın Çağ"da (1945–1975 arası) mümkün olabilmiştir. Oluşturulan "Sosyal Devlet Sözleşmesi" (Welfare State Agreement), şekilsel açıdan değilse bile, bütün OECD ülkelerinde ittifakla benimsenmiştir. Dolayısıyla, özellikle 1960 ve 1970'li yıllar, refah devletinin nitelik olarak en belirginleştiği yılları ifade etmektedir. Bu dönemde, refah devletleri öyle gelişmiştir ki, başlangıçta hedeflenen amaçlarda oldukça aşılmıştır(Özdemir, 2005:695).

Sosyal devleti, özellikle 1945–1975 (Sosyal devletin "Altın Çağ"ı) dönemde gelir ve harcamalarını artırmış, eğitim, sağlık, konut, sosyal güvenlik, tam istihdam, gelir dağılımı gibi sosyal politika ve sosyal refah hizmetlerini geliştirmiş, refah devletini kurumsallaştırmıştır. Refah devletinin gelişimine bakıldığında, son çeyrek yüzyıla kadar bütün sanayileşmiş Batı toplumlarında, refah anlayışının kalıntı (residual) refah anlayışından, evrensel (universal) ve kurumsal (institutional) refah anlayışına doğru evrildiği görülmektedir(Özdemir, 2004:591).

Sosyal devletleri gruplandırmada başvurulacak temel klasik kaynakların başında, Gøsta Esping–Andersen'in oldukça ünlü olan iki çalışması gelmektedir. Şimdi klasik hale gelen ilk kitabında, Esping–Andersen, çok geniş bir kurumlar ve programlar dizisinden oluşan sosyal devletlere yönelik yeni bir kavramlaştırma çalışması yapmış, bunu "refah rejimleri" (welfare regimes) terimi ile ifade etmiştir.

Esping–Andersen, kitabında 3 tür refah rejimi ayrımı yapmaktadır. Liberal refah modeli (ABD, İngiltere), muhafazakar veya Kıta Avrupası refah modeli (Fransa, Almanya, Belçika) ve sosyal–demokratik veya İskandinav refah modeli (İsveç, Danimarka). Aslında, bu üç yeni refah rejiminin, Titmuss’un üç rejimi ile benzerliği dikkatleri çekmektedir. “Liberal model” ile “kalıntı modeli”, “muhafazakar model” ile “endüstriyel başarı–performans modeli”, “sosyal demokratik model” ile “kurumsal yeniden bölüşümcü model” arasında benzerlikler vardır. Aradaki temel farklılık, Titmuss’un refah devletine daha dar bir bakış açısı ile yaklaşması, Esping–Andersen’in ise, devlet–piyasa bağına içerecek şekilde sınırları genişletmesidir (Jessop, 2003:67; Özdemir, 2005b:232-233). Uygulamada siyasal-toplumsal yönelimleri, amaç sistemleri, öncelikleri, edimlerinin türü, kapsamı, düzeyi ve niteliği, araçları, kurumsal ve örgütsel prensipleri ve yapıları, finansman kaynakları ve sistemleri, yeniden dağılım yöntemleri vb. açısından farklı sosyal devlet tipleri mevcuttur. Bu konuda E.Andersen’in 1990 yılında yaptığı liberal, muhafazakar ve sosyal demokrat, sosyal devlet şeklindeki üçlü sınıflandırma, kimi eleştirilere uğramasına ve başka tiplerle tamamlanmasına karşın, esas olarak bugün de literatürde kabul görmektedir (Jessop, 2003:62-63; Mütevellioğlu, 2006:5).

Diğer yandan, küreselleşme ile birlikte üzerinde durulması gereken bir husus vardır. Şöyle ki; bir kısmı “kalıntı refah anlayışı”nı (ABD), bir kısmı ise gelişmiş “kurumsal refah anlayışı”nı (İsveç) benimseyen bu ülkelerin zaman içerisinde bir değişim sürecinden geçmekte olduğu da gözden uzak tutulmamalıdır. Sosyal devletlerin gelişimine bakıldığında, son çeyrek yüzyıla gelinceye kadar bütün sanayileşmiş Batı toplumlarında, refah anlayışının kalıntı refah anlayışından, kurumsal refah anlayışına doğru evrildiği görülmektedir. Neoliberalizmin hakim düşünce akımı haline geldiği 1970’li yıllar sonrası yeni dönemde ise, tam tersi bir doğrultuda, kurumsal olandan kalıntı olan anlayışa doğru bir yöneliş başlamıştır. Bunun kabaca anlamı şudur: Sosyal devletlerin, en gelişmiş refah devleti modeli olan “İskandinav refah modeli” yönünde bir yol takip ederken, küreselleşme sonrası dönemde

bu çizgisini tersi bir yöne kaydırmış, yani liberal refah devleti modeli çizgisini takip etmeye başlamıştır(Özdemir, 2005b:246).

Sosyal devleti sınıflandırması çalışmaları yapılırken, terminolojide kullanılan terimlerin farklılaştığı görülmektedir. Kullanılan terimler; refah devletleri (welfare states), refah rejimleri (welfare regimes), refah dünyaları (worlds of welfare), refah modelleri (welfare models), refah sistemleri (welfare systems) vb.'dir. Aslında, bunlar arasında belirgin olmasa da farklılıklar vardır. Örneğin, Esping–Andersen, çalışmalarının hedefinin refah rejimlerini tespit etmek olduğuna vurgu yapmakta, refah rejimlerinin, refah devletlerinden daha geniş bir kavram olduğunu ifade etmektedir. Sosyal devlet literatürde tümünü ihtiva emektedir. (Özdemir, 2005b:232)

Fakat sorun sosyal devlet pratiğinin finansmanı ve ekonomik orijinleri teorik zeminden yoksun olduğu zehabı temelde sorun yaratacaktır. Konuyu bu temel tartışmadan çıkarmak için “Refah ekonomisi ile ilgili toplumdaki kişilerin en az birinin refahını azaltmadan diğer kişilerin (en az birinin) refahını artırmak olanağı yoksa toplum refahı optimumdur”(Ülken1978:154).

1. Sosyal Devlet Anlayışı

Devlet; belirli bir toprak parçası üzerinde, sözel ya da kayda geçirilmiş norm, kural ve değerler aracılığı ile ya da gerekirse güç kullanarak, uyruk veya yurttaş sıfatıyla tanımlanan insanlar üzerinde doğrudan ve dolaylı denetim kuran ve bu denetimi meşru sayılan araçları yoluyla kullanan, bu kişiler üzerinde tanımlanmış haklara (hükümlanlığa) sahip ve aynı zamanda bu kişilere karşı belirli ödevleri olan, siyasi varlığı diğer siyasi varlıklarca tanınan en üst yönetim aygıtı(Emiroğlu-Aydın 2003:215).

Sosyal devlet; kavram olarak bireylere ve ailelere minimum düzeyde gelir garantisi sağlayan; kişilerin, belirli sosyal risklerin (hastalık, yaşlılık, işsizlik vb) üstesinden gelmelerinde onlara yardımcı olan; sosyal refah hizmetleri aracılığıyla, tüm vatandaşlara iyi yaşam standartları sağlayan bir kurumu ifade etmektedir(Özdemir, 2005; 291).

Sosyal devletin temel felsefesi esas itibariyle İngiltere menşelidir. Sosyal devlete ilişkin iktisat politikalarının sistematik açıdan ana hatlarını Keynesyen iktisat teorisinde buluruz. Ana felsefesi aydınlanma döneminde mutlak monarşinin baskısından kurtulmak için mücadelelerin ekonomik yansıması meşruti monarşilere dönüşmüştür. Bu perspektiften bakarsak iktisat politikalarını toplumsal yapı belirlemiştir. Siyasal yapılar da zamanla bu düşünce ve uygulamalara ayak uydurmaya gecikmeli de olsa çalışmışlardır. Totaliterizme ve anarşizme yol açan mutlak monarşik yapı zaman zaman farklı markalar adı altında kendini göstermiştir. Bu durum ülkelerin gücü, coğrafi konumu ve dünyadaki yeri bakımından ya kendiliğinden ya da zorunlu olarak evrim geçirmişlerdir. Tarihsel zorlayıcı nedenler devrevi olarak büyük savaşlara kaynak teşkil etmiştir. İktisat politikalarını bu dönemde politik uygulamalar belirleyici olmuştur.

“Aslında sosyal devletin amaçları hukukî değil, iktisadî politikalarla gerçekleştirilebilir nitelikte olduğuna göre, liberal demokratik bir Anayasanın iktisat bilimi alanında böylesine tartışmalı olan bir konuda tercihte bulunması mümkün değildir. Böylesine bir tercihte bulunulması Anayasanın liberal demokrasiden vazgeçmesi demektir. Ayrıca şunu da belirtelim ki, günümüzde sosyal devlet in sadece hangi araçlarla gerçekleşeceği konusu değil, aynı zamanda sosyal devlet anlayışının kendisi de tartışmalıdır. Birçok düşünür sosyal devlete çok ciddî eleştiriler yöneltmiştir”(Gözler,2000:164).

Üretilen yeni sosyal devlet rejiminin ana eksenini emek piyasası, risk paylaşımı ve vergileme üzerine oturmaktadır. Ancak iktisadi büyümenin istihdamdaki büyümeyi getireceği varsayımı kabulü ile ekonomi politikaları üretilmektedir(Gahan-Barbara, 1999:30-31).

1.1.Tarihsel Gelişim

Sosyal devletin fonksiyonlarını dünyada genelde başlangıçta dinsel kurumların üstlendiği görülmektedir (Rothbard, 1996:203-213, Booth,2007:119).Sosyal devletin teorik argümanları geçmiş dönem itibariyle, Katolik koporatizmi ile farklı türevleri arasındaki versiyonlarına dayanmaktadır (Cochhrane, Alan-Jhon Clarke1993; 205-265).

Sosyal devlet terimi İngilizce'ye ilk olarak 1941 yılında girmiştir. Aynı dönemde bu terimi savaş dönemi İngiltere'sini bir savaş devleti olan Nazi Almanyası'ndan farklılaştırmak için Başpiskoposluk Kilisesi tarafından kullanılmıştır. Sosyal devlet, terimi literatüre çok hızlı bir şekilde 1942 yılında hazırlanan Beveridge Raporuyla birlikte girmiştir.

Bu rapor devlete, kişinin beşikten mezara kadar refahı için sorumluluk yüklüyordu. Ancak bu bilgilerin aksine hem 1880'li yıllardaki modern sosyal sigortaya, hem de 1920'li yıllardaki sosyal devlet kavramına öncülük eden Almanyadır. Refah devleti terimi hem amaçlara; (devletin refahla ilgili sorumluluğu düşüncesi) hem de araçlara (bu düşüncüyü gerçekleştirecek kurumlar ve uygulamalara) kaynaklık eder. Bir başka deyişle sosyal devleti tanımlamak zordur.

Sosyal Devlet, piyasa güçlerini en az üç alanda yönlendirmek için örgütlü kamu gücünün (politika ve yönetim vasıtasıyla) etkin bir şekilde kullanıldığı devlettir. Bunlardan birincisi; kişilere ve ailelere, varlıklarının piyasa değerini dikkate almaksızın, minimum düzeyde bir geliri garanti etmek, ikincisi kişilerin ve ailelerin belirli sosyal risklerin üstesinden gelmesini sağlayarak, yapılmadığı takdirde kişisel ve ailevi sorunlara yol açacak olan güvensizliğin yayılmasını azaltmak (hastalık, yaşlılık ve işsizlik gibi).

Üçüncüsü ise genel kabul görmüş sosyal hizmetler çerçevesinde statü ve sınıf farkı gözetmeksizin bütün vatandaşlara var olan en iyi standartları

sağlamak. Bu tanımlama kapitalist piyasa ekonomisinde müdahaleci refah devleti formunu ortaya koyması açısından önemlidir. Öte yandan bu tanım devlet müdahalelerinin, güvensizlik ve fakirliğin ortadan kaldırılması ve bazı sosyal hizmetlerde en iyi standartların garanti edilmesi amacına yönelik olduğunu ortaya koymaktadır. İhtilaf hala sürmektedir ve bu yüzden sosyal devletin amaçlarının ne olduğu tam olarak belirli değildir(Güngör, 2007b:1).

Bazıları sosyal devletin; ihtiyaçların sadece minimum düzeyde karşılanması ya da belirli ihtiyaçlarda minimum standartların sağlanması ile ilgili olduğu yönünde görüş belirtmişlerdir. Bazıları da eğitim politikası gibi sosyal politikaların başka amaçlara da hizmet edebileceği görüşündedirler. Daha ileri gider ve refah devletini, işgücünün yeniden üretilmesi ve kapitalist toplumlarda çalışmayan nüfusun korunması için kamu gücünün kullanılması şeklinde tanımlar. Bu nedenle çağdaş refah devletine çok geniş bir amaç, gerekçe ve faaliyet listesi atfedilmiştir. Bununla birlikte temel vatandaşlık hakları ile ilgili olarak bütün kişilerin daha iyi bir duruma getirilmesi için refah devletin sorumluluğuna işaret eden genel bir görüş birliğinden söz edilebilir.

ILO tarafından benimsenmiş minimum düzeydeki hizmetlerle birlikte sosyal devletin işleyişini de içeren araçlar, kamu sağlığı hizmetleri yanında kişilere yapılan bütün nakdi yardımları da (sosyal sigorta, sosyal yardım ve diğer genel kabul görmüş yardımları) içermektedir. Hatta kişi ve grupların hayat standartlarını etkileyen gerçek ve tüzel kişilerin özel faaliyetlerinin de devlet tarafından düzenlenmesini içerdiği düşüncesindedir(Gough, 2005:21).

Kesin olmayan bu bilgilere rağmen refah devletin 19. yüzyılın ortalarında halkın temel eğitiminin sağlanmasını öngören kanun hükümleriyle birlikte ve daha özel olarak 1883'te Bismark'ın ilk sosyal sigorta projesini uygulamaya koyduğu zaman başlatıldığı konusunda genel bir kabul vardır. Bu tarihten önce de çeşitli kamusal yardımlar ve fakirlerin sıkıntıdan kurtulmasına yönelik düzenlemeler yapılmıştı, fakat bu gerekli koşulları daha az taşıyordu.

Buradan iki önemli sonuç çıkarılabilir: Birincisi temel eğitim ve bazı öncül düzenlemeler istisna tutulursa refah devleti esas olarak 20. yüzyılın ürünüdür. İkincisi ise ülkeler kendi refah sistemlerinin nitelikleri ve sınırları açısından belirgin bir farklılık arz ederler, Örneğin, ABD'nin eğitimde öncülük gibi bir durumu olması, ama diğer sosyal politikalarda başarısız olması gibi (Güngör, 2007b:2).

GSMH'deki sosyal hizmet harcamalarının payı dikkate alındığında refah devletinin sınırları yirminci yüzyılda dikkat çekici bir şekilde genişlediği görülür. İngiltere'de sosyal hizmet harcamalarının GSMH'deki payı 1910'da % 4 iken 1975'te % 29'a yükselmiştir. Özellikle iki dünya savaşından sonraki yıllarla, 1960'ların ilk yılları ve 1970'lerin ortalarına kadar devam eden uzun süreli dönem içinde bir patlama olmuştur. Bütün bu dönem boyunca OECD ülkelerinde harcamalardaki büyüme oranının GSYİH'ye elastikiyeti; sağlık için 1.75, gelir sürdürme bakımından 1.42 ve eğitim için 1.38'dir. Sosyal devleti GSYİH içinde bir bütün olarak kamu sektörünün payını arttırarak savaş sonrası dönemde en dinamik faktör olmuştur (Güngör, 2007b:3).

İngiltere hariç bütün OECD ülkelerinde 1970'lerin sonlarında sosyal harcamaların kamu harcamaları içindeki payı % 50'yi aşmıştır. 1973'ten sonra hükümetlerin bu trendin durdurulması veya geri döndürülmesi yönündeki gayretlerine rağmen, trend 1980'lere kadar yükselmeye devam etti. 1981'le birlikte diğer ülkelere oranla Hollanda, Danimarka, İsveç ve Almanya'da sosyal harcamalar GSYİH'nin 1/3'ü oranında arttı. Kamu transferleri ve istihdama bakılarak hesaplanan sosyal hizmet istihdamı ve hane halkı gelir payı ölçüldüğünde benzer sonuçlar elde edilmiştir. Refah devletinin büyüklüğü ile ilgili milli farklılıklar geniş ve sürekli. Bu değişkenlerin zaman içinde uyumlu hale gelmesi konusunda bir eğilim yoktur.

Bütün sıralamalarda İsveç'le birlikte, Hollanda ve Danimarka üstlerde yer alırken, Japonya ve Amerika alt sıralara yakın bir yeredir. İngiltere şu anda OECD ülkeleri arasında sosyal harcamalar yönünden ortalamanın

altındadır. Doğu Avrupa'da kamu harcamaları Batı Avrupa ülkelerindekinden daha yavaş bir büyüme göstermekte ve kaynaklar üzerinde daha az bir talep söz konusu olmaktadır. (Japonya ve Amerika'dakinden daha yüksek olmasına rağmen). Kapitalist ekonomilerdeki bu büyük dönüşüm göz önüne alındığında, modern sosyal devletin sebep ve sonuçları üzerinde ihtilaf edilmiş olması şaşırtıcı değildir. Ekonominin ve toplumun rollerindeki değişme sadece ekonomistlerin değil, sosyolog ve siyaset bilimcilerin de dikkatini çekmiştir. Sosyal devletin gelişim sebepleriyle ilgili teoriler üç şekilde gruplandırılabilir: Toplumsal (kollektif) tercih teorisi, modernizasyon teori ve marksist teori. Sosyal devlette uygulanan politikaların ekonomik teorisi kesin bir şekilde ortaya konmamıştır. Ancak, konu hakkında yazarlar genel bilgileri açıklamaktadır. Bu görüş refah harcamalarının büyüklüğünü; vergilerin daha az önem arz etmesinden dolayı seçmenlerin davranışları üzerinde maliyetinin düşük olmasına, özellikle ticari ve mesleki birliklerden oluşan devlet dışı ve devletin içinde bütçeyi maksimize eden bürokrasiden oluşan çıkar gruplarının baskısına bağlıyor. II. Dünya Savaşı'ndan bu tarafa Keynesyen ekonomik teoriden destek gören bu güçler, vergi kaynaklarından daha hızlı genişlemeye yol açacağı tahmin edilen refah programları ve bunlarla ilgili harcamalar üzerinde artan bir etkiye bulunmuşlardır. Bu teori II. Dünya Savaşı'ndan beri refah devletin büyümesini açıklamak için ortaya çıkmış gibi gözükmekle birlikte yukarıda bahsedilen refahı sağlamada ortaya çıkan geniş milli farklılıkları açıklamada daha az başarılıdır(Güngör, 2007b:4).

Bazı çelişkiler sosyal devletin hem ekonominin serbestisi hem de düzenlenmesi gerekliliğidir. Ekonomiye serbest bırakma, ekonomik büyümeyi garantileyecek piyasa mekanizmasının çalışmasını sağlamak için gereklidir. Fakat ekonomiye müdahale etme ise ekonomik sistemde ortaya çıkan ve kontrol edilemeyen problemlerle baş edebilmek için gereklidir. 1970'in ortalarından itibaren popüler olmasına rağmen uyumsuzluk teorileri hem teorik hem de ampirik araştırmalarla eleştirilmiştir. İlk düzenlemeler, daha önce bahsedildiği gibi, esas olarak refah devleti faaliyetlerinin pozitif sonuçlarını ortaya koymaktadır. sosyal devletin etkileri ile ilgili yapılan

deneysel bir araştırmada yazarlar; sosyal devlet siyasi istikrarın pozitif bir kaynağı durumundayken, sosyal devletin negatif ekonomik sonuçları çok abartıldığı ve belki de pozitif etkilerinden çok gösterilmiş olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Uyumsuzluk teorileri çok güçlü anlatılmış ve politik etkilerinin gereği olarak İngilizce konuşulan ülkelerde uygulanmıştır. Avrupa’da İsveç ve Norveç gibi ülkeler 1970’in ortalarından sonra hem tam istihdamı sağlama politikalarını hem de genişlemeci refah devleti politikalarını izlemeyi sürdürmüşlerdir. Bundan sonraki araştırmalar, kapitalist sosyo-ekonomik sistemler ile refah devletleri ve bunların ekonomik güçleri arasındaki farklılıklar ile ilgili karşılaştırma yapılmasına ihtiyaç duymaktadır. Bu araştırmaların ilk olarak uyumsuzluk teorilerinin genelleştirilemez olduklarına ve ikinci olarak refah devletin ileri kapitalist toplumların tarihi, geri dönülmesi imkansız ve gittikçe artan dönüşümlere işaret etme ihtimali fazladır(Güngör, 2007b:8).

Sosyal devletin ortaya çıkışı dünyadaki politik sistemlere baktığımızda politika yapıcılarının kendiliğinden vatandaşlarına lütfettikleri haklar manzumesi olmaktan çok dünyadaki gelişmelere ayak uydurma ve reklam mahiyetinde olup dünyada yer edinme ya da yasak savma türünden teorik ve pratik yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Aksi durumda toplumsal temelleri olmuş olsaydı konjonktürel etkilerin şiddetinin düşük olması gerekirdir. A ülkesince verilen hak ve özgürlüklerin temelsizce T ülkesince de sanki babasının hazinesinden bağışta bulunuyormuş gibi verilmesi halk tarafından hiçbir zaman anlaşılmamış ve uygulamada da sosyo-ekonomik ve psikolojik temelden yoksun olduğu bilindiği için hiçbir zaman anlaşılır bulunmamış ve ciddiye de alınmamıştır.

1.2.Sosyal Devletin Özgürlük Sorunu ve Sosyalist Devlet

Sosyal devletin felsefi temelleri mutlak eşitlik paradigması önermemektedir. Rawls tarafından 1970 yılı sonrası geliştirilen “Farklılık Teorisi”nde bireylere fırsat eşitliği tanınmaktadır.

“John Rawls tarafından ortaya atılan bu görüş bireylerin kendilerini bağlı sayacakları ve başlangıç noktasında adil bir düzenin varlığını kabul eden bir sözleşmenin söz konusu olduğunu ve bu noktada kimsenin nispi olarak hangi yeteneklere ve servete sahip olduğunu bilmediğini varsayar. Bu koşullar altında rasyonel ve çıkarlarını azamileştirecek şekilde davranan bireyler risk almamak için eşit özgürlüklere sahip olmayı ve adaleti talep edeceklerdir. Rawls, bu durumda, adaleti sağlayacak iki ilke ortaya koyar :

- i. Herkes başkalarının sahip olduğu en geniş özgürlükler ile bağdaşabilen ve herkes için geçerli olan, benzer nitelikte ve en geniş temel özgürlükleri elde etmede eşit hakka sahiptir.
- ii. Sosyal ve ekonomik eşitsizlikler şu iki koşula göre düzenlenmelidir: (a) Tasarruflarda da adaleti sağlamak koşuluyla (adil tasarruf ilkesi) en az avantajlı durumda olana en büyük fayda sağlanmalıdır ve (b) Adil bir fırsat eşitliğinin sağlanması şartıyla herkes makam, mevki ve iş sahibi olmalıdır.

Rawls’a göre bu iki temel ilkedен özgürlük ilkesi (birinci ilke) adalet ilkesine kıyasla önceliğe sahiptir ve fırsat eşitliği en az avantajlı olanların yararının azamileştirilmesine göre daha önemlidir. İktisadi varlıklar bir dönemden diğerine farklılık gösterir. Zaman geçtikçe üretilen mal ve hizmetler ile biriktirilen servetler artmaktadır. Daha fazla iktisadi varlık üretmenin en yaygın yolu verimliliği daha fazla olanların daha fazla gelire sahip olduğu bir sistemin oluşturulmasıdır. Mutlak eşitlik teorisinde olduğu gibi bu teoride de herkes eşit düzeyde saygı ve hürmete layıktır. Ancak, bireylere eşit saygının gösterilmesi verimliliği daha fazla olanların daha fazla gelire sahip olmasını gerektirir. Kişilerin gelirlerindeki farklılıkların onların çalışma şevk ve istekleri üzerinde hiç bir etkiye sahip olmaması durumunda bu teori mutlak eşitlik teorisine indirgenir (Stanford Encyclopedia of Philosophy, 2000, aktaran, Aktan-Vural, 2002:10-11, Akalın, 1981:272).

Geliştirilen diğer teorilerden de eleştiriler almıştır:

“- Mutlak eşitliği savunanlara göre farklılık teorisi ile izin verilen eşitsizlikler daha az avantajlı bir durumda olanlara yarar sağlasa bile kabul edilemez.

- Faydacılara göre bu teori faydayı azamileştiremeyeceği için kabul edilemez. Öte yandan, özgürlükleri de kabul edilemez bir şekilde ihlal eder. Yoksullar lehine yeniden dağıtıcı bir vergileme farklılık teorisince onaylanırken Libertarianlara göre bu tip bir vergileme haklı kazançların gayri ahlaki bir biçimde alınmasıdır ve özgürlükleri ağır bir biçimde ihlal eder.

- Liyakat teorisine göre bazı kişiler, yaptıkları faaliyetler daha az avantajlı durumda olanların durumunu iyileştirmese de, daha fazla çalışmaları ya da yaptıkları katkı doğrultusunda daha fazla mal ve servete sahip olabilirler. Diğer taraftan, farklılık teorisi kişilerin daha avantajlı ya da dezavantajlı grupların içinde nasıl yer aldığını da açıklamaz.

- Bu teori insanların yaptıkları tercihlerin sonuçlarına karşı duyarlı değildir. Kişilerin üzerlerinde kontrol gücüne sahip olmadığı doğal eşitsizliklere (hastalık, özürlülük veya sakatlık gibi) karşı bir tazmin mekanizmasını da bünyesinde barındırmaz”. (Aktan-Vural, 2002:12, Akalın, 1981:272-273).

Sosyal devlet ve sosyalist devlet arasında temelde farklılık vardır. Sosyalist devlet marksist ekonomi modelinin sivil toplum anlayışına geçişi ifade etmektedir. Sosyal devlet ise üretim araçlarının piyasanın kontrolunda olan ancak devletin vergiler yoluyla kamu hizmetlerini yürütmesi esasına dayanmaktadır. Sosyalist anlayış nihai olarak üretim araçlarının totalini devletin emrine vermeyi hedefler diğer uygulamaları ise sapmalar olarak görür. Sonuçta tek parti iktidar bir nevi düşünce bazında totaliter bir yapıyı hedeflemekte olup her şeyi devletin emrine vermekle zamanla anarşizme dönüşür ve devlet de ortadan kalkmış olur. Sosyalist düşüncenin en tılsımlı

anlayışı eşitlik kavramı gibi anlamsız bir sözcüğün arkasına saklanmak ne istediğini bilmeyen deli saçması sözlerle toplumlar ve devletler avutulur.

Sosyal devletin çöküşü kaçınılmaz olarak kapitalizmin bir düzen olarak her yönüyle yeniden yapılanması sorununu gündeme getirmiştir(Şaylan, 1995:101).

Pazar ekonomisi uygulamalarında örneğin teknolojik gelişme için büyük kaynaklar kullanmak gerekir ve bu harcamanın ne getireceği baştan belli değildir. Bu nedenle toplumsal sermayenin dönüşümü, yan ekonomilerde önemli ölçekte devlet katkısıyla gerçekleştirilmektedir(Şaylan, 1995:149).

Liberalizm geleneği bir bütün olarak ele alındığında klasik liberalizm literatüründe düşünürlerin üzerinde durdukları ve liberalizmin unsurları olarak ileri sürdükleri kavram ve kurumlar arasında; doğal hukuk, doğal haklar, adalet (prosedürel adalet), (negatif) özgürlük, doğal düzen, piyasa ekonomisi, bireycilik, özel mülkiyet, devletin sınırlılığı, sorumlu devlet, kuvvetler ayrılığı, devletin ahlaki alanına çekilmesi, kanun hakimiyeti, özel hayatın dokunulmazlığı, hoşgörü, müdahalesizlik, gönüllü işbirliği, gönüllülük, sözleşme özgürlüğü, rızaya dayanan yönetim, barışçıl ve parça parça değişim vb. sayılmaktadır (Yayla 1998:162-163). Bu sayılan kavramlar birbirleriyle mantıksal bağlara sahiptir. Dolayısıyla, liberalizmin bütünlüğünü açıklamada daha uygun olacağı düşüncesiyle; bireycilik, özgürlük, kendiliğinden doğan düzen-piyasa ekonomisi ve sınırlı devlet-liberal demokrasi olarak belirtilebilir(Ergün, 2000:277-278).

1980'li yıllarda etkin devlet, özelleştirme, pazarın koşulsuz egemenliği gibi değerler ön plana çıkmıştır. Refah devleti gerilerken kapsamlı özelleştirme girişimleriyle devletin küçülmesi gündeme gelmiştir. Bu dönemde İngiltere'de Thatcher, ABD'de Reagan neoliberal iktisat politikalarının dünyadaki en katı uygulayıcılarıdır. Bu dönemde dünyadaki diğer batı bloku

evre lkelerinde de aynı politikalar uygulanmış ve uygulanmaya devam edilmektedir.

1970'lerde, otuz yıllık kesintisiz bir refah düzeni yaşıyan dünya kapitalizmi, uzun sürecek bir bunalıma girmiştir. Bunalımın sebebi refah devleti görülmüştür. Gelişmiş ülkelerde ortaya çıkan bunalım, gelişmekte olan ülkelere de yansımış ve bu ülkelerle ilişkilerde kurulmuş olan dengelerin kökten değişmesine neden olmuşt. Temel ilkeleri anti-devletçilik üzerine inşa edilen yeni düzenin savları özgürlüklerin kısıtlayıcısı hatta, yer yer yok edicisi olan devlete karşı serbest piyasanın erdemleri üzerinde yükselmiştir. Yeni savlara göre 20. yüzyılda devlet aşırı büyümüş, hem bireysel hem de toplumsal özgürlüklerin başlıca kısıtlayıcısı haline gelmiştir. Oysa piyasa sisteminde var olan rekabet ve uyum, toplumsal refahı kendiliğinden düzenleyecek öz glere sahiptir. Devletin yapay müdahalesi bu öz güçleri engelleyerek, rasyonel bireysel tercihlerin gerçekleşmesini engellemektedir. Bunun sonucu hem bireysel, hem toplumsal refahın tehdit edilmesidir. Üstelik devlet, bürokratikleşmiş yapısı ile var olan kaynakların büyük bir bölümünü yutmakta, böylece refah sağlamak adına bireysel ve toplumsal gelişmenin zenginleşmenin yolunu tıkamaktadır (Güler, 2003:21-23).

Neoliberal iktisat politikalarının temel çıkış noktası pazara koşulsuz öncelik ve sınırsız güvendir. Toplumsal kaynakların en verimli bir biçimde kullanılması ve toplumsal çıkarların maksimum düzeyde gerçekleşmesi için verilecek bütün kararları pazarın işleyişı belirlemelidir. Aksi takdirde toplumsal kaynaklar israf olacak ve toplum görelili olarak yoksullaşacaktır. Her kararın ve davranışın görünmeyen el tarafından belirlenmesiyle toplum sürekli olarak zenginleşecek ve ileriye doğru gidecektir. Yeni sağ söylem pazar ile zenginleşme arasında birebir ilişki kurmakta ve özgürlük anlayışını bunun üzerine tasarımılamaktadır. Yeni sağ söylemlerinin uzantısı da minimal devlet ve gece bekçisi devlet anlayışdır. Devletin ekonomik alanları pazara devretmesi ve devletin sadece yasa ve düzen sağlamakla yetinmesidir (Şaylan, 2003:141).

1980'li yıllarda etkin devlet, özelleştirme, pazarın koşulsuz egemenliği gibi değerler ön plana çıkmıştır. Refah devleti gerilerken kapsamlı özelleştirme girişimleriyle devletin küçülmesi gündeme gelmiştir. Bu dönemde İngiltere'de Thatcher, ABD'de Reagan neoliberal iktisat politikalarının dünyadaki en katı uygulayıcılarıdır. Bu dönemde dünyadaki diğer batı bloku çevre ülkelerinde de aynı politikalar uygulanmış ve uygulanmaya devam edilmektedir.

1970'lerde, otuz yıllık kesintisiz bir refah düzeni yaşayan dünya kapitalizmi, uzun sürecek bir bunalıma girmiştir. Bunalımın sebebi refah devleti görülmüştür. Gelişmiş ülkelerde ortaya çıkan bunalım, gelişmekte olan ülkelere de yansımış ve bu ülkelerle ilişkilerde kurulmuş olan dengelerin kökten değişmesine neden olmuştur. Temel ilkeleri anti devletçilik üzerine inşa edilen yeni düzenin savları özgürlüklerin kısıtlayıcısı hatta, yer yer yok edicisi olan devlete karşı serbest piyasanın erdemleri üzerinde yükselmiştir. Yeni savlara göre 20. yüzyılda devlet aşırı büyümüş, hem bireysel hem de toplumsal özgürlüklerin başlıca kısıtlayıcısı haline gelmiştir. Oysa piyasa sisteminde var olan rekabet ve uyum, toplumsal refahı kendiliğinden düzenleyecek öz güçlere sahiptir. Devletin yapay müdahalesi bu öz güçleri engelleyerek, rasyonel bireysel tercihlerin gerçekleşmesini engellemektedir. Bunun sonucu hem bireysel, hem toplumsal refahın tehdit edilmesidir. Üstelik devlet, bürokratikleşmiş yapısı ile var olan kaynakların büyük bir bölümünü yutmakta, böylece refah sağlamak adına bireysel ve toplumsal gelişmenin zenginleşmenin yolunu tıkamaktadır (Güler, 2003:21-23).

Neoliberal iktisat politikalarının temel çıkış noktası pazara koşulsuz öncelik ve sınırsız güvendir. Toplumsal kaynakların en verimli bir biçimde kullanılması ve toplumsal çıkarların maksimum düzeyde gerçekleşmesi için verilecek bütün kararları pazarın işleyişi belirlemelidir. Aksi takdirde toplumsal kaynaklar israf olacak ve toplum görece olarak yoksullaşacaktır. Her kararın ve davranışın görünmeyen el tarafından belirlenmesiyle toplum sürekli olarak

zenginleşecek ve ileriye doğru gidecektir. Yeni sağ söylem pazar ile zenginleşme arasında birebir ilişki kurmakta ve özgürlük anlayışını bunun üzerine tasarımılamaktadır. Yeni sağ söylemlerinin uzantısı da minimal devlet ve gece bekçisi devlet anlayışıdır. Devletin ekonomik alanları pazara devretmesi ve devletin sadece yasa ve düzen sağlamakla yetinmesidir (Şaylan, 2003:141).

1980'li yıllarda, devletin küçültülmesi ve etkinleştirilmesi gündeme gelirken uluslar arası sistemde dünya kapitalizmi ideolojisi, teknolojisi ve işleyiş kuralları ile tamamen yeni temellere oturmuştur. Uluslararası ilişkilerde ve ulusal ekonomilerin yönetiminde sosyal devlet yaklaşımı yerini "Neoliberal" politikalara bırakmıştı.

Neoliberalizm; fiyat desteklerinin ve tavanlarının kaldırılmasıyla, serbest dış ticaretle ve döviz kurlarının piyasada belirlenmesiyle gibi yollarla iktisadi yönetim alanında, mal sermaye akımlarını yönlendirmede piyasaların rolünü artırır ve özelleştirme ile özel sektörün ve özel mülkiyetin rolünü ve kapsamını genişletir

Özetlersek, sosyal devlet ve planlı kalkınma uygulamaları terk ediliyordu. Bretton Woods sistemi kurumlarının ulusal kalkınmacılığa destek olma yaklaşımı yerine, dünya kapitalizmi ile doğrudan bütünleşmeyi amaçlayan "yapısal uyum" politikaları yönlendiriyordu. Teknolojik gelişmelerin verdiği olanaklarla güçlenen sermayenin ulus-ötesi alanda,"ulus-devlet"lerin müdahalesi olmadan serbestçe hareket etmesi öngörülüyordu.

Yeni düzende çokuluslu giderek çokuluslu şirketler azgelişmiş ülkelerde çıkarlarına ters karar alan hükümetleri devirmeye erişebildikleri gibi, kendi hükümetlerinin dış ekonomik ve siyasal politikasını da yönlendirme gücüne erişmişlerdir. Bundan sonra yeni dünya düzeninin düzenleyici asli unsurlarının şu ya da bu devletin yanı sıra belki de devletten çok doğrudan sermayenin kendisi olmuştur.

Yeni dünya düzeni mali piyasaların serbestleştirilmesi ile mali piyasaların ulusal engellerden kurtulması ve üretken sermayenin dünyanın şu ya da bu yöresinde en karlı alanların devlet tekelinden arındırılarak özel sektöre açılması üzerine yükselmiştir. Azgelişmiş ülkelerde bu hedeflere IMF'in istikrar programları ve Dünya Bankası kredileri ulaşılmaya çalışılmaktadır.

Ekonomi politikaları neoliberal felsefe doğrultusunda Chicago okulunun teorik argümanlarına paraleldir. Ayrıca sosyal yardım ve hizmetlerin sunumunun piyasada ya da gönüllü kuruluşlar tarafından kamusal kaynaklı olarak gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda, hem Amerika'da hem de İngiltere'de kamusal sosyal güvenlik sisteminin yanı sıra, sosyal refahın sağlanmasında aile ve yerel cemaatlerin rolünün artırılması gereği benimsenmiş ve bu kurumlar kamusal kaynaklarla güçlendirilmeye çalışılmıştır(Öniş, 2004 :23, Sallan Gül, 2006:306).

Bunun ötesinde, faiz harcamalarının milli gelirin %15'inden fazlasını götürdüğü bir ortamda sürdürülmesi planlanan kamu kesimi faiz dışı fazla hedefi ancak sağlık, eğitim ve kamu yatırımlarında olağanüstü kısıntılar sonucu sağlanabilecektir. Sosyal hizmet yatırımlarında planlanan bu türden daralmalar ise bir yandan işgücünün verimini düşürmekte, diğer yandan da ileriki nesillerin refah düzeyini geriletmektedir. Bu saptamalardan hareketle 2000'ler Türkiye'sinde devlet bütçesinin artık sosyal altyapı ve ekonomik büyüme hedeflerinden giderek uzaklaştığını görmekteyiz(Yeldan, 2003).

1.3.Sosyal Devletin Özgürlük Anlayışı ve Neoliberal Özgürlük Anlayışı Analizi

1929'da ortaya çıkan ekonomik bunalımın ardından, bu son döneme kadar, devletin müdahaleci bir anlayışı benimseyerek ekonomik ve sosyal yaşama müdahalelerde bulunduğu ve bu müdahalelerin gittikçe genişlediği

görülmektedir. Ne var ki, 1973 ve 1979 yıllarındaki petrol fiyatları artışından kaynaklanan diğer bir bunalım ise, tam tersi bir şekilde, devlet müdahalelerinin azaltılması, devletin ekonomik ve sosyal yaşama daha az karışacak şekilde küçültülmesi taleplerini doğurmuştur. Bu bunalım, başta gelişmiş Avrupa ülkeleri olmak üzere bütün OECD ülkelerini etkilemiş, ortaya ekonomik büyümenin yavaşladığı, enflasyonun arttığı, yüksek oranlarda yapısal işsizliğin doğduğu, kronik bütçe açıklarının yaşandığı, kamu harcamalarının yükseldiği ekonomik bir ortam çıkmıştır(Özdemir, 2005a:695).

Yeni dönemde izlenen politik ve ekonomik felsefe, “Yeni Sağ” (New Right) olarak adlandırılan neoliberal politikalar ve bu politikalar Keynesyen politikalara alternatif olarak ortaya çıkan klasik liberal düşüncenin çağdaş bir yorumudur (Özdemir, 2005a:695). Neoliberal özgürlük, negatif özgürlük temelinde, daha çok piyasada seçme, girişim, sözleşme, mülk sahibi olma gibi iktisadi özgürlüklerdir(Sallangül, 2006:97).

Bir yandan makro ekonomik krizlerin yaşandığı, bir yandan da uluslararası sermaye ve ürün piyasalarında yoğunlaşan rekabetin başladığı 1970’li ve 1980’li yıllar, refah devletleri için güzel günlerin bittiği, sorunların başladığı yıllardır. Polanyi’nin “Büyük Dönüşümü” artık bitmek üzeredir. Bretton–Woods sisteminin çöküşü ve 1970’li yılların başında petrol krizinin ortaya çıkmasıyla, sanayi ülkelerinin savaş sonrası dönemde yaşadığı Altın Çağ sona ermiştir. Dolayısıyla, Batılı ülkelerde, Altın Çağ boyunca yaşama standartları durmadan artarken ve yoksulluk düşerken, 1970’lerin sonlarından itibaren bu trend durmaya başlamıştır. Böylece, son 20–25 yıllık sürede değişen koşullar (iş piyasasının yeniden yapılanması, demografik dönüşüm ve ekonominin küreselleşmesi), bir “Gümüş Çağ”ın doğuşuna yol açmıştır.

Liberal felsefe bağlıları, Keynesyen politikaların izlenmesinin, 1970’lerden itibaren ülkelerin krize girmesinin temel nedeni olduğunu ileri sürmektedir. Yüksek toplam talep ve istihdam politikaları, yüksek vergi

oranları, cömert sosyal refah devleti harcamaları ve artan devlet müdahaleleri, krizin nedenleri olarak gösterilmektedir.

Bu sebeplerden dolayı, ekonomide devletin rolünün küçültülmesi görüşleri dile getirilmeye başlanmış, önceki dönemde varılan toplumsal uzlaşmanın temelleri sarsılmış ve Keynesyen refah devletinin tasfiyesinin başladığı görülmüştür. İthal ikameci politikalar yerine, ihracata yönelik ekonomik büyüme modelleri geliştirmeye çalışmışlardır(Özşuca, 2003: 3-5).

Gerçekten, ekonominin küreselleşmesi ile birlikte, Keynesyen refah devleti (diğer bir deyişle istikrarlı ekonomik büyüme, tam istihdam, iyi ücretler, ve çalışma koşulları) önemli oranda zayıflamıştır ve daha da zayıflayacağı benzetilmektedir. Ekonomi desosyalize olmaya ve iş piyasası da sosyal gereksinimlerin sağlanmasında tekrar belirleyici olmaya başlamıştır.

Ne var ki, küreselleşme ile birlikte iş piyasasının aldığı yeni şekil de farklı sorunların kaynağı olmaktadır. Örneğin, kronik işsizliğin, iş güvensizliğinin, “az güvenli, düşük ücretli ve ücret–dışı ödemeli” standart–dışı işlerin arttığı ve artan ücret eşitsizliğinin daha da yaygınlaştığı görülmektedir.

Diğer yandan, küreselleşme sürecinin yaşanmaya başlanması ile tam istihdam, yüksek seviyeli kamu harcamaları ve artan oranlı vergilerden oluşan sosyo–ekonomik düzenin (klasik sosyal demokratik sistemin) sarsılmaya başladığı gözlenmektedir. Gitgide artan bir şekilde, hem soldaki hem de merkezdeki partiler, sağdaki rakiplerinden sadece derece olarak farklılık gösteren politikaları takip etme noktasına gelmek zorunda kalmıştır.

Öte yandan, yeni çağda görülen yüksek işsizlik, nüfusun yaşlanması, hasta ve özürlü vb. kişilerden oluşan grupların büyümesi, refah devletine olan talebi artırmıştır. Bu da, gitgide minimum standartları koruyabilmek için daha geniş bir sosyal harcama gerektirmektedir.

Özetlersek, yeni dönemde iş piyasalarına göz atıldığında, her alanda yaşanan değişim ve dönüşümün, kaçınılmaz olarak iş piyasalarına da

yansıdığı görülmektedir. Değişen iş piyasası ile ilgili olarak şu tespitleri yapmak mümkündür. Herşeyden önce, 1975'lerden sonraki bu dönemin en bariz özelliği, birçok gelişmiş refah devletinde işsizliğin yükselişe geçişi ve yapısal bir nitelik kazanmasıdır. İkinci olarak, çalışanların niteliği değişmiş ve bu değişim neticesinde çalışanlar arasında (yüksek vasıflılar ile vasıfsızlar ve az vasıflılar arasında) ücret farkları çok büyük oranda açılmıştır. Üçüncü olarak, son derece iyi koşullara sahip bir işe sahip olan "içerdekiler" ile bir işe sahip olmayan dışarıdakiler arasındaki çelişki artmıştır. Dördüncü olarak, teknolojiye yaşanan gelişmelerin üretim alanına yansması neticesinde işin yapısı değişmiş ve standart olmayan esnek çalışma biçimleri yaygınlaşmaya başlamıştır. Son olarak ise, çalışanların kendi kendine dayanışmalarının / yardımlaşmalarının bir ifadesi olan sendikacılık güç kaybetmeye başlamıştır. (Özdemir, 2005a:696, Sallangül, 2006:135-136).

Kısacası, refah devleti krizinin, apolitik bir siyasi ortamda, sınırlı ve biçimsel bir demokrasi anlayışı içinde, ama serbest piyasa ekonomisi ve otoriter devlet formülü etrafında, devletin görevlerinin yeni liberal doğrultuda yeniden yapılandırılmasıyla aşılması öngörülmektedir. Dolayısı ile demokrasinin anlamı ve halk katılımı sınırlandırılmakta, devletin ekonomiye ve piyasaya müdahale alanı oldukça daraltılmaktadır(Sallangül, 2006:199).

Bütün bu dönüşümler çerçevesinde devlet anlayışı da değişerek, yeni bir sosyal devlet konsepti üretilmelidir.(Fotopoulos, 2007:55-56) Dönüşümlere bir başka açıdan bakarsak çağımız **neoliberalizm çağı** olarak değerlendirilebilir(Torsen ve Lie, 2007: 16)

David Marquand'ın tezi, devlet paramı bir başkasına verirse, özgürlüğüm azalır. Eğer herhangi birkaç kişiye(elit azınlık) verirse özgürlük için net bir kazanç elde edilebilir düşüncesindeki çelişki giderilmelidir. Eğer tahsis edilen kaynaklardan üretilen hizmetler üzerinde denetim olmaz ise, özgürlük için hiçbir katkı elde edilemez. İlkesiz bir toplum düşünülemez. Bu

anlamda devletin olmadığı bir toplum, teorik dahi olsa imkansızdır(Bean, - Ferris-Whynes , 1985: 12 vd.).

2.Sosyal Devletin İktisadiliği

Sosyal devlet, genellikle “vatandaşlarının sosyal durumlarıyla, refahlarıyla ilgilenen, onlara asgari bir yaşam düzeyi sağlamayı ödev edinen” devlet olarak tanımlanmaktadır. Böyle bir tanımlama, batı toplumlarında çoğunlukla “refah devleti”(welfare state) denilen devlet anlayışından pek farklı değildir. Bu deyim, güttükleri ekonomik politikalar serbest rekabet temeline dayanmakla birlikte, sosyal güvenlik ve çalışma yasaları (sosyal sigortalar, sendika, toplu sözleşme ve grev hakları, asgari ücretler, vs...) yolu ile vatandaşlarına asgari bir yaşam düzeyi sağlayan devletler için kullanılıyor. Sosyal devlet, ne kişinin dokunulmaz, devredilemez ve kişiliğine bağlı hak ve özgürlüklerini herhangi bir nedenle elinden almaya çalışan bir despot, ne de bireyi kendi kaderiyle baş başa bırakan, kişiye sadece fiziksel güvence sağlamakla yetinen XIX. yüzyılın sözde liberal devletidir. Sosyal devlet, bütün vatandaşların yarınlarına güvenle bakmalarını sağlayacak önlemleri, birey hak ve özgürlüklerini zedelemekten almayı temel bir ödev kabul eden devlettir(Demir, 2000:1).

Öyleyse, sosyal devlet bireyin hak ve özgürlüklerine kendisi müdahale etmeyecek, başkalarının müdahale etmesine de engel olacaktır. Buna karşılık ekonomik haklar ve sosyal haklar konusunda sosyal devlet, bu hakların gerçekleşmesi ve korunması amacıyla müdahalede bulunacak, herkesin bu haklardan yararlanması için gerekli önlemleri alacaktır. Temelde, bu müdahale ile yine aynı esasın gerekli olduğu gözden uzak tutulmamalıdır. Çünkü devlet, bir yandan bireyin hak ve özgürlüklerini korumayı üstlenirken, öte yandan bireyin devletten bir dizi istekte bulunma hakkını da yüklenmektedir. Devlet, bu bireyin isteklerini de yerine getirmekle görevlidir. Bu isteklerde bireyin hak ve özgürlükleriyle çatışan bir durum değil; tam tersine bireyin hak ve özgürlüklerini tamamlayan,

onların gerçekleşmesine hizmet eden bir ödevler bütünüdür. Örneğin yaşama, çalışma ve eğitim-öğrenim özgürlüklerini bireylere tanıyarak bu özgürlüklere müdahale etmemek artık yetmemektedir. Tersine, bireyin sağlıklı yaşamasını ve çalışmasını sürdürecekt uygun bir iş bulunmasında kendisine yardımcı olacak iş ve işçi bulma kurumlarının kurulmasına; sadece çalıştığı zamanlarda değil, çalışmadığı (hasta olduğu veya yaşlandığı) zamanlarda da kendisine bakım ve gelir güvencesi sağlayacak sosyal sigorta (güvenlik) kurumlarının kurulmasına; eğitim ve öğrenimini tamamlayacak ilk, orta ve yüksek okullar açılmasına ve faaliyete geçmesine devlet öncülük edecektir(Demir; 2000:1-2).

Temelde klasik “kişi hak ve özgürlükleri” konusunda devlet de birey de “pasif” bir konumdadır. Devlet bu hakları sadece “tanımakla” yetinir ve onları “korur”. Bireyde bu haklardan yararlanır. Buna karşılık çağdaş “sosyal ve ekonomik haklar” hem bireyi hem de devleti “aktif” bir konuma sokmuştur. Gelişen toplum düzeni içinde birey, kendisine tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanabilmek için, devletin kendisine yardımcı olmasını, ihtiyaçlardan bir kısmının devletçe karşılanmasını istemektedir. Bir başka deyişle, günümüzde bireyin toplum üzerinde sahip olduğunu varsaydığı ve bu nedenle devlete karşı ileri sürdüğü bir çeşit “kamusal” nitelikli “alacak hakkı” (talep hakkı) bulunduğu kabul edilmektedir. İşte bu hakka “sosyal hak”; bu hakların tamamına da “sosyal ve ekonomik haklar” denilmektedir.

Başlangıçta sosyal haklar, maddi güçleri bulunmayan veya zayıf olan ve bu nedenle zorunlu ihtiyaçlarını karşılayamayan kişilere devletçe yapılan “yardımlar” olarak kabul edilmiştir. Bu anlamda yardımların, klasik hak ve özgürlüklerle donatılmış liberal devlet anlayışına dokunmadan, “hayır dernekleri” yoluyla da yapılması mümkündür. Ancak, böyle bir “yardımlaşma sisteminin” sadece mali gücü yerinde olan zenginlerin “merhamet” ve “alıcenaplık” duygularına dayandırılması, yardımların “sınırlı” ve “yetersiz” kalmasına yol açabilmektedir. Aslında hayır derneklerinden bir “yardım” talep etmekle, bunu devletten bir “alacaklı hakkı” gibi istemek birbirinden tamamı ile farklı iki olaydır. Çünkü yardımda, kendisine yardım edilen

yardım edene karşı daima “medyum”, “minnet” ve “şükran” borcu içinde bulunacağından, kişinin “insanlık onuru ve haysiyetini” zedeleyen bir ağırlık vardır. Buna karşılık, günümüzde sosyal hak topluma karşı bir alacak hakkı gibi kabul edildiğinden, insan onuruna ve haysiyetine daha uygun düşmektedir. Temelde “hak” kavramı ile “yardım” kavramı arasındaki fark da zaten buradadır.

İşte bu anlayışın sonucudur ki, günümüzde çağdaş devlet anlayışı sadece maddi gücü yerinde olmayan vatandaşlarına değil, fakat tüm vatandaşlarına “insan onuruna ve haysiyetine yaraşır bir yaşam düzeyi” sağlamayı amaçlamaktadır. Bu devlet, bireyin temel hak ve özgürlüklerine zarar vermeden ve verilmeden herkesin yarınına güvenle bakmasını sağlayacak önlemleri alan bir devlettir. Bu devlet, toplumun her türlü sosyal ve ekonomik, ihtiyaçlarını dengeli bir şekilde karşılayarak, kişilerin ve toplumun huzur, refah ve mutluluğunu sağlayan bir devlettir. Bu devlet çağımızın “sosyal devleti”dir(Demir; 2000:2).

Sadece gelişmişlik değil, gelişmişlik kavramı ile birebir anılması gereken “sosyal adalet” düşüncesinin gelişmiş ülkelerde uygulanabilirliğinin fazla olması ve yaygın kabul görmesi de sosyal diyalogun önünü açan bir diğer unsur olarak düşünülmelidir. Nitekim bir ülkede sosyal adalet düşüncesinin zemin bulması, geleneksel çekişme ve uyuşmazlıkların önünü kesmektedir. Çünkü refahın paylaşımında adalet ve güvene dayalı bir ilişki ancak sosyal adalet çerçevesinde mümkün olabilmektedir. Bu nedenle sosyal diyalog ve sosyal adalet kavramları arasında çok güçlü bir ilişki vardır (Kılıç, 2007:40).

Ayrıca sosyal devlet politikalarının gelişmiş sosyal tutarlılığa ve hatta dinamik pazar ekonomisini karakterize eden kaynakların sürekli yeniden tahsisatı için nüfusa daha fazla tolerans gösterilmesine katkıda bulunduğunu ve bunun meşruluğunu böylece doğrudan faydalanmayanlar arasında dahi refah devletine olan desteği pekiştirdiğini iddia edebiliriz. Oysa diğer dinamik ayarlamaları daha problemlili veya "risklidir". Yerin kısıtlı olması sebebiyle

bunlar sınırlandırılmıştır. Bunun anlamı onları olumlu veya doğru olarak nitelediğim ya da riskli olanlardan daha önemli düzenlemeler olarak kabul ettiğim anlamına gelmez. Bunun sebebi gerçekten genellikle batı medeniyetinin bir zaferi olarak adlandırdığım sosyal devletin uzun vadedeki sonuçları itibariyledir. Çünkü risk içeren dinamiklere dikkat etmezsek, sosyal devletin kendi ekonomik kuruluşlarını yok etme tehlikesi vardır. Bu risk birçok ülkede bir gerçekliktir(Lindbeck,1995:9).

“Temel insan hakkı niteliği ve sosyal devlet ilkesi gözetilerek, toplumun tüm bireylerini kapsamına alan ve bütün sosyal risklere karşı koruma garantisi sağlayan, yoksulluk sınırı üzerinde çağdaş standartlarda bir yaşam seviyesi sağlayarak toplumsal dayanışmayı güçlendiren, sürdürülebilir, etkili, erişilebilir ve adil bir sosyal güvenlik sistemi kurmak”(DKP ÖİK Raporu, 2006:62).

Sosyal güvenlik hakkının bir insan hakkı, devletin niteliğinin de sosyal devlet olduğu gerçeği de zaman zaman unutulmaktadır.

“Demokratik sistemin gelişmesi, işçi sınıfı veya düşük gelir grubunun sosyo-ekonomik durumlarındaki iyileşme ile barışın sağlanması, negatif özgürlüklerin kullanımı için temel ekonomik özgürlükler geliştirilmiş ve nitelikli işgücü temini refah devletinin kazanımlarıdır”(Sallangül, 2006:176).

Sosyal devletin amaçları:

- Adil gelir dağılımı ve yoksullukla mücadele

- Fırsat eşitliği

- Sosyal güvenlik (sosyal sigorta, sosyal yardım ve hizmetler)

- Tam istihdam

- Sosyal barış ve sosyal adaletin tesisi

-İktisadi büyüme ve kalkınma (Aktan, 2003). Sosyal devletin amaçları ile neoliberal iktisat politikalarının amaçları mukayese edildiği zaman, aslında

tamamen birbirine zıt durumların olmadığı görülecektir. Ancak, sosyal devlet ve ekonomi politikaları, dünyadaki teorik marksist devlet ve uygulamalarının getirdiği “sınıf çatışması” temelli ideolojik ayrışma nedeniyle dünyanın, sosyal devletin getirdiği yenilikleri de dışlama sonucunu doğurmuş olabilir. Sosyal devlet konusunda yeni oluşumlar ve arayışlar mevcuttur(Burden, 2000:6-26). Sosyal devlet ekonomi modeli itibariyle serbest piyasayı esas alması nedeniyle sürekli yenilenme sürecindedir(Sallangül, 2006:I-II).

Kapitalizmin değişik varyantları arasında yeni gelişmelerin ışığında Schumpeter’in önerdiği elit çalışma devleti (workfare state)⁵ anlayışı ile sosyal devlet anlayışı arasında uzlaşma arayışları sözkonusudur. Claus Offe’nin kapitalizm ve sosyal (refah) devlet paradoksu yeni bir uzlaşma alanına taşınmış durumdadır. Temelde örgütlenme ilkeleri aynı esaslara dayanmaktadır(Jessop, 2003:275-276).Bu sentezin uygulamaları Dünyada her zaman var olagelmıştır.“Japonya, Kore ve Kanada gibi ülkelerde vergilerle finanse edilen ulusal sağlık sistemleri sosyalist bir sistem olarak algılanmaktadır. Bu algının nedeni, tarihsel süreçte ulusal sağlık sistemlerinin sol veya sosyalist iktidarlarca benimsenmiş olmasıdır. Böyle bir algılamaya kapılmayan ülkeler, İskandinav ülkeleridir. İskandinav ülkeleri sağlık hizmetlerini, eğitim ve itfaiyecilik hizmetleri gibi yerel hükümetin rutin görevlerinden biri olarak görmektedir” (Yenimahalleli-Yaşar, 2007: 248-249).

Özetlersek, sosyal devletin geleceği, öncelik seçiminde iktisadi hayatta uygulanabilirliğindeki başarı seviyesi ile ölçüldüğü söylenebilir.

⁵ Workfare State”:Devlet tarafından işsiz bir kişiye yiyecek, kira, vs. şeyler için para yardımı yapılmadan önce çalışmasını isteyen sistem. “Workfare economicus” ya da “labour economicus” bu sistemde yer alan kişi (Özdemir, 2004:266, Gül-Gül, 2007:17)

3.Sosyal Devletin Etkinliği

Sosyal devlet anlayışı aslında endüstrileşme sürecini tamamlamış ülkelerin refah paylaşımında adil gelir dağılımı anlayışından farklı bir durum arz etmemektedir. Dünya ekonomisinde yeri olmayan ülkelerin modeli ve devleti de olmaz. Olduğu varsayılan örgütlenme biçimleri de uluslar arası şirketlerin ve yerli baskı gruplarının hangisi güçlü ise o kesim tarafından idare edilmesi sözkonusudur. Yasal olarak ne yazdığımız, değil ne yaptığımız önemlidir. İşletmesi imkansız olan hayali cennete ilişkin normatif yapı dünyada komik duruma düşmemize neden olur. Basit bir bakkal bile yeterli parasal ve beşeri sermaye olmadan işletilemez. Örneğin, bir teknisyenin şirketi sermayesi ne kadar güçlü olursa olsun iflası kaçınılmazdır. Çünkü ticaretin kuralları vardır. Teknisyen hesap ve projesi mantığı ile pazar mantığının farklı terminolojisi vardır. Yerine göre, zararına da satış yapılması ekonominin gereğidir. Reklam gibi bir kavramı teknisyene(ekonomi eğitim ve öğretimi olmayan) anlatmak yeniden ekonomi öğretmeyi gerektirir. Sosyal devlet anlayışını çalışan kitlelerin ekonomik robot olmamaları yanında farklı ihtiyaçlara sahip olmasında yatmaktadır(Bize- Milhaud,1964:142-144).

Sosyal devlet tarihsel süreç içerisinde farklı biçimlere sahip olmuştur. Esping–Andersen'in ise, devlet–piyasa bağıını içerecek şekilde sınırları genişletmiştir.

Tablo 12: Esping–Andersen’in Üç Tür Refah Kapitalizmi

Rejim	“Liberal”	“Muhafazakar”	“Sosyal Demokrat”
Önde gelen örnekleri	ABD, İngiltere	Almanya	İsveç
Felsefi temeli	Klasik liberalizm	Muhafazakar sosyal politika	Sosyalizm / Marksizm
Dekomüdfikasyon	Düşük	Orta	Yüksek
Sosyal haklar	Gereksinim temelli	Katkıya dayalı	Evrensel
Refah önlemleri	Karma hizmetler	Transfer ödemeleri	Kamu hizmetleri
Haklar	Düz oranlı ödenekler	Katkıya dayalı	Yeniden dağıtıcı
Sosyal politika sağlayan kurumlar	Piyasa (kalıntısız)	Devlet (mesleksel)	Devlet (evrensel)

Kaynak: Bernhard Ebbinghaus, Philip Manow, “Introduction: Studying Varieties of Welfare Capitalism”, *Comparing Welfare Capitalism: Social Policy and Political Economy in Europe, Japan and the USA*, London: Routledge, 2001, p. 8. & Rebecca A. Van Voorhis, “Different Types of Welfare States? A Methodological Deconstruction of Comparative Research”, *Journal of Sociology and Social Welfare*, Vol.: XXIX, No: 4, December 2002, p. 5. Özdemir, 2005b:234).

Esping–Andersen’e göre temelde refah sağlama devlet, piyasa ve aileler üzerindedir. Bu kurumların rolleri farklılık arz etmektedir. Ek olarak gönüllü kuruluşlar da refah hizmeti vermekte, fakat gönüllü kuruluşlar destek aldığı köken itibarıyla ya devlete ya da piyasaya dayanması nedeniyle asıl olarak üç kurum temelinde sınıflandırma yapmıştır. Dekomüdfikasyon

(Decommodification) terimi de tanımlamada önemli rol oynamakta, kilit kelime olarak, sosyal ihtiyaçların “piyasa dışına çıkarılması” ya da kamu kuruluşları ve kamu yararına çalışan kuruluşlarca(sivil toplum kuruluşları) yürütülmesi anlamına gelmektedir(Esping-Andersen, 1989:11). Fakat yürütülen hizmetlerin ilişkin harcamaların nereden karşılanacağı konusu esasta tartışılmaktadır.

Tablo 13: Esping–Andersen’in Değişen Refah Devleti Sınıflandırması

<i>1990’da Yaptığı Sınıflandırma</i>	
Sosyal Demokrat	: Norveç, İsveç, Danimarka, Finlandiya, Hollanda
Liberal	: Amerika, Kanada, İsviçre, Avustralya, Japonya
Muhafazakar	: İtalya, Fransa, Avusturya, Almanya, Belçika
Sınıflanmayanlar	: İrlanda, Yeni Zelanda, İngiltere
<i>1999’da Yaptığı Sınıflandırma</i>	
Evrensel	: Danimarka, Norveç, İsveç, Finlandiya, Hollanda ve (bir dereceye kadar) İngiltere
Kalıntı	: Avustralya, Kanada, Yeni Zelanda, Amerika ve (bir dereceye kadar) İngiltere
Sosyal Sigorta	: Avusturya, Belçika, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya
Sınıflanmayan	: İrlanda, İsviçre

Kaynak: Gøsta Esping–Andersen, The Three Worlds of Welfare Capitalism, Princeton–N.J.: Princeton University Press, 1990, p. 74. & Gøsta Esping–

Andersen, *Social Foundations of Postindustrial Economies*, New York: Oxford University Press, 1999, pp. 85–86. Özdemir, 2005b :235).

Tablo 14: Esping–Andersen’in Refah Devletlerini Dekomüdfikasyon Derecelerine Göre Sınıflandırması

<i>Liberal Refah Devletleri</i>	
Avustralya	13,0
Amerika	13,8
Yeni Zelanda	17,1
Kanada	22,0
İrlanda	23,3
İngiltere	23,4
<i>Muhafazakar Refah Devletleri</i>	
İtalya	24,1
Japonya	27,1
Fransa	27,5
Almanya	27,7
Finlandiya	29,2
İsviçre	29,8
<i>Sosyal Demokrat Refah Devletleri</i>	
Avusturya	31,1
Belçika	32,4
Hollanda	32,4
Danimarka	38,1
Norveç	38,3
İsveç	39,1

Kaynak: Gøsta Esping–Andersen, *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Princeton–N.J.: Princeton University Press, 1990, p. 52. & Mary C. King, “Strong Families or Patriarchal Economies? Southern European Labor

Markets and Welfare in Comparative Perspective”, EUI Working Papers, RSC No: 14, 2002, p. 9. Özdemir, 2005b :240).

Esping–Andersen, yukarıdaki tabloda refah devletlerini cömertlik derecelerine ve yaşlılık maaşları, hastalık ödenekleri ve işsizlik sigortası ödeneklerinin durumuna göre ya da diğer bir ifadeyle piyasadan bağımsızlık, yani dekomüdifikasyon derecelerine göre sınıflandırmaktadır. Dekomüdifikasyonun minimal olduğu devletler, liberal, en yüksek olduğu ülkeler ise, sosyal demokrat devletlerdir. Neoliberaler, piyasaların önceliğine önem verirler (ve genellikle aileyi önemsemezler); muhafazakarlar ise daha çok aileye ve yerel toplulukların sosyal sorumluluklarına önem verirler; sosyal demokrasiye gelince, aile ve piyasanın her ikisinin de yetersiz güvenlik sağlayacağını düşünerek, kolektif bir çözüme yönelmişler, ancak asıl sorumluluğu devlete vermişlerdir(Esping-Andesen, 1989:12-13, Özdemir, 2005b :241; Jessop, 2003:61-63).

Esping–Andersen’den sonra, daha yakın zamanlarda yapılan bazı araştırmalarda, refah kapitalizmini üç rejim türüyle sınırlandırmak yetersiz görülmüş ve sınıflamaya daha başka rejimler de eklenmiştir. Örneğin, bazı araştırmacılara göre, Avustralya ve Yeni Zelanda’daki “radikal” refah devletleri, Anglo–Amerikan liberal refah devleti rejimlerinden farklıdır. Bu ülkelerde, yüksek ücretler yoluyla eşitsizlik azaltılmış, endüstriyel ilişkiler refah sonuçları üzerinde önemli bir rol oynamıştır. Diğer yandan, Castles ve Ferrare ise, “Güney Avrupa refah devletleri”nin, Kıta Avrupası refah rejimi başlığı altında ele alınmaması gerektiği üzerinde durmuştur. Bir başka rejim sınıflandırma teşebbüsü ise, dağılan Sosyalist Bloğu ülkeleri üzerine dikkatleri çekmektedir. Diğer yandan, Japonya’nın sınıflandırılması örneği de bazı problemler doğurmuştur. Bazıları Japonya’yı Konfüçyen refah ideolojisi ya da liberalizm ve muhafazakar sosyal devletin melez bir karışımı olarak görmektedir(Özdemir, 2005:243 Jessop, 2003:63-68).

Liberal sosyal devlet rejimleri; liberal refah devletlerinde, vatandaşlar esas itibariyle bireysel piyasa aktörlerini meydana getirirler. Devlet, her yol tüketildikten sonra başvurulacak en son mercidir. Selektif olarak ihtiyaç sahiplerine asgari gelir temin eden kalıntı modelidir.

Muhafazakar-korporatist sosyal devlet rejimleri; Piyasa verimliliğinden çok hiyerarşik sosyal düzen içinde ihtiyaçlar giderilir. Piyasa sistemi son derece sınırlıdır.

Sosyal demokrat sosyal devlet rejimleri; Evrensellik, sosyal dayanışma ve sınıflar arasında eşitlik ilkelerine dayanır. Rejimin başat aktörü artan oranlı vergilerle finanse edilen devlettir (Esping-Andersen, 1989:27-30, Özdemir, 2004; 106-112).

Tablo 15.Sosyal devlet krizinin devrevi belirtileri.

1950'ler

Enflasyon yaratır

Büyümeye zarar verir

1960'lar

Üretimi başarısız kılar

Eşitlikçi

Bürokrasi yaratır.

1970'ler-80'ler

Stagflasyon

İşsizlik

Post Materyalizm

Hükümete aşırı yük

1990'lar

Globalleşme

İşsizlik

Katılık

Eşitsizlik

Sosyal dışlanma

Aile istikrarsızlığı

Kaynak : *Esping-Andersen, 199: 2 vd.*

Esping-Andersen'in incelemesi gelişmiş kapitalist ülkelerin sosyal devlet tasnifidir. Diğer ülkelerin iktisadi krizleri ile karıştırmamak gerekir. Örneğin, sosyal hizmet harcamalarının bazılarının gelişmiş ülkelerde ücretsiz olması, gelişmekte olan ülkelerde de ücretsiz olması gerektiği (fakat olabilir de) şeklinde anlaşılmamalıdır ve bu piyasadaki **rekabetçi üstünlükler** teorisinin yansımasıdır. Her “gelişmekte olan” ve “en az gelişmiş” ülke kendi öznel durum ve koşulda incelenmelidir. İlâveten sermaye birikimi sürecini tamamlamayan ülkelerde bu süreç fedakarlık gerektirmektedir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

NEOLİBERAL İKTİSAT POLİTİKALARI, PİYASA BAŞARISIZLIĞI VE DEVLETİN ROLÜ

“Liberal demokrasi, zümreleri ve “meslekleri” ortadan kaldırarak, eşitliği getirmiş gibi yapmıştır. Ama, aslında bunları, en az onlar kadar köklü toplu eşitsizliklere yol açan sınıf biçimi altında devam ettirmiştir. Daha doğrusu eski krallık rejimlerinde, sınıflar, hukuken, zümre ve meslekler biçiminde tanınmıştı. Bu ise o dönemin temel üretim aracı olan toprağı elinde bulunduran soyluların egemenliğini korumaya yardım ediyordu. Sanayi kapitalizmi ise, rekabeti kısıtlayıcı yasaların kaldırılmasını ve liberal ideolojiyi benimsediğinden, burjuvazi ve proleteryanın varlığını soylularla, diğer mesleklerden olanların sahip oldukları statülere benzer statülere bağlayarak, açıkça tanıyamazdı. Ama, eşitsizliklerin kamu hukuku ve siyasal normlar düzeyinde kaldırılmış olması, devlete, üretim araçlarına sahip olanların egemen olmasında köklü bir değişiklik yaratmadı(Duverger, 1975:250).

Gelişmekte olan ülkeler global sistemin dışında kalamazlar. Global sistemin dışında kalmanın büyük maliyetleri olabilir. Küresel sistemin başat aktörleri dolaylı siyasal baskı ile iç karışıklılık noktalarının daha belirginleşmesidir. Diğerleri arasında insan hakları, azınlık sorunları, çevre hatta terör tehdidini de bu yönde baskı aracı olarak kullanabilmektedir. Uluslar arası sistemle bütünleşmeye ve sistemin kurum ve kurallarını benimsemeye kısaca dış açılmaya zorlanmaktadır(Özen,2004: 19-20)”.

“Sosyal devlet sistemi, liberal bireyci devletin hak ve özgürlük sistemini sosyal ekonomik haklarla tamamlamaktadır. Bu hakların gerçekleştirilmesi konusunda devlete yine büyük görevler düşmektedir. Sosyal devlet sistemi, liberal devlet sisteminin bir aşamasıdır. Amaç, 20. Yüzyıl toplumlarının yeni sosyal ekonomik ihtiyaçlarını özgürlük düzeni içinde karşılayabilmektedir.

Başarı şansı ise, iktidarların ve kişilerin bu sisteme olan inanç ve güvenine bağlıdır(Göze, 1976:157-158).

Ancak, endüstrileşme sürecini tamamlamış ülkeler neoliberal ilkelere fazla uymadığı gibi sosyal devletin gereklerini de pek yerine getirmekte zorlanmaktadırlar. Türk işçilerinin serbest dolaşımı konusunda yazılı taahhütlerini yerine getirmeyen ülkeler ayrıca göçmen işçilerin katkılarını da unutmuş olup, sistemlice tutucu politikalar takip etmektedirler. Gelecekte de yumuşamaya istekli gözükmemektedirler(Martin, 1991:106).

Her toplum bir yandan insan soyunun bir kesimini oluşturmakta ve yeryüzünün olası ve olanaklı çöküşüne katkıda bulunmaktayken, öte yandan da geleneksel bilgeliğin zenginliğine sahip olarak yeni değerler yaratma potansiyelini taşır. Dünyamızın yaşamakta olduğu çeşitli krizlerin ışığında yapılanan yeni küresel ekonomi için yeni bir etiğin temellendirilmesi zorunlu hale gelmiştir. Sürdürülebilir bir ekonominin kurulabilmesi yeni bir gelişme kültürü ve etiğine bağlı bulunmaktadır” (Bozkurt, 2002:39).

Etik niçin bu kadar önemlidir ? Çünkü bizler 21. yüzyılı, 20. yüzyılın etik değerleriyle yaşayamayız da ondan. Bireyin etiğinden değil, toplu halde yaşayan insanın, yani kişinin etiğinden söz edilebilir. Çünkü etik, karşılıklı ilişkilerle ortaya çıkan, bireyi ve toplumu birlikte gözetten, insan davranışlarını düzenleyen bir normlar, ilkeler ve kurallar bütünüdür. Canlılar içinde yalnız insan bir etik varlıktır (homo ethicus) ; yapıp etmelerine amaç ve kural koyan, kendi basına koyduğu ilkeleri yine kendisi uygulayan sınırsız özgür değil, özerk bir varlıktır o. Toplum içindeki eylemlerinin başında gelen üretim ve tüketimin de etik kurallara bağlı olması doğaldır. Bu bakımdan uygulamalı etiğin ön sıralarında yer alan ekonomi etiği çağımızda büyük bir öneme sahiptir. Bağınaz, ayrılıkçı, yan tutan olmayan; küresel boyutta araştırma ve eğitime kendisini adayan böyle bir ekonomi anlayışı, uğraştığı her konuya dürüst ve doğrucul bir biçimde yaklaşır . Yaptığı her işlemde sorumluluğu ve açıklığı gözetir; her ilişkisinde ise eşitliği ve hakseverliği önde tutar. Her

bireyin onurunun saygıdeğer ve önemli olduğunu kabul eden ve insanlığın her durumuna merhamet ve derin bir ilgiyle yaklaşan ekonomi etiği çağımızın önde gelen kurumları arasında yer almaya adaydır(Bozkurt, 2002:41-42).

Sosyal devlet, maddesel ve kuralsal (idealist) amaçların bir arada bulunduğu, başlangıç noktasının herkes için asgari bir güvence olarak düşünüldüğü, dayanışması ve bütünleştirici bir ahlâk anlayışına dayalı bir devlet anlayışı sözkonusudur(Koray,2007).

Üretilen yeni sosyal devlet rejiminin ana eksenini emek piyasası, risk paylaşımı ve vergileme üzerine oturmaktadır. Ancak iktisadi büyümenin istihdamdaki büyümeyi getireceği varsayımı kabulü ile ekonomi politikaları üretilmektedir(Gahan- Barbara,1999:30-31).

Sosyal devlet tam olarak açıklanmış ve uluslararası homojenliğe kavuşmuş bir kavram değildir. Bu cümleyle sadece değişik devletlerde değişik anlayışların olması değil, tek tek bireylerin de refah devletini farklı yorumlaması, kavrama ne karşı çıktıkları ne de kabul ettikleri bir düşünceler kümesine, ama uygulamayla ilişkisi çok zayıf bir düşünceler kümesine çevirmeleri anlatılmak istenmektedir. Sosyal refah kavramı Amerika 'da, İngiltere' de sosyal güvenlik hakları olarak bilinen uygulamalara karşılık olmaktadır ama İngiltere'de konsept tüm gelir ve tüm faydalananları içine alırken Amerika'da sadece hükümet kaynaklı emeklilik sistemi anlamına gelmektedir(Dilnot, 2007:1-2).

Enformasyon teknolojilerinin alt-yapısındaki bugüne kadar hiç görülmemiş bir atılımla, elektronik ve finans alanındaki hizmetlerin giderek yaşantımızı daha çok etkilediği dünyamız; ekonomide, siyasette, yönetim alanında, bilgi, eğlence ve iletişim alanlarında inanılmaz hızlı bir değişim trendi içinde bulunuyor.

Kapitalist ülkelerin ürettikleri mal ve hizmetlerin tüm dünyayı coğrafi sınır tanımadan dolaşması ve bu sayede dünya ekonomisinin bütünleşmesini hedefleyen, temel felsefesini neoliberal düşüncelerin belirlediği ve genel bir deyişle “küreselleşme” (globalization) olarak adlandırılan çok yönlü bu değişimler; en büyük örgüt olan devlet’den, en küçük örgüt olan aile’ye varıncaya kadar mevcut toplumsal kurumları da tepeden tırnağa değişime zorlamaktadır.

“18.Yüzyılın ikinci yarısında başlayıp bütün 19.Yüzyılda Avrupa’da bir devrime dönüşen sanayinin yükselişi, şüphesiz insanların tarihinde birçok yönüyle çok büyük sarsıntıların meydana gelmesine yol açmıştır. Dünya, endüstri devriminin yarattığı büyük depremle hem bu devrimi meydana getirip, yaşayan ülkelerde, hem de bu ülkelerin dışında kalan çok geniş bir coğrafyada daha önce tahmin edilmesi imkansız yenilikler yeni ilişkiler ve olaylarla karşılaşmıştır. Endüstriyel devrimin batı toplumlarında yol açtığı gelişmeleri bir tarafa bırakarak batı dışı toplumlarda meydana getirdiği etkilere bakarsak dahi, eski dünyanın endüstri öncesi uygarlıklarını nasıl dağıtıp parçaladığını görebiliriz.

Endüstri devrimi ile ortaya çıkan sanayileşmiş ülkeler, sanayi devrimi dışında kalmış ülkeler farklılaşması yalnızca ekonomik ve teknolojik farklılıkları ifade eden bir farklılaşma, tarımsal uygarlıklar döneminin büyük imparatorluklarından Asyanın bozkır toplumlarına Afrikanın avcı toplayıcı toplumlarına kadar sirayet ederek, yeni bir durum yaratmıştır(Bilgin, 2002: 65).

“Özellikle Çin, Hindistan ve Osmanlı İmparatorluğu gibi büyük tarımsal uygarlıklar kurmuş toplumlar endüstri devriminin yükselişi ile birlikte batının etkisi hızla hissedilmesi başlamıştır.

Bu anlamda, batının yükselişi ile birlikte batı dışı toplumların, hem mutlak hem göreceli olarak gerileme sürecine girdiği bir dönem başlamıştır.

Bu gerileyişlerin batı dışı toplumlar açısından yarattığı iki önemli etkiden söz edebiliriz. Bunlardan birincisi; batının yükselişi temelinde endüstrileşme olduğu için, endüstrinin hem madde ve pazar ihtiyacı için batı dışına yöneldikçe batı dışı toplumların ekonomileri bunda sarsıcı bir şekilde etkilenmiştir” (Bilgin, 2002: 65).

20.yüzyıl modernleşme sorununu çözmemiş, sanayileşmesini tamamlayamamış tarımı endüstrileştiremediği için şehrsel bölgelerde, endüstriyel ilişkileri kuramamış mesleki örgütlenmeyi başaramamış yapıya sahip olarak giren Türkiye’nin önünde hangi imkanlar, hangi yeni eğilimler bulunmaktadır. Bunları yaratan dinamikler nelerdir” (Bilgin, 2002: 79).

Yine Bilgin(2002)’e göre; “Bu sorular üzerinde açıklayıcı cevaplar üretebilirsek 21.yüzyılda Türkiye modernleşmesinin seyri üzerinde daha sağlıklı bir şekilde durabiliriz. Türkiye 2000’li yıllara girerken yaklaşık yüzyılın sonunda ulaştığı düzey toplumsal ve ekonomik bakımdan yeni bir toplumsal dalganın yükselişini ifade edecek gelişmelere açıktır.

1-Bu toplumsal dalganın altında yatan en önemli faktörlerden birisi, geleneksel özellikler hızla değişen toplumsal yapının modernleşme sürecinden güç alan yeni bir yerli kültür v aydın hareketi yaratmasıdır. Batılılaşma geleneği içerisinde gelen hakim batıcı elitlerin politik/ideolojik üstünlüğünün etkisiyle, eğitim sürecinde dönüştürülerek batıcı elitler grubuna adam devşirme mekanizması olarak işleyen yapı, artık kendisini üretemez hale gelmiştir. 2000’li yıllara gelindiğinde Türkiye’nin yaşadığı modernleşme seviyesi bir anlamda batılılaşma ve modernleşmeyi farklılaştıracak etkileri ortaya koymuştur.

Yerli kültürlerin modernleşme sürecinde yeniden ihyası ve modernleşmenin sağladığı imkanlarla ulusal kültürlerin yeni sentezlerle

açılımı batıcı siyasi ve ekonomik elitlerin egemen konumlarını sarsıcı demokratik bir dinamizm yaratmıştır.

Kısaca modernleşmeci fakat yerli kültürü tasfiye edilecek olan bir unsur olarak bakmayan elitler, geleneksel tarımsal aile kökeninden gelen ailelerin çocuklarının modern eğitim imkanlarıyla buluşmasından yeni bir aydın zümresi oluşmaya başlamıştır.

2.Diğer önemli bir gelişme küçük sermaye gruplarının oluşumu ve küçük orta ölçekli işletmelere geçiş yapan bu girişimci grubu, bir taraftan iç talebe yönelik üretim yaparken, diğer taraftan başta Türk dünyası olmak üzere dış pazarlarda kendisine mahreç bulmaya çalışmaktadır.

Burada üzerinde önemle durulması gereken husus 20. yüzyıldaki modernleşme modelinin küçük sermayeli, küçük ve orta işletme sahiplerine dayanan yaygın ve gelişen yeni bir ekonomik aktörler yaratmış olmasıdır.

3.Bugün için fonksiyonlarını kaybettiği ve tıkanıldığını söylediğimiz modernleşme modelinin yarattığı çok önemli bir yenilik ise artık Türkiye’de meslekleşme ve uzmanlaşmaya dayalı farklılaşmış bir işgücünün oluşturması ve toplumsal farklılaşmanın sadece ekonomik

Eşitsizlikler boyutunda değil, toplumsal statüler düzeyinde de fonksiyonel olarak çıktığı husustur. Özellikle eğitim düzeyinin ve imkanların artması bu eğilimi besleyen kaynaklardan birisidir.

Toplumsal farklılaşmaların artması, fikir ve siyasal akımlarda da farklılaşmalara ve gelişmelere yol açmıştır. Bu durum düşünce özgürlüğü talebinin yükselmesine netice itibari ile demokratikleşmeye zemin hazırlayan bir olaydır.

4.Türkiye nüfusu uzun yıllar boyunca hızlı artış göstermiş 2000'li yılların başına gelindiğinde artış oranında önemli bir azalış görünse de yaklaşık 70 milyona ulaşmış büyük bir nüfustur.

Bu kalabalık nüfusun ekonomik olarak önünde en önemli mesele, ekonomik büyüme, istihdam ve gelir dağılımı konularını kapsamaktadır. 70 milyon gibi büyük bir nüfusun son 20 yılda takip edilen enflasyonist büyüme modelinden en çok etkilendiği hususun işsizlik ve yoksulluk olduğunu tahmin etmek zor değildir.

Buraya kadar ifade ettiğimiz bu tespitler Türk modernleşmesinin nerede tıkanıdığı hususunda bazı ipuçları verdiği gibi bir başka hususu da ortaya koymaktadır ki o da Türkiye'deki modernleşme modelinin dayandığı paradigmanın değişmesi gereğidir.

Türkiye'nin modernleşme yaklaşımının dayandığı tarihsel aktörler, 1)Siyasal elitler 2)Devlet güdümünde gelişmiş olan devletçi kapitalistler 3)Bu iki unsura eklemlenmiş olan aydınlar oluşturduğu ifade edilmiştir."

Global süreçte Türkiye'de devletçi elitlerin önemli bir kısmını ulusal devlet yapısını koruma eğlimine yönelirken, tekelci kapitalistlerin ittifakının bozulduğunu ortaya koyan bir gelişmedir.

Dördüncü husus ise modern teknolojinin bir özelliği ile ilgilidir. Sanayi çağıın teknolojisi 20.yüzyılın son çeyreğine kadar sabit yatırım düzeyi yüksek, değişme aralığı geniş olan teknolojik görünümdeydi. Oysa yaklaşık son yirmi yılda çok önemli değişmeler oldu ve özellikle elektronik endüstrisi ve bilgi teknolojilerin üretime uygulanmasıyla ölçekler küçüldü ve teknoloji transferi hızla yükselmeye başladı. Bu gelişme düzeyi içerisinde olan modernleşen ülkeler açısından ciddi bir imkan niteliğindedir.

Yeni teknolojik gelişmeler devletçi kapitalist yapıdan, modernleşmenin ekonomik aktörlerinin yapısında değişmeyi zorlayan ciddi bir dinamizm ortaya koymuştur.

Sonuç olarak, Türkiye modernleşmesinin yukarıdan bu tarafa söylenenler ışığında bir paradigma sorunuyla karşı karşıya olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye bu sorunu aştığında Türk modernleşmesi yapısal bir değişimi başaracak yeni bir ivme kazanacaktır. Bu değişme modelinin dayandığı paradigma, devletten topluma doğru işleyen, siyasi elitlere ve devletçi kapitalistlere verilen modernleşme misyonu yerine, toplumun kendi dinamiklerinden beslenen, bireyden topluma, piyasadan rekabetçi girişime yönelen yeni bir yaklaşımı başlatacaktır”(Bilgin, 2002:79-81).

“Milli demokrasi diye bir kavram zaten olamaz. AB’nin talimat listesine evet demekle demokrasi arasında hiç ilgi yok. AB’nin Türkiye’ye dayattıkları, Türkiye büyük sermayesi ile uyumlu bir yapıyı gündeme getiriyor. Milli devlet imparatorluktan kopmuş yapılarıdır. Türkiye’de bu yapıyı sivil ve askeri bürokratik elit kurmuştur. Bütün milli devletler demokratikleşme süreçlerinden geçti. Türkiye milli devleti kurdu ama demokratikleştiremedi. Milli devletin demokratikleşmesi, bireysel hak ve özgürlüklerin yerleşmesi, arkasından siyasal hak ve özgürlüklerin yerleşmesi . Bunlar evrensel demokrasinin aşamaları . Türkiye daha birinci aşamada” (Bilgin, 2008a , Zaman Gazetesi , 3 Ağustos 2008 , Nuriye Akman röportajı.).

Neoliberal iktisat politikaları uygulamalarında olabilecek krizlerin etkileri toplum üzerinde oluşacaktır. Toplum mühendisliği, “doğru”yu baskıcı ya da tepeden inme yöntemlerle dayatmıştır(Başak,2004;135). Toplumsal yapının iyi anlaşılması ve siyah beyaz keskin ayrımlarının yerine daha pragmatik yaklaşmakta fayda görülmektedir(Başak, 2003;157).

1. Piyasa Başarısızlığı ve Kamu Ekonomisi ¹

Cambridge Okulunun en seçkin üyesi olan J.M. Keynes'in iktisada katkısı ile oluşan literatür monetaristlerden farklılık arz etmektedir.

Bu farklılıklar ana konularıyla:

a)Ekonomi klasik iktisatçıların iddia ettikleri gibi her zaman tam istihdamda dengede değildir. Ekonomi için; aşırı istihdam, noksan istihdam, tam istihdam dengelerinden birinde bulunmak bahis konusu olabilir, klasikler ise sadece tam istihdam halini kabul etmişlerdir.

b)Faizin fonksiyonu klasik iktisatçıların ileri sürdükleri gibi, yatırım-tasarruf eşitliğini sağlamak değildir. Faiz para arzı ile para talebi arasında denge sağlar. Faiz, tasarruf sahiplerinin likiditelerinden uzaklaşmalarının bedelidir. Faiz haddi yükseldikçe likidite tercihi azalır, faiz haddi düştükçe likidite tercihi artar. Toplam para arzındaki artışlar da faiz haddini düşürür. Yatırımlar yalnız faiz haddine değil, aynı zamanda sermayenin marjinal verimliliğine bağlıdır. Sermayenin marjinal verimliliği ile kastolunan husus girişimcilerin gelecek hakkındaki bekleyişleridir.

c)Ücret düzeyinin düşmesi ile istihdam hacminin her zaman yükselmesi beklenemez. İşçiye ödenen ücret iki yönlüdür. Bir yönüyle ücret iki yönlüdür. Bir yönüyle ücret efektif talep, diğer yönüyle maliyet unsurudur. İstihdam hacmi her şeyden önce milli gelir düzeyine bağlıdır.

d)Piyasaya arz olunan her mal kendi talebini yaratmaz. Bu ancak, tam istihdam seviyesinde cari fiyat seviyesi üzerinden toplam arzın toplam talebe

¹ Bu ana başlığa ilişkin analizde Aktan, 2002 . “ Bir Piyasa Başarısızlığı Nedeni Olarak Gelir Dağılımında Adaletsizlik ve Yoksulluk Sorunu :Kamu Ekonomisinin Rolü ve Kamu Politikası Araçları” adlı makalesinden yararlanılmıştır.

eşitliği halinde doğrudur. Halbuki tasarruf edilebilir ve efektif talep içinde yer almayabilir. O zaman ekonomide sızmalar meydana gelir, her arz cari fiyat düzeyi üzerinden talebini kendisi yaratmamış olur.

e)Ekonominin tam istihdam düzeyinin altında dengede bulunduğu zamanlarda özel harcamalarla, kamu harcamaları birbiriyle rekabet halinde değildir. Yani bu iki tür harcamalardan birindeki artışlar harcamalardan diğerinin azalması pahasına gerçekleşmez. Keynes bu ifadesiyle tam istihdam düzeyinin altındaki denge hallerinde, ekonomide tam istihdamı gerçekleştirmek üzere kamu harcamalarının artırılmasını gerektirir(Türk, 1985:7).

Keynes özellikle maliye politikası ile durgunluğun(resesyon ve depresyon) ve bunalımın aşılabileceği ve gelir dağılımının düzeltilebileceğini savunmaktadır. Ekonomide özellikle karar vericiler, iktisadi politikaları oluştururken çok yönlü düşünmek ya da görüş alışverişinde bulunmak zorundadırlar. Çalışma hayatına ilişkin, özellikle emek piyasası, istihdam, gelir dağılımı v.s. konularda her zaman Keynesyen politikaların alternatif oluşturduğu unutulmamalıdır(Işıklı, 2004b:3).

Bir ülke içerisinde tüm iktisadi faaliyetlerin cereyan ettiği yapı "Milli Ekonomi" olarak adlandırılır. İktisadi birimler olarak üretici ve tüketicilerin faaliyetleri esasen "Piyasa Ekonomisi" adı verilen yapı içerisinde gerçekleşir. Devletin de bir iktisadi birim olarak ekonomik faaliyetlerde bulunması ve/veya özel iktisadi birimlerin yani üretici ve tüketicilerin faaliyetleri üzerinde düzenleyici kararlar alması "Kamu Ekonomisi" (Public Choice Economics veya The Economics of Politics/Collective Choice Theory)adı verilen bir ayrı iktisadi yapı ve kurumu ortaya çıkarır.

Milli ekonomi içerisinde piyasa ekonomisi dışında niçin ayrıca bir kamu ekonomisine ihtiyaç duyulmaktadır? Kamu ekonomisinin varlık nedenleri nelerdir? Sosyal refahın optimizasyonunu sağlamada piyasa ekonomisi kendi

başına yeterli midir? Piyasa ekonomisi, kendi tabii işleyişine bırakıldığında “etkinlik”, “büyüme”, “refah”, “istikrar” ve “adalet” yönünden optimal sonuçlar ortaya çıkarabilir mi?

İktisatçılar, piyasa ekonomisinin kendi tabii işleyişine bırakılması halinde çeşitli nedenler dolayısıyla başarısız olacağı konusunda genel olarak hem fikirdirler. Hükümet Başarısızlığı Teorisine (theory of governmental failure)karşılık, iktisat literatüründe “piyasa başarısızlığı” (market failure) adı verilen bir teori içerisinde ele alınmaktadır(Aktan, 2004:54, Aktan, 2002:1).

Piyasa ekonomisi, sosyal refahın optimizasyonu için yeterli midir? Bir diğer deyişle, kamu kesimi iktisadi faaliyetlerinin yer almadığı bir milli ekonomi içerisinde özel kesim faaliyetleri ile ne ölçüde sosyal refaha ulaşılabilir? Fizyokratlar "Doğal Düzen", Klasik İktisatçılar da "Görünmez El" düşüncesi ile ekonomik faaliyetlerin işleyişinde ortaya çıkabilecek dengesizlik ve istikrarsızlıkların esasen geçici nitelikte olduğunu ve bunların zaman içerisinde ortadan kalkacağını savunmuşlardır. Bir diğer deyişle, Fizyokratlar ve klasik iktisatçılar piyasa ekonomisinin sosyal refahın optimizasyonu için yeterli olduğunu ve kamu ekonomisine sınırlı bazı fonksiyonlar dışında gerek kalmadığını iddia etmişlerdir. Klasik iktisadi düşünceye önemli bir katkı olarak kabul edilen Neo-klasik İktisadi Düşünce ise, piyasa ekonomisinin tek başına optimum sağlamaktan uzak olduğunu ve bu nedenle kamu ekonomisine gerek olduğunu açıklamıştır. Neo-klasik iktisatçıların, bir diğer deyişle teorik refah iktisatçılarına görüşleri iktisat literatüründe "Piyasa Başarısızlığı Teorisi" olarak bilinmektedir.

Neo-klasik iktisatçılara, bir diğer deyişle teorik refah iktisatçılarına göre piyasa ekonomisini başarısızlığa uğratan bazı faktörler sözkonusudur.

Bilindiği gibi tam rekabet piyasaları, çok sayıda alıcı ve satıcı bulunan, piyasaya giriş çıkış serbestisi sağlanmış, homojen malların bulunduğu ve bütün piyasa ilişkilerinin açıkta cereyan ettiği bir piyasa modelidir. Tam

rekabet piyasasında fiyat mekanizması yoluyla kaynakların optimal dağılımı için öngörülen şartlar şunlardır:

1-Piyasaya giriş ve çıkış serbest olmalıdır. Buna "serbestlik" özelliği denilmektedir.

2-Piyasada alıcı ve satıcılar kendi aralarında fiyatları ve üretim miktarını etkileyemeyecek kadar sayıca çok olmalıdır. Buna "atomisite" özelliği denilmektedir.

3-Piyasaya arz edilen mal ve hizmet türleri homojen, yani birbirine benzer olmalıdır. Böylece, piyasada bir firmanın mallarının diğerlerine tercih edilmesi imkanı ortadan kalkmaktadır. Buna "homojenite" özelliği denilmektedir.

4-Üretim faktörlerinin ekonominin bütün alanlarına kolayca akışı mümkün olmalıdır. Bu şart ise "akıcılık", "mobilité" ve "seyyalite" gibi kavramlarla ifade edilmektedir.

5-Alıcı ve satıcıların piyasada olan bitenlerden haberdar olmaları gereklidir. Böylece bir seçim özgürlüğü sağlanmış olacaktır. Bu özelliğe ise "saydamlık" veya "şeffaflık" denilmektedir.

6-Üreticilerde "kâr maksimizasyonu", tüketicilerde ise "fayda maksimizasyonu" düşüncesi ve gayreti bulunmalıdır.

Tam rekabet piyasalarını ulaşılması olanaksız bir ütopya haline getiren nedenleri kısaca şu şekilde özetleyebiliriz:

1- Günümüzde piyasalarda haberleşme ve bilgi elde etme olanaklarının farklılığı nedeniyle tam rekabet piyasasının "şeffaf" olma özelliği gerçekleştirilememektedir.

2-Aynı ihtiyacı karşılamaya yönelik mal ve hizmet türleri arasında piyasada çoğunlukla bir benzerlik söz konusu değildir. Bu durum bazı firmaları, diğerlerine oranla üstün kılmakta ve tam rekabetten sapmalar yani aksak rekabet söz konusu olmaktadır.

3-Günümüz piyasalarında mal ve hizmetlerin üretim ve tüketiminde "tercih özgürlüğü" hemen hemen hiç yoktur. Bireyler açısından tercih özgürlüğü, bireylerin piyasada üretilmesini istedikleri mal ve hizmetlerin nelerden ibaret olacağına karar vermeleri ile ilgilidir. Ancak gerçek hayatta başta reklamlar olmak üzere birçok faktör bireysel tercihlerin sapmasına neden olmaktadır. Firmalar açısından tercih özgürlüğünün anlamı ise şudur; firmalar üretim faktörlerinin kullanımında özgür olabilmelidirler.

Diğer bir deyişle, firmalar emeğin, sermayenin ya da diğer üretim faktörlerinin hangi mal ve hizmet üretiminde ve ne bileşimde kullanılacağına özgürce karar verebilmelidirler. Ancak günümüzde bu tercih özgürlüğü de devletin uyguladığı çeşitli politikalarla önemli ölçüde sınırlanmaktadır.

Ayrıca tam rekabet piyasalarının "atomisite" özelliği de günümüz piyasalarında işleyememektedir. Özellikle mal piyasalarında aksak rekabetin söz konusu olması nedeniyle satıcılar kendi aralarında anlaşarak centilmen anlaşmaları yaparak, kartel, tröst, holding vb. kurumlar oluşturarak fiyatları istedikleri şekilde belirleyebilmektedirler. Bilindiği gibi, tam rekabet piyasasında kısa dönem de fiyat, marjinal maliyete eşittir. Yani $P=MC$ eşitliği söz konusudur. Uzun dönemde ise $P=MC=AC$ eşitliği mevcuttur. Açık bir ifadeyle fiyat (P), marjinal maliyet (MC) ve ortalama maliyete (AC) eşittir. Oysa günümüz piyasalarında yukarıda belirttiğimiz atomisite özelliğinin bulunmaması firmaların fiyatları marjinal maliyetin üzerinde saptamalarına imkan verir.

Fiyatların marjinal maliyete eşit olmaması başlıca üç sonuç doğurur:

-Herhangi iki malın marjinal faydaları arasındaki oran (marjinal ikame oranı) o malları kullanan bütün tüketiciler için aynı olmayacaktır.

-Herhangi iki malın marjinal maliyetleri arasındaki oran (marjinal dönüşüm oranı) o malları üreten bütün firmalar için aynı olmayacaktır.

-Dolayısıyla marjinal ikame oranı ve marjinal dönüşüm oranları da birbirine eşit olmayacaktır. Belirtilen eşitsizlikler bir ekonomide Pareto optimalinin, diğer bir deyişle **sosyal refahın optimizasyonunun** gerçekleştirilmesini engelleyecektir. Şu halde tam rekabet modelinin gerçek hayatta gerçekleştirilememesi ve bir ütopyadan öteye bir anlam ifade etmemesi nedeniyle piyasa ekonomisinin tek başına sosyal refahı optimum düzeye getirmesi beklenemez. Bu çelişkinin giderilmesi için A.Bergson, P.A. Samuelson, K.Arrow , Lipsey ve diğer iktisatçıların çözümlmeleri sayılabilir(Üken, 1978:Refah Ekonomisi ve Pareto Optimumu Bölümü, Aktan, 2002:2-4).

Piyasa ekonomisini başarısızlığa uğratan nedenlerden birisi dışsal ekonomilerdir. Bir ekonomide tam rekabet koşullarının bütünüyle gerçekleşmesi halinde bile dışsal ekonomiler, piyasa ekonomisinin tek başına optimal kaynak dağılımını sağlamasına engel olur. Dışsal ekonomiler genel olarak pozitif ve negatif dışsal ekonomiler olarak ikiye ayrılabilir. Önceki açıklamalarımızda belirttiğimiz gibi bir firmanın üretim faaliyeti sonucunda, başka birey ya da firmaların fayda ve/veya maliyet fonksiyonlarının olumlu olarak etkilenmesi durumunda "üretimde pozitif dışsal ekonomiler", olumsuz olarak etkilenmesi durumunda ise "üretimde negatif dışsal ekonomiler" söz konusudur. Buna karşın, bir bireyin tüketim faaliyeti sonucunda başka bireylerin olumlu olarak etkilenmesi durumunda "tüketimde pozitif dışsal ekonomiler", olumsuz olarak etkilenmesi durumunda ise "tüketimde negatif dışsal ekonomiler" söz konusudur.

Bu genel ayırım dışında, dışsal ekonomiler ayrıca çeşitli şekillerde sınıflandırılmaktadır: Bunlar başlıca, parasal ve teknolojik dışsal ekonomiler, marjinal ve marjinal olmayan dışsal ekonomiler; bağımlı ve bağımsız dışsal ekonomilerdir.

Ekonomik birimlerin üretim veya tüketim faaliyetleri sonucunda başka ekonomik birimlerin sadece fiyatlar yoluyla dolaylı olarak olumlu ya da olumsuz olarak etkilenmesi durumunda “parasal dışsal ekonomiler” söz konusu olmaktadır. Parasal dışsal ekonomiler ekonomide toplam tüketim veya üretim seviyesi üzerinde direkt bir etkide bulunmamakta, sadece mal ve hizmetlerin fiyat değişiklikleri yoluyla gelirin yeniden dağılımına neden olmaktadır. Parasal dışsal ekonomiler sonucunda bazı ekonomik birimlerin refah düzeyleri artarken bazılarının refah düzeyleri azalmaktadır. Bu tür dışsal ekonomilere “dolaylı dışsal ekonomiler” adı da verilmektedir.

İşletme büyüklüğü veya üretim ölçeğindeki artış nedeniyle firmaların kendi içinde sağladığı olumlu ve olumsuz etkilere içsel ekonomiler (internal economies) adı verilmektedir. Firmanın üretim ölçeğindeki değişme sonucu sağlanan içsel ekonomiler doğurduğu olumlu ve olumsuz etkiler nedeniyle ikiye ayrılır. Eğer firma ölçeğinin değişmesi sonucunda firmanın maliyetlerinde bir azalma görülüyorsa pozitif içsel ekonomiler söz konusudur. Aksine ölçek değişimi sonucunda firma bir takım dezavantajlar elde ediyorsa bu durumda negatif içsel ekonomiler söz konusudur. Negatif içsel ekonomiler, aşırı büyümenin yarattığı olumsuz etkilerdir. Ölçek ekonomileri (economies of scale) olarak da bilinen içsel ekonomilerin ortaya farklı çıkış nedenleri sözkonusudur:

-Firma ölçeğinin artmasıyla firmada iş bölümü gerçekleştirilebilir ve uzmanlaşma sağlanabilir. İş bölümü ve uzmanlaşma sonucu emek kullanımında bir içsel ekonomi ortaya çıkar.

-Firma ölçeğinin artmasıyla birlikte üretimde yeni teknolojinin kullanılması birim başına üretim maliyetlerini azaltır. Bu üretim maliyetlerindeki azalma küçümsenmeyecek düzeydedir.

-Aynı şekilde ölçek büyümesi ile birlikte firmanın pazarlama maliyetlerinde bir azalma görülür.

-Ayrıca büyük ölçekli firmalar daha kolay ve daha ucuz finansman olanaklarından yararlanarak içsel ekonomiler elde ederler.

Devletin ekonomik rasyonelinin önemli gerekçelerinden biri de kamusal mallardır.

Mal ve hizmetleri esasen "Pür Mallar" (Pure Goods) ve "Pür Olmayan Mallar" (Impure Goods) olarak ikiye ayrılır.

Pür mallar da kendi arasında Pür Kamusal Mallar ve Pür Özel Mallar olmak üzere ikiye ayrılır.

Bölünmezlik (indivisibility) ve Dışlanmazlık (non-exclusion) özelliğine sahip mallara Pür Kamusal veya Tam Kamusal Mal adı verilir. Savunma, diplomasi, adalet hizmetleri bu tür mallara örnek olarak verilebilir. Bölünebilir ve Pazarlanabilir mallara ise Pür Özel veya Tam Özel Mallar adı verilir. Pür olmayan mallar ise bu iki özelliği bir arada taşımayan mallara denilmektedir.

Pür olmayan mallar;

1-Yarı kamusal mallar (quasi-public goods)

2-Doğal tekel malları (toll goods)

3-Ortak havuz malları (common pool goods)

4-Merit ve demerit mallar olarak sınıflandırılabilir.

Yarı kamusal mallar; faydası bölünebilen, pazarlanabilen ve topluma önemli ölçüde dışsal faydalar yayan mallar olarak tanımlanmaktadır. Dışsallık, bölünebilir ve pazarlanabilir nitelikteki özel mallara, yarı kamusal bir nitelik vermektedir. Gerçekten de, bölünebilir ve pazarlanabilir özellikteki bir mal tam özel mal niteliğindedir. Örneğin bir ekmeğin, faydasının bireyler arasında bölünmesi mümkündür. Birinin tüketimi diğerinin tüketimini engelleyebilir.

Yani bireyler arasında tüketimde rakip olma söz konusudur. Yine bu malların bölünebilirlik özelliği, malın bir bedelle arz edilmesini imkan dahiline getirir. Dolayısıyla fiyatla arz edilebilen bir malın tüketiminden diğer bireylerin mahrum bırakılması (dışlama) mümkündür. Bu iki özellik malın piyasa ekonomisinde arz edilmesini gerektirir. Ancak bu iki özellik ile birlikte dışsallık özelliğinin de bir malda bulunması halinde çoğu kez malın üretimi piyasa ve kamu ekonomisi kesimince bölüşülmektedir. Topluma önemli ölçüde dışsal faydalar yayıldığı bir malın üretimi çoğu kez piyasa ekonomisinde üretilmemektedir. Yarı kamusal mallara tipik örnek, eğitim ve sağlık hizmetleridir.

Doğal tekel malları, yarı kamusal mallar gibi bölünebilir, pazarlanabilir ve fiyat yoluyla tüketiciye intikal ettirilebilir mallardır. Ancak yarı kamusal malların temel özelliği dışsal ekonomiler iken, doğal tekel malların temel özelliği içsel ekonomilerdir. İçsel ekonomilerin söz konusu olduğu sektörlerde (telekomünikasyon; havayolu ve demiryolu ulaşımı, elektrik üretimi vb.) sonuçta bir doğal tekel ortaya çıkması dolayısıyla, bu tür malların genel olarak devletçe sunulması arzu edilmektedir. Nitekim pek çok ülkede doğal tekel malları kamu iktisadi teşebbüsleri aracılığı ile sunulmaktadır.

Ortak havuz mallarının temel özelliği ise bu tür malların kullanımının gerçekte "serbest" olması, ancak tüketimine ulaşmanın güç ve maliyetli

olmasıdır. Okyanusta bulunan petrol ve diğer doğal zenginlikler, balıklar, vb. bu tür mallara örnek teşkil etmektedir.

Merit ve demerit mallar, pür olmayan malları diğer bir türüdür. Merit ve demerit mallar, bölünebilir, tüketimden mahrum bırakma yani dışlama ilkesinin uygulanabildiği ancak bir bedel karşılığında sunulması mümkün olmayan, daha doğru bir ifadeyle bedel karşılığında sunulması arzulanmayan mallardır. Bu özellikteki mallardan pozitif dışsal ekonomiler yayan mallar "merit mallar", negatif dışsal ekonomiler yayan mallar ise "demerit mallar" olarak adlandırılmaktadır. Merit mallara örnek olarak ilkökul eğitimi, huzurevleri, kimsesiz çocuk bakım ve yetiştirme merkezleri, akıl hastaneleri vb. hizmetleri gösterebiliriz. Demerit mallar için ise uyuşturucu kullanımı, sigara ve alkol kullanımı, pornografik film ve video klüpleri vb. hizmetler gösterilebilir. Her toplumda bu ve buna benzer hizmetlerin sunulmasında özel kişi ve kurumların katkıları mevcuttur. Gönüllü organizasyonlar, Hayırsever kuruluşlar, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar ve vakıflar bu tür malları sunmaya çalışmaktadırlar. Ancak bu tür malların sunulmasının tamamen piyasa ekonomisine bırakılması düşünülemez. Piyasa ekonomisinde esasen kâr motifi hakim olduğundan bu alanlarda özel kesimin yeterli olması söz konusu değildir. Bu nedenle her toplumda merit malların ve demerit malların üretimi için devlete gerek bulunmaktadır. Merit malların üretimini devlet kendisi üstlenmekle birlikte özel kişi ve kuruluşları da bu amaçla teşvik edebilir. Örneğin, özel kişi ve kuruluşların merit mallar için yaptıkları harcamalar vergilendirme açısından gider olarak kabul edilebilir.

Demerit malların üretiminde de devlet düzenleyici rol üstlenebilir. Devlet özel kişi ve kuruluşların faaliyetlerini belirli yasal kurallar çerçevesinde kontrol eder.

Klasik iktisadi düşüncede piyasa ekonomisinin tek başına sosyal refahın optimizasyonunu sağlayacağı ve bu nedenle devletin ekonomiye

müdahalesine gerek olmadığı görüşü hakim olmuştur. Neo-klasik iktisadi düşüncede ise piyasa ekonomisinin bazı faktörler dolayısıyla başarısızlığa uğrayabileceği böylece, sosyal refahın optimumdan uzaklaşabileceği görüşü savunulmuştur. Neo-klasikler, klasik iktisatçılardan farklı olarak devletin ekonomiye müdahalesinin gerekli olduğunu, ancak bunun "sınırlı" olması gerektiği görüşünü savunmuşlardır. Kaynakların özel kesimle kamu kesimi arasındaki optimum dağılımı, kaynakların iki kesimden herhangi birinde kullanılmasının toplum yönünden fayda maksimizasyonuna olumsuz etkide bulunmamasına bağlıdır. Kaynak tahsisi konusunda kriter, özel sektör veya kamu sektörü için marjinal sosyal maliyetin marjinal sosyal faydaya eşitlenmesi ilkesi geçerli olacaktır. Özel sektör bu eşitliği piyasa sistemi içinde, devlet ise piyasa mantığı ile bütçe disiplini içinde çözebileceği yaklaşımı benimsenmiştir(Nadaroğlu, 1983: 52 ve 89-122).

1929 Ekonomi Krizinin ortaya çıkardığı sorunlara klasik iktisadi düşüncenin "Laissez Faire" ilkesinin çözüm olamaması, iktisatçıları bunalımdan çıkmak için yeni çözüm arayışları içerisine itmiştir. Bu dönemde İngiliz iktisatçı John Maynard Keynes, 1929 bunalımının etkilerini inceleyerek, 1936 yılında yayınladığı ünlü "İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi" adlı eserinde depresyondan kurtulmak için devletin ekonomiye aktif olarak müdahale etmesi gerektiği görüşünü savunmuştur. Keynes'in düşünceleri 1940'lı yılların başından itibaren pek çok ülkede uygulama alanı bulmuştur. Keynes'i takiben pek çok iktisatçı devletin ekonomideki rolü ve fonksiyonlarının genişletilmesi düşüncesini savunmuştur. Keynes' in kendi düşünceleri ve ona yapılan katkılar iktisat politikasında "Keynesyen iktisat" olarak adlandırılmıştır. Keynesyen iktisatçılar, "Fonksiyonel Devlet Teorisi" çerçevesinde devletin bazı fonksiyonları sağlamak üzere ekonomiye aktif olarak müdahale etmesi gerektiği görüşünü savunmuşlardır.

Keynesyen iktisatçılara göre iktisat politikasının amaçları ve bu amaçları gerçekleştirmek için kamu ekonomisinin üstlenmesi gereken fonksiyonlar şunlardır:

1.1. Kaynak Kullanımında ve Kaynak Dağılımında Etkinlik Sağlanması Yönünden Devletin Rolü ve Fonksiyonları

Keynesyen iktisatçılara göre devletin en önemli ekonomik fonksiyonlarından biri kaynak kullanımında etkinliğin sağlanmasıdır. Kaynak kullanımında etkinlik, ekonomideki kıt kaynakların en fazla toplumsal fayda sağlayacak şekilde ihtiyaçları tatmin edecek mal ve hizmet üretimine tahsis edilmesidir. Başka bir deyişle mevcut üretim faktörlerinin en rasyonel biçimde ve en geniş ölçekte toplumsal ihtiyaçları karşılayacak düzeyde kullanılması, kaynak kullanımında etkinliği ifade etmektedir. Bir ekonomide kaynak kullanımında etkinlik, iktisadi refah fonksiyonunun maksimize edilmesi ile sağlanır. İktisadi refah fonksiyonunun maksimize edilmesi için ise üç temel şart vardır;

- Üretimde etkinlik,
- Tüketimde etkinlik,
- Üretimde ve tüketimde ortak etkinlik.

Bu üç şart kaynak kullanımında etkinliğin sağlanması için gereklidir. Yukarıdaki koşulların birlikte sağlanması halinde devletin olmadığı bir ekonomide optimum kaynak dağılımı (Pareto optimali) gerçekleşmiş olur. Ancak açıklamalarımızın başında da belirttiğimiz gibi piyasa ekonomisinde çeşitli nedenlerle Pareto-marjinal koşullar sağlanamamakta ve böylece kaynak kullanımında etkinlikten sapmalar görülmektedir.

Piyasa ekonomisini optimumdan saptıran nedenleri ise tam rekabet modelinin gerçekleştirilememesi, dışsal ve içsel ekonomiler, kamusal mallar ve marjinal maliyetin sıfır olduğu üretim faaliyetleridir

Optimumdan sapmalar, piyasa ekonomisinden başka bir kamu ekonomisi ortaya çıkardığından bu defa, bu iki kesim arasında kaynak kullanımında etkinliğin sağlanması gereklidir. İçte, devletin temel fonksiyonlarından birisi bu optimumu sağlamaktır. Devlet, sosyal optimumu sağlayacak çeşitli ekonomi politikası araçlarına para ve kredi, maliye, dış ticaret vb. politikalara sahip bulunmaktadır. Kaynakların etkin kullanımı kadar etkin dağılımı da önem arz etmektedir. Piyasa ekonomisinin kendi tabi işleyişinde coğrafi ve sektörel alanlar itibariyle üretim faktörlerinin dağılımında dengesizlikler söz konusu olabilir. Örneğin, sermaye, müteşebbis ve emek faktörleri ülkenin belirli bir coğrafi bölgesinde yoğunlaşmış olabilir. Bu durumda devlet, teşvik edici tedbirler (vergiler, kamu harcamaları, vb.) vasıtasıyla üretim faktörlerinin mobilitesini sağlamaya çalışır.

1.2. İktisadi İstikrarın Sağlanması Yönünden Devletin Rolü ve Fonksiyonları

Keynesyen iktisatçılara göre kamu ekonomisinin temel görev ve fonksiyonlarından birisi de ekonomik dengenin sağlanmasıdır. Bir ekonomide denge, genel olarak toplam arz toplam talep eşitliği veya yatırım tasarruf eşitliği olarak ifade edilir. Bu büyüklüklerin birbirine eşit olmaması halinde ekonomide istikrarsızlık var demektir. Ekonomide istikrarsızlığın mevcut olması fiyat istikrarının bozulması ve ekonominin tam istihdam denge düzeyinden sapması anlamına gelmektedir. Günümüzde ekonomik istikrar denildiğinde bundan fiyat istikrarı ve tam istihdamın birlikte sağlanması anlaşılmaktadır.

1930'lara kadar ekonominin sürekli tam istihdam' da bulunduğu kabul edilerek devletin ekonominin tabi işleyişine müdahale etmemesi

savunulmaktaydı. Bu görüşlerin temeli klasik iktisatçılardan J.B.Say'ın “mahreçler kanunu”na dayalıdır. “Her arz kendi talebini yaratır” şeklinde ifade edilen Say Kanunu ekonomide arz ve talep arasında dengesizliklerin geçici olduğunu savunur.

Ancak, Keynes'in fikirleri özellikle 1940'lı yıllardan itibaren dünyada genel kabul görmüştür. Bundan sonra devlet fiyat istikrarsızlıklarına (enflasyon ve deflasyon) ve eksik istihdama karşı aktif olarak mücadele etmeye başlamıştır.

1.3.İktisadi Büyüme ve Kalkınması Sağlanması Yönünden Devletin Rolü ve Fonksiyonları

Bir ekonomide belirli bir dönemde (genellikle bir yılda) üretim faktörlerinin üretimde meydana getirdiği gelir artışına iktisadi büyüme denilmektedir. İktisadi büyüme kısaca, milli gelirde meydana gelen yıllık artış şeklinde de tanımlanmaktadır. İktisadi kalkınma ise iktisadi büyümeyi de kapsayacak, şekilde ekonomideki kantitatif ve kalitatif bütün değişiklikleri ifade eder. Diğer bir deyişle, iktisadi kalkınma, iktisadi büyümenin ifade ettiği reel milli gelir değişiminden başka, bir ekonominin yapısal değişimini (sosyal, kültürel vb.) de kapsar. Keynesyen iktisatçılara göre iktisadi büyüme ve kalkınmanın sağlanmasında devletin önemli görevleri bulunmaktadır. Keynesyenlere göre ekonomik kalkınmanın kendi haline bırakılması, bu ekonomilerin yapılarında mevcut çeşitli darboğazlar ve kısır döngüler sebebiyle, çok sakıncalı bir yol olarak değerlendirilebilir. Keynesyen iktisatçılar özellikle kalkınma sürecinin ilk aşamalarında devletin ekonomiye müdahalesinin gerekli, hatta kaçınılmaz olduğunu savunmaktadırlar. Keynesyenlere göre piyasa ekonomisi tek başına büyüme ve kalkınma hedeflerini gerçekleştirmek için yetersizdir.

1.4. Ödemeler Bilançosunda Denge Sağlanması Yönünden Piyasa Başarısızlığı ve Devlete Düşen Rol

Keynesyen iktisatçılara göre kamu ekonomisinin fonksiyonlarından birisi de ödemeler bilançosunda denklik sağlanmasıdır. Bilindiği üzere, ödemeler dengesi bir ülkenin bir yıl içerisinde diğer ülkelere çeşitli nedenlerle yaptığı ödemelerle, dış ülkelere sağladığı dövizleri gösteren bir tür bilançodur. Ödemeler dengesi, uluslararası ekonomik ilişkilerin parasal yönünü açıklar.

Ödemeler dengesi, dar anlamda dış ticaret dengesi olarak bilinmektedir. Dış ticaret dengesi, esasen ödemeler bilançosunun bir kalemini oluşturan cari işlemler dengesinin mal hareketlerine ilişkin bölümünü ifade eder. Dış ticaret dengesi, bir ülkenin bir yıl içerisindeki toplam mal ihracatı sonucunda sağladığı dövizleri ve ithalat sonucu dış ülkelere ödediği dövizleri gösterir. İthalatın ihracattan fazla olması durumunda ise dış ticaret dengesi fazlalık veriyor denilir.

Dış ticaret dengesinin, iktisadi istikrarın sağlanması ve ekonomide büyüme ve kalkınmanın sağlanması açısından büyük önemi vardır. Bu bakımdan ödemeler bilançosunda denkliğin sağlanması son derece önemli olmaktadır. Ödemeler bilançosunun açık vermesi ülkenin uluslararası alanda itibarının sarsılması anlamına gelmektedir.

Ödemeler bilançosunda denge sağlanması iktisadi düşünceler içerisinde büyük önem taşımaktadır. Keynes öncesi iktisatçıların uluslararası denge mekanizmasını açıklayan doktrinine “klasik dış ticaret denge teorisi” denilmektedir. “Otomatik dış denge teorisi” olarak da bilinen bu teori, ödemeler bilançosundaki dengesizliklerin geçici olduğunu ve zaman içerisinde kendiliğinden dengeye ulaşılabilirliğini savunmaktadır. Bu teoriye göre, ödemeler bilançosu açık veren ülke, bu açığını altın ihraç etmek suretiyle kapayacaktır. Çünkü altın ihracı, o ülkedeki para hacmini azaltacak,

para hacminin azalması da fiyat düzeyinin düşmesine neden olacaktır. Diğer taraftan altın ithal eden ülkelerde ise para hacmi genişleyerek fiyatlar artacaktır. Bu iki hareketin sonucunda, açık veren ülke diğer ülkelere nazaran ucuzlanmış olacağından, ihracatı artıp, ithalatı azalacak ve böylece otomatik olarak tekrar dengeye gelecektir. Hemen belirtelim ki klasik ya da otomatik dış denge teorisi esasen altın para sisteminin söz konusu olduğu bir ekonomide geçerlidir. Klasik iktisatçıların bu görüşlerine karşılık Keynes 1936 yılında yayınladığı "Genel Teori"sinde dış dengenin sağlanmasına ilişkin görüşlerini, özetle şu şekilde belirtmiştir. Keynes'e göre ödemeler bilançosu açık veren ülkelerde toplam talep hacmi daralarak, üretim ve istihdam seviyesi düşecek ve sonuçta milli gelir azalacaktır. Aksine ödemeler bilançosu fazlalık veren ülkelerde ise toplam talep hacminin genişlemesi sonucu, milli gelir de artacaktır. Milli geliri artan ülkenin ithalat mallarına olan talebi de artacaktır. Bu iki ülke arasında ithalat ve ihracat işlemleri ödemeler bilançosunun zaman içerisinde otomatik olarak dengeye gelmesini sağlayacaktır.

Günümüzde ödemeler bilançosundaki dengesizliklerin olması durumunda devletin çeşitli kamu politikası araçları ile ekonomiye müdahale etmesi görüşü bazı iktisatçılar tarafından savunulmaktadır. Buna karşın liberal iktisatçılar, devletin bu alandaki rolünün oldukça sınırlı olmasından yanadırlar.

1.5. Adil Bir Gelir ve Servet Dağılımı Sağlanması Fonksiyonu

Milli gelirden üretim faaliyetine katılanların dengeli ve adil bir pay almalarına gelir dağılımında adalet adını veriyoruz. Gelir dağılımı denildiğinde, çoğunlukla "kişisel gelir dağılımı" anlaşılmaktadır. Milli gelirin toplumu oluşturan bireyler arasında nasıl dağıldığını, diğer bir deyişle bireylerin toplam milli gelirden ne oranda pay aldıkları kişisel gelir dağılımı hesaplamalarıyla bulunuyor. "Fonksiyonel gelir dağılımı" ise milli gelirin üretim faktörleri (emek, sermaye, müteşebbis, toprak) arasındaki dağılımıdır.

Gerek kişisel ve gerekse fonksiyonel gelir dağılımı hem az gelişmiş ülkelerin hem de gelişmiş ülkelerin en önemli sorunlarından birisidir. Bir kısım iktisatçılar -özellikle Keynesyen iktisatçılar- gelir dağılımı sorununun piyasa ekonomisi içerisinde kendiliğinden çözüme kavuşturulamaması nedeniyle devlet ekonomiyeye müdahalesinin gerekli olduğu görüşünü savunmaktadırlar. Keynesyenlere göre devlet yeniden dağıtım politikası adı verilen bir mekanizma ile adil bir gelir ve servet dağılımını gerçekleştirme fonksiyonunu üstlenebilir. Yeniden dağılımı, bir ülkede milli gelirin bir kısmını, vergi ve diğer cebri tasarruf araçları ile topluma yeniden vermek şeklinde tanımlayabiliriz. Yeniden dağılıma aynı zamanda "ikincil dağılım" adı da verilmektedir.

Yeniden dağılım politikası, adil bir gelir dağılımını gerçekleştirmek için bazı araçlardan yararlanır. Bu araçların başlıcaları malidir. Mali araçların bütününe "gelirler politikası" veya "maliye politikası" adı verilmektedir. Mali olmayan araçların tümü ise "sosyal politika" ve "para kredi politikası" olarak bilinmektedir. Yeniden dağılım politikasının en etkin aracı maliye politikasıdır. Gelir ve servet dağılımındaki eşitsizlikleri gidermek yönünden maliye politikasının elinde,

vergi,

kamu harcamaları ve

kamu kredisi

olmak üzere üç araç vardır.

2. Piyasa Başarısızlıklarının Ortadan Kaldırılması İçin Kamu Politikası Araçları

Buraya kadar yapmış olduğumuz açıklamalarda devletin ekonomik rasyonelini incelemiş bulunuyoruz. Neo-klasiklerin "Piyasa Başarısızlığı Teorisi" ve Keynesyenlerin "Fonksiyonel Devlet Teorisi" devletin niçin var olması gerektiğini ve devletin görev ve fonksiyonlarını anlamak bakımından

büyük önem taşımaktadır. Milli ekonomi içerisinde Devlet adı verilen bir kurumun varlığının gereğini ve rasyonelini bu şekilde anladıktan sonra, şimdi kamu ekonomisinin fonksiyonlarının yerine getirilebilmesinde yararlanılabilecek kamu ekonomisinin amaçlarını gerçekleştirecek başlıca araçlar şunlardır:

- Para ve kredi politikası
- Maliye politikası
- Dış ticaret politikası
- Regülasyon ve kontroller politikası
- KİT politikası.

Yukarıda belirtilen araçlar bütününe "kamu politikası" adı verilmektedir. Kamu politikasının yukarıda belirtilen mali parasal araçları kamu ekonomisinin amaçlarını, bir diğer ifadeyle görev ve fonksiyonlarını gerçekleştirmek için kullanılır.

2.1.Para ve Kredi Politikası

Para ve kredi politikası, para hacminin daraltılması veya genişletilmesi suretiyle para arzı ve para talebi arasında denge kurmaya çalışan bir politikadır. Para politikası ekonominin bütününe yönelik önlemlerden oluşmaktadır. Para ve kredi politikasının, kamu ekonomisinin amaçlarını gerçekleştirmede kullandığı araçların başlıcaları şunlardır:

- Açık piyasa işlemleri politikası,
- İskonto ve reeskont politikası,
- Munzam karşılıklar politikası,
- Kantitatif ve kalitatif kredi politikası,

Devletin piyasadan tahvil ve bono satın alması ve satmasına“açık piyasa işlemleri” adı verilmektedir. Devlet tedavüldeki para hacmini artırmak

istediğinde piyasadan tahvil ya da bono satın alır. Para hacmini azaltmak istediği zaman ise piyasaya tahvil ya da bono satar. Bu suretle özellikle fiyatlar genel seviyesi üzerinde etkili olmaya çalışır. “İskonto ve reeskont politikası”nı ise şu şekilde özetleyebiliriz. İskonto, henüz vadesi gelmemiş bir alacak senedinin peşin para ile bankalara kırdırılmasıdır. Bilindiği gibi, ödemelerde, poliçe, bono vs. kullanılmaktadır. Paraya ihtiyacı olan tacir, senetleri kırdırır. Banka, senedin kırdırıldığı günden itibaren vadesi bitinceye kadarki faizi düşürerek senedi satın alır. Yapılan indirim iskonto haddi denir. Merkez bankalarının reeskont haddi diğer bankaların uyguladıkları iskonto haddinden genellikle düşüktür. Tüccar senetlerini iskonto yapan bankalar, iki iskonto haddi arasındaki fark kadar kâr elde ederler. Eğer reeskont haddi düşük tutulursa o zaman yeniden kırdırılmak istenen senet sayısı artacak, reeskont haddi yükseltirirse yeniden kırdırılmak istenen senet sayısı azalacaktır. Birincisinde krediyi genişletici, ikincisinde krediyi daraltıcı etki söz konusudur. Şu halde merkez bankası kredisini daraltmak istediği zaman reeskont haddini yükseltir. Reeskont, şartlarını güçleştirir. Kredisini genişletmek istediği zaman reeskont haddini düşürür. Para ve kredi politikasının araçlarından birisi de “Kanuni karşılıklar politikası”dır. Bilindiği üzere bankalar mevduatlarının belli bir oranını nakit olarak karşılık adı altında tutmak zorundadırlar. İşte merkez bankasının bu karşılık (munzam karşılıklar) oranlarını değiştirmek suretiyle bankaların ödünç verebilecekleri fonlar üzerinde etkili olmaya çalışmasına kanuni ya da munzam karşılıklar politikası adı verilmektedir. Örneğin, merkez bankası kanuni karşılıklar oranlarını yükselttiği zaman bankaların kredi arzı azalır, aksi durumda ise artar. Para ve kredi politikasının diğer bir aracı ise “kantitatif ve kalitatif kredi politikası”dır. Merkez Bankasının, banka kredilerine bir tavan koyarak, kredileri sınırlaması işlemine kantitatif kredi kontrolü politikası adı verilmektedir. Bazen da Merkez Bankası, verilecek kredilerin kullanım alanları ve amacı açısından bir sınırlama getirir. Bunun için de bazı şartlar ileri sürer. Ticaret bankalarının kredi hacminin bu şekilde sınırlandırılmasına ise kalitatif veya selektif kredi kontrol politikası adı verilmektedir.

2.2.Maliye Politikası

Maliye Politikası, devletin vergi almak, harcama yapmak, borçlanmak ve bütçe yapmak gibi hak ve yetkilerinden yararlanarak kamu ekonomisinin amaçlarını gerçekleştirmeyi sağlayan bir politikadır. Maliye politikasının başlıca araçları şunlardır:

- Kamu Gelirleri Politikası (Vergi Politikası)
- Kamu Harcamaları Politikası,
- Borçlanma ve Borç İdaresi Politikası,
- Bütçe Politikası,

Kamu gelirleri politikası, ya da vergi politikası, ülkenin genel, sosyal, ekonomik ve mali yapısı üzerinde son derece etkili olan bir araçtır. Örneğin, ekonomide ortaya çıkacak enflasyonist ve deflasyonist eğilimlere karşı vergiler etkin olarak kullanılabilirler. Gelir dağılımının adil bir hale getirilmesi için de vergilerin öneminin çok büyük olduğu kabul edilmektedir. Vergiler bunların dışında kaynak kullanımında ve dağılımında etkinlik sağlanması yönünden de önem taşımaktadır.

Maliye politikasının, kamu ekonomisinin amaçlarını gerçekleştirmede kullandığı araçlardan ikincisi “kamu harcamaları politikası”dır. Cari, yatırım ve transfer harcamaları ekonomik birimlerin karar ve davranışları üzerinde farklı ve önemli etkiler gösterirler.

Maliye politikasının diğer bir aracı da “borçlanma ve borç idaresi politikası”dır. Borçlanma politikası, özellikle az gelişmiş ülkelerin ekonomik büyüme ve kalkınmalarının hızlandırılmasında etkin bir politikadır. Devletin borçlanma politikasını başarıyla yönetebilmesi ayrı bir Borç İdaresi Politikasının birlikte yürütülmesini gerektirir. Borç İdaresi, devlet borçlarının miktarında ve bileşiminde ayarlamalar yapmak suretiyle kamu ekonomisinin bazı amaçlarını gerçekleştirmeye çalışmasıdır.

Devlet bütçe politikası ile de kamu ekonomisinin amaçlarını gerçekleştirmeye çalışır. Denk bütçe politikası, kamu gelir ve giderlerinin birbirine eşit olması anlamını taşır. Klasik iktisatçılar tarafından savunulan denk bütçe, Keynesyen iktisatçılar tarafından eleştirilmekte ve devletin konjonktüre paralel bir bütçe politikası takip etmesi savunulmaktadır. Yani konjonktürün depresyon dönemlerinde devletin açık bütçe politikası izleyerek özel tüketim ve yatırım harcamalarını uyarması ve böylece ekonomiyi canlandırması Keynesyen iktisatçıların temel önerisidir. Bu politikaya literatürde "Telefi edici bütçe politikası" adı verilmektedir.

2.3. Dış Ticaret Politikası

Daha önceki açıklamalarımızdan anlaşıldığı üzere kamu ekonomisinin amaçlarından birisi ödemeler bilançosunda denkliğin sağlanmasıdır. Ödemeler bilançosunda meydana gelebilecek açığı kapatmak ve ödeme güçlüklerini gidermek için alınan önlemlerin ve yapılan müdahalelerin bütününe Dış ticaret politikası veya uluslararası iktisat politikası adı verilmektedir. Dış ticaret politikasının başlıca araçları şunlardır:

- Tarifeler
- Miktar kısıtlamaları
- Kambiyo rejimi ve kambiyo denetimi
- Anlaşmalı ticaret
- İhracatın teşviki vb.

Dış ticaret politikasının en etkili araçlarından birisi tarifelerdir. Tarifeler, çeşitli mallar ithal ve ihraç edilirken, belirli oranlara göre bahis konusu mallar üzerinden alınan vergi oranlarını gösteren cetvellerdir. Gümrük tarifesi deyimi çoğunlukla, gümrük vergisi yerine kullanılmaktadır. Tarifelerin başlıca amaçları devlete bir gelir sağlamak (gelir etkisi) ve yerli sanayi dış rekabetten

korumaktır (koruma etkisi). Günümüzde gümrük vergileri genellikle ithalata uygulanmaktadır. Bu tür vergilere "Yasaklayıcı Vergi" denilmektedir. İthalat gümrük vergilerine bu adın verilmesi, oranlarının genellikle yüksek olması, dolayısıyla ithalatı dolaylı olarak yasaklamasından kaynaklanmaktadır. İthalatın sınırlandırılmasının en önemli sonucu döviz tasarrufu sağlanması ve süratle ödemeler bilançosunun denk tutulmasıdır.

Dış ticaret politikasının diğer bir aracı da miktar kısıtlamaları, diğer bir deyişle ithalatın kota veya kontenjan sistemine bağlanmasıdır. Özellikle ödemeler bilançosu açıkları kronik bir hal aldığı dönemlerde, devletler eldeki sınırlı döviz kaynaklarını önceden saptadıkları ithalata tahsis ederek açığı kapatmaya çalışırlar. Kısaca, "kota /kontenjan sistemi," ithalatın fiziki miktar veya değer olarak sınırlandırılması anlamına gelmektedir. Kotaların bir diğer şekli ise ithalatın yasaklanmasıdır. Burada ithalat tamamen yasaklanarak, fiziki miktar ve değer olarak sıfıra düşürülmektedir.

Ödemeler bilançosunda denklik sağlayacak araçlardan birisi de "kambiyo denetimi"dir. Kambiyo denetiminin amacı, döviz kurunu sabit tutarak, paranın dış değerinin düşmesini önlemeye çalışmaktır. Kambiyo denetimi politikasında, her türlü döviz alım satım işlemleri Merkez Bankaları tarafından yapılmaktadır. Kambiyo denetiminin işlemesi için merkez bankalarının kambiyo istikrarda tutmak amacıyla oluşturdukları bir fona gerek vardır. Kambiyo istikrar fonu, döviz arzı ve döviz talebi arasında bir denge kurmaya çalışır.

Ödemeler Bilançosundaki açıkları gidermeye yönelik önlemlerden bir diğeri de uluslararası iktisat teorisinde "anlaşmalı ticaret" olarak bilinmektedir. Anlaşmalı ticaret, iki yanlı (bilateral) veya çok yanlı (multilateral) olabilmektedirler. İki yanlı anlaşmalı ticaretin başlıca iki şekli vardır: Bunlar takas ve kliring anlaşmalarıdır. Takas sistemi, dış ticarete açık yaratmamaya, yönelik bir politika aracıdır. İki ülke arasında "ihraç edilen mal değeri kadar ithalatta bulunma" gibi bir esasa dayanır. Kliring sistemi ise

takasın ileri bir şeklidir. Çok yanlı anlaşmalı ticaret ise ikiden çok ülkeyi kapsamakta ve anlaşan ülkeler arasında konvertibl paralar kullanılmaktadır.

Dış ticaret politikasının önemli bir aracı da “devalüasyon”dur. Devalüasyon, yani hükümetlerin aldıkları iradi bir kararla ulusal paranın dış değerini düşürmeleri olayı, esasen ihracatın artırılması ve ithalatın kısılması amacına dayalıdır. Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Dış ticaret politikasının temel hedefi ödemeler bilançosunda denkliğin sağlanması olmakla birlikte diğer kamu ekonomisi amaçları içinde önem taşımaktadır.

2.4. Regülasyon ve Kontroller Politikası

Devlet, çeşitli iktisat politikası araçları yardımıyla ekonomiye müdahale edebilir. Devletin ekonomiye müdahalesi bazen belirli ekonomik faaliyetleri direkt olarak düzenlemeye tabi tutması (regülasyon) ve/veya mal ve faktör piyasalarında serbestçe oluşabilecek fiyatlara müdahale etmesi şeklinde olabilir. Birinci türde devlet müdahalesine "ekonomik regülasyon", ikincisine ise "ekonomik kontrol" adı verilir. Örneğin, devletin piyasaya giriş ve çıkışı düzenlemeye tabi tutması, bazı alanlarda yasal tekeller oluşturması, uluslararası ticareti bazı yasal engeller vasıtasıyla, (tarifeler, miktar kısıtlamaları vb.), düzenlemeye tabi tutması, kamu iktisadi teşebbüslerinin görev zararlarının hazineden karşılanması, bu teşebbüslere hazineden yardım yapılması, bazı özel sektör yatırımlarına sübvansiyonlar sağlanması vb. uygulamalar ekonomik regülasyonlara örnek teşkil etmektedir. Ekonomik kontroller, diğer bir ifadeyle “dolaysız kontroller politikası” ile de devlet üretim faktörlerinin, piyasada serbestçe oluşabilecek fiyatlarına müdahalede bulunur. Mal ve hizmetler satış fiyatlarının kontrolü, ücret kontrolü, kira kontrolü, faiz oranı kontrolü, döviz kuru kontrolü vb. uygulamalar dolaysız kontroller politikasının başlıca uygulama araçlarını oluşturmaktadır.

2.5. KİT Politikası

Kamu ekonomisinin amaçları olarak belirttiğimiz makro ekonomik hedeflere ulaşmada kamu iktisadi teşebbüsleri politikası da önem arz etmektedir. Devlet çeşitli amaçlarla kamu iktisadi teşebbüsleri oluşturarak kamu ekonomisinin amaçlarını gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Buraya kadar yapmış olduğumuz açıklamalar ile varmak istediğimiz noktaya ulaşmış bulunuyoruz. Özetle, ifade etmek gerekirse, milli ekonomi içerisinde piyasa ekonomisi dışında bir de kamu ekonomisine ihtiyaç vardır.

3.Piyasa Başarısızlıklarının Çözümünde Devletin Rolü

Yukarıdaki açıklamalarımızda piyasa başarısızlığı teorisi ve fonksiyonel devlet teorisi ele alınmış ve her iki teori çerçevesinde piyasa ekonomisinin kendi tabii işleyişine bırakılması halinde optimal sonuçlar doğuramayacağı açıklanmıştır. Piyasa ekonomisinin başarısız olduğu konulardan birisi de gelir dağılımında adaletsizlik ve yoksulluk sorunudur. Önceki açıklamalarımızda kısaca değindiğimiz bu konu üzerinde biraz daha detaylı açıklamalar yapmamızda fayda bulunmaktadır. Öncelikle piyasa başarısızlığının ortadan kaldırılmasında devletin rolünün ne olması gerektiğini inceleyelim. Konuyu Dünya Bankası uzmanlarının geliştirdiği bir tablo üzerinde açıklamaya çalışalım. (Bkz: Tablo-19).

Tablo-16: Piyasa Başarısızlıklarının ve Gelir Dağılımında Adaletsizliğin Önlenmesinde Devletin Rolü ve Görevi

a-Minimal devlet fonksiyonu

Piyasa Başarısızlıklarına Karşı Devletin Rolü

Kamusal malların üretilmesi:

Savunma

Kanun ve düzen

Mülkiyet hakları
Makro-ekonomi yönetimi
Sağlık

Gelir Dağılımında Adaletsizliğin Önlenmesinde Devletin Rolü

Yoksulların Korunması:
-Yoksullukla mücadele programları
-Doğal afet ve felaketlerle mücadele

b-Sınırlı devlet fonksiyonu

Piyasa Başarısızlıklarına Karşı Devletin Rolü

Dışsallıkların çözümü:
-Temel eğitim
- Çevre koruma

Monopollerin düzenlenmesi:
-Anti-tröst politikalar
-Rekabet kurulu oluşturma vs.

Eksik (Aksak) enformasyon sorununa çözümler:
-Sosyal güvenlik (sağlık, emeklilik sigortaları)
-Tüketicinin korunması

Gelir Dağılımında Adaletsizliğin Önlenmesinde Devletin Rolü

Sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerinin sunulması:
- İşsizlik sigortası
- Emeklilik sigortası
- Sağlık sigortası

- Sosyal yardımlar

c-Aktif devlet fonksiyonu

Piyasa Başarısızlıklarına Karşı Devletin Rolü

Özel sektör faaliyetlerini koordine etme:

- Piyasaları canlandırma

Gelir Dağılımında Adaletsizliğin Önlenmesinde Devletin Rolü

- Gelirin yeniden dağılımı politikaları

Kaynak: (World Bank, World Development Report, 1997. The State in a Changing World,Oxford:Oxford University Press., 1997, s. 27. aktaran, Aktan, 2002:18)

Piyasa başarısızlıklarının ortadan kaldırılmasında devlet minimal bir fonksiyon üstlenebileceği gibi, sınırlı ya da aktif bir rol üstlenebilir. Piyasa ekonomisinin kendi tabi işleyişine bırakılması halinde ortaya çıkabilecek sorunların çözümlenmesi için devletin üstlenebileceği minimal görev ve fonksiyonlar şunlar olabilir :

- Piyasa ekonomisinde temel ekonomik özgürlüklerin korunması ve bunun için gerekli yasaların yürürlüğe konulması ve etkin biçimde uygulanması,
- Genel olarak toplumsal düzenin korunması için güvenlik ve adalet hizmetlerinin sunulması,
- Ülkenin dış düşmanlara karşı korunması için savunma hizmetlerinin yerine getirilmesi,

Genel olarak minimal devlet denildiğinde bundan anlaşılması gereken devletin iç güvenlik, dış güvenlik, adalet ve yargı hizmetlerini sunmasıdır.

Minimal devlet, piyasa başarısızlıklarının bir kısmının ortadan kaldırılmasına olanak sağlar, fakat bunun dışında piyasa ekonomisinin kendi tabii işleyişi sonucunda ortaya çıkan ve/veya çıkabilecek diğer bazı sorunların (eğitim ve sağlık hizmetlerinden mahrumiyet, tekelci piyasaların fiyat politikalarından olumsuz etkilenme vs.) çözümlenmesine olanak sağlamaz.

İşte bu yüzden bazı iktisatçılar minimal devlet fonksiyonları dışında da devletin görev ve fonksiyonlarının olması gerektiğini savunurlar. Sınırlı devlet anlayışını savunan iktisatçılar ise devletin tam kamusal mal ve hizmetler dışında diğer bazı kamusal mal ve hizmetleri de sunması gerektiği görüşündedirler. Örneğin, piyasa ekonomisinde temel eğitim ve sağlık hizmetlerinden herkesin yararlanması sözkonusu olamayacağından bu hizmetlerin devlet kanalıyla arz edilmesi gerekir. Aynı şekilde piyasa ekonomisinde negatif dışsallıklar sorunu kendiliğinden çözümlenemeyeceğinden devlet müdahalesine ve devlet regülasyonlarına ihtiyaç olacaktır. Bunun yanı sıra piyasa ekonomisinde aksak rekabet piyasalarının oluşması kaçınılmazdır ve bu tür piyasalarda özellikle gelir düzeyi düşük kişilerin olumsuz etkilenmesi kaçınılmaz bir sonuçtur. İşte bu ve benzeri nedenler dolayısıyla devletin ekonomiye müdahalesine gerek bulunmaktadır.

Sınırlı devlet anlayışı dışında aktif devlet müdahalesini savunan iktisatçılar ise piyasa başarısızlıklarının ortadan kaldırılmasında devlete çok daha fazla rol düştüğü görüşündedirler. Devlet müdahaleciliğini savunan iktisatçılar –genel olarak Keynezyen iktisatçılar ve sosyal refah devleti anlayışını benimseyen iktisatçılar- devletin gelirin yeniden dağılımını sağlayacak ekonomi politikaları uygulamasını savunmaktadırlar. Ekonomi politikaları dahilinde özellikle

aşağıda belirtilen maliye politikası önerileri ile gelirin yeniden dağılımının gerçekleştirilmesi savunulmaktadır:

Vergi Politikası: Vergi tarifesinin artan oranlı olarak belirlenmesi, emek ve sermaye gelirlerinin ayrı şekilde vergilendirilmesi ve sermaye gelirlerinin vergi yükünün emek gelirlerine oranla daha fazla olarak belirlenmesi, asgari ücretin vergi dışı bırakılması, en az geçim indirimi uygulaması, tüketim vergilerininin ziyade gelir ve servet üzerinden vergiler alınması, veraset ve intikal vergisi ile servetin dağılımının değiştirilmesi v s.

Kamu Harcamaları Politikası: Eğitim, sağlık, sosyal güvenlik gibi sosyal nitelikli mal ve hizmetlerin devlet tarafından sunulması; yoksullara yönelik sosyal yardım programları uygulanması, sosyal güvenlik harcamaları, toplu konut hizmetleri ile yoksulların desteklenmesi vs.

Gelir dağılımında adaletsizlik ve yoksulluk sorununun çözümüne yönelik olarak devletin görev ve fonksiyonlarının ne olması gerektiği konusunda da iktisatçılar arasında görüş farklılıkları bulunmaktadır. Minimal devlet taraftarları genel olarak piyasa ekonomisinde üretim ve üretimin sonucu ortaya çıkan gelirin dağılımına devletin herhangi bir müdahalede bulunmaması gerektiği görüşündedirler. Minimal devlet sadece ve sadece beklenmeyen doğal afetler karşısında ortaya çıkan yoksulluk sorunu ile mücadele için belirli programlar uygulayabilir. Bunun dışında devletin birincil gelir dağılımına müdahale etmemesi gerektiği görüşü genel olarak kabul edilmektedir.

Sınırlı devlet taraftarları ise devletin sosyal güvenlik hizmetlerini ve belirli sosyal yardım programlarını uygulaması gerektiği görüşündedirler.

Aktif devlet anlayışını savunanlar ise yoksullukla mücadeleye yönelik devletin daha aktif bir rol üstlenmesi gerektiği görüşündedirler. Aktif devlet anlayışını savunanlar özellikle yeniden dağılım politikaları ile devletin piyasa

ekonomisinde ortaya çıkan yoksulluk ve gelir dağılımında adaletsizlik sorunu ile mücadele etmesini savunmaktadırlar.

Gelir dağılımında adaletsizlik ve yoksulluk sorununun çözümlenmesinde devlet müdahalesine gerek olduğu savunulurken şu yanılgıya düşülmemesi gerekir. Devlet, piyasa ekonomisinde ortaya çıkan başarısızlıkların ve bu çerçevede ortaya çıkan gelir dağılımında adaletsizlik ve yoksulluk sorununun çözümlenmesinde her zaman başarılı olamayabilir. Burada devlet müdahalesinin kapsamı, uygulanan araçlar, müdahaleci iktisat politikalarını uygulayan yönetimin yapısı vs. hususlar son derece önem taşır. Devlet, bazı sorunların çözümü olduğu kadar bazı sorunların da bizatihi kaynağıdır. Bu bakımdan, gelir dağılımında adaletsizlik ve yoksulluk sorununun çözümlenmesinde temel reçetenin devlet müdahaleleri olduğu görüşü doğru değildir. Sınırları iyi belirlenmemiş devlet müdahaleleri ister istemez sorunların daha da büyümesine ve ağırlaşmasına neden olabilir.

ALTINCI BÖLÜM

NEOLİBERAL İKTİSAT POLİTİKALRI, ÇALIŞMA HAYATI İLİŞKİLERİ ANALİZİ VE SOSYAL DEVLETİN GELECEĞİ

1.İşgücü Piyasası

İçinde bulunduğumuz yüzyıl “sosyal dönüşümler yüzyılı” olacağı belirtilmektedir(Bedir, 2002; 54). Bazı yazarlar ise, bu işçilere "altın yakalı" (gold collar) demektedirler. Bunlar özellikle problem çözme kabiliyetleri, yaratıcılıkları, zekaları ve yetenekleri nedeniyle istihdam edilmektedir. Bu kavramlar, endüstri toplumundan bilgi toplumuna geçen dünyamızda, işgücünün yapısal değişim biçimlerini de açık bir şekilde göstermektedir. "Mavi yakalı", "beyaz yakalı", "pembe yakalı" yanında, şimdi de "altın yakalı" işçilerden bahsedilmektedir(Ekin, 2001:6).

Modern dünya "iş" ve "işyeri"ni yaşamın merkezi haline getirdi. Geleneksel toplumda "evde çalışan" insanlar, artık "fabrikalarda çalışma"ya başladılar. İş, aileden ayrıldı. Ancak bu eğilim günümüzde tekrar tersine döndü. İş, yeniden eve dönme eğilimine girdi, böylece çoğu kez adına "sanal işgücü" diyebileceğimiz, yeni bir işgücü türünün, diğer bir ifade ile bilgi işçisi olarak nitelendirilen ve ileri düzeyde enformasyon teknolojilerini kullanabilen işgücünün günümüzde hızla yayıldığına tanık olunmaktadır. Yeni ekonominin işgücünün becerileri artık öyle çeşitli ve öyle hızlı değişmektedir ki, geçmişteki gibi işgücünün yerine ucuza yenilerini alınması mümkün olamamaktadır. Dolayısıyla hızlı değişen teknoloji ve yenilikler karşısında bunları kullanabilecek beceri ve bilgiye dayalı işgücü büyük önem kazanmaktadır(Keser, 2004).

Yurtdışında uzun süre çalışan işçilerin sorunları “Uzun yıllar bir başka kültürde edinilen alışkanlıklar, yaşam standardı, davranış kalıpları, yaşama

bakış, birey olarak alınan hizmetler ülkemizde bulunmasında veya devam ettirilmesinde zorluklarla karşılaşmaktadır”(Kümbetoğlu, 2000:50)

İşgücü piyasasında bütün sektörlerde verimlilik esasına göre tanzim edilmekte ve verimli olmayan sektörlerde işgücü azaltılmasına gidilmesi piyasa kuralıdır. Tarım sektörünün özneliliği nedeniyle hasıla artışı da formüle edilmiştir. ($MV=PY$ Tarımsal işgücü piyasasında oluşan nüfus başına hasıla artışını ifade etmektedir(Clark, 2007:115).

Piyasa ekonomisinin işleyişi hem gelirin yaratılması (ekonomik), hem de dağıtılması (sosyal) bakımından anlam ve önem taşımaktadır. Bu işleyiş bir yanda “kazananların”, diğer yanda “yitirenlerin” yer aldığı ikili bir toplumsal yapıyla kendini göstermektedir. Gerçekten, piyasa ekonomisi işgücü piyasasındaki işleyişe bağlı kalarak çözümlenecek olursa sosyal politikanın doğasına aykırı değişimleri anlamak kolaylaşacaktır. Bu anlamda, işgücü piyasasında katmanlaşma çokuluslu işletmelerin dikey bütünleşmesine bağlı olarak açıklanabilir. Bir başka deyişle, katmanlar arasındaki tamamlayıcılık ilişkileri ortaya konulabilir. Bu süreçte çalışma ilişkisinin de parçalandığına tanık olunmaktadır(Erdut, 2007:10-11).

Neoliberal modelin işgücü piyasaları üzerindeki etkileri reel ücret ve istihdam kayıplarıyla sınırlı kalmadı; güven ortamının ve endüstriyel ilişkilerin de daha çok sarsılmasına yol açtı. Çalışan sınıfların en önde gelen temsilcisi konumundaki sendikaların üye sayılarının azalmasına ve örgütlü mücadelelerinin yavaşlamasına neden oldu. Krizin, Türkiye ölçülerine göre bile çok büyük olduğu dikkate alındıktan sonra dahi, işten çıkarılanların sayısının bu kadar büyük boyutlara ulaşabilmesi bu durumla kuşkusuz yakından ilişkili bir olgudur(Şenses, 2003:11).

“ Vasıfsızlaşma ya da işleri ortadan kaldırma mümkün değilse; firmalar aynı amaca ya işleri ülke içinde ucuz ücretli bölgelere ya da ülke dışına taşıyarak ulaşmaktadırlar. Özellikle bilgi işlerinin uzun mesafelerce hareket ettirilmesi önemli miktarda maddi şeylere ihtiyaç duymamakta (ör. çağrı

merkezleri ve yazılım mühendisliği gibi) ve üretim süreci, teknolojik gelişme yılları içinde maliyetleri gittikçe düşen küresel telekomünikasyon sistemlerinden önemli ölçüde yararlanmaktadırlar. Bu süreç, örneğin bir Amerikan Şirketinin, Çin’de veri giriş işçilerini, Kanada’da çağrı merkezi çalışanlarını ya da Hindistan’da program yazımcılarını istihdam etme olanağı sağlamaktadır. Bu süreç, iş çevresi ve emek arasında 1950’ler ve 60’larda kurulan toplumsal sözleşmeyi (iyi ücretler ve sosyal haklara dayanan güvenceli işler), öncelikle iş çevresine lehine dönüştüren iş çevresi-güdümlü neoliberal gündemin genişlemesi ile ilgilidir. Çünkü dışarıya iş verme, emeği ve sendikaları koruyan sosyal politikalara da saldıran geniş iş çevresi gündeminin bir parçasıdır. Dolayısıyla, çalışanlar için başarılı bir müdafaa gerçekleştirmek oldukça zor gözükmektedir”(Yücesan-Özdemir, 2004; 66-67).

TABLO:17 TCDD LİMANLARINDA 1993-2004 YILLARI İŞGÜCÜ VERİMLİLİĞİ

YIL	VERİMLİLİĞE ESAS FAALİYET	BİRİM	HAYDARPAŞA	DERİNCE	BANDIRMA
1993	Liman Trafik (a)	Ton	4.073.522	1.590.304	3.269.958
	Personel Sayısı (b)	Kişi	1.287	453	446
	İşgücü Verimliliği (a/b)	Trafik/Kişi	3.165	3.511	7.332
	İşgücü Ver.Endeksi (%)		1,12	1,69	1,06
	(1992 Yılı=100)				
1994	Liman Trafik (a)	Ton	3.563.290	999.867	2.778.355
	Personel Sayısı (b)	Kişi	1.244	429	432
	İşgücü Verimliliği (a/b)	Trafik/Kişi	2.864	2.331	6.431
	İşgücü Ver.Endeksi (%)		1,01	1,12	0,93
1995	Liman Trafik (a)	Ton	4.726.705	1.222.573	2.928.441
	Personel Sayısı (b)	Kişi	1.185	425	417
	İşgücü Verimliliği (a/b)	Trafik/Kişi	3.989	2.877	7.023
	İşgücü Ver.Endeksi (%)		1,41	1,38	1,02

1996	Liman Trafik (a)	Ton	5.757.022	1.724.436	3.002.627
	Personel Sayısı (b)	Kişi	1.169	411	407
	İşgücü Verimliliği (a/b)	Trafik/Kişi	4.925	4.196	7.377
	İşgücü Ver. Endeksi (%)		1,74	2,02	1,07
1997	Liman Trafik (a)	Ton	6.039.467	1.852.552	3.331.074
	Personel Sayısı (b)	Kişi	1.132	400	409
	İşgücü Verimliliği (a/b)	Trafik/Kişi	5.335	4.631	8.144
	İşgücü Ver. Endeksi (%)		1,88	2,23	1,18
1998	Liman Trafik (a)	Ton	6.169.519	1.365.126	3.494.512
	Personel Sayısı (b)	Kişi	1.114	396	404
	İşgücü Verimliliği (a/b)	Trafik/Kişi	5.538	3.447	8.650
	İşgücü Ver. Endeksi (%)		1,96	1,66	1,26
1999	Liman Trafik (a)	Ton	5.688.617	756.949	3.251.236
	Personel Sayısı (b)	Kişi	1.190	437	439
	İşgücü Verimliliği (a/b)	Trafik/Kişi	4.780	1.732	7.406
	İşgücü Ver. Endeksi (%)		1,69	0,83	1,08
2000	Liman Trafik (a)	Ton	5.584.312	700.771	3.748.163
	Personel Sayısı (b)	Kişi	1.148	423	440
	İşgücü Verimliliği (a/b)	Trafik/Kişi	4.864	1.657	8.519
	İşgücü Ver. Endeksi (%)		1,72	0,80	1,24
2001	Liman Trafik (a)	Ton	4.789.012	548.220	2.979.090
	Personel Sayısı (b)	Kişi	1.097	421	417
	İşgücü Verimliliği (a/b)	Trafik/Kişi	4.366	1.302	7.144
	İşgücü Ver. Endeksi (%)		1,54	0,63	1,04
2002	Liman Trafik (a)	Ton	5.114.958	1.148.975	2.359.690
	Personel Sayısı (b)	Kişi	963	369	378
	İşgücü Verimliliği (a/b)	Trafik/Kişi	5.311	3.114	6.243
	İşgücü Ver. Endeksi (%)		1,87	1,50	0,91
	Liman Trafik (a)	Ton	5.722.968	1.451.639	2.723.876
	Personel Sayısı (b)	Kişi	888	353	352

2003	İşgücü Verimliliği (a/b)	Trafik/Kişi	6.445	4.112	7.738
	İşgücü Ver. İndeksi (%)		2,27	1,98	1,12
2004	Liman Trafiği (a)	Ton	6.457.931	1.967.451	3.243.260
	Personel Sayısı (b)	Kişi	865	341	344
	İşgücü Verimliliği (a/b)	Trafik/Kişi	7.466	5.770	9.428
	İşgücü Ver. Endeksi (%)		2,64	2,78	1,37

SAMSUN	MERSİN	İSKENDERUN	İZMİR	TOPLAM
1.823.633	11.666.624	2.356.631	5.056.223	29.836.895
520	1.805	942	940	6.393
3.507	6.464	2.502	5.379	4.667
1,15	1,02	1,43	1,22	1,12
1.214.593	10.874.367	1.735.579	4.623.143	25.789.194
510	1.746	910	867	6.138
2.382	6.228	1.907	5.332	4.202
0,78	0,98	1,09	1,21	1,01
1.870.198	11.713.691	1.967.057	4.804.136	29.232.801
501	1.693	888	819	5.928
3.733	6.919	2.215	5.866	4.931
1,23	1,09	1,26	1,33	1,18
2.407.844	11.586.618	1.637.085	5.526.958	31.642.590
471	1.645	860	781	5.744
5.112	7.044	1.904	7.077	5.509
1,68	1,11	1,09	1,61	1,32
2.583.365	13.106.165	1.933.972	5.923.887	34.770.482
461	1.595	828	740	5.565
5.604	8.217	2.336	8.005	6.248
1,84	1,29	1,33	1,82	1,50
2.305.260	13.854.952	1.644.077	6.321.957	35.155.403

447	1.593	764	746	5.464
5.157	8.697	2.152	8.474	6.434
1,69	1,37	1,23	1,92	1,55
2.069.954	14.029.147	1.740.921	7.184.413	34.721.237
482	1.686	741	829	5.804
4.295	8.321	2.349	8.666	5.982
1,41	1,31	1,34	1,97	1,44
2.537.236	13.380.480	2.216.100	8.164.470	36.331.532
486	1.678	746	827	5.748
5.221	7.974	2.971	9.872	6.321
1,71	1,25	1,70	2,24	1,52
2.543.935	13.628.682	1.697.025	8.426.069	34.612.033
473	1.552	722	779	5.461
5.378	8.781	2.350	10.817	6.338
1,77	1,38	1,34	2,46	1,52
2.610.895	13.762.865	1.602.005	9.652.714	36.252.102
410	1451	634	715	4920
6.368	9.485	2.527	13.500	7.368
2,09	1,49	1,44	3,06	1,77
2.768.736	15.476.378	2.256.717	11.109.599	41.509.913
391	1.373	552	668	4.577
7.081	11.272	4.088	16.631	9.069
2,32	1,77	2,33	3,77	2,18
3.112.234	17.183.293	2.233.598	12.500.265	46.698.032
375	1336	537	657	4455
8.299	12.862	4.159	19.026	10.482
2,72	2,02	2,37	4,32	2,52

Kaynak: Hesaplamalara ait veriler, TCDD İstatistik Yıllığı ve Vedat

Bilgin(1996) Demiryollarının Modernizasyonu Yeni Bir Gelişme Stratejisi,
(Demiryol-İş Yayınları, Ankara) verilerinden alınmıştır.

NOT:İşgücü sayısı ve yük elleçlemeleri kişi/ton/yıl'dır.

Örneğin, limanlarımızda emek/yoğun teknolojiye geçiş toplamda nisbi verimlilik artışı $= 2.52 - 1.12 = 1.4$ pozitif fark ile %240 nispetinde artış gerçekleşmiştir. İşletme birimi bazında ise bu fark daha belirgindir. İşgücü sayısı ise $6393 - 4455 = 2877$ kişi (ile %30,3 oranında) azalma söz konusudur. İşgücündeki bu sayısal düşme sermaye yoğun teknolojiye geçiş sürecinde makine ve teçhizatın modernizasyonu ile ilişkilidir (Bilgin-Başbuğ, 2003:115-116, Bennathan and Walters, 1979:43-62, Bölüm 3). Bu durum modern teknolojinin yeni iş yaratma ile işçi tensikati yaratması gibi bir paradoks oluşturmaları örneğidir. Bu çelişki neden kaynaklanmaktadır? Birim düzeyde istihdamda daralma yaratması ve etkinliği artırması iktisadi olmasını gösterir. Fakat, önemli bir çelişki birim düzeydeki bu daralmayı piyasa kuralı gereği diğer alanda telafi etmesi beklenir, fakat, burada da paradoks söz konusudur. Modernizasyonun gerçekleştirildiği sermaye mallarının ithal olması, yaratılan yeni istihdamın ithal edilen çıkış ülkesinde oluşması ile açıklanabilir. Diğer bir aksaklık ise ithal edilen ürünler için oluşan montaj endüstrisinin de, istihdamdaki daralmayı telafi edip etmediğine ilişkin parametreler de elde edilememektedir. Nispi olarak bu durum gelişmekte olan ülkelerde sermaye/finansman yetersizliğinden daha çok, vasıflı işgücü arzındaki yetersizlikle açıklanabilir. Çünkü vasıflı emeğin üreteceği katma değer ve verimlilik artışı diğer üretim faktörlerinden daha fazla öneme sahiptir (Şatıroğlu, 1981:9.Bölüm). Yüksek vasıflı emeğe sahip, fakat yeterli hammadde olmayan ülkeler ithal hammadde temini ile piyasada daha rekabetçi üstünlüğe sahiptir. Özellikle İsviçre'nin çikolata üretiminde dünyada fiyatları belirleyici güce sahip olması ancak yüksek vasıflı emek/teknoloji verimliliği ile açıklanabilir. Özellikle gelişmekte olan ülkeler sürekli mamul mal ithal etmekte ve ithal edilen ürünlerin nispi olarak varış ülkesinde de üretilmesi yönünde politika üretilmelidir (montaj ve yedek parça endüstrisi vb). Burada rekabetin uluslar arası boyutu ve politik kararların da etkili olduğu görülmektedir. Diğer dünya limanları ile rekabetin yanı sıra politik müdahaleler de rekabeti engelleyici faktörlerdir. Uluslar arası rekabette de aksama söz konusudur. Örneğin çevre ülke limanlarından Pire limanında da

rekabeti engelleyici korumacılık(sübvansiyonlar) uygulamaları sözkonusudur. Bu durum dışsal ekonomiler ile açıklanabilir(Ülken, 1978:182-183).

2.İstihdam

Neoliberal iktisat politikalarının ürettiği kriz, daha teknik bir ifade ile ekonomik durgunluk ve istikrarsızlık, kapitalist sınıfın durumuna göre farklı biçimlerde tezahür etmektedir. Kapitalist sınıf “çok kuvvetli olduğu”, yani yüksek kârlar elde ettiği zaman, çalışanlar sınıfının tüketim hacmi daralmakta ve ekonomi -talep yetersizliğinden ötürü tam istihdam seviyesinden uzaklaşmaktadır. Krizin bu biçimi liberal/piyasacı yaklaşımın itibar kaybetmesine sebep olmaktadır. Öte yandan, kapitalist sınıf “çok zayıf kaldığı”, yani kâr hadleri düştüğü zaman, reel yatırımlar önemsizleşmekte ve birikim fazlası ortaya çıkmaktadır. Bu tür bir kriz, kapitalist sınıfı, Bowles ve Ginits’in ifadesi ile, başka bölgelerde “daha yeşil otlaklar aramaya” sevk etmektedir. Söz konusu arayış, doğal olarak, liberal/piyasacı yaklaşım yeniden öne çıkarılması biçiminde tezahür etmektedir(Aydın, 2003:8).

Neoliberal uygulamaların istihdam üzerinde üzerindeki etkileri işin, işyerinin, iş süresinin esnekleştirilmesi ve bu yapının yasal çerçeveye kavuşturulması sağlanmıştır.

Bunun da ötesinde asgari ücret sabit bile olsa miktar olarak zamana ve ülkelere göre değişkenlik arz etmesi ile piyasayı temizleyici ve düzenleyici etkisi ile iktisaden gereklidir.

İşin esnekleşmesi kısmı zamanlı çalışma sistemlerinin çalışma hayatına uyarlanması, işyerinin bölünerek daha küçük birimlere ayrılması ile taşeronluk sisteminin yaygınlaştırılması ve iş sürelerinin bölünmesi ile işverenlere kolaylık sağlanması amaçlanmıştır. Genel çerçevesi bu durum çalışma hayatında yasal çerçeveye oturtulmaya çalışılmıştır(.Soyak-Yalınpala, 2002:282).

Bu teorik yapı ile dünyadaki sendikalizmin aşırı etkileri törpülenmeye çalışılmıştır. Ancak sendikal hareket (sendikal mücadele zemininde) siyasal iktidar olma hedefini kendine amaç edinmesi gibi bir sosyal siyaset izlemesi yanlışlığına düşmesi sonucu oluşan bu karmaşık ekonomik ilişkileri içerisinde işçi temsilcilerinin işveren gibi işletmelerde karar alma sonucunu doğurur ki bu durum da tepki oluşturur. Sonuçta oluşan bu tepki ile sendikalizm kendi hareketine zarar verme noktasına taşınmış olur. Halbuki işçi sendikaları, hiçbir zaman işveren veya temsilcileri değildir. Sendikal hareket başladığı ve durduğu yeri iyi tayin ve tespit etmelidir. Aksi durumda kendini anlatamaz hale gelir ve sonuçlarının ne getireceği belli olmayan zeminde kendini bulabilir. Siyasal mücadele içine girilmesi halinde sendikalar siyasi partilere dönüşür veya örtülü olarak siyasi parti görev ve işlevini üstlenmeleri anlamını yüklenirler ki bu durumda sendikal hareketin dayandığı zemin anlamsızlaşır. Neoliberal ekonomi uygulamalarının sendikalizme tepki olarak oluşan bu tür uygulamaları aşırı uçlara da taşınması ile bütün ekonomi zarar görebilir. Bu noktada işçi örgütlenmelerinin kendi örgütlerini idare edememe anlamına geleceği için sosyo-ekonomik taleplerini siyasal zemine taşımak istiyorlarsa ayrı bir tüzel kişilik oluşturmaları ve farklı bir gündemle politik mücadelelerini sürdürmeleri gerekir.

Yeni ekonomi her ne kadar yeni işlerin ve yeni mesleklerin istihdamını arttırsa da gözden kaçırılmaması gereken iki husus vardır. Bunlardan *ilki*, yeni ekonominin gelişimi ile birlikte, geniş istihdam kabul eden sanayi üretimi güç kaybetmiş, bunun yerine daha çok teknolojiye dayalı üretim gelişmiş, bu gelişme ile işgücüne duyulan talep azalmıştır. *İkinci* husus ise; yeni ekonominin yeni işsizlerin oluşması eğilimini üzerinde barındırmasıdır. Özellikle hızlı teknolojik değişimle iç içe yaşayan bu sistem, işsizlik konusunda son derece riskli bir yapıya sahiptir. Bu duruma bankacılık sistemi örnek verilebilir. Otomasyonla başlayan çalışanları tehdit eden süreç; bireysel bankacılık işlemleri, internet bankacılığı ve benzeri uygulamalarla her geçen gün çalışanları daha fazla oranda tehdit etmektedir.

Teknoloji şirketleri olarak bilinen ve insanların hayranlıkla izledikleri dot.com'ların beklenen başarıya ulaşamamalarının (Şirketlerin Nasdaq Borsasındaki hisse senetlerinin hızlı değer kayıpları) faturalarının çalışanlara kesildiği görülmektedir. Challenger, Gray and Christmas isimli insan kaynakları şirketinin araştırmasında göre, 1999'un aralık ayından beri tam 41515 internet çalışanı işini kaybetmiştir(Keser, 2004). Bu konuda bir çok örnek görülmektedir.

Teknolojik gelişmelerin baş döndürücü ilerlemesi yeni iş yaratırken bazı işlerin piyasadan kalkmasını beraberinde getirmiştir. Literatüre yaratıcı yok etme etkisi (the “creative destruction” effect) kavramını kazandırmıştır. Toplam faktör verimliliği bakımından sonuçları inceleme konusu yapılmıştır (Pissarides - Vallanti, 2004:31-32). Yukarıda geçen internet işinin yeni yaratılmış bir iş tanımı olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

Kitle üretimine ve standartlaştırmaya dayanan endüstri toplumunun çözülmesi yerine farklı teknolojilere ve standartlıktan uzak çeşitliliğe ve esnek üretim biçimine dayanan bilgi toplumunun gelmesi istihdam şekillerindeki standartlaşmayı da bozmuştur. Standartlaşmanın bozulmasına paralel olarak standart dışı veya atipik olarak bilinen başta part-time çalışma olmak üzere esnek zaman, evde çalışma, yoğun çalışma, belirli süreli çalışma, alt işveren gibi daha sonra ayrıntılı biçimde belirtilecek olan çok sayıda istihdam şekli hızlı bir artış göstermiştir (Tokol, 2002).

İstihdam ile iş saatleri arasında ters orantılı bir ilişki olmasına rağmen verimlilik, için her zaman aynı şeyleri belirtmek zordur(Pissarides,2007 :6).

Ülkemizde gerçek işsizlik oranı 2001 ve 2002 yılları için 22,3 ve 24,7 gibi yüksek oranlar sözkonusudur(Yüceol, 2005:126). Uluslararası normlar dikkate alındığında bu oran, 2004 ve 2005 yılları için atıl işgücü oranı, 18.2 ve 19.2 gibi oranlara ulaşmaktadır(İşveren 2005/12:11). İşsizliğin farklı tanımına göre farklı oranlar da verilebilmektedir(Çolak, 2005:54).

Eksik istihdamın ilave edilmesi ile işsizlik oranları, mevcut işsizlik oranını bir kat daha yükseltmektedir(türetilmiş işsizlik)(Özşuca, 2006:8, Yenimahalleli-Yaşar, 2007: 277-278).

Ayrıca istihdam edilen işgücünün üretken istihdam alanlarında, katma değer üretmesi ve yüksek verimlilik oranına sahip olması yanında ayrıca çalışanın da tatmin olduğu bir işgücü (**labour economicus**) ve işyeri ortamının yaratılması (**decent work**) gerekmektedir. Sosyal barışın sağlanması için zorunludur(Ghai, 2003:113-146). ILO Genel Müdürü Juan Somavia'nın konuya ilişkin görüşleri "(Küresel ekonomi politikaları)Küreselleşme, dünyada sürekli ve barış ortamında çalışılabilecek bir iş yaratmaktan uzaktır. Liderler bu durumu değiştirmeli ve bütün iktisadi ve sosyal politikaların ana merkezi çalışanın da tatmin olduğu iş yaratmak olmalıdır"(ILO 2005 Raporu Önsözü). İş yaratma konusunda nasıl bir yöntem izlenmelidir? Özellikle Türkiye için:

'Vergi indirimi kademeli olsun' Türk-İş Araştırma Müdürü Prof. Dr. Aziz Konukman, vergi ve sigorta prim oranlarında belli bir düzeyde indirimi benimsediklerini ancak bu indirimin kademeli olması gerektiğini söyledi. Prof. Dr. Aziz Konukman, *"İndirimin bir amacı da, kayıt dışı sektörü kayıt altına almaktır. Ancak kayıt dışındaki kimi işverenler, indirim bahanesiyle kâr marjlarını artırabilirler ve bu kez hiç kayda girmek istemeyebilirler. Onun için sonucu görmek lazım, yani kademeli bir indirim sonucunda kayıtlı ekonomi artıyorsa oranların düşürülmesine devam edilebilir"* dedi. Türk-İş Araştırma Müdürü Konukman, daha sonra şunları söyledi: *"Kayıt dışı sektörün kayda gireceğine dair bir teminat yok. Örneğin Kurumlar Vergisi oranları düşürüldü. Böylece yatırım yapılacak, istihdam artacak, milli gelir yükselecek, dolayısıyla vergi gelirleri artacak denildi, ancak olmadı. O nedenle prim oranlarında kademeli düşüş gereklidir. Ayrıca kimi şirket ve serbest meslek sahipleri asgari ücretli kadar bile vergi ödemiyor. Türk-İş olarak servet vergisi getirilmesini savunuyoruz. Eşzamanlı olarak hem servet vergisi getirilmeli, hem de vergi ve prim oranları kademeli biçimde*

düşürülmelidir" (Konukman, 2008d). "Türk sanayisinde kobi olarak adlandırılan küçük ve orta ölçekli endüstrilerin artması, orta sınılaşmayı doğrudan etkilemektedir. Şayet kobilerin büyük çoğunluğunun kendi öz kaynaklarıyla iş yapan işletmeler olduğunu kabul edersek –ki öyledir-, ülkemizin kendi tasarruflarıyla önemli bir etkinliği ortaya koyduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca kobi yatırımlarının, toplam yatırımlar içerisinde %27 civarında bir oranda olduğunu; bu kuruluşların, toplam istihdamın %61'ini oluşturduğunu ve üretilen toplam katma değerin %40'ının kobiler sayesinde ortaya çıktığını göz önüne alırsak, toplumsal yapıdaki değişimin, önemli ölçüde sivil inisiyatif tarafından gerçekleştirildiğini de görmüş oluruz"(Bilgin, 2008b:28).

3.Ücretler

Neoliberal iktisat politikaları sonucunda ücretlerde grup olarak bir farklılaşma, dağılımda eşitsiz bir genişleme söz konusudur(Katz, 1999:2).

Ücretlerdeki gerilemenin nedenleri arasında dış ticaret açıklarının da ücretlilerin aleyhine sonuç vereceği göz ardı edilmemelidir(Borjas, 1995:6-7).

Neoliberal iktisat politikaları nedeniyle özellikle 1980 sonrası kamuda istihdam daralmış fakat 2000 yılları sonrası tekrar yükselme eğilimine girmiştir. Özellikle yüksek vasıflı işgücü özel sektöre kıyma eğilimi her zaman görülmektedir(Borjas, 2002:23-26). Kamu sektörü sendikacılık açısından lokomotif görevi görmüş ve öncü olmuştur. Sosyal devlet uygulamaları ile özel sektöre de örnek teşkil etmiştir (Freeman, 1984:45-47). Sosyal barışın temininde temel ögedir(Freeman, 1994:29-31).

Ayrıca sendikalar sistemin bozucusu değil sigortası olma özelliğini taşımaktadırlar. Kamu sektörü sendikacılığı eğilimleri neoliberal aklın kalesinde bu sosyal barışa katkısını göstermektedir. Aksi durumda

sendikacılığın Atlantik ötesinde yok olmasını beraberinde getirirdi(Blanchflower-Bryson, 2003:9-11; Freeman 2003.:36-37).

Yoksulluğun nedenleri arasında SYDTF Kamuoyu araştırmasında ilk sırada eğitim ile ilgili cevaplar yer almaktadır. İşgücünün vasıf seviyesi her zaman ilk akla gelen faktördür(SYDTF, 2004:5-7).

ABD ve Avrupa'da yapılan araştırma sonuçlarında teknolojik gelişmenin vasıfsız emek gücü üzerinde ücretler bakımından olumsuz etki yarattığı görülmüştür. Teknik gelişmeler ilk olarak kesinlikle vasıfsız işgücü ücretlerini yükseltmez. Faktör piyasası uyumsuzluğu nedeniyle ücretlerde intibaksızlık sözkonusudur. Ücretler, genellikle kalitatif değişme, global ya da yerel olma durumuna göredir. Emek-yoğun teknolojik gelişmeler vasıflı emek üzerinde olumlu etki yaratacaktır. Aksi durumda emek tasarrufu yönünde işleyecektir(Davis, 1998:1629-1630).

Çalışma hayatına ilişkin yeni gelişmeler iş süreleri, biçimi ve çalışma temposu düzleminde verimlilikle ilişkili düzenlemeler işvence verimlilik artışı kabul görürken çalışan cephesinde ise ücret indirimine ilişkin düzenlemeler kabul görmemektedir. Her zaman emek-sermaye ilişkileri çalışanların gelirlerini azaltmadan etkin çalışmanın yöntem ve biçimleri kabul görmektedir. Bu da üretimde etkinlik sağlanabilmektedir. Yılda 1600 saat/yıl çalışma süresinin hedeflenmesi kısa zamanda gerçekleştirilmesi imkansız gözükmekte, en azından yüksek vasıflı işgücünün faydalanacağı düzenlemeler olarak görülmektedir(Antilla, 2005:135-142).

Aktif istihdam politikalarının bireysel faydalarının yanı sıra çok sayıda sosyal ve makro-ekonomik etkileri olduğu söylenebilir. Aktif istihdam politikaları işsizliğin azaltılması hırsızlık, uyuşturucu ve alkol kullanımı, fuhuş gibi işsizliğin sebep olduğu veya arttırdığı sosyal problemlerin azalmasına yardım edebilmektedir(Biçerli, 2005: 6-7).

İstihdamın iktisadi etkilerinin yanında sosyal etkileri de bulunması nedeniyle ülkemizde istihdam yaratılması için öncelikle kendi işini kurma girişimlerine destek verilmesi, istihdam maliyetleri konusunda giderleri azaltıcı düzenleme yapılmasında fayda görülmektedir.

Türkiye 2003 yılı itibariyle OECD ülkeleri içinde %42.1'lik istihdam vergileri yükü (ücretten alınan vergiler ile işçi-işveren SSK primleri toplamının işgücü maliyetine oran) ile birinci sırada yer almaktadır. OECD ülkeleri içinde 1996-2003 döneminde birim işgücü maliyetlerinin en fazla arttığı 2. ülke olmuştur. Bu noktada işsizliği azaltmayı arzulayan Türkiye'nin öncelikli olarak yeni işlerin yaratılmasını sınırlandıran engelleri ortadan kaldırarak uygun bir girişimcilik ortamı yaratması ve vergi yükünü makul düzeylere indirmesi gerekmektedir. Böyle bir adım kısa vadede vergi gelirlerinde azalmaya sebep olabilse de, etkili bir denetimle birlikte yürütüldüğünde boyutları giderek büyüyen kayıt dışı ekonomiyi daraltarak vergi tabanının genişlemesine neden olabilecektir(Biçerli, 2005:13-14).

Ampirik çalışmalar ücretlilerden alınan vergilerin düşürülerek, tüketim vergilerinin artırılmasının işsizlik üzerinde bir etki yaratmadığını ortaya koymaktadır. Ayrıca ücretlilerin vergilerindeki azalma çalışma saikini de teşvik etmektedir(Özşuca, 1998:15).

4.Sendikalar

Tarihsel olarak emek/sermaye ilişkilerini etkileyen faktörlerin başında üretim teknolojileri gelmektedir. Basit alet ve makinelerin kullanıldığı Ortaçağ ekonomisinin küçük sanayiye dayanması, teknik buluşların sonucu XVIII. yy. da hızla yaygınlaşan mekanizasyonun kapitalist fabrika sanayiini ortaya çıkarması, sosyal sınıf yapısının bu gelişme paralelinde yeniden biçimlenmesi hep aynı gerçeği karşımıza çıkarmaktadır.

“Bu suretle, geçen asrın ikinci yarısında ve, hususiyle iki dünya harbi arası devirde Fransa’da, İtalya’da, İngiltere ve Almanya’da çiftçi sendikalarına varıncaya kadar, sanayin hemen her branşında işçi ve patron sendikaları kurulmuş ve bugün bu memleketlerde bunların mensupları sayısı milyonlar aşmıştır.

...Evvelleri, sendikalar sırf birer mesleki menfaat birlikleri iken, geçen asrın sonlarında, bilhassa, Fransa ve İtalya’da bunlar siyasi bir renk almaya başlamış ve sendika hareketlerinden “Sendikalizm” diye, sosyalizmin bir kolu halinde, ekseriya ihtilalci bir gidiş olmak üzere, yeni bir doktrin türemiştir”(Sunar, 1955:7).

İkinci Dünya Savaşının sona ermesinden sonra teknik buluşların birbirini izlemesi 1960'lardan itibaren yeni bir teknolojik devrimin eşiğinde olduğumuzu göstermektedir. Buna "mikro-elektronik" ya da "bilgi teknolojisi" gibi isimler verilmektedir. Sanayide 1970'lerde yoğun biçimde kullanılmaya başlayan bu teknolojinin Özelliği, bilgisayarlar yardımı ile çok sayıda bilgiyi hızla toplaması, işlemesi, saklaması, gerektiğinde hemen kullanıma hazır durumda tutabilmesi ve hızla iletilebilmesidir.

Devrim niteliğinde ki bu gelişme, emek/sermaye ilişkilerini daha şimdiden önemli ölçüde etkilemiştir. Klasik iş hukuku literatürdeki işçinin işyerinde ve bağımlı çalışan bir kişi olarak yapılan tanımı değişmeye başlamış, vasıflı işgücü ön plana çıkmış, fikir işçiliği yaygınlaşmış, yeni çalışma biçimleri birbirini izlemeye başlamıştır.

Bu köklü değişmeler, sendikacılık ve toplu pazarlık alanlarında da etkisini göstermekte gecikmemiştir. Sendikalar bazı ülkelerde hızla üye kaybederken, toplu pazarlığın düzeyinde ve içeriğinde ciddi değişmeler ortaya çıkmış; hatta toplu iş hukuku karşısında bireysel iş hukuku önem kazanmaya başlamıştır.

Üretim teknolojisindeki bu değişimin etkileri yaşanırken, aynı yıllarda (1973) petrol krizinin patlak vermesi, fiyat artışları ile birlikte işsizliğin yaygınlaşmasına neden olmuştur. Birçok ülke hükümeti fiyat artışlarını önlemeyi ön plana geçirmiştir. Bunun için sıkı para politikaları, ücret ve diğer sosyal harcamaların kısıtlanması, karların ve yatırımların teşvik edilmesi önerilmiş. Bu yoldan işsizliğin azaltılabileceği ileri sürülmüştür. Başta AB.D. ve İngiltere’de uygulamaya konulan bu politikalar sosyal devlet uygulamalarını ikinci plana itmiştir. Kuşkusuz bundan en fazla etkilenenler işçiler ve onların sendikaları olmuştur(Kutal, 1997:1).

Eğer, Amerika’nın bütünleştirilmiş iç piyasası ile AB karşılaştırılırsa, bu aksaklık açık bir şekilde görülebilmektedir. Batı Avrupa’daki işgücü hareketliliği, AB tarafından değil de, daha ziyade Topluluk dışındaki ülkelerin vatandaşları tarafından belirlenmektedir. Sadece, ücret ve çalışma koşullarının nispeten kötü olduğu iş piyasalarında (ucuz, kol gücüne dayalı işgücü) ve daha üst profesyonel iş piyasalarında (yönetici, mühendis ve doktor gibi profesyoneller) farklı işgücü dolaşımı gerçekleşebildi; bu her iki piyasada gerçekleşen dolaşım, tipik işgücünün çizgisi dışındadır, yani bu şekildeki “standart durumları” hedefleyen normal – ortalama ulusal sosyal politika yörüngesinin dışındadır(Leibfried 2003: 10).

Küreselleşme sürecinin uzun süre devam edeceğinin muhtemel görünmesi karşısında, sendikaların yeni çalışma stratejileri geliştirmesi, özellikle de sendikal örgütlenme dışında kalma eğilimi gösteren “beyaz yakalı” kesime yönelmesi, üyelerine sunduğu hizmetleri çeşitlendirmesi gerekmektedir. Sendikalar 21.yüzyılda bir önceki yüzyılın yöntemleri ile mücadele edemeyeceklerini anlamaları, mücadele araçlarını yenileme yoluna gitmelidirler. Aksi takdirde sendikacılıkta 1980 sonrası başlayan güç kaybının sürmesi muhtemel görünmektedir(Mahiroğulları, 2001: 16).

Sendikaların bu dönemde değişen teknolojik ilerlemelere uyum gösterdikleri söylenemez. Genelde bu tür ilerlemelerin karşısında yer almışlardır(Sarıgerşil, 2004:156).

Bu bakımdan, enformasyon ve iletişim teknolojileri bu kez, geleneksel sendikal kurumsal yapılarına katkı yerine yeni bir tehdit ortaya çıkarmaktadırlar(Atabek, Yücesan-Özdemir,2007:7). Bir başka bağlamda işçi hareketini bekleyen önemli bir dönüşüm de, ücret sendikacılığından popüler hizmet sendikacılığına doğru yaşanmakta olan hızlı dönüşümdür. Kurumlaşmış, üyelerine hizmeti sendikal mücadelenin gereği sayan, piyasa ekonomisinin getireceği riskleri, kendi içinde oluşturacağı fonlarla hafifleten ya da oradan kaldıran yeni bir sendikacılık anlayışı önemli bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır(Yazıcı, 2004:177).

'Haklar temelinde bir müdahale işçi sınıfının vereceği mücadeleye bağlı' Neo-liberalizm böyle sürdürülebilir mi? Hükümet müdahaleleri, sermayenin dünya ölçeğinde kurtarılması olarak devreye girecek. Sermayenin kendi arasındaki yeniden yapılanmayı sancısız gerçekleştirmeyi mümkün kılacak. Piyasalar işlemiyor devlet gelsin bir şekilde girsin politikaları kaçınılmaz olarak emeğe dönük regülasyonları da zorlayacak. Sendikalar, emek örgüderi kendilerinin lehine bir takım kazanımlar elde edebilir. Ciddi bir talep yetersizliği varsa, bu çıkışı sermaye kendisi yapamıyorsa bunu kapitalistier tek tek aşamıyorsa, kamuyu yeniden çağırmak anlamına gelir. Sermayenin kendi arasındaki kavgayı minimum düzeyde tutarak aşan devlet müdahalesi. Otuz krizinde Keynes'in devleti çağırması da böyle gündeme geldi, refah devleti uygulamaları ise 45'den sonra gündeme geldi. Siz bir kez kamuyu çağırdığınız zaman sırf sermayenin kendi içindeki sorunları düzenlesin diye çağıramazsın, rövanş almalar gündeme gelebilir. İdeolojik düzeyde bir kırılma olmasını olumlu değerlendiriyorum. 150 milyar dolarlık pakette de görülüyor, para dağıtıyor, iktidar sorununu çözüyor. Ama aslında kapitalizm kendi sorununu çözüyor, bu arada da emekçiler de nemalanma oluyor. Ama bu emekçileri bir hak iadesi ya da sosyal hakların iadesi değil,

palyatif bir çözüm olarak, insanlara alım gücünü yükseltmek için para dağıtıyorsunuz demektir. Sisteme ianeci bir müdahale, haklar temelinde bir müdahale o işçi sınıfının vereceği mücadeleye bağlı. Dünya ekonomisinin krizi, olumlu bir boyutu da gündeme getirdi(Konukman, 2008a).

5.Gelir Dağılımı

Neoliberal iktisat politikalarının temel hedefleri arasında yer alan sermaye birikimi, iktisadi büyüme ve teknolojik yeniliğin sağlanarak bu iktisadi yapının uluslararası zemine taşınması sürecinde elde edilen gelirlerin paylaşımında çalışanlara yansması beklenmektedir. Ülkede yaratılan katma değerden öncelikle ülke insanların yararlanacağı temel kabul olarak görülmektedir. Milli hasıla artışının hangi zaman diliminde ve ne oranda ücretli kesime dağılacağı hesaplanmış ve veri kabul edilmiştir(Jaumotte ,2007). Yine gelir dağılımındaki eşitsizliğin/kutuplaşmanın giderek artması kadın işgücü arzını artırmakta fakat çalışan anneler açısından negatif sonuçlar oluşturmaktadır(Esping-Andersen, 2008:17-18).

İktisadi hayatta arzulanan ile gerçekleşen farklıdır. Küresel sistemden yararlanan gelişmiş ülkeler ve sistemin dışında bırakılan gelişmekte olan ülkeler arasındaki uçurum gittikçe genişlemektedir. Dünyanın en zengin % 20'lik nüfusu, üretimin % 85'ine sahip iken, geriye kalan % 80'lik nüfusun yoksulluğu artmaktadır. Örneğin, dünyada günde bir dolar veya altında bir gelirle yaşayan ve mutlak yoksul sayılan insan sayısı 1987'de 1.2 milyar kişi iken, 2000'li yıllarda 1.5 milyar kişiye yükselmiştir. Bu sayının 2015 yılında iki milyara yaklaşması beklenmektedir. Buna karşın, aynı dönemde zengin ülkelerin ulusal gelirleri ile birlikte kişi başına düşen gelirleri de artmıştır. Gelişmiş ülkelerde kişi başına gelir 1970'li yıllarda ve 1980'li yılların başlarında 10,000 dolar dolayında iken, 1990 sonlarında bu rakam 24,000 dolar dolayına yükselmiştir . Yine, Birleşmiş Milletlerce 1999 yılında yayımlanan gelişme raporunda; küreselleşmenin fakir ve zengin ülkeler arasındaki uçurumu daha da büyüttüğü ve dünya ekonomik ve kültürel

pazarlarında Amerikan egemenliğinin daha da artmasına yol açtığı belirtilmektedir. Bu raporda, en zengin ülkede yaşayan bir kişi ile en fakir ülkede yaşayan bir kişi arasında 1985'te 76 kat olan ortalama gelir farkının, 1997 yılında yaklaşık üç kat artarak 228 kata çıktığı vurgulanmaktadır. Küreselleşme süreci(neoliberaliktisat politikaları ile farklı olduğuna dikkat edilmeli), küreselleşmeden yararlanan ülkelerin kendi iç dinamiklerinde de eşitsizliği artırmakta olup, bu süreç sürekli olarak sermaye lehine gelişen bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır. 1975-1995 döneminde Amerikanın zenginliğinin % 60 artmasına karşın bu artıştan nüfusun yalnızca % 1'lik bir kısmının yararlanmış olması bunun en güzel örneğini oluşturmaktadır(Human Development Report 1999:2 vd.).

1990'ların başlarından bu yana birçok ülkede gelir dağılımı, 1980'li yıllara göre daha da kötüleşmiştir. Eşitsizliğin en düşük olarak Finlandiya, İsveç, Norveç gibi İskandinav ülkeleri ile Belçika, Danimarka, Lüksemburg gibi Kuzey Avrupa ülkelerinde gerçekleştiğini hesaplamıştır. Bu ülkeleri Yeni Zelanda, Kanada, Japonya, İspanya, İsrail, İtalya, Almanya, Avusturya, İsviçre, Fransa gibi Merkez ve Güney Avrupa ülkeleri izlemektedir. 1980'li yıllar boyunca gelişmiş ülkeler üç gruba ayrılmıştır: Eşitsizlik derecesi en çok olan ABD, İsrail, İtalya, Avustralya gibi birinci gruptaki ülkeler, eşitsizlik derecesi daha iyi olan İngiltere, Fransa, Kanada, Hollanda, Almanya gibi ikinci gruptaki ülkeler ve en adil gelir dağılımına sahip Belçika, Norveç, İsveç gibi üçüncü gruptaki ülkeler. 1990'lı yıllar boyunca bu sınıflandırma az da olsa değişmiştir. İngiltere ve Fransa birinci gruba dahil olurken, İtalya ikinci gruba yükselmiş ve üçüncü grup değişmemiştir. Genel bir kural olarak, gelir dağılımının endüstrileşmiş ülkelere (Japonya, ABD gibi) az gelişmiş ülkelere göre (Honduras gibi) daha adil olduğu söylenebilir.

Bunun nedenleri arasında, servetin merkezi planlı ekonomilerde daha az yoğunlaşması ve ücret eşitsizliklerinin daha az olması sayılabilir. Bir ülkede yürütülen kamu politikaları, aynı zamanda o ülkenin gelir dağılımı tercihlerini de yansıtmaktadır. 1980'li yıllardan itibaren bir çok ülke, finansal

serbestleşme sürecine girmiştir. Bu süreç, sermaye kesiminin önünün açılması ile birlikte, sosyal kalkınmaya yönelik harcamaların kısılmasına ve aksamasına yol açarak, dünya genelindeki gelir eşitsizliğini de artırmıştır. İnsani Kalkınma Raporu 2001'e göre; en zengin % 10 ve en yoksul % 10 arasındaki gelir farkı, hem döviz oranı hem de satın alma gücü paritesine göre yükselmiştir. Döviz oranı ölçümüne göre olan artış % 76.2 olurken, satın alma gücü paritesine göre olan artış ise % 7.5'tir (UNDP, 2001:19). Gelir dağılımında adaletsizliğin gerek ülke içi gerek ülkeler arası büyük boyutlara ulaşması ve bu olguyu gidermeye yönelik çabaların yetersiz kalması, toplumsal huzursuzlukları körükleyerek, şiddetin ve suç oranlarındaki artışın zeminini hazırlamaktadır (Özpınar ve Şimşek,2003: 3-4).

Tablo 18: Dünyada Gelir Dağılımı

Dünya Gelir Dağılımı		1965-1990			
Nüfus	—Dünyada Gelir Dağılımı Yüzdesi—				
	1965	1970	1980	1990	
Enyoksul 20%	2.3	2.2	1.7	1.4	
İkinci 20%	2.9	2.8	2.2	1.8	
Üçüncü 20%	4.2	3.9	3.5	2.1	
Dördüncü 20%	21.2	21.3	18.3	11.3	
Enzengin 20%	69.5	70.0	75.4	83.4	
Kaynak: Roberto Patricio Korzeniewicz and Timothy Patrick Moran, "World-Economic Trends in the					

Distribution of Income, 1965-1992," *American Journal of Sociology*, Vol. 102, No. 4, January 1997. p. 1030 etc.

Son durum daha da En zengin %20'lik dilim; %86, sonraki %60; %13, sonraki %20 ise ancak %1 paylaşmaktadır(Human Development Report 1999:2-3 vd.). Yine Gelir dağılımının kırsal bölgelerde daha bozuk olduğu da gözlenmektedir(Human Development Report 2005:64-68).

Tablo 19: Gelir Eşitsizliği ve Kapitalizm Modelleri, Sosyal Devletin Rolü

	Sosyal Harcama	Gini katsayısı	En Zengin % 20'nin En
İsveç	31,0	25,0	4,0
Danimarka	29,8	24,7	4,3
Fransa	28,8	32,7	5,6
İsviçre	28,3	33,1	5,8
Almanya	27,3	28,3	4,3
Norveç	27,0	25,8	3,9
Avusturya	26,8	30,0	4,7
Finlandiya	26,5	26,9	3,8
İtalya	25,1	36,0	6,5
İngiltere	24,7	36,0	7,2
Belçika	24,5	25,0	4,5
Hollanda	23,9	32,6	5,5
Yunanistan	22,7	35,4	6,2
Lüksemburg	22,1	30,8	4,6
Yeni Zelanda	21,0	36,2	6,8
İspanya	19,7	32,5	5,4
Portekiz	18,2	38,5	8,0

Kanada	18,0	33,1	5,8
Avustralya	17,8	35,2	7,0
İrlanda	15,8	35,9	6,1
ABD	14,6	40,8	8,4
Türkiye (*)	11,6	42,0	7,7

Kaynak: Sosyal Harcamalar İçin OECD Sosyal Koruma İstatistikleri 1998 yılına ait veriler <http://www.oecd.org/dataoecd/43/14/2087083.xls> (E.T.: 19 Ocak 2004)(Çelik, 2004:80). Gini Katsayısı ve Zengin-Yoksul Farkı İçin Human Development Report 2004, (*) Türkiye için Gini katsayısı, DİE 2003 esas alınmıştır

6.Sosyal Güvenlik

Tarihsel süreçte sosyal devlet konsepti sosyal güvenlik ve sosyal yardım sistemlerini ve başlangıçtaki programatik hedeflerini aşan boyutlar kazanmıştır. 20. Yüzyıldan bu yana sendikalar, toplu sözleşme özgürlüğü, endüstri ilişkileri de bu kurumlar sisteminin temel önemde öğeleridir. Sendikal örgütlenme ve toplu sözleşme sistemi içinde oluşan hareket alanları, iş hukukunun gelişimi, yönetime katılma pratiklerinin yaygınlaşması, işletmelerle sınırlı kalmayan, toplumsal ve siyasal katılım olanaklarını da genişleten etkilere yol açmıştır. Toplumda genel ve mesleki eğitim fırsatlarının genişlemesine ve yaygınlaşmasına bağlı olarak ücretlilerin genel eğitim düzeyinin yükselmesi, bireysel gelişme araçlarını ve olanaklarını da genişletmiştir. Ücretlilerin maddi yaşamlarını piyasadan görece bağımsız olarak sürdürebilmesini sağlayan sosyal güvenceler, aynı zamanda toplumsal çevrelerini kısmen de olsa etkileyebilmelerinin maddi temelini hazırlamıştır (Mütevellioglu,2006:5).

Ülkemizde özellikle GSS Yasası'nın kabulü ile, sağlık hizmetlerini ağırlıklı olarak sosyal sigortacılık yöntemiyle finanse etme tercihini

sürdürdüğünü ortaya koymuştur. Bu tercihte OECD, DB ve IMF gibi uluslararası kuruluşların etkisi büyüktür(Yenimahalleli-Yaşar,2007:276)

“İşletmelerin globalleşen ekonominin getirdiği yeni koşullara, özellikle de yeni çalışma biçimlerine uyum sağlamasındaki yasal zorlukların giderilmesi gerekmektedir.

Sosyal güvenlik sistemimizin de düzenleme boşluklarını gidererek esnek çalışmaları kapsamı ve teşvik edici nitelikte olması, esnek çalışmaların kayıt dışına kaçmasını önleyerek Sosyal Sigortalar Kurumunun gelir kaybını da azaltacaktır. Şu andaki düzenlemeler, esnekliğin teşvikine değil, suistimallerin önlenmesine yöneliktir. Tüm ülkeler açısından geçerli nitelikte tek bir çözüm mevcut değildir. Ülkemizin alternatif uygulamalar arasından kendi bünyesine en uygunları belirleyip ulusal koşullara uyarlaması gerekmektedir”(Süral, 2005).

Küreselleşen dünya ekonomisinde gelişmekte olan ülkeler iki tür uluslar arası rekabet içindedir. Bir rekabet alanı gelişmiş ülkelerin dikey rekabet olarak adlandırılabilen yüksek teknoloji ekonomik sektörleriyle rekabettir. Diğer gelişmekte olan ülkelerin kendi aralarında temel olarak emek yoğun sektörde yatay rekabet olarak tanımlanabilecek rekabet alanıdır. İlkinde ucuz emek maliyeti rekabet yaratmamakta beyin göçüne neden olmakta, ikincisinde ise emek maliyetini azaltmak için sosyal korumanın zayıflatılması ve gelişmekte olan ülkelere uluslar arası rekabette bir katkı sağlamamaktadır. Aksine dünyada rekabet için sosyal koruma standartlarını hayata geçirmelidirler(Özşuca, 2004:41).

Kaliteli ve yeterli iş, insan odaklı kalkınma ve sosyal güvenliği kapsamlı kılma kavramlarını tartışmaların merkezine taşımak gerekmektedir. “Güvenliği” bireylerin talep ettiği bir mal olarak değerlendirdiğimizde, ölçek ekonomisi, ters seçim ve işlem maliyetleri sorunları nedeniyle piyasada ekonomik etkinliğin sağlanamayacağı açıktır. Bu durum son 30 yıllık süreçte krizde olmasına ve tüm tartışmalara karşın sosyal güvenlik sisteminin görelî

istikrarını açıklayabilir. Özelleştirilen sosyal güvenlik sistemi etkin çalışmamakta, ayrıca özelleştirme bu alandaki devletin sorumluluğunu ortadan kaldırmamaktadır(Özşuca, 2004: 41-42).

Tablo 20: Kamu Sübvansiyon ve Transferleri 1870-1995 (GSMH'ye Oranı)

	1870'ler	1937	1960	1970	1980	1995
Avustralya	-	-	6,6	10,5	16,7	19,0
Avusturya	-	-	17,0	16,6	22,4	24,5
Kanada	0,5	7,2	9,0	12,4	13,2	14,9
Fransa	1,1	7,2	11,4	21,0	24,6	29,9
Almanya	0,5	7,0	13,5	12,7	16,8	19,4
İtalya	-	-	14,1	17,9	26,0	29,3
İrlanda	-	-	-	18,8	26,9	24,8
Japonya	1,1	1,4	5,5	6,1	12,0	13,5
Yeni Zelanda	0,2	-	-	11,5	20,8	12,9
Norveç	1,1	4,3	12,1	24,4	27,0	27,0
İsveç	0,7	-	9,3	16,2	30,4	35,7
İsviçre	-	-	6,8	7,5	12,8	16,8
İngiltere	2,2	10,3	9,2	15,3	20,2	23,6
ABD	0,3	2,1	6,2	9,8	12,2	13,1
Belçika	0,2	-	12,7	20,7	30,0	28,8
Hollanda	0,3	-	11,5	29,0	38,5	35,9
İspanya	-	2,5	1,0	6,7	12,9	25,7
Kıta Avrupası	0,7	5,3	10,9	17,3	24,1	27,3

Ortalaması						
Avrupa Ortalaması	0,9	6,3	10,8	17,2	24,0	26,8
Avrupa Dışı Ortalama	0,5	3,6	6,8	10,1	15,0	14,7
<i>Genel Ortalama</i>	0,7	5,3	8,6	15,1	21,4	23,2

Kaynak: Tanzi, s. 31. Çelik, 2004:82

Tablo 21: Sosyal transfer ve vergilerin gelir eşitsizliğinin azaltılmasında rolü-Gini Katsayısı (1998)

	Vergi ve Transfer Öncesi (Piyasa dağılımı)	Vergi ve Transfer sonrası (Yeniden Dağılım)	Eşitsizlikte Değişim
İsveç 1995	0,49	0,23	-52,8%
Belçika 1995	0,53	0,27	-48,4%
Danimarka 1994	0,42	0,22	-48,3%
Finlandiya 1995	0,39	0,23	-41,1%
Hollanda 1994	0,42	0,25	-39,9%
Almanya 1994	0,44	0,28	-35,3%
Avustralya 1993-94	0,46	0,31	-33,9%
İtalya 1993	0,51	0,35	-32,4%

ABD 1995	0,46	0,34	-24,4%
Japonya 1994	0,34	0,27	-22,1%

Kaynak: OECD, *Income Distribution And Poverty In Selected OECD Countries*: Economics Department Working Papers No. 189, Hazırlayanlar: Jean-Marc Burniaux, Thai-Thanh Dang, ve diğerleri, ECO/WKP(98)2, 1998, s. 39. Çelik, 2004:82).

Tablo 22: Sosyal Koruma İçin Kamu Harcamaları (GSMH'ye Oran)

		1980	1998
Almanya	AB	20,3	27,3
Avusturya	AB	23,3	26,8
Belçika	AB	24,2	24,5
Danimarka	AB	29,1	29,8
Finlandiya	AB	18,5	26,5
Fransa	AB	21,1	28,8
Hollanda	AB	27,3	23,9
İngiltere	AB	18,2	24,7
İrlanda	AB	16,9	15,8
İspanya	AB	15,8	19,7
İsveç	AB	29,0	31,0
İtalya	AB	18,4	25,1
Lüksemburg	AB	23,3	22,1
Portekiz	AB	11,6	18,2
Yunanistan	AB	11,5	22,7
ABD		13,1	14,6
Avustralya		11,3	17,8
İsviçre		15,2	28,3

Japonya		10,1	14,7
Kanada		13,3	18,0
Norveç		18,6	27,0
Yeni Zelanda		19,2	21,0
Tablo Ortalaması		18,6	23,1
AB Dışı		14,4	20,2
AB Ortalaması		20,6	24,5

Kaynak: OECD Sosyal Koruma İstatistikleri

<http://www.oecd.org/dataoecd/43/14/2087083.xls> (et.:19 Ocak 2007, Çelik,2004:86).

Sosyal devletin niçin gerekli olduğu kamu harcamalarındaki nisbi artış göstermektedir. Sosyal devlet harcamalarının azlığı veya çokluğu tartışılabilir, fakat kendisinin hiçbir zaman yürürlükten kaldırılması tartışılmamıştır. Çünkü yardıma muhtaç insanların doğarken muhtaç doğmaları ya da imkanlarının olmaması onlara fırsat tanınmayacağı anlamına gelmemektedir. İşçi sınıfı ayrıca modernleşmenin en önemli aktörlerindendir(Bilgin, 1998:7-8). Sosyal devlet konusunda arayışlara gidilmesinin en önemli nedeni maliyetlerdeki sürekli artıştan kaynaklanan finansman krizidir. Bu krizin aşılması öncelikle yapısal sorunların çözülmesine bağlıdır (Genç, 2008:25-30).

Yapılan Türk-İş araştırmasında konu birim bazda incelenmiştir:

**Tablo 23:DÖRT KİŞİLİK AİLENİN AYLIK GIDA HARCAMASI
(AÇLIK SINIRI)
(YTL/AY)**

	2005	2006	2007	2008
Ocak	520,00	548,14	617,94	694,01
Şubat	523,21	555,07	628,75	714,92
Mart	525,55	569,30	629,48	696,78

Nisan	527,71	561,76	631,24	717,07
Mayıs	527,53	558,33	626,37	720,32
Haziran	526,78	571,57	623,36	710,82
Temmuz	530,05	573,33	622,25	717,90
Ağustos	520,03	574,03	627,65	-
Eylül	526,90	583,90	655,65	-
Ekim	525,91	593,60	657,26	-
Kasım	529,79	605,22	697,16	-
Aralık	542,95	615,23	688,05	-
Ortalama	527,20	575,79	642,10	710,26

**Tablo:24 DÖRT KİŞİLİK AİLENİN AYLIK ZORUNLU HARCAMASI
(YOKSULLUK SINIRI)
(YTL/AY)**

	2005	2006	2007	2008
Ocak	1.693,81	1.785,47	2.012,83	2.260,62
Şubat	1.704,27	1.808,05	2.048,05	2.328,73
Mart	1.711,89	1.854,40	2.050,42	2.269,44
Nisan	1.718,93	1.829,84	2.056,15	2.335,73
Mayıs	1.718,34	1.818,66	2.040,28	2.346,31
Haziran	1.715,90	1.861,79	2.030,49	2.315,37
Temmuz	1.726,55	1.867,52	2.026,87	2.338,74
Ağustos	1.693,91	1.869,80	2.044,47	
Eylül	1.716,29	1.901,95	2.135,65	
Ekim	1.713,06	1.933,55	2.140,92	
Kasım	1.725,70	1.971,40	2.270,89	
Aralık	1.768,57	2.004,01	2.241,22	
Ortalama	1.717,27	1.875,54	2.091,52	2.313,56

Kaynak:Türk-İş Araştırması

([http://www.turkis.org.tr/source.cms.docs/turkis.org.tr.ce/docs/file/webTUR\[1\].pdf](http://www.turkis.org.tr/source.cms.docs/turkis.org.tr.ce/docs/file/webTUR[1].pdf))

Yoksulluğu kanıksadık,açlığa da alışacağız!..

Açlık sınırı 718.-YTL, Yoksulluk sınırı 2.339.-

Asgari Ücret Temmuz'dan itibaren 503.-YTL

Dar ve sabit gelirli kesimin yaşam şartları düzelmedi

Gıda enflasyonunda oniki aylık artış % 15,39 oldu.

TÜRK-İŞ'in yirmi bir yıldan bu yana her ay düzenli olarak hesaplanan "açlık ve yoksulluk sınırı" çalışmasının Temmuz 2008 ayı sonucuna göre; dört kişilik bir ailenin açlık sınırı 717,99 YTL ve yoksulluk sınırı 2.338,74 YTL tutarına ulaştı. Toplumun önemli bir bölümünü oluşturan ücretli çalışan, emekli, esnaf ve çiftçinin gelirleri hesaplanan bu tutarların altındadır. Dar ve sabit gelirli kesimlerin elde ettiği gelir ile "insan onurunun gerektirdiği" harcama düzeyi arasındaki fark, geçim şartlarının olumsuzluğunu ortaya koymaktadır. Örneğin milyonlarca çalışanın elde ettiği asgari ücret yine açlık sınırının altında kalmaktadır. Temmuz ayından itibaren yürürlüğe giren günlük 16,77 YTL yeni asgari ücretle, değil insan onurunun gerektirdiği harcama düzeyini yakalamak, sağlıklı ve dengeli beslenebilmek bile mümkün değildir.

Tablo 25: Açlık ve Yoksulluk Sınırı-En Az Gelir Düzeyi (YTL/Ay)

	Ocak 2007	Temmuz 2007	Ocak 2008	Temmuz 2008
Açlık Sınırı	617,94	622,25	694,01	717,99
Yoksulluk Sınırı	2.012,83	2.026,87	2.260,63	2.338,74
Net Asgari Ücret	403,03	419,15	*481,55	*503,26
En Düşük Kamu Çalışanı (Memur) Maaşı	703,73	733,64	*828,92	*880,05
SSK En Az Emekli Aylığı	532,70	547,37	558,23	598,08
BAĞ-KUR En Az Emekli Aylığı	412,00	427,72	436,16	467,15
EMEKLİ SANDIĞI En Az Emekli Aylığı	686,08	716,79	733,31	747,97

* 2008 yılbaşından itibaren uygulanmaya başlanan “asgari geçim indirimi” dahildir.

** Temmuz 2008 Emekli Sandığı en az emekli aylığına enflasyon farkı yansımamıştır.

Temmuz 2008 itibariyle, ek ödeme ve sosyal yardım zammı dahil olmak üzere, en düşük emekli aylığı; Bağ-Kur’da 467 YTL, SSK’da 598 YTL ve Emekli Sandığı’nda 748 YTL’dir. Çalışanların en düşük gelirleri ise; işçi net asgari ücret olan 503 YTL alırken, memurlarda en düşük maaş tutarı 880 YTL’dir. Dört kişilik ailenin sadece beslenmesi için yılbaşına göre 30 YTL daha fazla harcama yapması gerekirken, kira, ulaşım, elektrik, su, yakıt ve benzeri diğer zorunlu harcamalar da eklendiğinde, yılbaşına göre yapılması gereken ek harcama tutarı 98 YTL olmaktadır. Oysa asgari ücretteki artış sözkonusu dönemde sadece 22 YTL’dir.

Tablo 26: Dört Kişilik Ailenin Açlık ve Yoksulluk Sınırı (YTL/Ay)

	Temmuz 2007	Aralık 2007	Haziran 2008	Temmuz 2008
Yetişkin İşçi	171,85	191,12	198,82	200,70
Yetişkin Kadın	143,93	159,72	165,07	166,09
15–19 Yaş Grubu Çocuk	181,65	200,54	207,57	209,95
4–6 Yaş Grubu Çocuk	124,82	136,66	139,35	141,25
Açlık Sınırı	622,25	688,05	710,82	717,99
Yoksulluk Sınırı	2.026,87	2.241,22	2.315,37	2.338,74

Tablo 27: Gıda harcaması fiyat değişimleri

	Temmuz 2005	Temmuz 2006	Temmuz 2007	Temmuz 2008
Bir önceki aya göre değişim oranı (%)	0,62	0,31	-0,18	1,01
Bir önceki yılın Aralık ayına göre				
değişim oranı (%)	3,14	5,60	1,14	4,35
Bir önceki yılın aynı ayına göre				
değişim oranı (%)	10,58	8,17	8,53	15,39
12 aylık ortalamalara göre				
değişim oranı (%)	9,85	7,18	11,68	12,87

* Gıda harcaması tutarı, yuvarlama nedeniyle, toplamda farklı olabilmektedir.

Kaynak: TÜRK-İŞ araştırması

<http://www.turkis.org.tr/source.cms.docs/turkis.org.tr.ce/docs/file/acilikveyoksulluktemmuz2008.pdf>

TÜRK-İŞ gıda endeksindeki artış aylık yüzde 1,01 oranındadır. Son oniki ay itibariyle artış oranı yüzde 15,39 olurken, yıllık ortalama artış yüzde 12,87 oranında gerçekleşmiştir. Aşağıdaki grafikten de görüleceği üzere, Konfederasyonumuzca oluşturulan gıda endeksi ile TÜİK'in gıda endeksi, yıllık ortalama artış oranı olarak son dönemde birbirine paralel düzeydedir.

Temel gıda maddelerindeki fiyatlara ilişkin TÜRK-İŞ'in verileri temel alındığında Temmuz 2008 ayı itibariyle değişim şöyle olmaktadır:

Ankara'da yaşayan dört kişilik bir ailenin "gıda için" yapması gereken asgari harcama tutarı bir önceki aya göre yüzde 1,01 oranında artmıştır.

Gıda harcaması tutarında yılın ilk yedi ayı itibariyle artış yüzde 4,35 oranındadır.

Gıda harcaması tutarındaki artış son oniki ay itibariyle yüzde 15,39'dır. Oysa geçtiğimiz yılın aynı dönemindeki artış yüzde 8,53 olarak hesaplanmıştı.

Yıllık ortalama artış ise yüzde 12,87 oranındadır.

Gıda harcaması çalışmasına temel alınan beslenme kalıbında yer alan bazı ürünlerin fiyatlarında Temmuz 2008 itibariyle gözlenen değişim ise şu şekilde olmuştur: Süt, yoğurt, peynir grubunda; süt fiyatı geçen aya göre değişmezken, yoğurt fiyatı artmış ve peynir fiyatı ise gerilemiştir. Bu grubun gıda harcaması toplam tutarına etkisi olumlu yönde olmuştur. Et, tavuk, balık, sakatat, bakliyat gibi ürünlerin bulunduğu grupta; et, sakatat , tavuk fiyatı aynı kalırken, yumurta fiyatı artmıştır. Geçen aylarda olduğu gibi, balık mevsiminin sona ermesi ve genelde kültür balık ürünlerinin tezgahta ağırlıklı olmasıyla bu ürün grubunun payı azalmıştır. Bakliyat ürünleri (kuru fasulye, nohut, yeşil ve kırmızı mercimek, barbunya) fiyatı bu ay değişmemiştir. Bu harcama grubunun toplam tutara etkisi, özellikle yumurta fiyatındaki artış nedeniyle, artış yönünde olmuştur.

Bu dönemde meyve-sebze fiyatlarında ucuzluk olarak mutfak harcamalarını olumlu etkileyen mevsim şartları, Temmuz ayında beklenen katkıyı göstermedi. Genelde diğer gıda ürünleri fiyatlarında görülen artış, bir anlamda bu gruptaki fiyat gerilemesi ile toplam harcama tutarında gerilemeye neden olurken, bu ay etkisi beklenen düzeyde olmamıştır. Kuşkusuz ürün bazında fiyatı artan meyve ve sebze söz konusudur. Ancak ortalama olarak, geçtiğimiz ay meyve-sebze kilogram fiyatı 1,87 YTL olarak hesaplanmışken, bu ay 1,93 YTL'ye yükselmiştir. Ortalama kilogram fiyatı bu ay sebzede 1,84 YTL ve meyvede 2,05 YTL olarak hesaplanmıştır. Hesaplama -her zaman olduğu gibi- pazarda yoğun olarak bulunan ve satılan ürünler temel alınmıştır.

Ekmek, pirinç, un gibi ürünlerin bulunduğu grupta; ekmek, pirinç, bulgur, un fiyatı değişmezken, makarnada yüzde 3,20 ve irmikte yüzde 27,27 oranında artış hesaplanmıştır. Bu ürünlerde meydana gelen fiyat artışları toplam harcama tutarını yükseltmiştir.

Sosyal güvenliğin önemini anlatmak için kaza istatistikleri fevkalade önemlidir.

Tablo 28:Kaza Oranları

“Tersanelerde 8 yılda 61 kişi öldü. İşçilerin eğitimi ve koruma eksik”
kaza istatistiklerine ilişkin en son verilere göre;

2008 (6 ay) 33.480/13 ölü

“Çalışan sayısına göre kaza oranı”

Türkiye (10 binde)	3
Malezya (10 binde)	12
Çin (10 binde)	10
Singapur (10 binde)	10
Tayvan (10 binde)	10
Japonya (10 binde)	3
ABD (10 binde)	2
İsveç (10 binde)	1
İngiltere (10 binde)	1

(Hürriyet, 19 Temmuz 2008, s.31)

Dünyadaki ülkelerin gelişme düzeyleri ile ilgili temel veriler hızlı endüstrileşme sürecinde olan ülkelerde kaza oranları yüksektir. ABD istisnai bir durum arz etmektedir. Zaten ABD’nin sosyal yaşama bakışı kendi öznel yapısı içerisinde değerlendirilmelidir ki ilk bölümlerde yeterince eleştirel görüşlere yer verilmiştir. Ülkemizde ise bu oranın daha yüksek olduğu düşünülebilir. Çünkü iş kazalarına ilişkin istatistiksel veriler yeterince sağlıklı olmadığı söylenebilir. Kaza oranlarındaki yükseklik maddi kayıpların ötesinde, ruhsal travmaya yol açması nedeniyle daha beter sonuçlar doğurabilir. Bunun da ötesinde bunalımlı sosyal dilimlere ait “*gettolar*” üretilmiş olur.

7.Endüstri İlişkileri ve Toplu Pazarlık

Türkiye’nin çalışma yaşamındaki sıkıntısı, sahip olduğu çalışma mevzuatının gerekli esneklikten uzak oluşundadır. Eğer işletmelerimizdeki

değişimin gerisinde kalmak istemiyor ve uluslararası pazarlarda rekabet gücümüzü düşürmek istemiyorsak, Türkiye'ye kazandırılacak yeni vizyon içinde esnekliğe gereken önemi vermeliyiz. Böyle bir anlayış içinde ise, katı iş güvencesi düzenlemelerinin yeri yoktur. Nitekim, katı iş güvencesi düzenlemeleri, sanıldığıının ve bazı çevrelerce ileri sürüldüğünün aksine, işsizliği önlemez; tam tersine, işsizliğin artmasına yol açar. Basiretli yöneticilerin bu gerçeği anlamalarının zamanı ise, neredeyse geçmek üzeredir(Centel,2002).

Neoliberal iktisat politikaları ve toplu pazarlık düzeni arasındaki ilişkiler bakımından iki görüş temayüz emekte, ilki; ücretlerin enflasyonist etkisi ile sermaye-yoğun teknikler uygulayacaklar, ikincisi ise; yüksek ücretler enflasyonun sebebi değil sonucudur(Bedir,1989: 234-235).

Başta teknolojik devrim olmak üzere, izlenen liberal ekonomi politikaları ve dünya rekabetinde değişen dengeler endüstri ilişkilerini değişik biçimlerde etkilemiştir. Kitle üretimini belirsiz ve büyük tüketim pazarına sunmayı amaçlayan, aşırı iş bölümü nedeniyle vasıflı iş gücüne fazla ihtiyaç bırakmayan piyasadaki talep dalgalanmalarını ve tüketicilerin tercihlerini yeterince dikkate almayan fordist üretim modeli 1970'li yıllardan itibaren dünya rekabetinde yetersiz kalmaya başlamıştır. Yeni teknolojilerden yararlanan esnek üretimde ise işletme cesameti nispeten küçülmekte. Tüketicinin tercihleri ön plana geçmekte her aşamada kalite kontrolü sayesinde sıfır hatalı üretim gerçekleşmekte. Stoklama ortadan kalkmaktadır. Böylece yepyeni işletmecilik ilkeleri geçerli olmaktadır.

"Esneklik" değişik anlamlarda kullanıldığı gibi, değişik konuları da kapsamaktadır. İşletmelerin küreselleşen rekabet piyasasına uyum sağlayabilmesi esnekliğin nihai amacıdır. Bu amaca ulaşabilmek için üretim tekniklerinde esnekleşmeye ihtiyaç olduğu kadar, çalışma hayatını düzenleyen kuralların da yumuşatılması gerekmektedir. Bu konuda da farklı görüşler ortaya konulmaktadır. İşveren çevrelerinde çalışanları koruyan yasa

kurallarının ortadan kaldırılması (deregulation) görüşü savunulurken; bilim çevrelerinde esnekleştirmeden katı hukuk kurallarının tarafların isteklerine göre yumuşatılmasının anlaşılması gerektiği ileri sürülmektedir. Başka bir deyimle esnekleştirme sözleşme özgürlüğünün kesin olarak geçerli olduğu bir kuralsızlaştırma değildir. Hatta esnekleştirme işverenlerin yararına olduğu gibi, zaman zaman çalışanların da yararına sonuçlar doğurabilmektedir(Kutal, 1997:2).

Mikroelektronik teknolojinin istihdam üzerindeki ilk etkisi bir kısım işçiye ihtiyaç bırakmaması, istihdamda bir daralmaya yol açmasıdır. Bilindiği gibi mekanizasyon çağı başladığında da aynı durumla karşılaşmış, ancak bir süre sonra ekonomik dengeler yeni teknolojinin kurallarına göre yeniden kurulmuş yeni iş alanlarının açılması sayesinde işsizlik büyük ölçüde önlenebilmiştir.

Öte yandan işçi sendikaları güçlerini çok sayıdaki üyelerinden aldıklarından işsizliğin yaygınlaştığı dönemlerde sendikaların da hızla güç kaybına uğradıkları görülmektedir. Ayrıca yeni teknoloji çok yönlü beceriye sahip vasıflı işgücünü ön plana çıkarmakta, beden işçilerinin yaptığı birçok işi fikir işçilerine kaydırmaktadır. Sanayi kesimi karşısında hizmet kesiminin giderek önem kazanmasının başlıca nedeni de aynı teknolojik gelişmelerdir. Bu gelişmeleri sendikal örgütlenme açısından değerlendirdiğimizde yine olumsuz bir sonuçla karşılaşmaktayız. Fikir işçilerinde örgütlenme eğiliminin beden işçileri kadar güçlü olmadığı öteden beri bilinen bir gerçektir. Günümüzde bazı ülkelerde sendikaların üye kaybetmelerine yol açan nedenlerden biri de budur.

Üretimde esnekliği sağlamak, emek maliyetini düşürerek rekabet şansını artırabilmek için son yıllarda yeni istihdam türleri ortaya çıkmakta ve bunların sayısı her gün artmaktadır. Konumuz bakımından ayrıntılarına giremeyeceğimiz değişik türdeki kısmi süreli çalışmalar yanında çağrı üzerine çalışma işin paylaşımı, ödünç iş ilişkisi, uzaktan (evden) çalışma gibi yeni istihdam türlerine her gün yenileri eklenmektedir. Kısaca atipik ya da standart

dışı çalışma diye bilinen bu tür çalışmaların en belirgin özelliği işçiyi işyerinden ve diğer işçilerden kısmen uzaklaştırmasıdır. Günün ya da haftanın (ayın) belirli saatlerinde(günlerinde) çalışan. işyerine hiç gitmeden evinde bu çalışmayı yapan. sık sık işyeri değiştiren işçilerin sendikalaşma eğiliminin düşük kalması doğaldır. Bunun gibi daha çok kadın işgücüne hitap eden kısmi çalışmanın örgütlenme açısından işçilere cazip gelmediği kesindir. Kısmi çalışma yapan yüksek vasıflı işçilerin de aynı gün birden çok işyerinde çalışması doğal olarak toplu iş ilişkilerine yabancılaşmalarına neden olmaktadır.

Yeni istihdam türlerinden biri de alt işverenler aracılığıyla işyerlerindeki işin değişik işverenler arasında paylaşılmasıdır. Teknolojik uzmanlaşmalar alt işveren uygulamasını yaygınlaştırmıştır. Hangi amaçla başvurulmuş olursa olsun, alt işverenin devreye girmesi işçilerin örgütlenmesinde yasal sorunlar yarattığı gibi, uygulamada da güçlükler doğurmaktadır.

Nihayet yasa dışı istihdam modellerinin de örgütlenmeye kesinlikle elverişli olmadığına işaret etmeliyiz bunların en yaygın olanı kaçak yabancı işçilerle çocuk işçi istihdamıdır.

Özetle denilebilir ki, yeni teknolojinin olanakları işletme yönetiminde esneklik kavramını tüm dünyaya kabul ettirmiş, bu durum bir yandan yeni istihdam türlerini ortaya çıkarırken, öte yandan da işgücünün yapısını değiştirmiştir. İki yönlü bu gelişme sendikal örgütlenmeyi olumsuz yönde etkilemiştir. Başta A.B.D. ve Fansa olmak üzere birçok sanayileşmiş ülkede işçi sendikalarının ciddi üye kaybına uğramalarının en önemli nedeni işgücünün yapısında ortaya çıkan gelişmeler olarak gösterilmektedir.

Sendikaların bazı ülkelerde açıkça üye kaybına uğramaların sadece yeni üretim tekniklerindeki değişme ile açıklamak da doğru değildir. Nitekim aynı teknolojik değişime uğrayan benzer ülkelerde aynı sonuçla karşılaşmamaktadır. Ülkede izlenen ekonomi politikalarından, yasal

çerçeveye, sendikalara hakim olan ideolojiden sendika karşıtı propaganda ve kampanyalara kadar birçok faktör iç içe girmektedir. Konumuz bunları incelemek olmadığından genel bir gözlemi ortaya koymakla yetineceğiz şayet bir ülkede sendikalar kendilerini sosyal sınıf mücadelesinin bir aracı olarak görüyorlarsa günümüzde bu tür ideolojik sendikacılık fazla taraftar bulamamaktadır (Bunun tipik örneği Fransız sendikacılığıdır). Durum tamamen tersine ise ve sendikalar sadece toplu pazarlık yoluyla ücretleri artırmaya çalışıyorlarsa bu ülkelerde de sendikalar kamu oyunun tepkisini çekmekte, fiyat artışlarından sorumlu tutulmakta ve sonuçta üye kaybetmektedirler. Bu tür sendikacılığa da örnek olarak AB.D. sendikacılığı gösterilmektedir. Kuşkusuz sözünü ettiğimiz ülke sendikacılığını etkileyen başka faktörler de vardır ve bunlar arasında teknolojik değişim de bulunmaktadır(Kutal, 1997:3-4).

7.1. Toplu Pazarlık Düzeni ve Esneklik ⁽¹⁾

Sendikaların, üyelerinin hak ve menfaatlerini koruyup geliştirmede en etkili aracı, kuşkusuz toplu pazarlıktır. Bu Pazarlığın hangi düzeyde ya da düzeylerde yapılacağı, içeriği ülkelere özgü koşullara göre değişmektedir. Avrupa ülkelerinde çok düzeyli toplu pazarlık yapılmaktadır. Konfederasyonlar arası pazarlıklardan işyeri düzenlemelerine doğru çeşitli düzeylerde yapılan toplu sözleşmeler birbirini tamamlamaktadır.

Öte yandan bazı ülkelerde toplu pazarlık esas itibariyle işkolu esasına göre yapılırken diğer bazı ülkelerde işyeri (işletme) düzeyinde toplu pazarlık tercih edilmektedir. İşkolu düzeyindeki pazarlıklarda hem işçilerin, hem de

¹ *Esneklik ve post-fordist üretim sistemleri için bkz.Lordoğlu,Özkaplan,Törüner, 1996:215-229*

işverenlerin merkezi örgütlenmesine ihtiyaç vardır. İşverenler örgütlenerek hem pazarlık güçlerini artırmakta, hem de kendi aralarındaki haksız rekabeti önlemektedirler Firmalar arasında rekabetin hakim olduğu ülkelerde ise toplu pazarlık daha çok işletme düzeyinde cereyan etmektedir.

7.2. Toplu Pazarlığın Niteliğinde Değişme

Yeni teknolojilerin üretime egemen olduğu günümüzde toplu pazarlık düzeyinde de ciddi değişimler olduğu dikkati çekmektedir. Genellikle toplu pazarlığın ademi merkezileştiği görülmektedir. Örneğin, İsveç gibi genel anlaşmaların geleneksel olarak yapıldığı ülkelerde toplu Pazarlığın işkolu ve işletmeye doğru kaydığı gözlenmektedir. İşkolu sözleşmelerinin esas kabul edildiği ülkelerde ise işyeri (işletme) toplu sözleşmelerinin sayısında ciddi artışlar yaşanmaktadır. Örneğin Fransa'da 5 yıl içinde işletme toplu sözleşmelerinin sayısı 2.000' den 6.000' ne yükselmiştir (Kutal, 1997:5-6).

Toplu pazarlığın firma düzeyine yönelmesinin en önemli nedeni küreselleşen dünyada gittikçe artan rekabet baskısı karşısında işletme yönetimlerinin daha esnek kararlar alabilme ihtiyacıdır. Firmalar kendilerine özgü koşulları daha çabuk değerlendirebilmek, daha hızlı karar verebilmek için işletme düzeyinde toplu pazarlığı tercih etmektedirler.

Esnekleşme ihtiyacı toplu sözleşmelerin içeriğinde de ciddi değişimlere neden olmuştur. İşçilerin haklarını düzenleyen hükümler (normatif) yanında işletmenin rekabet gücünü artırmayı amaçlayan hükümlere de yer verilmeye başlanmıştır. Örneğin, işgücünün mobilitesi, yeni teknik ihtiyaçlara göre işçilerin eğitilmesi iş süreleri bakımından yeni esnek çalışma türleri gibi Böylece ücret pazarlığından nispeten uzaklaşılırken, daha verimli çalışma ile ilgili düzenlemeler toplu sözleşmelerde eskisine oranla daha fazla yer almaya başlamıştır.

Öte yandan işverenlerin genellikle toplu pazarlık süreci dışında kalmaya çalıştıkları gözlenmektedir. Bazı ülkelerde toplu sözleşmelerin esnekleşme bakımından engel oluşturduğu işverenler tarafından açıkça ifade edilmektedir. Sendikalaşma düzeyinin düşmesi, beyaz yakalıların işgücü içindeki oranının artması, sendika aleyhtarı bir kamuoyu yaratma girişimleri ve nihayet işyerlerinde işin bir bölümünün alt işverene (taşeronlaşma) verilmesi hep toplu pazarlık düzeninden kurtulma girişimleri olarak değerlendirilmektedir.

Bu konuda dikkati çeken bir başka uygulama da ödün pazarlıklarıdır. İşletmenin ayakta kalabilmesi rekabet edebilirliğine bağlı olduğu gerçeğinden hareket eden taraflar karşılıklı. ödünlerle sonuca ulaşmaya çalışmaktadırlar. İşletmenin kendini yenileyebilmesi, teknolojik değişimlere uyum sağlayabilmesi için işçi sendikaları, başta ücret artırımları olmak üzere sosyal isteklerinin bir kısmından vazgeçmekte, buna karşılık işverenler de işçilere iş güvencesi vermektedirler. 1980'li yıllarda AB.D. nin büyük otomotiv firmaları ile sendikalar arasındaki toplu pazarlık bunun en önemli örnekleri olarak bilinmektedir.

Klasik toplu Pazarlığın gerek kapsamında, gerek içerisinde ortaya çıkan bu daralma bazı ülkelerde işçilerin yönetime katılmasının teşvik edilmesine neden olmuş, bu konuda yeni bazı kurumlar devreye sokulmuştur. Amaç, esnekliğin vakit geçirilmeden uygulamaya konulabilmesidir. Üstelik işçilerin katılımı sağlandığından başarı şansı da artmaktadır. Bu konuda Avrupa ülkelerinde, farklı biçim ve yetkilerle de olsa, faaliyet gösteren işletme kurullarının önemli bir araç olduğu kabul edilmektedir. Kuzey Amerika'da ise işverenin girişimi ile başlatılan işçilerin katılımı, kalite çemberleri toplu pazarlığa bir alternatif gibi gösterilmektedir.

Buna rağmen birçok ülkede teknolojik gelişmelere uyum sağlayabilmek için işçilerin yönetimle işbirliği yapmalarında toplu pazarlık önemli bir araç olma özelliğini korumaktadır. Özellikle yönetime katılmanın

yasal bir çerçeveye oturtulmadığı ülkelerde yeni teknolojilere uyum çalışmaları daha çok toplu pazarlık yoluyla sağlanmaktadır.

Toplu pazarlık alanında ortaya çıkan bu gelişmeler iş mücadeleleri alanını da etkilemektedir. İşçi sendikaları işletmenin içinde bulunduğu ağır rekabet koşullarını gerçekçi biçimde değerlendirme zorunda kalmakta, aksi halde artan işsizlere üyelerinden bir kısmının daha katılacağını düşünmektedirler. Son yıllarda toplu görüşmelere dayalı grev hareketlerinin de azaldığı izlenmektedir. Bunda yukarıda işaret edilen gelişmelerin etkisi inkar edilemez. Özellikle işçilere yönetimle işbirliği yapma olanağının verilmesinin grev eğiliminin azalmasında rol oynadığı ifade edilmektedir.

Özetle denilebilir ki mikro-elektronik teknolojinin üretimde yoğun biçimde uygulanması, firmalar arasında dünya ölçeğinde rekabetin başlaması, endüstri ilişkileri alanını da etkilemiş; işgücünün yapısında değişimler görülmüş, yeni istihdam türleri ortaya çıkmıştır. Bu gelişmeler sonucu sendikal örgütlenme yeni sorunlarla karşı karşıya kalmış ve yeni politikalar üretmek zorunda kalmıştır. Amaç yeni teknolojinin gereklerine işletmeler gibi, işçi sendikalarının da uyum sağlamasıdır. Bu açıdan sendikaların faaliyet alanında yenilikler gözlenmiş ve işverenlerle işbirliği ön plana geçmiştir. Kuşkusuz bu gelişmeler toplu pazarlık düzenini de etkilemiş, pazarlık işletme düzeyinde yaygınlaşmış, işçilerin yönetime katılmalarının yararlı olabileceği üzerinde durulmuştur. Toplu pazarlık aşamasında patlak veren grev ve lokavtlarda da nispî bir azalma görülmüştür(Kutal, 1997:5-6).

20. yüzyılın ikinci yarısı boyunca çalışma ilişkileri belirleyen birçok faktör 1990'lardan bu yana önemli değişmelere uğramıştır. Gerçekte, imalat endüstrilerinde yoğunlaşan bir istihdama, istikrarlı ve güvenli bir kamu sektörüne ve güçlü bir sendika hareketine dayanan 20. yüzyılın geleneksel endüstri ilişkileri 1960'larda ve 70'lerde zirve noktasına ulaşmıştı. Ancak işsizlik 1980'lerin ortalarından başlayarak 1990'ların sonları itibariyle

yükseldikçe, birçok ülkede sosyal koruma sistemleri ve sendikalaşma zayıflamış, sendikal hareketle işverenler arasındaki güç dengesi kesin biçimde işverenler lehinde değişmiştir (Dereli, 2001).

Toplum ve emek piyasaları üzerinde en önemli etkiyi yaratan faktör ise, teknolojik değişim olmuştur. Gerçekte küreselleşmenin asıl nedeni teknolojik değişimin hız ve hacminde yaşanan artıştır. Kapitalin, malların, bilgi ve tüketim-yaşam biçimlerinin ulusal sınırları serbestçe aşarak evrensel bir benzeşime yol açması anlamını taşıyan "küreselleşme"nin baskın sebebi, uluslararası ticaretin artışı, serbest piyasa ve neoliberal politikalar değil, iletişim ve bilişim teknolojilerinde kaydedilen büyük ilerlemelerdir. Liberal politikalar ve uluslararası ticaret geçmiş dönemlerde de zaman zaman egemen politika olmuşlardı; ancak günümüzde teknolojik yeniliklerin hız ve büyüklüğünde tarihin hiçbir döneminde rastlamadığımız ölçüdeki değişimler küreselleşmeyi önlemez boyutlara ulaştırmıştır. Kuşkusuz 18. ve 19. yüzyılın sanayi devrimi de tarım ve zanaatlara dayalı toplumların teknolojik alt yapısını büyük bir dönüşüme uğratmıştı; fakat günümüz teknolojilerinin niteliği, çeşitliliği ve değişim hızı yeni ve daha farklı bir oluşumdur. Bazı gözlemciler göre mikro elektroniğin, elektronik bilgi işlem sistemlerinin ve dijital iletişimin patlaması, örneğin internet ve dünya çapında bir web sistemi çalışma hayatını gerçek bir dönüşüme uğratmaktadır. Daha şimdiden bilgiye dayalı bir ekonominin doğuşu ekonomik büyüme, ulusal rekabet gücü, çalışma organizasyonları ve gereksinim duyulan vasıflar yönünden fevkalade önemli sonuçlar doğurmuş bulunmaktadır (Dereli, 2001).

Endüstri ilişkileri açısından en önemli değişimler her zaman harici olmayıp dahili etmenler de önemli ve hatta başat rol oynadığı unutulmamalıdır. Endüstrileşme sürecinde toplumsal oluşumlar içinde bir yandan insan hareketliliğinin artışı çerçevesinde göçlerin aldığı yeni biçimler diğer yandan ise işçi hareketini etkileyen özelleştirme, post fordist üretim modelleri ve "kutsallaştırılan" neoliberal iktisat politikaları gibi gelişmeler, iç göç ve işçi hareketi ilişkisini derinden etkilemektedir. Ancak ülkemizde her

konuda olduğu gibi yurtiçi işgücü mobilitesi sonuçları itibariyle incelemeye konu edilmektedir. Halbuki teknik gelişmelerin en çapıcı etkilerinin olacağı tarımsal işgücü üzerindeki olumsuz etkilerinin asgariye indirilmesi üzerinde yeterince düşünülmeden artan nüfus baskısı ile kırdan kente gelen vasıfsız emek hizmetler sektöründe gözükmekte fakat bu sektörün sağlıklı endüstrileşme anlamına gelmediği çoğunlukla işgücü vasıf seviyesinin kazanımında zaman intibaksızlığı derince yaşanmakta ve asayiş olayları kentte hızlı bir şekilde artmaktadır. Artan nüfusumuza karşın ülkemizde en kıt olan üretim faktörü vasıflı emek dilimi olmaktadır. Çünkü devrevi olarak işgücünün vasıf kazanması yıllar almaktadır. Halbuki normal üretim dönemi bir yıldır. İnsangücünün yetişmesi, işe ve teknolojiye uyum sağlaması çoğu zaman bir çeyrek asırlık süreyi almaktadır. Konu aile planlaması ile ilgili olduğu için fazla üzerinde durulmamakta ve bağımlılık oranı giderek artmaktadır. Sosyal güvenliğim finansmanı da bu anlamda ekonomik olmaktan çıkarak politik kararlara kalmakta ve içinden de çıkılmaz hal almaktadır. Bir başka görüşe göre ise; “ Endüstri ilişkilerindeki dönüşüm sürecinde ortaya çıkan bir diğer temel eğilim ise, sendikaların güç kayıplarına bağlı olarak sendikasız endüstri ilişkilerinin yaygınlaşması eğilimidir. Gerçekten de, 1980'lerden sonra endüstri ilişkileri sisteminin hızlı bir küçülme ve daralma eğilimine girdiği, bu eğilimin sendikasız endüstri ilişkilerinin gelişmesine yol açtığı ve bu dönemde sendikasız sistemin hızlı bir şekilde gelişerek birçok ülkede baskın hale geldiği görülmektedir. Bir başka ifadeyle, 1980'lerden sonra özellikle 1990'1ı yıllarda, bir yandan sendikasız firmaların, diğer yandan da birçok firma tarafından sendikasız endüstri ilişkilerinin sendikalı endüstri ilişkileri yerine ikame edilmeye çalışılmasının artan trendine tanık olunmaktadır. Ayrıca, ortaya atılan görüşlere göre, sendikasız endüstri ilişkileri sisteminin gelişimi devam edecek ve gelecekte geleneksel endüstri ilişkilerinin yerini alacaktır”(Bilgin,2001:7).

Avrupa sosyal devletleri yeni değişikliklerle yüzyüzedir. Onların gelecekteki başarısı nasıl değişiklikler yapacaklarına bağlıdır. Sosyal devletin hiçbir zaman sonuna gelinmemiştir. Ancak, yeni politikalar geliştirmelidir(

Haibach, 2001:47). Bütün bu dönüşümler çerçevesinde devlet anlayışı da değişerek, yeni bir sosyal devlet konsepti üretilmelidir (Fotopoulos , 2007:55-56). Sosyal devlet anlayışı teorik ve pratik olarak kendini yenilemelidir. Sosyal devlete ilişkin dünyadaki teorik tereddütler politik kararlarla oluşturulmuştur. (Roes,.2004: 82, Krugman, 2008). Sosyal devletin yenilenmesine ilişkin arayışlar bütün dünyada sürmektedir. Özellikle 1970 sonrası ABD’de insani gelişme açısından, gelişme indeksine ilişkin verilerde, genel seviyede düştüğü gözlenmektedir. Bu durum sosyal devletin düşüş gösterdiği dönemi kapsamaktadır(Blanchflower-Oswald, 2005:1). İşçi-işveren ilişkilerinin geleceği konusunda en hararetli tartışmaların yaşandığı dönemde değerli müellif Davey’in belirttiği gibi; “Son tahlilde, toplu pazarlık usulünün, özel teşebbüs sistemimizin esaslı unsurlarını muhafaza ve idame için şimdiye kadar düşünülüp bulunan en geçerli müessese tutumu olarak, işçinin vakar ve haysiyetini yükseltme, hürriyetini değerini artırmaya katkıda bulunarak, görünürdeki en geçerli müessese tutumları halinde olduğu göze çarpmaktadır. Eğer, toplumumuzun hedef ve maksadı, hem kapitalizm, hem de demokrasiyi muhafaza ve geliştirmek ise; içten gelen çaba ve faaliyetlerimiz, toplu pazarlık usulünün kuvvetlenmesine ve tekemmül ettirilmesine hasrolunmalıdır. Başka türlü hareket etmek, hakkımızda hayırlı olmayan üzücü ve can sıkıcı sonuçlar verebilir”(Davey, 1963:301).

SONUÇ

Liberalizm, kapitalizmin büyüme ve iktisadi krizlerini aşma sürecinde muhafazakarlık ve sosyalizmle olan karşıtlık ve eklemle ilişkileri çerçevesinde dönüşüme uğramıştır. Her liberalizm türü bir diğerinin anti tezi olduğu öne sürmüştür, gerçek –sahte liberalizm tartışmaları, ideoloji-bilimsel teori (paradigma) olma ekseninde sorgulanmıştır. Ancak tartışmanın özü metodolojik olmaktan çok piyasanın üstünlüğünü temel alan politik önyargılara dayanmaktadır. Bir başka ifadeyle temel sorun siyaset felsefesi alanında bireyle devlet arasındaki ilişkilerin düzenlenmesinde piyasanın rolünün ne olacağı ve bireysel özgürlüklerin nasıl korunacağıdır.

Tarihsel süreçte liberalizmin bir siyasal teori olmanın ötesine geçerek politikalara yön vermesi, 18 ve 19. Yüzyıl boyunca yaşanan bir dizi iktisadi ve siyasal gelişmeler (Fransız devrimi ve Sanayi devrimi gibi) sonucu olmuştur. 19. Yüzyıl'da modern devletlerin merkeziyetçi yapılanmaları ve sınıflar arası çatışmaları uzlaştırma çabaları, devletin toplumsal alana, özellikle ekonomiye müdahalelerini artırarak sosyal devlet anlayışını doğurmuştur. Bu oluşumda, güçlenen sendikal hareketler ve sosyal demokrat parti/grupların, gelişen sanayi kapitalizminin ağır çalışma koşullarını iyileştirme ve çalışanların ekonomik risklere karşı koruma çabaları etkin rol oynamıştır. Çalışma yaşamının düzenlenmesi ve emek-sermaye çatışmalarının uzlaştırılması sürecinde, modern sosyal devletin ve sosyal güvenlik sisteminin tohumları atılmıştır. Ayrıca, kötü yaşam koşulları ile ortaya çıkan hastalıkları önlemeyi ve kamu sağlığını korumayı amaçlayan, toplumsal patolojik unsurlar olarak görülen yoksulların ve suçluların ıslah edilerek yedek sanayi ordusu içinde emek sürecini katmayı ve kamusal düzeni sağlamayı öngören düzenlemeler (yoksulluk yasaları gibi) yapılmıştır. Böylece hem toplumsal refahı sağlamada hem de toplumsal kontrol ve denetimi gerçekleştirmede merkezi yapılar önem kazanmış ve devletin sosyal alana müdahalelerinin meşruiyetini sağlanmıştır.

Neoliberalizmin ortaya çıkışı sermaye birikimi sürecini tamamlayan ulusların piyasa aktörlerinin sosyo-ekonomik kurumlaşması sürecinde ilk olarak Schumpeter'in bilimsel katkısı ile müteşebbis üretim faktörleri içerisinde yer alarak kar ve faiz net biçimde ayrılmıştır. Müteşebbis ve kârı bu noktada kalmamış piyasa ekonomisinin aktörleri içinde en önemli unsur haline gelmiştir. Neoliberal iktisat anlayışı, liberal düşüncenin aksine piyasaya müdahaleyi onaylayarak sanki bir görünmez el gibi devlete düzenleyici bir rol yükümlülüğü getirmiştir. Fakat bu rol, ne zaman, nerede ve nasıl oynanacağını konusu tartışmanın ana konularındandır. Neoliberal paradigmanın getirdiği argümanlar devletin birim düzeyde genişlediği her birim yanlıştır, tekrar devlet eliyle düzeltilmelidir. Müdahalenin ana eksenini her zaman iktisadi alanın piyasa aktörlerine bırakılması ve rekabeti engelleyici kurum ve kuralların derhal ya kaldırılması ya da mümkün değilse minimum seviyeye indirgenmesidir.

Zorunlu olarak devletin yer aldığı iktisadi faaliyetlerde kârlılık, verimlilik ve etkinlik esas olmalıdır. Hatta, devletin olmadığı her alan iktisadi ve etkindir. Bu teorik sosyo-ekonomik sistem mümkün olan en az kötü olanı ya da en iyi olanıdır. Bulunması gereken alanlarda da özel yarar anlayışı ve serbest ticaretin kuralları geçerli olmalıdır. İktisat teorisinin varsayımlarına dayalı kurumlaşma modelidir. Geçersizliği de henüz kanıtlanamamış ve giderek güçlenmektedir. Fakat zorunluluktan kaynaklanan, olması gereken devletin nasıl olması gerektiği konusunda Gerhard Kessler'in tespiti ile "ictimai siyaset bilimi", zaman zaman iktisat biliminin fevkinde bir mevkie işgal etmektedir. Çünkü teorik olarak ideal olan tam rekabet piyasasının (fizikteki ideal cisim örneğinde olduğu gibi) zaman ve şartlara göre uygulamadaki aksaklıkları/farklılıkları tolere etmek için çalışma iktisadi sosyal politikaları ile önemli bir rol üstlenmektedir. Çünkü piyasa aktörlerinin ekseninde ölümlü insan yer almaktadır. Asgari seviyede de olsa yanılığa düşmesi ve kısmi başarısızlıkları ile arizi faktör payı her zaman dikkate alınmalıdır. Zorunlu olarak çalışma çağı dışı işgücü ve aynı zamanda çalışan işgücü sınıfının idaresi için bir kurum olmalı ve bu kurum yine piyasa aktörleri içinde

olmalıdır. Bu tespit, Tezimizin ilk kısmında geniş bir şekilde tartışılmış, pür iktisadi yapı içinde örneğin, bir özel şirket için de geçerli olan tüzel kişilik, ülke seviyesinde de geçerli olacaktır. Özel mülkiyet ve özel yararın korunması ve geliştirilmesi nasıl en üst seviyede rekabete dayalı ise, yine kısmi kamu işletmelerinde de aynı anlayış egemen olmalıdır. Eğer kâr maksimizasyonu sağlanamıyorsa, en az maliyet ya da giderle idare edilmelidir. En az gider, en çok kâr anlayışı önce bireyde, sonra da temsil ettiği kurumlarda egemen olmalıdır.

Dünyadaki uygulamalarına baktığımızda neoliberal iktisat politikaları, küreselleşme ve yeni dünya düzeniyle bütünleşmenin bir gereği olarak ülke deneyimlerinde Reaganizm, Thatcherizm ve Özalizm gibi farklı adlandırmalarla ulusal düzeyde meşruiyetleri güçlendirilip gelecek kuşaklara bir siyasi miras olarak bırakılmıştır. Fakat, her uygulamanın mutlak teori ile örtüştüğü söylenemez. Örneğin, Batı Avrupa sosyal devlet modeli ile Amerikan modelinde farklılıklar mevcuttur. Amerikalılar, sosyal devlet deyince sosyalist devleti anlamaktadırlar. Özellikle son çeyrek asırda Batı Avrupa'da da sosyal güvenlik sistemi, refah rejimi gibi anlayışlar neoliberal iktisat politikaları uygulamalarının doktriner yansımalarıdır. Özgün adı ile bu teorik çerçeve, ne neoliberal devlettir ne de refah devletidir, kelimenin tam anlamıyla neososyal devlet/çalışma devletidir(workfare state). Piyasa ekonomisindeki yer aldığı rol itibarıyla da "labour economicus" insandır. Buradaki ekonomik insan hem işini yapan, hem de idare eden kişi veya yüksek vasıflı işçidir. Çünkü, kamu sektörü ile özel sektör paradoksunun aşılması uzun dönemde işçinin yüksek vasıfla teçhiz edilmesi ile müteşebbis olma sürecinin başlangıcıdır. İşçi de bunun bilincinde olmalı ve sorumluluk alacağı bilinci ile çalışma yaşamına kendini hazırlamalı ve sürdürmelidir.

Bize göre, dünyadaki neoliberal iktisat politikalarının ana ekseni bu yöndedir ve hızla gelişmektedir. Yine, iktisadi politikaların teorisinde bir açmaz bulunmamakta, fakat uygulamada aksamalar söz konusudur. Örneğin, küreselleşme ile neoliberal iktisadın paradigması(piyasa ekonomisi)

arasında benzerliklerinden çok, farklılıkları söz konusudur. Çünkü ticari küreselleşme olağanüstü olaylar sonucunda oluşabilir. Örneğin bir deprem sonrası, deprem ülkesine yönelik yardımların dönem itibarıyla artış göstermesi veya önemli savaş öncesi veya sonrası küresel ticaretin ani hareketliliği ile neoliberal iktisat politikaları temelde farklıdır. Çünkü, ilki siyasi, ikincisi iktisadidir. Neoliberal iktisat politikalarında optimum devlet anlayışı nihai olarak yoksulluğu yeryüzünden kaldırmayı hedeflemekte, fakat, fırsat eşitliği konusunda karar vericilere geniş bir hareket alanı ve inisiyatif tanımakta ve yetki vermektedir. Bu durum, ekonomiyi idare eden kadrolara uzak görüşlülüğü ve demokrasiye inancı konusunda büyük sorumluluk yüklemektedir. Anglo-Sakson ülkelerindeki uygulamaların ortak paydası kamu ağırlıklı veya özel sektör ağırlıklı olsun bu sorumluluk her bireyden beklenmektedir.

Bu süreçte daha ileri seviyede sosyal politikanın önde gelen yansız ve nesnel aktörü devletin işlevleri ne tümüyle özel sektöre, ne de kamu/özel ya da kamu/sivil toplum birlikteliğine aktarılabilir. Yetkili kamu makamlarınca üstlenilen sosyal politikalar esasen işletmelerin rekabeti için engel değil, başarısı için gerekli ve kaçınılmaz bir katkı yapacaktır.

KAYNAKÇA

ACEMOGLU, Daron, Simon Johnson, James A. Robinson, Pierre Yared(2005) “ **Income and Democracy**” This Version: July 2007p.1-49.
[http://econ-www.mit.edu/files/1370\(et:01.02.2007\)](http://econ-www.mit.edu/files/1370(et:01.02.2007)).

ACEMOGLU, Daron ,Simon Johnson, James A. Robinson, Pierre Yared (2007) “**Reevaluating the Modernization Hypothesis**” [http://econ-www.mit.edu/files/1372\(et:10.10.2007\)](http://econ-www.mit.edu/files/1372(et:10.10.2007))

ADAMAN, Fikret, Keyder Çağlar(2007). “**Türkiye’de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma** ” 2007 1-144 <http://www.spf.boun.edu.tr/pages/arastirmalar.htm> (Erişim Tarihi:28.08.2007)

AĞARLI, Sedat(1967). **Günümüze Kadar Belgelerle Türk Sendikacılığı**, Sontelgraf Matbaası, İstanbul.

AKAD, Mehmet(1992). **Teori ve Uygulamada Sosyal Güvenlik Hakkı**, Kazancı Hukuk Yay. İstanbul.

AKDİŞ, Muhammet(2007). “Küreselleşmenin Finansal Piyasalar Üzerindeki Etkileri ve Türkiye Finansal Krizler-Beklentiler”
<http://makdis.pamukkale.edu.tr/finans.htm> (Erişim Tarihi:10.10.2007)

ALKİN, Erdoğan (1978). **Uluslararası Ekonomik İlişkiler**, İÜYayın No:2389,İst.

AMİN, Samir(2001). “**Imperialism and Globalization**”,
[http://www.monthlyreview.org/mrglobal.htm\(e.t.19.03.2007\)](http://www.monthlyreview.org/mrglobal.htm(e.t.19.03.2007))

ANDREASSON, Stefan(2002). “**Neoliberalism and The Creation of ‘virtual democracy’ in the Global South**” Department of Political Science Arizona State University - 1-29
[http://www.isanet.org/noarchive/andreassonISA2002.pdf\(et:01.06.2007\)](http://www.isanet.org/noarchive/andreassonISA2002.pdf(et:01.06.2007))

ANNER, Mark, Peter Evans(2004). “**Building Bridges Across A Duble Divide:Alliances Between US and Latin American Labour and NGOs**”, Development in Practice, Volume 14, Numbers 1&2, February 2004. 34-47

ANTILLA, Timo(2005). **Reduced Working Hours**, Jyvasklya Studies Psychology and Social Resarch 258 , Jyvasklya University printing house, University of Jyvasklya.

AKALIN, Güneri(1981). **Kamu Ekonomisi**, AÜSBF Yayınları No:486 Ankara.

AKKAYA, Yüksel(2003). **“Küreselleşme Kıskaçında Türkiye’de İşçi Sınıfı ve Temel Özellikleri”**http://www.petro-is.org.tr/yayinlar/yillik/2003_yillik/kapak.htm

AKYÜZ, Yılmaz (1980. **Sermaye Bölüşüm Büyüme**, AÜSBF Yayınları No:453, 2.Baskı, Ankara

ALTAY, Oğuzhan (2000). **“Türkiye’de İktisadi Dönüşümlerin Sosyo-ekonomik Sonuçları Üzerine Bir Deneme”** DÜİBF Dergisi , Cilt: 15, Sayı: 2, ss 49-68

AKBEY, Ferhat(2005). **“Neoliberal Dönüşüm Çerçevesinde 5018 Sayılı Kanunun Değerlendirilmesi”**, PÜ İİBF Maliye (Yayın No :1) 20.Türkiye Maliye Sempozyumu, Türkiye’de Yeniden Yapılanma, Pamukkale 23-27 Mayıs 2005, 168-195
[http://www.bayar.edu.tr/~saglikmyo/20malsemp.pdf\(et:01.06.2007\)](http://www.bayar.edu.tr/~saglikmyo/20malsemp.pdf(et:01.06.2007)).

AKTAN, Coşkun Can(2002) (ed.),” **Bir Piyasa Başarısızlığı Nedeni Olarak Gelir Dağılımında Adaletsizlik ve Yoksulluk Sorunu ;Kamu Ekonomisinin Rolü ve Kamu Politikası Araçları**”, 1-24 Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, 2002. Ankara:

AKTAN, Coşkun Can, İstiklal Yaşar Vural (2002). **“Başlıca Fonksiyonel Gelir Dağılımı Teorileri ve Bölüşüm Adaleti” 1-22, Yoksullukla Mücadele Stratejileri**, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, 2002. Ankara.

AKTAN, Coşkun Can (2003)**“Sosyal Devletin Amaçları”**
<http://www.canaktan.org/politika/refah-devleti/amaclar.htm> (Erişim Tarihi:10.10.2007)

AKTAN, Coşkun Can(2004). **Privatization&The Turkish Experience**, 1.Edition, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

ARAS, Bülent, Gökhan Bacık(2006). **11 Eylül Öncesi ve Sonrası**, Etkileşim Yayınları:27, 1.Baskı, İstanbul.

ARICI, Kadir (1992) **Çalışma Sürelerinin Hukuken Gelişimi ve Yeterliliği Açısından 1475 Sayılı İş Kanununda Çalışma Süreleri**, Kamu-İş Yayınları, Ankara.

ATABEK, Ümit, Gamze Yücesan-Özdemir, Erman Yüce(2007). **“Siberuzayda Sendikalar :Yeni Olanaklar, Yeni Sorunlar”**
inet-tr.org.tr/inetconf11/bildiri/92.doc (Erişim Tarihi:10.10.2007)

Atatürkün Söylev ve Demeçleri, (II) (1906-1938), 2.Baskı, Türk İnkılap Tarihi Yayınları: 1959
Ankara.

Atatürk Dönemi Ekonomi Politikası ve Türkiye'nin Ekonomik Gelişmesi
(1982) A.Ü. S.B.F. Yayınları No:513.

AYDIN, M.Kemal(2000), **“Neoliberal dalga ya da Küreselleşme”** Bilgi(2), 2000/1:13-26

AYDIN, M. Kemal(2003). **“Kapitalizm ve Kriz”** , Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (6) 2003 / 2 : 1-10

AYYILDIZ, Sedat(1999). **Yeni Dünya Düzeninde Sosyal Devlet**, TezDanışmanı: Vedat Bilgin, GÜSBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

BEAN, Philip; John Ferris, David Whynes, (1985) . **In Defence of Welfare**, Tavistock Publications, First Edition 1985. London.

BEESE, Mark (2007). **“Competing Capitalisms and Neoliberalism: The Dynamics of and Limits to Economic Reform in the Asia-Pacific”**
eprint.uq.edu.au/archive/00001698/01/mb_cc_nl_pre.pdf -(Erişim Tarihi:10.10.2007)

BELEN, Esra (2007). **“Küreselleşmenin Sosyal Boyutunun Şekillendirilmesi”**
TİSK İşveren Dergisi, Haziran 2007
<http://www.tisk.org.tr/isveren.asp?id=88>(Erişim Tarihi:10.10.2007)

BENNATHAN, E. and A.A. Walters(1979). **Port Pricing and Investment Policy**, Oxford University Press.

BİZE, R-Jean Milhaud(1964). **Sanayi Psikolojisi**, Çev.M.Toprak-M.Yazgan,Kardeş Matbaası, Ankara.

BOOTH, Philip (2007). **Catholic Social Teaching and the Market Economy**, <http://www.iea.org.uk/files/upld-book411pdf?.pdf>

BOZKURT, Nejat (2002). **“Küresel Sorunların Çözümünde Yeni Bir Ekonomi Etiğinin Önemi”** İst.Tic.Ü. Dergisi, 2002, s.1, Mayıs , 39-58

BAŞAK, Suna (2003). **“Kurumsal Yaklaşımlarda Yapıya İlişkin İkilemler”**, GÜİBF Dergisi, 3/2003 133-160

BAŞAK, Suna (2004).**Kültür Olgusu Analizleri ve Üç Tarz-ı Siyaset**, Odak, Ankara.

BİÇERLİ, Kemal(2005). **“Aktif İstihdam Politikaları İşsizliği Azaltır mı?”**
Çimento İşveren Kasım 2005, 1-15

BEDİR, Eyüp(1989). **Türkiye’de Ulaştırma Sektöründeki Beş Kuruluşta Toplu Pazarlık Düzeni ile İstihdam Arasındaki İlişkiler(1963-1987)**.
Yayınlanmamış Doktora Tezi, GÜSBE, Ankara.

BEDİR, Eyüp (2002). **“21. Yüzyılda İstihdamın Artan Önemi ve Eğitim İstihdam İlişkisi”** GÜİBF Dergisi, Özel Sayı 2002,53-64

BİLGİN, Mehmet Hüseyin(2001). **"Endüstri İlişkilerinde Dönüşüm ve Yeni Eğilimler"** Kamu-İş Yıl: 2001 Cilt:6 Sayı:2
<http://www.kamu-is.org.tr/pdf/624.pdf>(Erişim Tarihi:10.10.2007)

BİLGİN, Vedat(2003). **“Küreselleşme Sürecinde Kültür ve Milliyetçilik”**,
Türkiye ve Siyaset, Üç Aylık Yorum ve İnceleme Dergisi, Sayı:13, Ankara.

BİLGİN, Vedat (2002). **“21.Yüzyılda Türk Modernleşmesinde Paradigma Değişimi”**, GÜİBF Dergisi, Özel Sayı 2002, 65-81

BİLGİN, Vedat(1996). **Demiryollarının Modernizasyonu Yeni Bir Gelişme Stratejisi**, Demiryol-İş Yayınları, Ankara .

BİLGİN, Vedat(2007). **Türkiye’de Değişimin Dinamikleri Köylülükten Çıkış Yolları**, Lotus Yayınevi-39, Ankara.

BİLGİN, Vedat (2008a). **“Ergenekon Davasıyla Yargı İlk Kez Demokrasiye Sahip Çıkıyor”**, Zaman Gazetesi , 3 Ağustos 2008 , Nuriye Akman röportajı.)

BİLGİN, Vedat(2008b). **“Türkiye Köylülükten Çıkıyor Sancısı Büyük”**,
Almıla, 3 Aylık Düşünce ve Kültür Dergisi, Yıl :4, Sayı:13, Güz 2008, Ankara.

BİLGİN, Vedat, Aydın Başbuğ(2003). **Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Seçme Yazılar**, “Türkiye’de KİT Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri”,
Ankara.

BİLGİN, Vedat ve diğerleri(1998) **Mesleklere Göre Aile Araştırması : İşçi Ailesi**, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları:110, Ankara.

BİNAY, ŞÜKRÜ, Ferhan SALMAN (1998). **“ The Glabal Crisis and The Turkish Economy “New Policy Challenges and Expectations for the Near Future”** The Central Bank Of The Republic Of Turkey, Ankara

BLAIR, Tony(2007). **“A Battle For Global Values”**, Foreign Affairs,
January/February 2007, 79-90

BORJAS, George J. (1995). **“Internationalization of the U.S. Labor Market and the Wage Structure”**, FRBNY Economic Policy

Review/January. <http://ksghome.harvard.edu/~GBorjas/Papers/frb95.pdf> 1-8 (Erişim Tarihi:10.10.2007)

BORJAS, George J. (2002). ***"The Wage Structure and the Sorting of Workers Into the Public Sector"*** Working Paper 9313 NBER <http://www.nber.org/papers/w9313>(Erişim Tarihi:10.10.2007)

BLANCHFLOWER, David, Alex Bryson (2003). "What Effect Do Unions Have on Wages Now and Would 'What Do Unions Do?' be Suprised? Working Paper 9973 <http://www.nber.org/papers/w9973> NBER1050 Massachusetts Avenue Cambridge, MA 02138 September 2003(et:10.10.2007)

BLANCHFLOWER, David G. Andrew J. Oswald (2005). ***"Happiness and the Human Development Index:The Paradox of Australia"*** IZA Discussion Paper No. 1601 http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=728964(et:10.10.2007)

BLOCK, Wlater (1996). ***"Hayek's Road to Serfdom"***, Jornal of Libertarian Studies 12:2 (FALL 1996): 339–365. ©1996 1996 Center for Libertarian Studies.

BLOCK, Wlater (1999). ***"Radical Privatization of the Gold Standard:A Critique of Friedman, Mundell, Hayek and Greenspan"*** Managerial Finance, pp. 15-33 of Vol. 25, No. 5, 1999. <http://www.mises.org/journals/scholar/Blockgold.PDF>(et:10.10.2007)

BLOCK, Wlater (2007). ***"Value Freedom, Laissez Faire, Mises and Rothbard: A comment on Prof. Jones"*** <http://www.business.uca.edu/faculty/wblock/wblock.htm>(et:10.10.2007)

BUCK, Daniel(2007). ***" The Subsumption of Space and the Spatiality of Subsumption: Primitive Accumulation and the Transition to Capitalism in Shanghai, China"***, Antipode, September 2007 - Vol. 39 Issue 4 P.757-774 <http://www.blackwell-synergy.com/doi/pdf/10.1111/j.1467-8330.2007.00550.x>(et:10.10.2007)

BULMUŞ, İsmail (1980). ***"Kırsal Kesimde Kişi Başına Gelir ve Tüketim Harcamalarının Bazı Mallar Talebi Üzerindeki Etkileri"*** Ekonomik Yaklaşım c1s2 31-54

BULUT, Mehmet(2000).***"XVII.Yüzyılda Osmanlılar ve Merkantilistler,"*** GÜİBF , Ekonomik Yaklaşım, cilt11, Sayı 36, 2000, 23-35

BULUTOĞLU, Kenan(1977). **Kamu Ekonomisine Giriş**, Temat Yayınları, İkinci Basılış,İst.

BORATAV, Korkut (2005). **"XX. Yüzyılın Sonundan XXI. Yüzyıla: Türkiye Ekonomisinin Genel Görünümü"**, http://www.uzaklar.net/html/turkiye_ekonomisinin_genel_gor.html, (Erişim Tarihi: 10.10.2007).

BÜLBÜL, Yaşar-Deniz Özbay(2007). **"Osmanlı İmparatorluğunda Teknolojiye Karşı Direncin İktisat Tarihi"**, İş,Güç" Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, Cilt:9 Sayı:4 , Eylül 2007, 19-41

BÜYÜKBAŞ, Hakkı, Kenan Ören (2007). **"Küreselleşme, Birleşmiş Milletler ve Uluslar arası Sosyal Düzen Arayışı"** 103-121
http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/makaleler%5CHakk%C4%B1%20B%C3%9CY%C3%9CKBA%C5%9E%20-%20Kenan%20%C3%96REN%5C103-121.pdf (et:05.11.2007)

Büyük Ekonomi Ansiklopedisi, Sabah Yayınları, Liberalizm maddesi İst. 1985

CAMPELL, John L.-Ove K. Pedersen(2005). **"The Varieties of Capitalism and Hybrid Success: Denmark in the Global Economy"** Working paper no 18, 2005 Editor: Lars Bo Kaspersen International Center for Business and Politics Copenhagen Business School
 Steen Blichers Vej 22 pp.1-23 www.cbs.dk/cbp (et:10.10.2007).

CANSEN, Ege(2008). **"Cari Açık Sistemiktir"** , 29 Ağustos 2008,Hürriyet.

CANTILLON, R (1931). **Essay on the Nature of Commerce.**(1755) H. Higgs translation, 1931, London: Macmillan.

CARLIN, Wendy, David Soskice(1990). **Macroeconomics And The Wage Bargain**, Oxford University Pres.

CELASUN, Merih(2002).**"2001 Krizi Öncesi ve Sonrası: Makroekonomik ve Mali Bir Değerlendirme"**
<http://www.econ.utah.edu/~ehrbar/erc2002/pdf/i053.pdf>(Erişim Tarihi: 10.10.2007).

CENTEL, Tankut(2002). **"İş Güvencesi ve Dünya Uygulamaları Çerçevesinde Türk Çalışma Yaşamında Esneklik Gereksinimi"**
 TİSK İşveren Dergisi, Mart 2002
http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=477&id=29(et:10.09.2007).

CHOMSKY, Noam(1999). **Profit Over People, Neoliberalism and Global Order**, Seven Stories Pres 140 Watts Street New York, NY 10013.

CİRHİNLİOĞLU, Zafer(2003). **"Eşitsizlikler, Kalkınma Sorunları ve Terör"**, C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi Aralık 2003 Cilt : 27 No: 2 159 - 173

CLARK, Gregory(2007). ***“The Long March of History:Farm Wages, Population, and Economic Growth, England”*** Economic History Review, 60,1(2007), 1209-1869 pp,97-135

COES, Donald V. (1995). **Macroeconomic Crisis, Policies, and Growth in Brazil, 1964-90**, World Bank, Washington, D.C. 1995

ÇAĞATAY, Nilifer, Korkuk Ertürk(2004) ***“Gender and Globalization: A macroeconomic perspective”*** Working Paper No. 19 Policy Integration DepartmentWorld Commission on the Social Dimension of Globalization International Labour Office, Geneva, May 2004 1-57

ÇEÇEN, Anıl(2002). **Kemalizm**, Çağ Pazarlama, 4.Baskı, İst.

ÇELİK, Faik(2007). ***“Gelişmekte Olan Ülkelerde Uygulanan IMF Programları ve Refah Devleti Anlayışı”*** Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi ISSN: 1303-5134 Cilt: 4 Sayı: 2 Yıl: 2007 www.insanbilimleri.com(Erişim Tarihi:05.11.2007)

ÇELİK, Aziz(2004). ***“AB ve Türkiye’de Gelir Eşitsizliği:Piyasa Dağılımı-Yeniden Dağılım” Çalışma ve Toplum, 2004/3 53-91***
http://www.kristalis.org.tr/aa_dokuman/AB%20ve%20Turkiyede%20Gelir%20Esitsizligi.pdf(Erişim Tarihi: 10.10.2007).

ÇETİN, Halis(2001). ***“Liberalizmin Temel İlkeleri”***, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 2, Sayı 1, 2001, 219-237

ÇETİN, Halis(2002). ***“Liberalizmin Tarihsel Kökenleri”***, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 3, Sayı 1, 2002 79-96

ÇOLAK, Ö.Faruk (2005). ***“İşsizliğin Dinamikleri”*** İşveren, Cilt:43, Sayı:11

ÇÖRTÜK, Orcan(2006). **Türkiye IMF İlişkileri ve İlişkilerin Hesap Bazında İşleyişi**, TCMB
Ankara.<http://www.tcmb.gov.tr/kutuphane/TURKCE/tezler/orcancortuk.pdf>(Erişim Tarihi: 10.10.2007).

DAVEY, Harold W.(1963). **Çağdaş Toplu Pazarlık**, Türkçesi:İbrahim Hoyi, Türk Sevk ve İdare Derneği, İst.

DAVID, Paul A (2005). ***“Real Income And Economic Welfare Growth In the Early Republic Or, Another Try at Getting the American Story Straight”*** 1-38 Department of Economics Stanford University Stanford CA 94305-6072

DAVIS, Donald R. (1998) **“Technology, Unemployment, and Relative Wages In A Global Economy”**, European Economic Review 42 (1998) 1613-1633

De FERRANTI, David, Guillermo E. Perry, Indermit S. Gill and Luis Servén. (2000.) **“Securing Our Future in the Global Economy.”** The World Bank. Washington, DC.

DEMİR, Ahmet(1973). **Çağdaş Teknolojik Gelişmeler Sosyo-Ekonomik Etkileri**, AÜ SBF Yayınları No:352, Ankara.

DEMİR, Fevzi (2000); **“Sosyal Devlet ve Kayıt Dışı İşçiliğin Önlenmesi”**; Sosyal Güvenlik Dünyası; Yıl: 2; Sayı: 6; 1999 Kasım-2000 Ocak.
[http://www.sosyalsiyaset.com/documents/m_ss.htm\(et:10.10.2007\)](http://www.sosyalsiyaset.com/documents/m_ss.htm(et:10.10.2007)).

DEMİRER, Temel(2005). **Küresel İntifada**, Ütopya Yayınları 112, 1.Baskı Ankara.

DERELİ, Toker (2001) **“Teknolojik Değişmeler, Çalışma İlişkileri ve Yeni İstihdam Türleri”**; İş-Güç; Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi; Cilt: 3; Sayı: 2; 2001
[http://www.isgucdergi.org/index.php?arc=arc_view.php&ex=62&inc=arc&cilt=3&sayi=2&year=2001\(et:10.10.2007\)](http://www.isgucdergi.org/index.php?arc=arc_view.php&ex=62&inc=arc&cilt=3&sayi=2&year=2001(et:10.10.2007)).

DİKMEN, Ahmet Alpay(2003). **“Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Kanunu Tasarısı Üzerine Değerlendirmeler”** 7 Kasım 2003 tarihli Cumhuriyet Gazetesi, Işık Kansu’nun “Kamu Yönetimi Reformu” başlıklı yazı dizisinde yer alan metin.
[http://www.bagimsizsosyalbilimciler.org/bsbcalis.html\(et:10.10.2007\)](http://www.bagimsizsosyalbilimciler.org/bsbcalis.html(et:10.10.2007)).

DILNOT, Andrew (2007). **“Refah Devletinin Geleceği”**, Çev. D. Zeynel BAKICI
[http://www.canaktan.org/politika/anti_leviathan/diger-yazilar/bakici-refah-devleti.pdf\(et:28.08.2007\)](http://www.canaktan.org/politika/anti_leviathan/diger-yazilar/bakici-refah-devleti.pdf(et:28.08.2007))

DPT(2006). **DKP Sosyal güvenlik ÖİK Raporu**, (2006) Ankara.
[http://plan9.dpt.gov.tr/oik11_sosyalguvenlik/sosyalgu.pdf\(et:10.10.2007\)](http://plan9.dpt.gov.tr/oik11_sosyalguvenlik/sosyalgu.pdf(et:10.10.2007)).

DPT(1995). **ÖİK Raporu** “Küreselleşme, Bölgesel Entegrasyonlar ve Türkiye (Değerlendirme Raporu)” Ocak 1995, Ankara.
[http://ekutup.dpt.gov.tr/kuresell/oik439.pdf\(et:10.10.2007\)](http://ekutup.dpt.gov.tr/kuresell/oik439.pdf(et:10.10.2007)).

DURGUN, Şenol (2002). **“Türk Kamu Yönetiminde Bürokratik Siyaset”**, GÜİBF Dergisi, Özel Sayı 2002,83-102

DOĞAN, Seyhun-Halil Özekicioğlu(2005). **“Güney Kore ve Türkiye’de Uygulanan IMF Politikaları”**, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 6, Sayı 1, 2005, 147-176

DOĞAN, Adem (2005). **“Demokrasi ve Ekonomik Gelişme”**, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı 25, Temmuz – Aralık 2005

DUMAN, Mehmet(2000). **“Küreselleşme Çağında Türkiye Ekonomisinde Bağımlılık ve Büyüme”**, Bilgi(2), 2000/1, 27-44

DUVERGER, M.(1975) **Siyaset Sosyolojisi**, Çev.Şirin Tekeli, Varlık Yayınları, İst.

EATWELL, John and Lance Taylor,(2000).**Global Finance at Risk: The Case for International Regulation**, Polity Press, 2000, (et:01.08 .2008)

EKİN, Nusret(2001). **“Küreselleşmenin İki Yüzü: İstenmeyen “Kaçak Göçmenler”-“Davetli Bilgi İşçileri”**; TÜHİS Dergisi; Cilt: 17; Sayı: 2; Kasım 2001. http://www.sosyalsiyaset.com/documents/m_ss.htm(et: 10.10.2007).

Ekonomi Ansiklopedisi, Milliyet Yay.1991 Lib. Maddesi.

The Economist

Ekonomist Dergisi (2004). **“Buluş Ekonomisi Nereye Gidiyor?”** 2004/47

EMİROĞLU, Suavi Aydın(2003). **Antropoloji Sözlüğü**, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.

ERCAN, Fuat (2005). **“Alternatif Bakışları Sorgulamak:Türkiye’de Sermaye Gruplarının Küresel Kapitalizmle Bütünleşmelerindeki Roller”** (taslak metin / draft text in Turkish) Marmara Üniversitesi-İktisat Bölümü International Conference: “Acts of Resistance” from the South Against Globalisation 5-7 September 2005, Ankara, Türkiye”http://www.tsbd.org.tr/Fuat_Ercan.pdf (et: 10.10.2007

ERDUT, Zeki(2007). **“Piyasa Ekonomisi ve Sosyal Politikalar”** İktisatçılar Haftası, 7 Nisan 2007, 1-34
www.ifmc.org.tr/UserFiles/zekiErdutEnsonTebliğ.doc -(Erişim Tarihi: 10.10.2007).

ERSÖZ, H. Y. (2005). **“Sosyal Politika – Refah Devleti – Yerel Yönetimler İlişkisi”** İktisat Fakültesi Mecmuası, (Prof. Dr. Toker Dereliye Armağan Özel

Sayısı), 759-775

ESİN, Pars (1974) **Türkiye’de İşveren Sendikacılığı** .AÜSBF Yayınları No:373 Ankara.

EVANS, Peter James E. Rauch (1999). **“Bureaucracy and Growth: A cross-national analysis of the effects of “Weberian State Structure on economic growth”** American Sociological Review; Oct 1999; 64, 5; ABI/INFORM Global p.p. 748-765

ERGÜN, İsmet (2000). **“Devlet ve Ekonomi”**, TÜHİS Yayınları No:38 256-283
<http://www.tuhis.org.tr/yayinlar/nekinarmagan.pdf>(et:10.10.2007).

ESPİNG-ANDERSEN ,Gosta(1989). **“The Three Political Economies of The Welfare State”** Canadian Review Of Sociology and Antropology, Vol. 26-2, 11-32

ESPİNG-ANDERSEN, Gosta(1999). **Social Fondations of Postindustrial Economies**, 1.Edition,Oxford University Press, London

ESPİNG-ANDERSEN, Gosta (2008) **“Social Bases of Changing Income Distributions”**
www.governance.unimaas.nl/training_activities/seminar_series/archives_downloads/Gosta_Esping_Andersen.pdf - 1-24 (et. 25.08.2008)

FOTOPOULOS, Takis (2007) **“Welfare State or Economic Democracy?”**
http://www.democracynature.org/dn/vol5/fotopoulos_welfare.htm(et: 10.01.2007).

FREEMAN, Richard B. (1984). **“Unionism comes to the Public Sector”** Working Paper 1452 NBER <http://www.nber.org/papers/w145>(et: 10.01.2007).

FREEMAN, Richard B. (1994). **“Economic Analaysis Of Work Councils”** Working Paper 4918 NBER <http://www.nber.org/papers/w145>(et: 10.01.2007).

FREEMAN, Richard B. (2003). **“What Do Unions Do ... To Voting?”** NBER Working Paper 9992 1-55 <http://www.nber.org/papers/w9992> (et: 10.01.2007).

FRIEDMAN, M. (1971). **“Government Revenue From Inflation”** Journal of Political Economy, 79(4), 846-856.

FRIEDMAN, M.(1972). "**Comments on the Critics**", Journal of Political Economy, 80(5), 906-950.

FRIEDMAN, M. (1977). "**Nobel Lecture: Inflation and Unemployment**", Journal of Political Economy, 85(3), 451-472.

FRIEDMAN, Milton(1988). **Kapitalizm ve Özgürlük**, Altın Kitaplar Yayınevi, 1.Basım, İst.

FRIEDMAN, Milton (1999). "**The Business Community's Suicidal Impulse**" Cato Policy Report Vol.XXI No.2,March/April 1999
http://www.cato.org/pubs/policy_report/v21n2/cpr399.pdf (et:01.11.2007)

FRIEDMAN, M.(2001). "**Economics and War: The Economic Impact of the War on Terrorism**" September 25, 2001
<http://www.hoover.org/publications/uk/3001916.html>(et: 10.07.2007).

FROMM, Eric(1982). **Hürriyetten Kaçış**, Çev.Ayda Yörükan, Tur Yayınları:23, 3.Baskı, İstanbul.

GAHAN, Peter,-Julien Barbara(1999). "**Taxation, Socail Welfare and The Role of Labour Market Regulation:Complements or substitutes? An Industrial Relations Perspective on the 'Five Economists' Plan**" School of Industial Relations and Organisational Behaviour Working Paper Series No:129 The University of New South Wales, Austraila

GENÇ, İlhami(2008a). "**The Analysis of Relations Neoliberal Economic Policies Between International Capital Flows And The Future Of Market Economy**"
http://bandirma.balikesir.edu.tr/bildiriler/22_Ilhami_Genc.doc -
(et.:16.08.2008)

GENÇ, İlhami(2008b). "**Neoliberal Economic Policies, The Welfare State and Its Fture**", Knowlodge Globalization Perspectives, Knowlodge Globalization Institute, Boston

GEORGE, Susan (1999). "**A Short History of Neoliberalism: Twenty Years of Elite Economics and Emerging Opportunities For Structural Change**" Conference on Economic Sovereignty in a Globalising World Bangkok 24-26 March 1999.
<http://www.millennium-round.org/> (et: 10.01.2007).

GHAİ, Dharam (2003). "**Decent work: Concept and Indicators**", International Labour Review, Vol. 142(2003), No.2, 113-146
<http://www.ilo.org/public/english/support/publ/revue/download/pdf/ghai.pdf>(et: 10.10.2007).

GIDDENS, Anthony (2001). **“The Second Globalization Debate”** Edge 81— January 30, 2001

<http://www.edge.org/documents/archive/edge81.html>(erişim tarihi:28.10.2007)

GILL, Stephan(1997. **Globalization**, Ed.James H.Mittelman, Lynne Rienner Publishers, London.

GOGH, Ian (2005). **“Eoruaapean Welfare States: Explanatioan and lessosns for developing countries”** 1-29

<http://siteresources.worldbank.org/INTRANETSOCIALDEVELOPMENT/Resources/Gough.rev.pdf>(erişim tarihi:28.08.2007)

GÖLBAŞI, Haydar, Ayhan Dever (2007). **“Medeniyetler Çatışması Teorisi ve Dinler Çatışması “Kendini Gerçekleştiren Kehanet”**, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 8, Sayı 1, 2007, 53-66

GÖZÜBÜYÜK, A.Ş. (1983) **Yönetim Hukuku**, Sevinç Matbası, Ankara

GREFFI, Gary (1997) **Globalization**, Ed.James H.Mittelman, Lynne Rienner Publishers, London.

GÜLDİKEN, Nevzat- Mehmet Aslan(2006). **“Küreselleşme ve Ulusallığın Diyalektik Etkileşimi I”** C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 7, Sayı 2, 2006 183-190

GÜLMEZ, Mesut(1991). **Türkiye’de Çalışma İlişkileri**(1936 Öncesi), TODAİE Yayınları:236, 2.Bası, Ankara.

GÜNGÖR, Erol (1998).**Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar**, Ötüken,2.Basım, İst.

GÜNGÖR, Kamil (2007a). **“İktisadın Tarihine Kısa Bir Bakış ve Merkantilizmden Günümüze İktisadi Düşünceler”**.

<http://www.ceterisparibus.net/dusunce/genel.htm> (et: 08.02.2007)

GÜNGÖR, Kamil (2007b). **“ Refah Devleti”**

http://www.canaktan.org/politika/anti_leviathan/diger-yazilar/gungor-refah-devleti.pdf(et: 28.08.2007)

GÜL, Hüseyin, Songül Sallan Gül(2007). **“Sosyal Devletten Çalışma Refahına Geçişte Sosyal Haklar ve Yoksullar”**, Amme İdare Dergisi, 40/3 Eylül 2007, Ankara.

GÜLER, Birgül A.(2003).**“İkinci Dalga: Siyasal ve İdari Liberalizasyon – Kamu Yönetimi Temel Kanunu”**, Kamu Yönetimi ve Yerel Yönetimler

Sempozyumu, Ankara 10-11 Ekim 2003 Bildirisi. (Aynı başlıkla broşür olarak basılmıştır: Türkiye Yol-İş Sendikası, Eğitim Yayınları Ankara 2003/5.).
<http://politics.ankara.edu.tr/~bguler/yolis.pdf>(Erişim Tarihi: 10.10.2007).

GÜRBÜZ, Yaşar(1980). **Siyasal Sistemler**, May Yayınları, 1.Bası, İstanbul.

GÖZE, Ayferi (1976). **Sosyal Devlet Sistemi**, Fakülteler, İstanbul.

GÖZLER, Kemal (2000). **Türk Anayasa Hukuku**, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa.

FREYER, Hans (1962). **Sosyolojiye Giriş**, Çev. Nermin Abadan, AÜSBF Yayınları, Ank.

HAIBACH, Jan, Bianca Rusu, Tove Samzelius, Bela Szabo, Simona Vonica(2001). **“Globalization and the Future of Welfare States– Germany, Romania and Sweden –** CALITATEA VIETII, XII, nr. 1-4, 2001, p. 35-47.

HAMİTOĞULLARI, Beşir: (1986) **Çağdaş İktisadi Sistemler**, Savaş Yayınları, Ankara.

HAMİTOĞULLARI, Beşir (1988).**İktisadi Sistemlerin Temelleri**, Risale Yayınları, İstanbul.

HAMOWY, Ronald(1982).**“The Hayekian Model of Government in an Open Society”** The Journal of Libertarian Studies, Vol.VI, No.2(Spring 1982) pp137-143

HANÇERLİOĞLU, Orhan(1982). **Ticaret Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, 1. Basım İst. Erkinlik maddesi (Os.Serbستییه, Fr. Libéralisme, Al.Liberalismus İng. Liberalism

HARVEY, David (2005): **A Brief History of Neoliberalism**. Oxford: Oxford University Press.

HAYEK, F.Von(1996). **Hukuk Yasama ve Özgürlük Özgür Bir Toplumun Siyasi Düzeni**, Çeviren Mehmet Öz, TİB Kültür Yayınları Genel Yayın No: 357 Sosyal Felsefi eserler dizisi: 44 Kitap III İstanbul, 1996

HAYEK, F.A.Von (1997). **Sosyal Adalet Serabı**, Kitab II Çeviren Mustafa Erdoğan sosyal Adalet Serabı TİB Kültür Yayınları Genel Yayın No: 345 Sosyal Felsefi eserler dizisi: 43 İstanbul, 1997

HAYEK, F. A. Von(1973). **“Liberalism”**Written in 1973 for the Italian Enciclopedia del Novicento where the article appeared in an Italian translation. Reprinted as Chapter Nine.

HAYEK, F. A.Von(1982). ***“New Studies in Philosophy, Politics, Economics and the History of Ideas”***, Routledge & Keagan Paul, London and Henley, 1982 [1978], pp. 119-151

HAYEK, Friedrich A.Von (1944). **The Road To Serfdom** (Chicago: University of Chicago Press).

HEINTZ, James, (2004). ***“Beyond Sweatshops: Employment, Labor Market Security and Global Inequality”*** Antipode, March 2004 - Vol. 36 Issue 2, pp. 222-226

HİÇ, Mükerrerem (1994).**Büyüme ve Kalkınma Ekonomisi**, Filiz Kitabevi, İstanbul.

HIGGS, Henry (2001). **Physiaocrats**, The mc millan company, Ontario, Canada

HUBERMAN, Leo (1936). **Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla**, Çev.Murat Belge Dost Kitabevi Yayınları, 3.Baskı, 1982, Ankara.

Human Development Report 2005/2006

http://hdr.undp.org/reports/global/2005/pdf/HDR05_complete.pdf
(et:28.08.2007)

HATMAN, Ülkü(2003). ***“2003 Türkiye’sinde Esnekliğin Yasası ve Sendikal Harekete Etkileri”***

http://www.petrol-is.org.tr/yayinlar/yillik/2003_yillik/17_yasa/index.htm(et: 10.10.2007)

HARIS, İlya and Denis Sullivan Blooming(1992). **Privatization and Liberalization in the Middle East**, İndiana Polls İndiana Polls İndana university Pres.

İNSEL, Ahmet(2005) **Neoliberalizm: Hegomanyanın Yen Dili**, Birikim Yayınları, 2.baskı, İst.

İŞIKLI, Alpaslan(1967) **Toplu İş Sözleşmeleri ve Türkiye Ekonomisi İçindeki Yeri**, AÜSBF Yayınları:229-211,Ankara.

İŞIKLI, Alpaslan (2004a). ***“Neoliberal Küreselleşme, Sosyal Devlet ve Kemalizm”***, Cumhuriyet’in 80. Yılı Armağanı, (Ed. Nuri Adıyeke), ADD Mersin Şubesi Yayını, İstanbul 2004, .371-398.

İŞIKLI, Alpaslan (2004b). ***“Sosyal Devletin Sonu”*** Türk Tabibler Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, Ekim -Kasım -Aralık-2004, 2-11.

IŞIKLI, Alpaslan (2005). **“Neoliberalizmin Latin Amerika Serüveni”** Türk-İş Dergisi, Mart-Nisan 2005, sayı;366, 86-90.

Irfan ul Haque(2004). **“Globalization, Neoliberalizm and Labor”**, No. 173. July 2004 .
www.unctad.org/TEMPLATES/Download.asp?docid=5514&lang=1&intltemID=2101 -http://www.unctad.org/en/docs/osgdp20047_en.pdf [08.03.2005], s. 7.

International Encyclopedia of the Social Sciencies, Liberalism,
Vol.9;276-282.

İşveren Dergisi (TİSK)

JAUMOTE, Florence and Irina Tytell (2007) **“Globalization of Labor”**
Finance&Development A quarterly magazine of the IMF, June 2007, Volume 44, Number 2 <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2007/06/picture.htm>

JESSOP, Bob (2003) . **The Future of the Capitalist State**, Blackwell Publishing Ltd. Oxford UK.

JESSUA, Claude(2005). **Kapitalizm**, Türkçesi:İşık Ergüden, Dost Kitabevi Yayınları, 1.Baskı, Ankara.

KARABIÇAK, Mevlüt(2006). **“IMF’nin Gelişim Süreci, Türkiye’de Ekonomik Kriz Dönemlerinde Uygulanan IMF Politikaları ve Uygulama Sonuçları”** SDÜ İİBF Dergisi Yıl 2006 C.11, S.2 229-246

KARAKAŞ, Eser(2008). **“Amerikan Ekonomisi ve Biz”** Star, 25.08.2008)

KATZ, Lavrance (1999). **“Tecnical Change , Computerization and The Wage Structure”**, Sep.1999
<http://www.economics.harvard.edu/faculty/katz/papers.html> (Erişim tarihi:28.08.2007)

KAYMAK, Muammer(2005). **“Ulusların Tarımsal Zenginliği: Adam Smith ve Fizyokrası”** GÜİİBF, Ekonomik Yaklaşım, Yıl:2005, cilt 16, Sayı 54.

KAYNAK, Mahir (2008). **“Öngörü Eksikliği”** 19 Ağustos 2008, Star.

KAZGAN, Gülten(2000). **Küreselleşme ve Ulus Devlet: Yeni Ekonomik Düzen**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

KAZGAN, Gülten(2006). **İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi**, Remzi Kitabevi, 12.Basım, İstanbul.

KAVRUK, Hikmet (2004). **"The System Of Local Goverment"** GÜİBF Dergisi 1/2004 181-205

KESER, Aşkın (2004) **"Yeni Ekonomi Çerçevesinde Çalışma Hayatında Yaşanan Dönüşümler"**, İşgüç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, Cilt:6 Sayı:1, 2004
http://www.isgucdergi.org/index.php?arc=arc_view.php&ex=177&inc=arc&cilt=6&sayi=1&year=2004

KESSLER, Gerhard(1945). **İçtimai Siyaset**, İstanbul.

KILIÇ, Cem (2007). **"Sosyal Diyaloğun Gelişimini Hazırlayan Unsurlar"** TİSK İşveren Dergisi, Nisan 2007 40-41
<http://www.tisk.org.tr/isveren.asp?id=88>

KIŞLALI, A.Taner(2001). **Siyaset Bilimi**, AÜ Yayınları:965 Eskişehir.

KİBRİTÇİOĞLU, Aykut(1998). **"İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri"**, AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Ocak-Aralık 1998, Cilt 53, No. 1-4, s. 207-230. URL: <http://politics.ankara.edu.tr/~kibritci/>

KOHL, Benjamin (2006). **"Challenges to Neoliberal Hegemony in Bolivia"**, I March 2006 - Vol. 38 Issue 2 Page 195-424
<http://www.blackwell-synergy.com/doi/pdf/10.1111/j.1467-8330.2006.00581.x>

KONUĞMAN, Aziz(2008 a). "Cemaat ilişkilerine kaynak yerel yönetimlerden geliyor" http://cetinozge.blogcu.com/prof-dr-aziz-konukman-cemaat-iliskilerine-kaynak-yerel-yonetimlerden-geliyor_9453001.html(E.T.O.1.05.2008).

KONUĞMAN, Aziz(2008b). **"Çift başlı ejderhanın kışkacındayız-1-**
<http://www.yenicaggazetesi.com.tr/haberdetay.php?hit=486>

KONUĞMAN, Aziz(2008c). **"2008'de Türkiye ekonomisi durgunluğa girecek fakat fazla etkilenmeyecektir"**
[http://www.milliyet.com.tr/2008/01/08/son/soneko39.asp\(et:01.08.2008](http://www.milliyet.com.tr/2008/01/08/son/soneko39.asp(et:01.08.2008)

KONOKMAN, Aziz(2008d). **"Vergi indirimi kademeli olsun"**
http://www.patronlardunyasi.com/news_detail.php?id=30030 (et:08.08.2008)

KONUĞMAN, Aziz(2008). **"Küresel Sermaye İle Masaya Oturulmalı"** 2023 Dergisi, 15 Haziran 2008, Sayı 86, 24-30.

KORAY Meryem, (2005), **"Reel Küreselleşme veya Küreselleşmenin Realitesi"**Çalışma ve Toplum 2005/4 11-45

KORAY, Meryem(2003). **“Küreselleşmeye Eleştirel Bir Bakış Yeni Bir Küresel Anlayışın ve Örgütlenmenin Kaçınılmazlığı”**.
http://www.petrol-is.org.tr/yayinlar/yillik/2003_yillik/02_elestiri/index.htm

KORKMAZ, Esfender(2008). **“Serbest Piyasa Ne Kadar Serbesttir?”**
 17.08.2008, Tercüman,

KORUM, Uğur(1982). **“1923-1929 Döneminde Türkiye’de İmalat Sanayi ve Sanayi Politikaları”**, AÜ SBF Yayınları:513 (Atatürk Dönemi Ekonomi Politikası ve Türkiye’nin Ekonomik Gelişmesi içinde) Ankara.

KÖK, Recep, Ertuğrul Deliktaş, Mehmet Karaçuka(2004). **“T.C. nin Yüzüncü Yılına Hazırlanırken: Temel Dönüşümleri Açıklayan Analitik Yaklaşımlar ve Küreselleşmeden Beklentiler”** Mart 2004, Tebliğ No:04/01, 1-17
<http://www.iibf.deu.edu.tr/files/tartismabildirisi04-01.pdf>(Erişim Tarihi: 10.10.2007).

ŞENALP, Mehmet Gürsan ,Hakan Reyhan, Ahmet Haşim Köse (2003). **“Küresel Yönetişim ve Sendikalar”** http://www.petrol-is.org.tr/yayinlar/yillik/2003_yillik/14_yonetisim/index.htm (et: 10.10.2007).

KÖSE, M. Ayhan, Eswar Prasad, Kenneth Rogoff, and Shang-Jin Wei (2007). **“The Two Faces of Financial Globalization”** Financial Globalization: Beyond the Blame Game Finance&Development A quarterly magazine of the IMF, March 2007, Volume 44, Number 1
<http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/1999/09/lane.htm>(et:28.08.2007)

KURUÇ, Bilsay, ve diğerleri(1985). **Bırakınız Yapsınlar Bırakınız Geçsinler**, Bilgi Yayınevi, İstanbul.

KRUGMAN, Paul (1994). **“The Myth of Asia’s miracle”** Foreign Affairs 73:6, November-December, 62-78
<http://web.mit.edu/krugman/www/myth.html>(et:28.08.2007)

KRUGMAN, Paul (2004). **Büyük Çözülme**, Tükçesi. Aytül Özer, CSA Global Yayın Ajansı, İstanbul.

KRUGMAN, Paul(2008). **“The Great Illusion”** Published: August 14, 2008 , New York Times.
http://www.nytimes.com/2008/08/15/opinion/15krugman.html?_r=1&hp&oref=slogin (et:18.08.2008).

KÜMBETOĞLU, Belkıs (2000). **“Ekonomik Küreselleşmede Farklı Bir Boyut: Bir Uyum Mekanizması Olarak İşyeri”**, GÜİİBF , Ekonomik Yaklaşım, cilt11, Sayı 36, 2000, 41-62

KUTAL, Metin(1997). **“Küreselleşme Sürecinin Türk Sendikacılığı Üzerindeki Olası Etkileri”**;Kamu-İş Dergisi; Cilt: 4; Sayı: 2; Haziran 1997.

LİNDBECK, Assar (1995).**“The End of The Middle Way? The Large Welfare States Of Europe (Hazardous Welfare-State Dynamics)”**, The American Economic Review, Vol 85, Issue 2, 1995, pp. 9-15.

LANE, Timothy (1999). **“The Asian Financial Crisis What Have We Learned?”** Finance&Development A quarterly magazine of the IMF, September 1999, Volume 36, Number 3
[http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/1999/09/lane.htm\(et:28.08.2007\)](http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/1999/09/lane.htm(et:28.08.2007)).

LAPEYRE, Frédéric(2004). **“Globalization and structural adjustment as a development tool”**, Working Paper No. 31 World Commission on the Social Dimension of Globalization International Labour Office Geneva July 2004 ,1-33

LEIBFRIED, Stephan (2003). **“Ulusal Refah Devletleri, Avrupa Entegrasyonu ve Küreselleşme: Gelecek Yüzyıl İçin Bir Perspektif”**, (National Welfare States, European Integration and Globalization: A Perspective for the Next Century), Çev: S.Özdemir , Sosyal Siyaset Konferansları, Cilt: 45, İstanbul, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayını, s. 231-257

LORDOĞLU, Kuvvet, Nurcan Özkaplan, Mete Törüner, (1996). **Çalışma İktisadı**, Beta, 3.Baskı, Ankara.

MACHIAVELLI, Niccola (1984). **Hükümdar**, Türkçesi: S.Bağdatlı, Sosyal Yayınları, İst.

MAHİROĞULLARI, Adnan(2001). **“Türkiyede Sendikalaşma Evreleri ver Sendikalaşmayı Etkileyen Unsurlar”** CÜ İİBF Dergisi Cilt 2,Sayı 1, 161-190

MAHİROĞULLARI, Adnan(2001). **“Küreselleşme Sürecinde Sendikaların Gücündeki Değişim, Fransa Örneği”** , 2001 çmis, sayfa 3-16
<http://www.cmis.org.tr/dergiDocs/makale-1.pdf>

MARTİN, Philip L.(1991).**The Unfinished Story: Turkish Labour Migration to Western Europe**, ILO Geneva.

MARTİNEZ, Elizabeth ve Arnoldo García(2005). “Neoliberalism: origins, theory, definition” Last changes 02 December 2005

MEYER, Peter B., Michael J.Harper(2005). **Preliminary Estimates of Multifactor Productivity Growth**, Monthly Labour Review, June 2005

GREEN, Christopher D. (2000) **“Classics in the History of Psychology”**
An internet resource developed by York University, Toronto, Ontario ISSN
1492-3713 (Return to [Classics index](#)) A Theory of Human Motivation A. H.
Maslow (1943) Originally Published in *Psychological Review*, 50, 370-396.
Posted August 2000
<http://web.inter.nl.net/users/Paul.Treanor/neoliberalism.html>
[http://psychclassics.yorku.ca/Maslow/motivation.htm\(et:08.08.2008\)](http://psychclassics.yorku.ca/Maslow/motivation.htm(et:08.08.2008))

MAZGİT, İsmail (1993). **“Kapitalizmde Yeniden Yapılanma Müdahalecilik-
Liberalizm Döngüsü”** DEÜ Dergisi, Cilt:8, Sayı:1,152-174

McCHENSEY, Robert W. (1998). **Capitalism and the Information Age**,
Montly Review Press, New York 1998.

Meydan Larousse Cilt 7

METE, Ömer Lütfi, Mahir Kaynak(2006). **Derin Devlet Tanımlanamayan
Güç**, Timaş, İst.

MEYER, John W.(2004). **“World Society, the Welfare State and the Life
Course An Institutional Perspective”** SocialWorld – Working Paper No.
9 2004 1-28

MİYNAT, Mustafa(2002). **“Liberalizasyon Sürecinde Ortaya Çıkan
İstikrasızlıklar ve Çözüm Önerileri”** Yönetim ve Ekonomi Yıl:2002, Cilt 9,
Sayı:1-2, 187-209

MÜTEVELLİOĞLU, Nergis(2006). **“Sosyal Devletin Meşruiyeti”** İş, Güç
Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi Cilt:8 Sayı:2 , Haziran 2006, 1-
21

NADAROĞLU, Halil(1983). **Kamu Maliyesi Teorisi**, Met/er Matbaası,
5.Baskı, İstanbul.

NADİ, Nadir(1982). **Ben Atatürkçü Değilim**, Çağdaş Yayınları, 2. Bası.

NORBERG, Johan (2003). **Küresel Kapitalizmi Savunmak**, Çev:Mustafa
Acar Metin Toprak, Liberte Yayınları Ank.

NORBERG, Johan(2007), **“Entrepreneurs Are the Heroes of the World”**•
Cato's Letter WINTER 2007
<http://www.cato.org/pubs/catosletter/catosletterv5n1.pdf>(erişim
tarihi:28.08.2007)

OĞUZMAN, Kemal(1988). **Hukuki Yönden İşçi-İşveren İlişkileri**, İÜ Yayın
No:3455, 4.Bası, İst.

ÖKÇÜN, Gündüz (1971). **Türkiye İktisat Kongresi (1923-İzmir)**A ÜSBF Yayını:262, Ankara

ÖNDER, İzzettin(2003). **“Dünya Piyasa Yapılanmasında Devletin Konumu”**
http://www.petrol-is.org.tr/yayinlar/yillik/2003_yillik/03_devlet/index.htm(et: 10.10.2007).

ÖNGEN, Tülin(2003). **“Küresel Kapitalizm ve Sermayenin Yeni Hegemonya Stratejileri”**
http://www.petrol-is.org.tr/yayinlar/yillik/2003_yillik/01_sermaye/index.htm(et: 10.10.2007).

ÖNİŞ, Ziya (2002). **“ Neoliberal Küreselleşmenin Sınırları:Türkiye Açısından Arjantin Krizi ve IMF'ye Karşılaştırmalı Bir Bakış”** Ekim 2002
<http://64.233.169.104/search?q=cache:6Wo4ZryITcJ:home.ku.edu.tr/~zonis/fall02/neoliberalsinirPDF.pdf+neoliberal+politikalar+ve+sosyal+devlet&hl=tr&ct=clnk&cd=635&gl=tr>(erişim tarihi:28.08.2007)

ÖNİŞ, Z. (2003). **‘Turgut Özal and His Economic Legacy: Turkish Neo-Liberalism in Critical Perspective’**, mimeographed, Department of International Relations, Koç University, Istanbul, available at
<http://home.ku.edu.tr/~zonis/publications.htm>. Forthcoming in Middle Eastern Studies. (et: 10.10.2007).

ÖNİŞ, Ziya (2004). **“ Turgut Özal and His Economic Legacy: Turkish Neo-liberalism in Critical Perspective”** Middle Eastern Studies. Vol.40, No.4 (2004).1-35

ÖNİŞ, Ziya , A. F. Aysan(2000). **“Neoliberal Globalization, the Nation State and Financial Crises in the Semi-Periphery: A Comparative Analysis”**. Third World Quarterly, Vol. 21, No.1(January 2000). To be reprinted in R. Tandon, ed., International monetary Interdependence Vol. 25 of the New World Order Series in honor of Sir hans Singer). New Delhi: B.R. Publishing.

ÖNİŞ, Ziya (2000). **“Neoliberal Globalization and the Democracy Paradox: Interpreting the Turkish General Elections of 1999 ”**. Journal of International Affairs , Vol. 54, No.2 (Fall 2000).

ÖNİŞ, Ziya (2004b), **“The Political Economy of Turkey’s Justice and Development Party”**. 2004 Middle East and Central Asia Politics, Economics and Society Conference, University of Utah, Salt Lake City, USA (September 2004)

ÖNİŞ, Ziya, F.Şenses(2005). **"Rethinking the Emerging Post-Washington Consensus: A Critical Appraisal"** *Development and Change*. Vol. 36, No.2 (2005) 1-37.

ÖNİŞ, Ziya (2006). **"Varieties and Crises of Neo-liberal Globalization: Argentina, Turkey and The IMF"** *Third World Quarterly* (2006, Forthcoming).

ÖNİŞ, Ziya, F. Keyman(2004) **"Globalization, Social Democracy in the European Periphery: Paradoxes of the Turkish Experience"** (Submitted for Publication) <http://home.ku.edu.tr/~zonis/Keyman-Onis-Turkey%20and%20Third%20Way.pdf>(et: 10.10.2007).

ÖZVEREN, Eyüp(2000). **"XVII.Yüzyılda Osmanlılar ve Merkantilistler,"** GÜİBF , Ekonomik Yaklaşım, cilt11, Sayı 36, 2000, 1-24

ÖZBALKAN, Nuri(2002). **İktisat, Hukuk, Muhasebe, Finansman, Bankacılık Terimleri Sözlüğü** 2.Bası İstanbul 2002, 355-356

ÖZDEMİR, S. (2005b). **"Sosyal Gelişim Düzeyleri Farklı Refah Devletlerinin Sınıflandırılması Üzerine Bir İnceleme"**, Sosyal Siyaset Konferansları, (Prof. Dr. Turan Yazgan'a Armağan Özel Sayısı), Sayı: 49, İstanbul, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayını, s. 231–246.
http://www.sosyalsiyaset.com/documents/sosyal_gelisim.htm(Erişim Tarihi: 10.10.2007).

ÖZDEMİR, Süleyman (2004). **"Refah Devleti ve Üstlendiği Temel Görevler Üzerine Bir İnceleme", AB–Türkiye & Endüstri İlişkileri**, (Editör: A. Hekimler), Beta Yay., İst.

ÖZDEMİR, Süleyman (2004), **Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti**, ITO Yayın No:2004-69, İst.

ÖZDEMİR, Süleyman, (2005a). **"Refah Devletinin Gelişme ve Bunalım Dönemlerinde İş Piyasaları"**, İktisat Fakültesi Mecmuası, (Prof. Dr. Toker Dereliye Armağan Özel Sayısı), Cilt: 55, Sayı: 1, İstanbul, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayını, 2005, 695–733.

ÖZDEMİR, S. (2006), **"Başlangıcından Günümüze Refah Devletlerinde Sosyal Harcamaların Analizi"**, Sosyal Siyaset Konferansları, (Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş'a Armağan Özel Sayısı), Sayı: 50, İstanbul, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayını, s. 153–207.

ÖZEN, Çınar (2004). **"Dünya Düzeni ve Gelişmekte Olan Ülkeler"**, G.Ü. Ekonomik Yaklaşım Dergisi cilt 15 sayı:52-53 185-207

ÖZBUDUN, Ergun(2004). **Anayasa Hukuku**, AÖF Yayını:780, 2.Baskı, 2004 Eskişehir.

ÖZPINAR, Ömer ve Ergun Şimşek(2003). **“Küreselleşmenin Getirdiği Sorunlar ve Çözüm Önerileri”** Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Cilt XXII, Sayı 2, 2003, 1-11

ÖZTÜRK, Serdar, Ali Sözdemir ve Bekir Gövdere(2006). **“Çin: Washington Uzlaşmasından Beijing Uzlaşmasına”**, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 7, Sayı 1, 2006 61-73

ÖZTÜRK, M.Başaran, Kartal Demirgüneş(2007). **“Entelektüel Sermayenin Firma Değeri Üzerindeki Etkisinin Entelektüel Katma Değer Katsayısı Yöntemi İle Tespiti: Hisse Senetleri İMKB’de İşlem Gören Üretim Firmaları Üzerine Ampirik Bir Çalışma”**, İMKB Dergisi Cilt :10 Sayı:37(59-79)

ÖZŞUCA, Şerife Turcan(1998). **“Emek Piyasası Katılıkları: Avrupa’daki İşsizliğin Kaynağı Olarak Kabul Edilebilir Mi?”** Ekonomik Yaklaşım, C.9 S.28

ÖZŞUCA, Şerife Türcan (2003). **“Yapısal Uyum, Küresel Bütünleşme Ve Refah Devleti”** , Kamu İş, YIL 2003 CİLT:7 SAYI:2(Prof. Dr. Kamil TURAN'a Armağan
<http://www.kamu-is.org.tr/dergiler2.htm>(Erişim Tarihi: 10.10.2007).

ÖZŞUCA, Şerife Turcan(2003). **Esneklik ve Güvenlik İkileminde Türkiye Emek Piyasası**, İmaj Yayıncılık, Ankara.

ÖZŞUCA, Şerife Turcan (2004). **Küreselleşme ve Sosyal Güvenlik Krizi**, G.Ü. Ekonomik Yaklaşım Dergisi cilt 15 sayı:52-53 25-44

ÖZŞUCA, Şerife Turcan(2006). **“Sosyal Güvenlik Reformu ve İşgücü Piyasası”**, Kamu’da Sosyal Politika, C.1, S.2, s.5-10, Ekim.

PAMUK, Şevket (1984). **Osmanlı Ekonomisi ve Dünya Kapitalizmi**, Yurt Yayınları 9, Ankara.

PAMUK, Şevket(2007). **“Dünya’da ve Türkiye’de İktisadi Büyüme”** Uluslararası Ekonomi ve Dış Ticaret Politikaları 1(2), 2007:3-26
http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/KonjokturIzlemeDb/Sevket_Pamuk.pdf(Erişim Tarihi: 10.10.2007).

PIGOU, A.C.(1962). **The Economics of Welfare**, Macmillan Co.ltd. 4th. Edition, London

PRIENNE, Henri(1982). **Ortaçağ Kentleri Kökenleri ve Ticaretin Canlanması**, Çev.Şadan Karadeniz, 1.Baskı, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.

PİRKUL, Hasan (2008). **“Dünya Ekonomisi İyiyse Türkiye Kötüye Gidebilir”** Ekonomist Dergisi, Sayı 2008/20

PISSARIDES, Christopher A.(2007). **“Unemployment and Hours Work:The North Atlantic Divide”** Revisited International Economic Review, February 2007 Volume 48, No. 1 pp. 1-36

PISSARIDES, Christopher A. and Giovanna Vallanti (2004). **“Productivity Growth and Employment: Theory and Panel Estimates”** CEP Discussion Paper No 663 December 2004 1-42

PIERSON, Christopher ,Francis G. Castel,eds.(2006), **The Welfare State Reader**.Cambridge: Polity Press.2006. Asa Briggs, “The Welfare State in Historical Perspective”

POPPER, Karl R.(1976).**Tarihselciliğin Sefaleti**, Çev.S.Orman, İnsan Yayınları, İst.1985

POPPER, Karl R.(2008).**Açık Toplum ve Düşmanları 1** (Çev.Mete Tunçay)-2, Çev.Harun Rızatepe,Liberte Yayınları, Ankara.

PORKET, Joseph L. (2007). **“The Future of Market Capitalism”** Economic Affairs, Vol. 27, No. 1, March 2007, pp. 65-70.

RAHMAN, Mevdudur, Nergis Mahmud(2008). **“Twords a Theory of Knowldge Globalization”**, Knowldge Globalization Perspectives, Knowldge Globalization Institute, Boston.

RODRIK, Dani and Arvind Subramanian(2008) **“We need to curb the global flows of capital”** Financial Times, February 26 2008

RODRIK, D. (2006b). “The Social Cost of Foreign Exchange Reserves.” NBER Working Paper 11952.

RODRIK, Dani(2002). **“Feasible Globalization”**July 2002 Harvard Univ.<http://ksghome.harvard.edu/~drodrik/Feasglob.pdf>(Erişim Tarihi: 10.10.2007).

RODRIK, Dani(2006), **“Goodbye Washington Consensus Hello Washington Confusion”** January 2006 Harvard Univ. http://ksghome.harvard.edu/~drodrik/Lessons%20of%20the%201990s%20review%20_JEL_.pdf(Erişim Tarihi: 10.10.2007).

ROES, Theo (ed.) (2004). ***The Social State of the Netherlands (Summary)***"1-95© Social and Cultural Planning Office, The Hague 2004 scp-working paper 107, English edition Translated from the Dutch by Julian Ross

ROTHBARD, Murray N.(1996). "Origins of The Welfare State in America", Jornal of Libertarian Studies 12:2 (FALL 1996): 193–232. ©1996 Center for Libertarian Studies, pp.193-232

ROTHBARD, Murray N. (1998). **The Ethics of Liberty**, New York University Pres, New York.

RUFFIN, Roy J.-David M.Gould(1993). ***What Determines Economic Growth?***, FRBD Economic ReviewSecond Quarter 25-39

RYNER, Magnus (1999). ***Neoliberal Globalization and the Crisis of Swedish Social Democracy***" Economic and Industrial Democracy & 1999 (SAGE, London, Thousand Oaks and New Delhi), Vol. 20: 39-79.

SACHS, Jeffrey, Andrew Warner (1995). ***Economic Reform and the Process of Global İntegration***"Brookings Papers on Economic Activity; 1995; 1-118

SALLAN GÜL, Songül (2006). **Sosyal Devlet Bitti Yaşasın Piyasa! Yeni Liberalizm ve Muhafazakarlık Kısacasında Refah Devleti**, Ebabil Yayıncılık, İst.

SALVATORE, Dominick(2005). ***G-7 Ülkelerinde Yeni Ekonomi ve Büyüme***" Çev.Özgür Arslan, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 6, Sayı 1, 2005, 59-69
<http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/1069.pdf>(Erişim Tarihi: 10.10.2007).

SALVATORE, Dominick(2005). **Finance Markets, The New Economy and Growth**, Edited by Luigi Paganetto Ashgate Publishing Limited, Hampshire. 2005

SARIGERŞİL, Gülşen (2004). ***Küreselleşme ve Çokuluslu İşletmelerin Çalışma İlişkilerine Etkileri***", DEÜ, SBE Dergisi, C.6 S.1 147-157

SCHOLTE, Jan Aart(2005). ***The Sources of Neoliberal Globalization***" United Nations Research Institute for Social Development Overarching Concerns Programme Paper Number 8 October 2005 pp.1-31

SCHUMPETER, Joseph A.(1974). **The Theory of Economic Development**, publish of Harward College , Newyork.

SEN, Amartya (1999), **“Democracy As A Universal Value”** Journal of Democracy 10.3 (1999)pp. 3-17

SELİK, Mehmet(1988). **100 Soruda İktisadi Doktrinler Tarihi**, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1988

SEVGİ, Levent - Nejat İnce (2008) **“Türkiye’de Bilim ve Teknoloji Etkinlikleri ile Yayın Sayısı ve İnsani Gelişim Düzeyi Arasındaki İlişkiler “1-11**

http://www3.dogus.edu.tr/lsevgi/LSevgi/LSevgi_NInce.pdf(E.T.08.08.2008)

SEYİDOĞLU, Halil(1986). **Uluslararası İktisat**, Turhan Kitabevi,5.Basım, Ankara.

SYDTF Kamuoyu araştırması

(2004)http://www.sydgm.gov.tr/sydtf/web/arastirmaRaporlari/SYDTF_NIHAL_RAPOR.pdf((et: 10.01.2007).

SMITH, Adam(2006) .**Milletlerin Zenginliği**, Çev. Haldun Derin, Gülten Kazgan’ın sunuşu TİŞ Yayınları, 1.Basım, İst.

Siyaset Felsefesi Sözlüğü, Liberalizm maddesi , Yayına Hazırlayanlar: Philippe Raymond, Staphane Rials, İletişim Yayınları, 1.Baskı, İst. 2003

SOFER, Catherine(2004).**Human Capital Over the Life Cycle A European Perspective**, Edited by, Catherine Sofer, TEAM , Université Paris I Pantheon-Sorbonne , France, Published by Edward elgae Publishing Limited UK 2004

SOYSAL, Mümtaz (1986).**100 Soruda Anayasanın Anlamı**, Gerçek Yay. İstanbul.

SOYAK, Alkan (2002). **Küreselleşme**, Om Yayınevi, İstanbul.

STIGLITZ, Joseph(2001) **“Redefining the Role of the State Joseph Stiglitz on building a ‘post-Washington consensus’** “An interview with introduction by Brian Snowdon,WORLD ECONOMICS • Vol. 2 • No. 3 • July–September 2001 pp 45-86

STIGLITZ, Joseph E.(2002). **“Employment, Social Justice and Societal Well-being”** International Labour Review, Vol.141(2002), No.1-2, 9-29 <http://www.ilo.org/public/english/support/publ/revue/download/pdf/stiglitz.pdf>(et:01.01.2007)

STIGLITZ, Joseph E.(1999). **“Public Policy for an Knowlege Economy”** pp.1-28

<http://www2.gsb.columbia.edu/faculty/jstiglitz/papers.cfm>(Erişim Tarihi: 10.10.2007).

STIGLITZ, Joseph E. (2003). **"Globalization and Growth in Emerging Markets and the New Economy"** Journal of Policy Modeling, 25 (2003) 505–524
<http://www2.gsb.columbia.edu/faculty/jstiglitz/papers.cfm>(et: 10.10.2007).

STIGLITZ, Joseph(2005). **"The Overselling of Globalization," Globalization: What's New"**, edited by Michael M. Weinstein, Columbia University Press, 2005, pp. 228-261.
<http://www2.gsb.columbia.edu/faculty/jstiglitz/papers.cfm>((et: 10.10.2007).

STIGLITZ, Joseph(2006). **"Samuelson and the Factor Bias of Technological Change: Toward a Unified Theory of Growth and Unemployment," in Samuelsonian Economics and the Twenty-First Century"**, Michael Szenberg, et al. eds., Oxford University Press, pp. 235-251. (et: 10.10.2007).

STIGLITZ, Joseph(2002). **Globalization and Its Discontents**, W.W. Norton & Company, June 2002.

STIGLITZ , Joseph E. (2003). **The Roaring Nineties A New History of The World's Most Prosperous Decade**, First Edition WW Norton Company Inc. New York.

STRASSER, Sabine(2003). **"I am not a politicized migrant! Transnational studies and transversal strategies among political activists in Vienna, Austria"** Journal of Economic and Social Research 4 (2), 19-44

SUNAR, Kemal Sahir(1955). **Türk Sendikalar Hukuku**, Birinci Kitap, MKE Matbaası, Ankara.

ŞATIROĞLU, Kadir (1981). **Planlama ve Programlama Teknikleri**, AÜSBF Yayınları:492, Ankara.

ŞATIROĞLU, Kadir (1984). **Çokuluslu Şirketler**, AÜSBF Yayınları:536, Ankara.

ŞAYLAN, Gencay (1995).**Değişim, Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi**, 2. Basım, İmge Kitabevi, Ankara.

SHAIKH, Anwar (1999). **"Explaining Inflation and Unemployment: An Alternative to Neoliberal Economic Theory"** 89-105
<http://homepage.newschool.edu/~AShaikh/> (et:10.10.2007).

ŞENALP, Mehmet Gürsan Hakan Reyhan, Ahmet Haşim Köse(2003).
“Küresel Yönetişim ve Sendikalar”
http://www.petrol-is.org.tr/yayinlar/yillik/2003_yillik/kapak.htm(Erişim Tarihi:
 10.10.2007).

ŞENEL, Alaettin (1982). **Siyasal Düşünceler Tarihi**, AÜSBF Yayınları:498, Ankara.

ŞENKAL, Abdulkadir (2003). **"Sosyal Politika Ve Uluslararası Sosyal Standartlar(Sosyal Politika Açısından Eleştirel Bir Yaklaşım)"** Yıl :2003, Cilt:7 Sayı:2(Prof. Dr. Kamil TURAN'a Armağan 2-33 <http://www.kamu-is.org.tr/pdf/7228.pdf>(et: 10.10.2007).

ŞENSES, Fikret (2004). **“Neoliberal Küreselleşme Kalkınma için Bir Fırsat mı, Engel mi?”** Economic Research Center Middle East Technical University
<http://www.erc.metu.edu.tr/menu/series04/0409.pdf> (erişim tarihi:28.08.2007)

ŞENSES, Fikret (2003). **“Neoliberal Ekonomi Politikaları, İşgücü Piyasaları ve İstihdam”**, http://www.petrol-is.org.tr/yayinlar/yillik/2003_yillik/07_neoliberal/govde.htm#enbas(Erişim Tarihi: 10.10.2007).

SEYİDOĞLU, Halil (2002). **Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük**, 3.Baskı İst.

SÜRAL, Nurhan (2005). **“Esnekliğin Sosyal Güvenlik Boyutu”** TİSK İşveren Dergisi, Ocak-Şubat-Mart 2005
http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=1153&id=63(et: 10.10.2007).

TAĞRAF, Hasan (2002). **“Küreselleşme Süreci ve Çokuluslu İşletmelerin Küreselleşme Sürecine Etkisi”**, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 3, Sayı 2, 2002, 33-47(Erişim Tarihi: 10.10.2007).

TANİLLİ, Server(1982). **Devlet ve Demokrasi Anayasa Hukukuna Giriş**, Say Kitap Pazarlama, 3.Bası, İstanbul.

TCMB (2002).**“Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri”**, 2002, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/kuresel.pdf> (et: 10.08.2007).

TERZİ, Harun(2004); **“Türkiye’de Enflasyon ve Ekonomik Büyüme İlişkisi”**GÜİİBFD 6/3

TOKOL, Aysen(2001). **“Çokuluslu Şirketler ve Endüstri İlişkilerine Etkileri”**; İş-Güç; Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi; Cilt: 3; Sayı: 2; 2001

http://www.sosyalsiyaset.com/documents/ayzen_tokol.htm((et: 10.01.2007).

TOKOL, Aysen(2002). **“Yeni Teknolojiler ve Değişen Endüstri İlişkileri”**; İş-Güç; Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi; Cilt: 2; Sayı: 1; 2002. http://www.sosyalsiyaset.com/documents/ayzen_tokol_1.htm(Erişim Tarihi: 10.10.2007).

TOPRAK, Metin(2003). **“Tercih Çarpıtması ve Özgürlükler: Özgürlükçü ve Baskıcı Modellerin Performans Karşılaştırması”**, İktisat İşletme ve Finans, Sayı 205, Nisan.76-98

TOPRAK, Oğuz(2003). **“Esnekliğin Ötesi:Yeni İş Kanunu Tasarısı”** http://www.petrol-is.org.tr/yayinlar/yillik/2003_yillik/18_esneklik/index.htm(Erişim Tarihi: 10.10.2007).

TORUN, İshak (2003). **“Endüstri Toplumunun Oluşmasında Etkili Olam İktisadi ve Sınai Faktörler”** C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 4, Sayı 1, 2003, 181-196

TORUNO, Mayo (2002). **“The Rhetoric And Economics of Neoliberalism”** GÜİBF Dergisi, Özel Sayı 2002, 189-210

TORSEN, Dag EINAR, and Amund Lie(2007). **“What is Neoliberalism”** 1-21 <http://www.statsvitenskap.uio.no/ISVprosjektet/neoliberalism.pdf>(et: 10.10.2007).

TDK Sözlüğü Liberalizm, liberal maddesi.

TALAS, Cahit (1981). **Toplumsal Politikaya Giriş**, S Yayınları, Ankara.

TALAS, Cahit(1997). **Toplumsal Ekonomi**, İmge Kitabevi Yayınları, 7.Baskı, Ankara.

Trade and Development Reports

<http://www.unctad.org/en/docs/>(et: 10.10.2007).

TÖRÜNER, A.Mete, Kuvvet LOROĞLU, (1991). **Çalışma Ekonomisi**, Beta, İst.

TUNA, Orhan, Nusret Ekin(1970). **Otomasyon ve Sosyal Meseleler**, İÜ Yayınları No:1486, İstanbul.

TUNAYA, Tarık Zafer(1982). **Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku**, Araştırma, Eğitim, Ekin yayınları, 5.Bası, Ankara.

TURAN, Kamil(1998). **“Küreselleşen Çağımız ve Çalışma Hayatı”**; Kamu-İş Dergisi; Cilt: 4; Sayı: 3; Ocak 1998. http://www.sosyalsiyaset.com/documents/m_ss.htm (Erişim Tarihi: 10.10.2007).

TURHAN, Mümtaz (1987). **Kültür Değişimleri**, İFV Yayınları No: 20, İstanbul.

TÜRKAY, Orhan(1986). **Mikroiktisat Teorisi**, AÜ SBF Yayınları No:551, Ankara.

ULUÇ, Abdulvahap, Abdullah Çelik (2006). **“Hayek’in Liberal Düşüncesinde Birey-Devlet İlişkisi”** Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi www.e-sosder.com ISSN:1304-0278 Güz -2006 C.5 S.18(131-141)

ULUATAM, Özhan(1980). **Makro İktisat**, S Yayınları , Ankara.

ULUATAM, Özhan(1983). **Kamu Maliyesi**, S Yayınları, 2.Baskı , Ankara.

ÜLGENER, Sabri F. (1986). **Milli Gelir, İstihdam ve İktisadi Büyüme**, Filiz Kitabevi, İstanbul.

ÜLKEN, Yüksel (1970).**20.Yüzyılda Dünya Ekonomisi**, 2. Baskı İst.

ÜLKEN, Yüksel(1978). **Fiyat Teorisi** , C.II, İÜ Yayınları No:2392, İst.

UZUN, Ayşe Meral (2003). **“Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası”**, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 4, Sayı 2, 2003 155-173

VASQUEZ, Ian (2003). **Kapitalizm ve Küresel Refah**, Liberte Yayınları Ankara.

VOYVODA, Ebru, Erinç Yeldan (2005). **“Turkish Macroeconomics Under the IMF Program: Strangulation of the Twin-Targets Lopsided Growth and Persistent Fragilities”** (Aralık 2005) <http://www.bagimsizsosyalbilimciler.org/bsbcalis.html>(et: 10.10.2007).

WILLIAMSON, John (2000). **“What Should the World Bank Think About the Washington Consensus?”** The World Bank Research Observer, vol. 15, no. 2 (August 2000), pp. 251–264.

WILLIAMSON J.G.-Peter LİNDERT(1980). **American Inequality A Macroeconomic History**, IRP Monograph Series , Acedemic Pres.

WILLS, Jane(2006). **“What’s Left, The Left, its Crisis and Rehabilitation”**, Antipode, November 2006 - Vol. 38 Issue 5, pp. 907–915

World Bank Policy Research Report,(2002). **“Globalization, Growth and Poverty Building An Inclusive World Economy 2002”**, A copublication of the World Bank and Oxford University Pres, January 2002.
<http://web.worldbank.org/external/default/main?contentMDK=20675180&menuPK=612509&theSitePK=612501&pagePK=2904583&piPK=2904598>
http://siteresources.worldbank.org/EXTGBLPROSPECTS/Resources/Table1_5.pdf(et: 10.10.2007).

YARAŞIR, Volkan(2004). **Uluslararası İşçi Hareketleri**, Akyüz Yayın Grubu Ltd. Şti. 2. Baskı İstanbul.

YALÇIN, Aydın (1983).**İktisadi Doktrinler ve Sistemler Tarihi**, SBF Yayınları:521, Ankara.

YAPRAK, Gülcan,-Yeşim Kuştepeli (2006). **“Türkiye’de IMF Programları Ahlaki Tehlike Yaratıyor mu?: Bir Tartışma”**, DÜSBE Dergisi, C.8, S.1, 244-257

YAY, Gülsün Gürkan(2001). **“Chicago Okulu, Milton Friedman ve Monetarizm”**, Liberal Düşünce, 2001 Güz, 6(24), 196- 207.

YAYLA, Atilla(2001). **Devletçi Zihniyet ve Piyasa Ekonomisi**, Liberte Yayınları 43, Ankara.

YAYLA, Atilla(2002). **Liberalizm**, Liberte Yayınları:73, Ankara.

YAYLA, Atilla(2003). **Siyaset Teorisine Giriş**, Siyasal Kitabevi, 4.Baskı, Ankara.

YAYLA, Atilla(2004). **Piyasa Medeniyeti, Medeniyetimizin İktisadi Temelleri**, Liberte Yayınları, 96 Ankara.

YAZICI, Erdiñç(2004). **Osmanlı’dan Günümüze Türk İşçi Hareketi**, İlke Emek Yayınları, Ankara.

YELDAN, Erinç (2002.). **“Neoliberal Küreselleşme İdeolojisinin Kalkınma Söylemi Üzerine Değerlendirmeler”**, Praksis, 2002,33-44

YELDAN, Erinç(2003). **“Küreselleşmenin Neresindeyiz? Türkiye Ekonomisinde Borç Sorunu ve IMF Politikaları”**
http://www.petrol-is.org.tr/yayinlar/yillik/2003_yillik/kapak.htm(Erişim Tarihi: 10.10.2007).

YELDAN, Erinç(2008). **“IMF ile 10 Uzun Yılın Ardından,”** Cumhuriyet ,21 Mayıs Çarşamba, 2008.

YÜCEOL, Hüseyin Mualla(2005). “**Bir Politika Değişkeni Olarak İşsizliğin Ölçülmesi Sorunu ve Türkiye’de Gerçek İşsizlik Oranı** ” Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi www.e-sosder.com ISSN:1304-0278 Bahar 2005 C.3 S. 12 (118-133) (Erişim Tarihi: 10.10.2007).

YÜCESAN-ÖZDEMİR, Gamze(2004). “**Bilgi Endüstrilerinde Emekğin Yöndeşmesi**” Vincent Mosco, İletişim Kuram ve Araştırma dergisi Sayı 23 Yaz-Güz 2006, s. 63-80
http://www.ilet.gazi.edu.tr/iletisim_dergi/23/mosco.pdf

YENİMAHALLELİ-YAŞAR , Gülbiye(2007). **Sağlığın Finansmanı ve Türkiye İçin Sağlık Finansman Modeli Önerisi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, AÜSBE ÇEEİ ABD Ankara – 2007
http://acikarsiv.ankara.edu.tr/fulltext/2406.pdf(et: 10.10.2007).

ZARAKOĞLU, R.(1983). **Dünya Ekonomisi, Bunalım ve Siyasal Yapılar**. Belge Yayınları, 1. Baskı, İst.

YILMAZ, Durmuş(2008). “**Merkez Bankası'ndan kötü haber**”
“http://finans.mynet.com/newsDetail.asp?type=AnaSayfaHaberler&id=O1217231474599&date=28Temmuz2008&type=anasayfa

YILMAZ, Şiir (1982). **Enflasyon**, GÜ Yayın No:3, Ankara .

ZAİM, Sabahattin (1997). **Çalışma Ekonomisi**, Filiz Kitabevi,10.Baskı,İst

Elektronik Kaynaklar

<http://www.ilo.org/global/lang-en/index.htm>
<http://www.imf.org/external/index.htm>
<http://www.un.org/english/>
<http://www.unctad.org/Templates/StartPage.asp?intlItemID=2068>
<http://www.undp.org/>
<http://www.wto.org/>
<http://www.worldbank.org/>

Özet

İlhami GENÇ, Neoliberal İktisat Politikaları ve Sosyal Devlet Arasındaki İlişkilerin Analizi ve Sosyal Devletin Geleceği, Ankara 2009

Dünya ekonomisinde İkinci Dünya Savaşından 1970'lerin sonuna kadar devam eden süreçte Keynesyen ekonomi politikaları sayesinde hızlı bir ekonomik büyüme, yüksek düzeyde istihdam ve fiyat istikrarının bir arada sürdürülmesi mümkün olmuştur. Sendikal hareket ise bu politikaların sağladığı elverişli ortamda gelişme olanağı bulmuştur. Petrol krizleriyle başlayan maliyet enflasyonu ve ekonomik durgunlukla birlikte işsizliğin ve enflasyonun hızla yükselmesi sonucu dünyada ekonomi politikalarında köklü değişikliklere gidilmiş, Keynesyen ekonomi politikalarının ve "Sosyal Devlet" uygulamalarının yerini "Neoliberal politikalar" almıştır. Neoliberal politikalar, İkinci Dünya Savaşı sonrası başlayan ve 1970'lere kadar geçerli olan Keynesyen ekonomi anlayışının tersine, sosyal devlet anlayışından önemli bir sapmayı, ücretlerin ve sosyal harcamaların sınırlandırılmasını öngörmüş, bu yönüyle sendikacılık tarihi bakımından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Çalışmanın amacı, kapitalizm ve krizler arasındaki ilişki ile gelişmekte olan ülkelerde neoliberal paradigmanın önerdiği liberalleşmenin etkileri ve sosyal devletin geleceğini araştırmaktır.

Farklı gelişme düzeylerine sahip iki ülkeye de IMF, tek tip önlemler önermiştir. Bu kapsamda, IMF programları, yapısal koşullar da içermiştir. Ancak, ekonomik zayıflık anında yapısal reformlara girişilmesinin, ekonomide bozulmayı artıracığı yönünde, endişeler ve eleştiriler ortaya çıkmıştır. IMF önlemleriyle Güney Kore'de büyüme trendi yakalansa da, finansal sorunlar tamamen aşılamamıştır. Türkiye'de ise, kronik enflasyon süreci kırılmış, yüksek büyüme ve ihracat rakamlarına ulaşılmış olsa da, büyüme istihdama yansımamış ve ekonomideki kırılgan yapı tamamen ortadan kaldırılamamıştır. Sürdürülebilir büyüme sürecinin devamı ve bu çerçevede borçların sürdürülebilirliği, cari işlemler açığının azaltılması ve sosyal alanlarda mevcut risklerin giderilmesi gerekmektedir.

Çalışmada Tayland'dan komşu ülkelere yayılan Asya finans krizinin etkileri ve bu ülkelerde ortaya çıkan gelişmeler ile Latin Amerika ortaya çıkan ve bütün kıtayı

etkileyen gelişmelere işaret edilmektedir. Krizin yıkıcı etkileri bitiş durumdadır. Krizin neden bu ülkelerde çıktığı ve IMF destekli programların piysadaki panik ve durgunluğu önlemede ilk aşamada neden başarısız olduğu sorulmaktadır. Krizin çıkıp yayılmasında katkıda bulunan en önemli faktörün finans zayıflığı olduğu belirtilmektedir. IMF destekli program üç ana unsuru ihtiva etmektedir. Geniş kapsamlı resmi kredi paketleri, yapısal reformlar ve krizi ortadan kaldıracak makroekonomik politikalar önerilmektedir. Kriz, kendisi ile baş etmede resmi finans kaynağı sağlanması yolu konusunda yeni düşünce tarzı ve piyasa baskıları ile yüzyüze olan ülkelere IMF desteğinin uygun zaman ve miktar boyutunu da içermektedir.

İktisadi büyüme, Sanayi Devrimi sonrasında ve özellikle de İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana ulusların zenginliğini ve yoksulluğunu belirleyen temel süreç konumuna gelmiş ve dünyanın her bölgesinde kişi başına üretim ve gelirdede önemli artışlar gerçekleşmiştir.

Çalışmada neoliberal iktisat politikaları ve sosyal devlet ilişkisi ve sosyal devletin geleceğine etkisi tartışılmıştır.

Neoliberal yaklaşıma göre, piyasa mekanizmasına bırakılan ekonomik küreselleşme dünya refahını artırmaktadır. Ne var ki, küresel yoksulluk gibi sosyal sorunların ekonomik küreselleşmeye eşlik ettiği gözlenmektedir. Bu çalışmada, ekonomik küreselleşmeye eşlik eden küresel yoksulluk gibi uluslararası sosyal sorunlar ve bu sorunlara çözüm arayan ILO ve BM gibi kuruluşların çalışmaları ana hatlarıyla ele alınmış, bunların yeterlilik düzeyi tartışılmış ve bir uluslararası sosyal refah politikaları oluşturulması gereği üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler:

1-Neoliberal İktisat Politikaları,

2-Krizler,

3-Sosyal Ekonomi Yaklaşımı,

4-Sosyal Devlet,

5-Sosyal Devletin Geleceği

Abstract

İlhami GENÇ, The Analysis of Neoliberal Economic Policies Between The Welfare State and The Future of The Welfare State, Ankara 2009

Keynesian economic policies provided rapid economic growth, full-employment and price stability in most of the developed countries from World War II to the end of the 1970s. Labour movement used these policies in order to strengthen their power in labour relations. Increasing oil prices led to cost inflation and economic recession end of the 1970s. These conditions increased the rate of unemployment and inflation and decreased social expenditures and welfare state applications. Neoliberal economic policies replaced Keynesian economic policies. This new economic structure effected labour movement. It was the turning point for the trade unions. . The aim of this study is to examine genetic relationship between capitalism and crisis and to examine effects of liberalization of financial markets as suggested by neoliberal paradigm on developing countries and the future of welfare state.

The IMF suggested the same type of precautions to countries of different level of development. In this context, the IMF programmes included also structural terms. Nevertheless undertaking structural reforms in periods of economic weakness gave rise to worries and criticisms that they would increase problems in the economy. Tough, South Korea caught a growth trend applying the IMF recipes, it has not completely resolved its financial problems. Despite that chronic inflationary process has been stopped and high rate of growth and export have been reached in Turkey, they have not positively affected employment yet and the vulnerable structure of the economy is still effective. To preserve the sustainability of growth and debt, the current expenditure deficit must be reduced and risks at social fields must be resolved.

The effect of the Asian financial crisis which spread from Thailand to the neighbouring countries, and its impact thereupon are presented. The destructive effects of the crisis now appear to be over. Also Latin America crisis effected all South America countries. The key questions are why did the crises occur these

countries why did The IMF supported programs initially fail to stop the market panic and to prevent recession? The main factor which contributed to the onset and spread of the crisis was financial fragility. IMF supported programs included three main elements : large official financing packages, a body of structural reforms and macro economic policies to counter the crisis. The content of programs which stress the importance of decisive action is addressed in greater depth. The crisis itself has brought about a rethinking of the way official financing is provided to address a crisis, including the appropriate size and phasing of IMF support to countries facing market pressures.

Defined as the sustainable increases in per capita incomes and production, economic growth has become the leading determinant of a nation's wealth or poverty since the industrial Revolution and especially since World War II.

In this study, examined neoliberal economy policies and relationship between welfare state affected on the future of welfare state.

According to neoliberal approach, economic globalization motivated by market mechanism produces world welfare. However, it has been observed that global social problems such as global poverty accompanied with the process of economic globalization haven't been solved in the international level. In this study it has been discussed that international social problems such as global poverty accompanying with the process of economic globalization and the works of ILO and UN which search for solutions to these problems have been held and sufficiency level of these has been discussed and it has been focused on the fact that it should be formed an international social welfare policies for an appropriate solution.

Keywords:

1-Neoliberal Economic Policies,

2-Crisis,

3-Welfare Economy Oriented Approach,

3-Welfare State,

4-The Future of Welfare State.